ISAAC BASHEVIS-SINGER

LAUREAT AL PREMIULUI NOBEL

familia

Moskat

VOL. I

EDITURA HASEFER

EDITURA HASEFER

Coperta: A. POCH
Redactor: S. SINGER
Tehnoredactare computerizată: A. GUERON

© Isaac Bashevis-Singer

©Editura Hasefer a F.C.E.R. (pentru ediția română)
Bdul. I.C. Brătianu nr. 35, ap.9
București 70478 - România
Telefax: 3122284

I.S.B.N. 973-8056-20-9

I.S.B.N. 973-8056-21-7

ISAAC BASHEVIS-SINGER

Laureat al Premiului Nobel

FAMILIA MOSKAT

Traducere din idiș și note de ANTON CELARU

I

EDITURA HASEFER

BUCUREȘTI, 2002

Traducătorul mulțumește domnului rabin Eliezer Glantz pentru sprijinul pe care i l-a acordat în tălmăcirea unor citate din cărțile sacre evreiești.

Dedic aceste pagini memoriei fratelui meu I. J. Singer, autorul romanului Frații Aşkenazi. A fost pentru mine nu numai fratele mai mare, ci şi un părinte spiritual, un dascăl. Am văzut întotdeauna în el un model de înaltă moralitate şi de probitate literară. Deşi a fost un om modern, a avut toate marile însuşiri ale cucernicilor noştri înaintaşilor.

Isaac Bashevis-Singer

Familiile Banet şi Kaţenelenboign

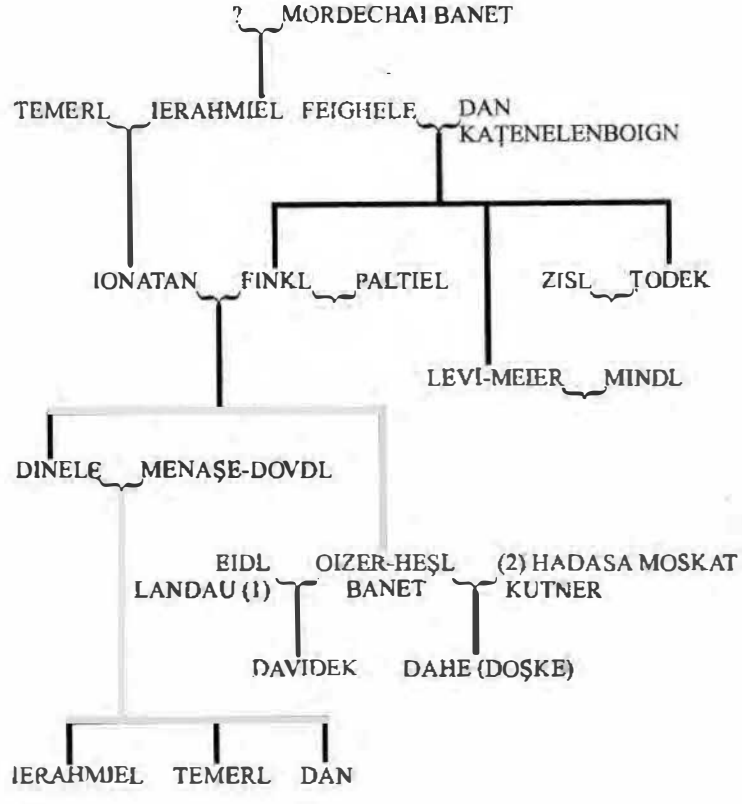

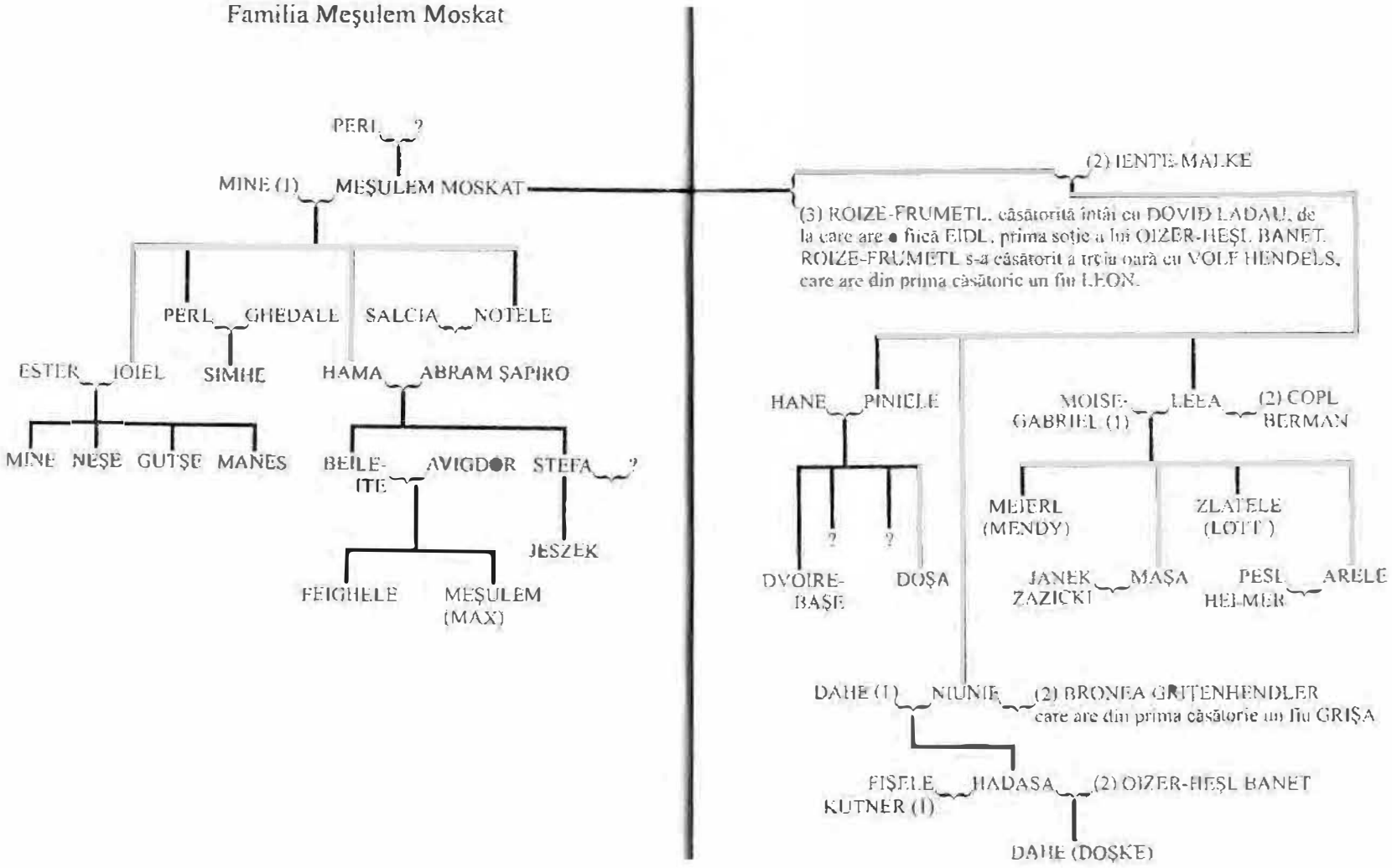
Familia Meşulem Moskat
PERL ?
MINE (1) MEŞULEM MOSKAT
(2) IENTE-MALKE
(3) ROIZE-FRUMETL, căsătorită întâi cu DOVID LADAU, de la care are o fiică EIDL, prima soție a lui OIZER-HEŞL BANET. ROIZE-FRUMETL s-a căsătorit a treia oară cu VOLF HENDELS, care are din prima căsătorie un fiu LEON.
PERL GHEDALE
SALCIA NOTELE
ESTER IOIEL
SIMHE
HAMA ABRAM ŞAPIRO
MINE
NEŞE
GUTŞE
MANES
BEILE-ITE
AVIGDOR
STEFA ?
JESZEK
FEIGHELE
MEŞULEM (MAX)
HANE PINIELE
MOISE-GABRIEL (1)
LEEA
(2) COPL BERMAN
?
?
DVOIRE-BAŞE
DOŞA
MEIERL (MENDY)
ZLATELE (LOTT)
JANEK ZAZICKI
MAŞA
PESL HELMER
ARELE
DAHE (1)
NIUNIE
(2) BRONEA GRITENHENDLER care are din prima căsătorie un fiu GRIŞA
FIŞELE KUTNER (1)
HADASA
(2) OIZER-HEŞL BANET
DAHE (DOŞKE)

Familia Copl Berman

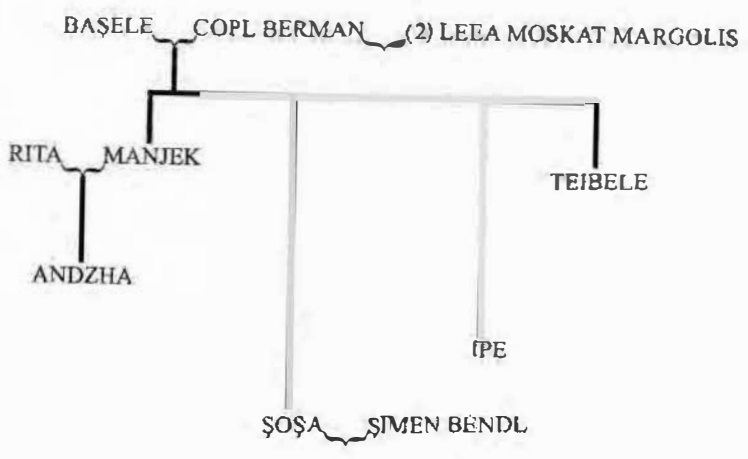

CAPITOLUL I

1

La cinci ani după ce i-a murit cea de-a doua soție, reb[1] Meşulem Moskat s-a căsătorit pentru a treia oară. A luat de data asta o femeie la cincizeci de ani, o galițiancă, văduva unui fabricant de bere din Brod, om cu multă ştiință de carte evreiască. Adevărul este că fostul ei soț dăduse faliment înainte de a muri şi că de pe urma lui au rămas un dulap cu tomuri, un şirag de perle, care s-au dovedit mai târziu a fi false, şi o unică fiică, pe care o chema Eidl. Roize-Frumetl, maică-sa, îi spunea Eidele[2] şi câteodată Adèle, după moda zilei. Reb Meşulem a cunoscut-o pe văduvă la Karlsbad, unde venise pentru o cură balneară, şi s-a cununat chiar acolo cu ea. La Varşovia, nimeni nu a ştiut de treaba asta. Reb Meşulem n-a scris nimănui; nu obişnuia să dea cuiva socoteală de ceea ce face. Abia pe la mijlocul lunii Elul[3] a dat de ştire, printr-o telegramă trimisă pe adresa lui din Varşovia, că se întoarce, indicând şi ora când să fie întâmpinat la tren. Leibl-vizitiul a tras din timp cupeul în fața Gării Vieneze, aşteptându-şi stăpânul. Trenul a sosit pe seară. Reb

[1] Apelativ echivalent cu "domnul" sau "domnule".
[2] Diminutiv de la Eidl. Autorul diminutivează numele multor personaje (în idiş diminutivele se realizează cu ajutorul sufixului *le*).
[3] Luna a douăsprezecea din calendarul ebraic (a treisprezecea, în anii bisecți). Cade la sfârşitul verii.

Meşulem a coborât din vagonul de clasa întâi împreună cu noua lui soţie şi cu fiica vitregă.

Încă de pe scara vagonului, i-a spus lui Leibl:

- Dumneaei este noua ta stăpână.

Şi clipi din ochi către el.

Reb Meşulem ţinea în mână o servietă ponosită, burduşită cu documente vamale. Cufărul cel mare, cu armături de alamă, îl dăduse la vagonul de bagaje. Femeile veniseră însă cu multe valize, genţi şi pachete. Nu era destul loc pentru ele în cupeu şi a fost nevoie ca o parte să fie îngrămădite pe capră. Leibl-vizitiul nu prea ştia ce-i ruşinea. Cu toate astea, s-a făcut roşu la faţă când le-a zărit pe cele două femei; parcă-i pierise graiul. Noua doamnă Moskat era de statură mijlocie, extrem de slabă, adusă de spate încă de pe acum, cu faţa plină de riduri, nasul roşu din pricina guturaiului şi ochii umezi, cum au femeile de obârşie aleasă. Peruca[1] de mătase îi era înfăşurată într-un voal fin. De lobul urechilor îi atârnau, legănându-se, cercei lungi, bătuţi cu agate negre. Purta o mantilă de mătase, un soi de pardesiu-pelerină, o rochie lungă de stofă şi pantofi cu vârfurile ascuţite, în stil franţuzesc. Într-o mână avea o umbrelă cu mânerul de chihlimbar. Cu cealaltă o ţinea de braţ pe fiica ei, o fată de vreo douăzeci de ani, înaltă, zveltă, cu nasul uşor curbat şi frânt, cu bărbia ascuţită şi buzele subţiri. Sub ochii ei strălucitori se arcuiau cearcăne care trădau nopţi

[1] În familiile evreieşti foarte evlavioase, femeile îşi tund părul la căsătorie şi poartă peruci sau bonete.

albe. Părul blond-cânepiu îi era prins pe ceafă într-un conci ascuţit, în care erau înfipte o sumedenie de ace de cap. Ducea în mâini un buchet de flori galbene veştejite, un pachetel legat cu un fir roşu, o cutie şi o carte. Dintre foile cărţii ieşeau câteva crenguţe, care i-au amintit lui Leibl de Sucot[1]. Fata mirosea a ciocolată, a parfum de chimion şi a străinătate. Vizitiul strâmbă din nas. "O cucoană! îşi spuse în sinea lui. Plină de fumuri..."

- Eidele, fetiţa mea, asta-i Varşovia! făcu Roize-Frumetl către fiica ei. Un mare oraş, nu-i aşa?

- Deocamdată nu văd nimic, îi răspunse fata, cu pronunţia ei galiţiană plată.

- Mă rog, nu se compară cu Viena, făcu reb Meşulem. Şi nici cu Berlinul.

Ca întotdeauna când reb Meşulem pleca undeva ori se întorcea dintr-o călătorie, în jurul lui s-a strâns un cerc de curioşi. Toată lumea îl cunoştea în Varşovia, nu numai evreii, ci şi polonezii. Gazetele au scris de mai multe ori despre dânsul şi afacerile lui. I s-a tipărit şi fotografia. Arăta cu totul altfel decât evreii obişnuiţi din generaţia vârstnică. Era înalt şi slab, cu faţa îngustă şi obrajii supţi. Pe vârful bărbiei îi creştea o bărbuţă albă,

[1] Sărbătoarea colibelor (numită astfel în amintirea colibelor în care evreii antici au locuit un timp după eliberarea lor din robia egipteană, relatată în *Biblie*) încheie ciclul festivităţilor religioase evreieşti care inaugurează anul iudaic, la începutul toamnei. Este şi sărbătoarea strângerii recoltei. Durează opt zile. În cea de-a şaptea zi ("Hoşana Raba") are loc în sinagogi o ceremonie în care se folosesc nuiele de salcie.

atât de rară că i se puteau număra firele. Sprâncenele îi erau stufoase şi de sub ele priveau doi ochi gălbui, pătrunzători ca nişte sfredele. Avea nasul subţire şi încovoiat. De pe buza de sus îi atârnau câţiva peri ţepoşi, care aminteau de mustaţa unui leu-de-mare. Purta o caschetă de stofă cu fundul înalt şi un pardesiu care părea un compromis între un caftan scurtat şi o manta boierească: era strâns în jurul şalelor lui înguste şi avea şliţ la spate, iar în faţă revere late şi două rânduri de nasturi îmbrăcaţi. Cizmele de şevro aveau turetcile scurtate. De departe, reb Meşulem putea fi luat drept un bătrân boier polonez, dacă nu chiar unul rus. De aproape, însă, i se vedeau sub tâmple perciunii, răriţi la vârsta lui.

Reb Meşulem Moskat se grăbea. Îi dădea întruna ghes lui Leibl să mâne caii mai repede. Nu voia să întârzie la rugăciunea din amurg[1]. Dar încărcarea bagajelor a durat mult şi reb Meşulem şi-a dat seama că va trebui să rostească de două ori cele optsprezece binecuvântări[2] în cursul rugăciunii de după căderea serii. Pe lângă asta, n-au putut-o lua de pe strada Wielka pe strada Grzybow, pentru că drumul era blocat de care ale pompierilor. Au fost, de aceea, nevoiţi să facă un ocol, pe străzile Marszalkowska şi Krulewska. Felinarele fuseseră aprinse. În jurul globurilor verzui-albastre, rotunde ca

[1] La sfârşitul zilei, evreii religioşi fac două rânduri de rugăciuni: înainte şi după căderea serii.

[2] Rostite de trei ori pe zi (la rugăciunile de dimineaţă, din amurg şi de după căderea serii), aceste optsprezece binecuvântări conţin elemente esenţiale ale religiei mozaice.

luna plină, se învârteau roiuri de musculiţe, care aruncau pe trotuar umbre mişcătoare. Din când în când, trecea un tramvai vopsit în roşu. Din cablurile electrice fulgerau flăcărui violete. Totul îi era aici familiar lui reb Meşulem: clădirile înalte şi porţile boltite; magazinele cu galantarele puternic luminate; poliţistul rus[1] postat în mijlocul străzii, între şinele de tramvai; Grădina Saxonă, cu grilajele ci de fier, printre care se strecurau crengi îmbrăcate în frunze. Lumina scăzută a serii crea impresia că liliacul a înflorit acolo din nou. Veneau dinăuntrul grădinii adieri line şi suspine de fete îndrăgostite. La poartă, stăteau de strajă doi jandarmi cu săbii curbate, care aveau grijă să nu pătrundă în grădină evrei în caftane şi evreice cu peruci, jinduitori şi ei după puţin aer proaspăt. Ceva mai încolo se afla Bursa; reb Meşulem era unul dintre membrii ei cei mai vechi.

Când cupeul intră pe strada Grzybow, peisajul citadin se schimbă radical. Strada foia de evrei în caftane lungi, cu şepci de postav, şi de femei cu peruci şi bonete. Şi mirosurile erau aici altele. Duhnea a rigolă, a legume putrezite şi a încă ceva, dulceag şi apăsător, care nu avea nume şi se simţea numai la întoarcerea dintr-o lungă călătorie. Răsunau pretutindeni strigăte. Tarabagiii îşi lăudau, cu vocile lor stridente, mărfurile: chiftele de cartofi, prăjiturele calde, mere, pere, prune ungureşti, struguri negri şi albi, pepeni întregi ori înjumătăţiţi. Deşi

[1] În acea perioadă, o parte a Poloniei (inclusiv Varşovia) se afla sub dominaţie rusă.

nu era răcoare, negustoresele purtau jachete. La şolduri le atârnau pungi de piele în care-şi ţineau banii primiţi de la clienţi. Erau aşezate pe lădiţe, pe scăunele ori pe pragurile caselor. Tarabele erau luminate cu felinare. Ici-colo ardea o lumânare lipită pe o scândurică smulsă dintr-un ambalaj. Cumpărătoarele pipăiau fiecare fruct, gustau, plescăiau din buze ca să simtă bine gustul mărfii, iar precupeţele o cântăreau la repezeală în tereziile de tablă ale balanţelor.

- Aur, aur curat! striga o evreică bătrână, lângă o lădiţă cu portocale strivite.

- Mai dulci ca zahărul! îi dădea replica, pe o voce cântătoare, o femeiuşcă rotofeie, arătând spre un coş cu prune răscoapte.

- Must! Must! Must! răcnea un evreu roşcovan, care vindea struguri pe jumătate zdrobiţi. Nu pierdeţi ocazia! Daţi năvală!

Prin mijlocul străzii înaintau harabale largi, încărcate vârf cu produse. Caii scunzi, cu picioare scurte şi groase, acoperite jos cu smocuri de păr, îşi izbeau copitele potcovite în caldarâmul de piatră, făcând să ţâşnească scântei. Un hamal, pe a cărui şapcă era prinsă o tăbliţă de alamă, ducea în spinare un sac de cărbuni, prins cu frânghii de ambii umeri; îndoit sub povară, dădea întruna din cap a încuviinţare. Un portar cu un chipiu de muşama şi încins cu un şorţ albastru mătura gunoiul cu un târn lung. Băieţei cu perciunaşi şi tichii octogonale se întorceau, încărcaţi de cărţi, de la şcolile lor, unde,

începând din ziua a cincisprezecea a lunii Av[1], se învăţa seara. De sub poale le ieşeau ciucurii pieptarelor în patru colţuri[2]. Un băietan cu cozorocul tras peste ochi vindea calendare pentru noul an, strigând asurzitor. Un tânăr zdrenţăros, cu o pereche de ochi speriaţi, bărbuţa blondă şi perciuni zburliţi, stătea lângă un coş cu legături de ciucuri, cărţulii de rugăciune, lămpiţe metalice pentru Hanuca[3] şi talismane pentru lăuze. Un pitic cu capul cât o baniţă ţinea în braţe o legătură de gârbace pentru folosul învăţătorilor, fluturând prin aer cureluşele lor, arăta cum trebuie altoiţi şcolarii îndărătnici. Pe o tejghea luminată de o lampă cu carbid erau îngrămădite teancuri de gazete evreieşti, lângă care atârnau cărţulii cu istorisiri despre Herşcle Ostropolier, Motke Habad, Şeindele cea cu buze albastre şi alţi eroi populari, precum şi romane cu detectivi: Sherlock Holmes, Nat Pinkerton, Max Spitzkopf - sau broşuri despre ghicitul în palmă ori după trăsăturile feţei omului. Reb Meşulem se uită prin fereastra cupeului şi spuse atât pentru sine, cât şi pentru cele două femei:

---

[1] Luna a unsprezecea a calendarului ebraic. Cade pe la mijlocul verii.

[2] Piesă vestimentară, cu ciucuri de lână la cele patru colţuri, purtată sub veşminte de către evreii religioşi în virtutea unui comandament biblic. Şi şalurile de rugăciune ale bărbaţilor au aceşti patru ciucuri.

[3] De Hanuca este amintită biruinţa poporului din Iudeea (165 î.e.n.), sub conducerea lui Iehuda Macabeul, împotriva armatelor cotropitoare ale lui Antiohus Epifanes, rege elenistic al Siriei, din dinastia Seleucizilor. Durează opt zile, în timpul iernii. Seară de seară se aprind lumânări în candelabre sau lămpiţe cu opt braţe, reproduceri simbolice ale candelabrului din Templul de la Ierusalim.

- O țară evreiască, nu-i așa?

- De ce umblă atât de jerpeliți? întrebă Eidl, care nu mai fusese în Polonia. Și ce-i cu șepcuțele astea ca niște capace?

-Așa se poartă pe aici, îi răspunse reb Meșulem vădit iritat. L-a ispitit o clipă gândul să le spună că ține minte vremea când au fost ridicate aceste clădiri mari și că lui însuși i se datorează în bună parte apariția străzii în forma ei de acum; că odinioară, pe timp de noapte, stăpânea aici o beznă de nepătruns, ca în Egipt[1], și că, ziua, locul era colindat numai de capre și găini. Dar renunță, pentru că se apropiau de capătul drumului; și-apoi, lui reb Meșulem îi repugnau atât discuțiile despre vremurile apuse, cât și lauda de sine. Și-a dat seama că femeilor de lângă dânsul nu le place Varșovia lui. Și, o clipă, se trezi în el părerea de rău că s-a recăsătorit, căpătuindu-se cu o văduvă din zona nemțească a Poloniei. "Totul e din vina lui Copl! își spuse el. Prea mă las în voia slugii ăsteia".

Cupeul se opri în fața clădirii unde locuia reb Meșulem și Leibl sări de pe capră să dea jos bagajele. Din prima clipă începu să se strângă lume. Femeile și fetele și-au dat drumul la gură.

- Ian uitați-vă! exclamă o tinerică. Cine-o fi rabinița asta?

[1] Aluzie la un episod biblic: pentru a-l sili pe faraonul egiptean să accepte eliberarea evreilor din robie, Dumnezeu a trimis asupra Egiptului zece plăgi, între care și bezna.

- Dar duduca asta împăiată? întrebă o calfă de brutar în izmene, cu picioarele goale înfipte în niște târlici soioși și cu un coif de hârtie pe cap.

- S-o mai fi însurat o dată hodorogul ăsta! spuse tare tinerica, pentru a fi bine auzită. Să mor dacă nu-i așa!

- Măiculiță-maică, ce mai comedie! o îngână o fată grasă, cu un coș plin de chifle proaspete sub braț.

- Hei, ia luați-o din loc! le strigă Leibl. Ce v-ați protăpit aici ca niște sperietori, lua-v-ar naiba să vă ia!

Își deschise o cărare prin mulțime și urcă deodată trei valize pe treptele care duceau la ușa locuinței lui reb Meșulem. Ieșiseră să care bagajele și portarul cu nevastă-sa. Un băiat desculț, cu pantalonii prea largi pentru el și cu o șepcuță slinoasă, fără cozoroc, sări sprinten de undeva și smulse un smoc de păr din coada calului. Animalul zvâcni de durere și izbi cu o copită în caldarâm. Golănașii din Varșovia strângeau fire de păr din cozile cailor pentru arcușuri. Fata care vindea chifle țipă la băiat:

- Căde-ți-ar mâinile, Lotek!

- Ție să-ți cadă, Rivkele, târfuliță! nu întârzie băiatul să-i răspundă.

Roize-Frumetl își trase fiica după dânsa, pentru a o feri de acest limbaj grosolan. Curând, toți trei - reb Meșuleru, soția lui și fiica vitregă - au intrat pe ușa principală. Locuința ocupa în întregime primul cat al clădirii.

2

Noemi, menajera, și Mania, ajutoarea ei, presimțind parcă întoarcerea lui reb Meșulem, făcuseră în zilele din urmă curățenie generală. Azi și-au pus în cinstea stăpânului veșmintele cele mai frumoase și au aprins lămpile în salon, în bibliotecă, în birou și în dormitor. Lui reb Meșulem îi plăcea să fie întâmpinat cu luminile aprinse la revenirea dintr-o călătorie. Nu uita niciodată să aducă slujnicelor daruri din vilegiatură. Locuința avea douăsprezece încăperi, dar jumătate dintre ele erau încuiate de la moartea celei de-a doua soții.

Leibl a fost acela care a dat slujnicelor de știre că reb Meșulem s-a recăsătorit și că a adus cu sine pe cea de-a treia soție, împreună cu o fiică vitregă. I-a șoptit-o la ureche menajerei. Noemi și-a dus brațele la piept și a scos un strigăt. Le-au spus-o, de asemenea, portarul și nevastă-sa când au urcat bagajele. Dar nu era timp de vorbit, pentru că s-a și arătat stăpânul, urmat de cele două femei. Noemi și Mania se aflau în coridorul larg al locuinței, purtând șorțuri albe, cum se obișnuiește în casele protipendadei. Când reb Meșulem a deschis ușa și le-a spus "bună-seara", au răspuns într-un glas: "Bună-seara, stăpâne, bine ați venit!"

- Poate că ați aflat... m-am căsătorit... uitați-o pe noua stăpână... și pe fiica ei!

- Într-un ceas bun, stăpâne, să fie cu noroc!

Noemi aruncă o privire mai întâi spre Roize-Frumetl, apoi spre Eidl și ochii ei clipiră îndelung. Prima ei dorință a fost s-o ciupească pe Mania de carnea ei moale, dar Mania nu se afla alături de ea. Abia izbuti să nu izbucnească în râs.

Trupeșă, albă la față, cu o perucă blondă, pieptănată cu grijă, dar lăsând să i se vadă și propriul păr, Noemi rămăsese de două ori văduvă. Trecuse de patruzeci de ani, dar arăta tânără. Era prețuită pentru inteligența și energia cu care conducea o gospodărie atât de mare cum era aceea a lui reb Meșulem. I se spunea "Noemi-jandarmul". Când străbătea încăperile, trosnea parchetul sub pașii ei, iar când o bruftuluia pe Mania se auzea până în curte. Vorbele ei de duh și afurisenițile ei erau faimoase în cartier. Despre priceperea ei la gătit se povesteau minuni. Avea un salariu mare, nu ca de slujnică, și se zvonea că-i încredințase lui reb Meșulem multe mii de ruble, care-i aduceau venituri frumoase. "O muiere dată dracului, zicea despre dânsa Leibl-vizitiul. Unsă cu toate alifiile".

Mania era mai scundă decât Noemi și mai tânără decât ea cu zece ani. De fapt, nu era angajata lui reb Meșulem, ci a Noemiei. Stăpânul îi plătea menajerei o sumă globală, iar dânsa își tocmise o fată, mai ales ca să-i poarte coșul la piață și să frece parchetul. Mania avea fața smeadă și turtită, umerii obrajilor ieșiți în afară, nasul lat și doi ochișori oblici, ca ai calmucilor. Își împletea părul în codițe pe care și le strângea de-o parte și de alta a

capului, ca niște coroniță. Sub urechi îi jucau cercei mari, răsuciți ca niște arcuri. De gât îi atârna un șirag de monede de argint. Adevărul este că Noemi nu prea avea nevoie de ajutor în gospodărie - îi plăcea să facă totul singură, de parcă ar fi vrut să-și despovăreze sufletul de o mare suferință. Când reb Meșulem pleca din Varșovia, slujnicele erau aici stăpâne ca la ele acasă. Beau mied, își făceau prăjituri și jucau întruna cărți. Mania, "țiganca", avea noroc: Noemi era aceea care, de fiecare dată, pierdea.

- Nu știu cum face, dar mă scutură de bani dihania asta provincială, se jeluia dânsa.

În timp ce slujnicele șușoteau între ele pe coridor, reb Meșulem își plimba noua soție și fiica vitregă prin casă. Totul fusese aici orânduit pentru o familie mare. În sufragerie se afla o uriașă masă extensibilă, înconjurată de scaune din stejar cu speteze înalte. Un perete era în întregime acoperit de un dulap cu vitrină, în care erau așezate pahărele pentru binecuvântarea vinului și a pâinii, cutii pentru mirodenii și chitre[1], samovare, tot soiul de garafe, tăvi, vaze. Dincolo de geamurile de cristal se mai vedeau vase de porțelan și servicii de argint roase de atâta frecat și curățat. De tavan atârna o voluminoasă lampă cu gaz, care putea fi ridicată și coborâtă cu ajutorul unor lanțuri de bronz și al unor contragreutăți.

[1] Chitra este un fruct exotic care, potrivit unei prescripții biblice, face parte dintr-un ritual practicat de către evreii religioși cu prilejul sărbătorii de Sucot.

În birou se aflau o casă de bani și dulapuri încărcate cu vechi registre de afaceri. Mirosea a praf, a tuș și a ceară roșie. În bibliotecă, trei pereți erau acoperiți până sus cu tomuri. Pe jos zăcea o carte neobișnuit de groasă, îmbrăcată în piele și cu închizători din aur. Era un comentariu al *Tanahului*[1] redactat de un preot din Roma și reb Meșulem nu voia ca tipăritura asta să stea alături de scrierile sfinte. Roize-Frumetl se apropie de rafturi, scoase cu un gest bărbătesc un volum și îi privi coperta, după care îl întrebă pe reb Meșulem:

- Ai poate și *Cuvintele lui Moise*?

- Nu știu, n-am citit toate cărțile de aici.

- E o lucrare a fostului meu soț, fie ca Domnul să-ți dăruiască mai multe zile decât lui! Au rămas de la el mai multe manuscrise...

- Evreii scriu, scriu întruna, îi răspunse reb Meșulem.

Mai arătă femeilor dormitorul - cu paturile de stejar așezate unul în prelungirea celuilalt - și salonul, o cameră mai mare decât celelalte, cu patru ferestre și tavanul sculptat, cândva poleit cu aur; de-a lungul pereților cu tapete aurii erau înșirate fotolii îmbrăcate în atlaz, sofale, măsuțe și servante. Pe un pian acoperit cu o țesătură galbenă străjuiau două sfeșnice aurite. De tavan atârna un candelabru încărcat cu o sumedenie de prisme de cristal prăfuite. Lângă ferestrele cu perdele și draperii erau așezate ciubere cu ficuși și palmieri de casă. De un

[1] Prima parte a *Bibliei* (*Vechiul Testament*).

perete atârna o lampă de Hanuca din argint; pe cele opt brațe ale ei erau gravate flori, după modelul Menorei[1].

Roize-Frumetl scoase un suspin și spuse:

- Nu vă fie de deochi! Casa asta e un adevărat palat!

- Toate astea au costat o avere, zise reb Meșulem, dar nu fac doi bani...

Deodată, plecă de lângă mamă și fiică și se duse în bibliotecă să-și facă rugăciunea de seară, fără a uita că trebuie să rostească de două ori cele optsprezece binecuvântări. Eidl își dezbrăcă jacheta și rămase într-o bluză albă, cu volane la mâneci și o fundă la gât. Umerii îi erau înguști, brațele - subțiri, bustul - plat. La lumina albă a candelabrului, părul ei căpătă nuanțe arămii. Roize-Frumetl se așeză într-un fotoliu și-și rezemă picioarele de un scăunel.

- Ei, fetița mea, ce ai de spus? o întrebă ea pe Eidl pe un ton în care satisfacția era dublată de o oarecare temere. Ești mulțumită?

Eidl îi aruncă o privire încruntată.

- Oricum ar fi, eu aici nu rămân, mamă, făcu ea. Varșovia nu-i de mine!

Roize-Frumetl se clătină ca după o lovitură.

- E groaznic ceea ce aud! Atât de repede te-ai hotărât? Doar pentru tine am făcut pasul ăsta. Ca să nu te mai zbați în sărăcie.

[1] Candelabru cu șapte brațe, străvechi obiect de cult mozaic. În prezent, simbol al statului Israel.

- Nimic nu-mi place aici, nimic, nimic, nimic!

- Îmi sfâșii inima, fetițo! Ce s-a întâmplat? Ce te-a tulburat?

- Totul. Bătrânul, casa, slujnicele, evreii cu șepcuțe... Toată adunătura asta!

- Ce ai cu bătrânul? O să te înzestreze când ai să te măriți. Mi-a dat-o și în scris.

- Nu vreau ca el să mă înzestreze și nu mă mărit. Aici e un colț de Asie!

Roize-Frumetl își scoase batista și începu să-și sufle nasul. Ochii i se înroșiră. Îi venea parcă să râdă și să plângă în același timp.

- Unde-ai să te duci? De ce-mi întuneci viața?

- O să plec în Elveția și o să-mi continuu studiile.

- N-ai învățat îndeajuns? Vrei să ajungi fată bătrână?

- Îi dau dracului pe toți bărbații!...

Roize-Frumetl vru să-i răspundă, dar i se puse un nod în gât. Își acoperi fața cu mâinile ei încrețite și se legănă îndelung. Apoi se ridică și ieși din salon. Nu mai putea rămâne cu Eidl, să-și plângă nenorocirea. Intră în bucătărie. Pline de fiere, slujnicele nu-i oferiră nici măcar un pahar de ceai. Nu se îngrijiseră nici de un loc de culcare pentru fiica ei. Reb Meșulem dispăruse pe undeva.

Bucătăria era spațioasă, cu un cuptor impunător, din cahle. De pereții vopsiți în roz atârnau tigăi și lighene de aramă. Mirosea a prăjituri de casă calde și a

scorțișoară. Negricioasa de Mania, înfășurată într-un șal roșu, pe care erau imprimate flori, frunze și păsărele, ședea pe un scăunel și-și dădea în cărți. Noemi își dezbrăcase șorțul și-și pusese paltonul. Avea de făcut un drum.

- Iertați-mă, zise Roize-Frumetl, nu mă descurc pe aici. Unde o să stăm?

- Sunt destule odăi, îi răspunse Noemi otărâtă.

- Atunci, fii bună și arată-mi câte ceva.

Noemi aruncă o privire scrutătoare spre Mania, ca și cum s-ar fi sfătuit cu ea în tăcere.

- Camerele fostei stăpâne sunt încuiate.

- Te rog să le descui.

- Nu s-a mai intrat în ele de ani de zile. Sunt într-un hal fără de hal.

- Dacă-i așa, trebuie făcută ordine acolo.

- Astăzi e prea târziu.

- Să le văd, totuși. Aprindeți o lampă.

Noemi îi făcu un semn Maniei, care se ridică alene, scoase din sertarul mesei o legătură de chei și porni cu pași târșiți spre ușă. Noemi îi smulse cheile din mână și i-o luă înainte, cu o lampă în mână. Roize-Frumetl și-a dat seama că slujnicele vor să tragă de timp și să o calce pe nervi. Menajera se opri în fața unei uși, o descuie și intră prima. Era o încăpere semicirculară. Tapetul în culori întunecate se desprinsese pe alocuri de pe pereți. Ferestrele nu aveau perdele, doar niște storuri rupte. Erau aici îngrămădite balansoare, scrinuri, ghivece de flori fără

flori. Se mai vedea un șifonier cu ornament înalt în partea de sus și capete de lei pe uși. Pe podea, pe covor, pe scaune, pe șezlong, peste tot se așternuse un strat gros de praf. Roize-Frumetl începu îndată să tușească. Mirosea a naftalină și a lemn uscat. Dușumeaua scârțâia sub picioare. O bucată de tencuială căzu chiar atunci din tavan, parcă aruncată de o mână nevăzută. În loc să așeze undeva lampa, Noemi continua să o țină în mână. Mișcările ei proiectau pe pereți umbre agitate, trădând parcă panica unor diavoli întrerupți din treburile lor nocturne. Roize-Frumetl căută spre ușă, pentru a vedea dacă pe tocul ei este prinsă o mezuză[1].

- Cine ar putea locui în harababura asta? spuse ea pe un ton jalnic.

- Nimeni nu și-a închipuit că se va mai locui aici, îi răspunse Noemi și așeză cu un gest repezit lampa pe o măsuță de scris.

Roize-Frumetl se privi în oglinda de perete prinsă deasupra măsuței și făcu un pas îndărăt. În sticla crăpată, verzui-albastră, fața ei apărea despicată în două.

- Nu știu nici unde va dormi fiica mea, spuse ea parcă numai pentru sine.

- Există o cameră cu un pat, dar acolo învălmășeala e și mai mare decât aici.

- Și nici nu ne-am luat cu noi așternutul.

[1] Cutiuță din metal, lemn sau sticlă, prinsă de tocul ușii și conținând textul biblic care proclamă principiul unicității lui Dumnezeu.

- Aşternutul stăpânei, odihneascâ-se-n pace, a fost dus în pod, spuse Noemi. Pereţii sumbri ai camerei îi prelungiră, ca un ecou, vorbele, de parcă o fiinţă ascunsă ar fi vrut să i le confirme.

Noemi ieşi cu paşi grăbiţi, lăsând-o pe Roize-Frumetl singură. Ea se apropie de scrin şi încercă să-l deschidă, dar era încuiat. Se îndreptă spre o uşă care dădea spre altă încăpere; nu se lăsă însă deschisă. Mobila uscată scotea pocnete. Roize-Frumetl îşi zări pe duşumea propria ei umbră, ciudat de lungă, şi îşi aminti cum zăcea mort pe jos primul ei soţ, reb Dovid Landau, cu picioarele lui subţiri îndreptate spre uşă şi cu două lumânări de ceară la cap. Nici trei ani nu au trecut de la moartea lui şi ea a şi devenit nevasta altuia. O trecură fiori prin spate. "Nu pentru mine am făcut-o, ci pentru fiica ta, murmură dânsa. Ca să-şi găsească mai uşor ursitul..."

Nu s-a mai putut stăpâni şi a podidit-o plânsul. Din salon se auziră sunete grave de pian, ca nişte tunete rostogolite în depărtare. Eidl era aceea care încercase clapele. Pătrundea până în salon şi mormăitul rugăciunii lui reb Meşulem, întrerupt de viguroase intonaţii muzicale, uimitoare la un moşneag de optzeci de ani. Parcurgea un capitol din *Mişna*[1], cum făcea seară de seară. Citea textul străvechi şi îl tălmăcea apoi cu glas tare în idiş: "... femeile acestea pot fi divorţate fără despăgubire dacă încalcă legea lui Moise şi a evreimii[1]. Când e încălcată legea lui Moise? Atunci când femeia dă soţului o mâncare pentru care nu s-a plătit zeciuiala, când se împreunează cu el fiind necurată[2], când nu aruncă în foc o bucăţică de aluat[3], când face un legământ şi nu-l duce la îndeplinire... Şi când e încălcată legea evreimii? Atunci când femeia iese din casă cu părul despletit, când umblă fără rost pe străzi, când stă de vorbă cu oricine... Rabi Tarfon adaugă: şi atunci când femeia are gură mare. Şi când se cheamă că are gură mare? Atunci când, vorbind în casă, o aud vecinii..."

De afară se auzi un dangăt puternic. Era clopotul bisericii Grzybow de peste drum de locuinţa lui reb Meşulem. Sunetele lui aminteau că Varşovia nu aparţine evreilor; stăpâne sunt aici crucile de pe cele două turnuri, care străpung acum văzduhul învăpăiat al înserării.

3

Vestea că reb Meşulem s-a însurat a treia oară la optzeci de ani s-a răspândit repede în întreaga Varşovie. Fiii şi fiicele lui de la primele două neveste au amuţit. La

[1] Culegere de legi iudaice, religioase, penale şi civile. Este încadrată în *Talmud* (vastă lucrare, întocmită între secolele III î.e.n. şi V e.n., conţinând normele religioase şi social-juridice ale mozaismului, precum şi interpretări, legende, parabole, fabule).

[1] Legi date de evrei pentru evrei.
[2] În zilele ciclului.
[3] Înainte de a pune la copt pâinea de sărbătoare (potrivit unei norme tradiţionale).

orice s-ar fi putut aştepta din partea părintelui lor, om cu toane căruia nu-i păsa de nimeni şi de nimic, dar asta nu i-ar fi trecut nimănui prin minte.

- O vită bătrână, spuneau evreii de rând.

- Plăcerea lui este să uluiască lumea, ziceau cei care îi cunoşteau firea.

- E cu un picior în groapă, dar se face că nu ştie, afirmau, nu fără un sâmbure de invidie, femeile mai coapte.

- Ba nu, li se răspundea, chiar se simte în stare să ia viaţa de la început.

Discutând întruna despre cea de-a treia însurătoare a lui reb Meşulem, lumea a ajuns la concluzia că totul e o ispravă a lui Copl. El, aghiotantul, vătaful lui reb Meşulem, a pus căsătoria asta la cale, pentru ca, o dată şi o dată, să înhaţe moştenirea cuvenită copiilor bătrânului. În sinagogile hasidice[1] de pe străzile Grzybow, Twarda şi Gnojna, noutatea a ajuns înainte de încheierea rugăciunii de seară. S-a iscat imediat larmă. Oficianţii, iritaţi, au bătut cu palma în amvon, cerând să se facă linişte. Dar gălăgia s-a înteţit. Credincioşii au uitat şi de îndatorirea de a rosti "amin" când cei îndoliaţi recitau rugăciunea de pomenire a morţilor. Îndreptându-se spre casele lor, unii au trecut înadins prin faţa locuinţei lui reb Meşulem. Lumea se aştepta ca feciorii şi fiicele lui să apară în goană şi să se nască un scandal care va răzbi până în stradă. Dar nu s-a auzit nimic sub cele opt ferestre luminate.

În cei cincizeci de ani de când reb Meşulem s-a tot îmbogăţit, au circulat destule supoziţii bizare pe seama lui. Uneori se părea că tot ce întreprinde el este menit să-i pună în încurcătură şi să-i facă de râs pe negustorii varşovieni. Se apuca de afaceri în care era de prevăzut că-şi va pierde capul. Totuşi, îi aduceau venituri. Cumpăra terenuri undeva dincolo de periferiile oraşului, dar, cu timpul, construcţiile se întindeau până acolo şi dânsul realiza de zece ori cât investise. Cumpăra acţiuni ale unor firme aflate în pragul falimentului, dar valoarea hârtiilor creştea şi obţinea dividende. Făcea tot timpul altcum decât ceilalţi. Majoritatea evreilor înstăriţi din Varşovia erau admiratori ai rabinului hasidic din Gur, dar reb Meşulem frecventa curtea mai modestă a rabinului din Bialodrewna. S-a încercat atragerea lui în conducerea comunitară, cum se şi cuvenea unui asemenea magnat, dar el nu s-a lăsat convins. Dacă ar fi acceptat să se bage în treburile obşteşti, s-ar fi luat la harţă cu cine vrei şi nu vrei şi le-ar fi spus de la obraz bogătaşilor, cărturarilor, rabinilor că sunt nişte ignoranţi, nişte boi, nişte capete pătrate. Era unul dintre puţinii hasizi bogaţi care vorbea rusa şi poloneza şi se spunea că are acces la guvernatorul general. Dar, ori de câte ori i s-a solicitat o intervenţie, a refuzat, ba i-a şi acoperit cu injurii pe fruntaşii obştei. Era

[1] Sinagogi afiliate hasidismului, curent religios, întemeiat de Baal-Şem (1698-1759), care venea în întâmpinarea sensibilităţii populare, preconizând o anumită înmoire a îndeplinirii îndatoririlor sacre. Hasid (ebr., pl. hasidim, în rom. hasizi), evreu cucernic, adept al hasidismului.

în toate un original. Gustarea lui de dimineață nu consta din chifle cu unt și cafea cu cicoare, ca la alții, ci dintr-un copan de pui cu pâine neagră. Prânzul nu se lua în casa lui la ora două, cum se obișnuia în Varșovia, ci spre seară, la cinci. Toată lumea a crezut la început că își va frânge gâtul și că-i va fi scos la mezat calabalâcul, așa cum s-a întâmplat cu mulți parveniți cărora li s-a urcat la cap. Au trecut însă anii și reb Meșulem nu a pățit nimic. Averea i-a crescut atât de repede, că i-a băgat în sperieți pe dușmanii lui. De altminteri, nici nu se putea ști exact din ce devine bogat, atât de diferite erau afacerile în care se lansa.

Cumpăra terenuri și construia case; achiziționa clădiri dărăpănate și le repara ori le demola și trimitea la topit grinzile metalice. Se auzea ba că este proprietarul unei cărămidării; ba că a făcut investiții într-o fabrică de sticlă; ba că a luat în exploatare pădurea unui boier și că trimite în Anglia mari cantități de traverse de cale ferată; ba că a preluat reprezentanța unei tăbăcării din străinătate. Într-o vreme, Varșovia a vuit la știrea că reb Meșulem Moskat s-a apucat să cumpere cârpe. A construit în cartierul Praga de pe malul drept al Vistulei o magazie, unde erau predate, contra plată, cârpele strânse prin curți de niște dezmoșteniți cu saci în spinare. În alt loc se cumpărau oase pentru fabricile de zahăr... În anii din urmă, reb Meșulem nu s-a mai agitat atâta, dar bogăția îi creștea de la sine. Avea proprietăți imobiliare pe străzile Twarda, Panska, Szlyska, Grzybow, Prosta și Sienna.

Clădirile erau vechi, părăginite, dar îndesate cu chiriași. Deținea acțiuni ale unor fabrici germane și-i soseau dividende. Se spunea că are la Banca Imperială din Petersburg un depozit de nici mai mult, nici mai puțin de un milion de ruble și că a depus bani grei și în bănci străine. De câte ori se discuta pe tema asta, opinia generală era că nici el nu știe cât de mare îi este averea.

La copii n-a avut noroc: au fost cu toții nevoiți să depindă de dânsul și i-a făcut administratori ai imobilelor lui, plătindu-i cu zgârcitul salariu de douăzeci și cinci de ruble pe săptămână. Se spunea că celor două soții care l-au lăsat văduv le-a întunecat viața prin apucăturile lui sucite. Cât despre cei în nevoie, unii afirmau că nu dă nimănui un bănuț, alții că, dimpotrivă, e un suflet generos care ajută fără să se dezvăluie. Se părea că dărnicia lui extrem de discretă are un scop perfid: să nu închidă gurile care-l vorbeau de rău. Când i se relata că mulți îl bârfesc în Varșovia și că nădăjduiesc să-l vadă pe drojdie, obișnuia să răspundă: "Să fie sănătoși. Asta-i plăcerea mea: să mă înjure cât mai mulți..."

Reb Meșulem avea un birou acasă, dar întreaga administrație era condusă din alt loc, tot de pe strada Grzybow, unde, într-o curte, își avea hambarele, magaziile și pivnițele. Erau și locuințe, dar aici stăteau numai angajați și foști angajați ai lui reb Meșulem. Curtea era împrejmuită cu un gard înalt. Pe trei laturi ale ei se înșirau vechile clădiri, joase și cu lungi cerdacuri de lemn. Pe acoperișuri poposeau stoluri de porumbei, pe

care puştanii polonezi le alungau cu nişte bice mari. Se afla acolo şi grajdul cailor lui reb Meşulem. Unul dintre slujbaşi îşi ţinea aici o vacă. Curtea, nepavată, era plină de băltoace. Cine pătrundea pe poarta de lemn, de obicei închisă, avea impresia că a intrat într-un sat. Găinile cotcodăceau, cocoşii cântau. Pe băltoace pluteau gâşte. Tot aici erau depozitate materiale rămase de la construcţiile lui reb Meşulem: grinzi metalice, tuburi de canalizare, tablă pentru acoperişuri, cherestea, uşiţe de sobe.

În anii din urmă, reb Meşulem avea puţini salariaţi. Foştii săi angajaţi care locuiau în curte nu plăteau chirie, ca şi atunci când au lucrat pentru el; oricum, nu s-ar fi găsit amatori pentru aceste chichineţe. Fără a-l socoti pe Copl, slujbaşii de azi ai lui reb Meşulem nu atingeau numărul degetelor unei singure mâini: Leibl-vizitiul; paznicul, un polonez bătrân căruia îi spuneau pan Szondka; contabilul reb Iehiel Ştain; reb Şmuel-tâmplarul, priceput în mai toate meşteşugurile, care mergea tot timpul cu un metru pliant în tureatcă, un creion lat în buzunarul vestei şi o sticlă de rachiu la piept. Câţiva polonezi în vârstă primeau de la reb Meşulem un fel de pensie, de câteva ruble pe săptămână. Casier nu avea. Primea personal banii, îi punea în buzunar şi apoi în seif. Când seiful se umplea, ducea, însoţit de Copl, bancnotele la bancă. A fost de câteva ori turnat la fisc: registrele lui - se pretindea în denunţuri - n-ar fi în ordine. I s-a cerut să prezinte evidenţa contabilă, dar totul a căzut

balta. Cei care se uitaseră în condicele lui reb Iehiel Ştain povesteau că scrierea lui e atât de măruntă, că el însuşi are nevoie de o lupă pentru a o desluşi. Ori de câte ori intra în cămăruţa contabilului, reb Meşulem îi spunea acelaşi lucru: "Scrie, scrie, reb Iehiel, ai o scriere minunată!..."

Singurul iniţiat asupra afacerilor lui reb Meşulem era Copl, omul lui de încredere, mâna lui dreaptă. Se şoptea că, slugărindu-l pe reb Meşulem, Copl a ajuns şi el milionar, ba chiar că e acum tovarăşul lui de afaceri. Existenţa lui Copl era învăluită de taine. Avea soţie şi copii, dar nimeni din familia Moskat nu i-a văzut vreodată. Locuia dincolo de Vistula, în cartierul Praga, de unde venea pe jos, trecând podul. Să fi fost la cincizeci de ani sau mai mult, dar arăta ca de treizeci. Era de statură mijlocie, slab, cu faţa smolită, triunghiulară şi cu ochi scânteietori, traşi spre urechi. Purta vara şi iarna o pălărie tare, împinsă spre creştet, lăsând să i se vadă părul negru şi ondulat. În cravată îi era înfiptă o perlă. O ţigară îi fumega întotdeauna în colţul gurii. Din dosul urechii stângi îi răsărea un creion. Îşi rădea barba şi mustaţa. Un zâmbet umil şi totodată sfidător plutea pe buzele lui subţiri. Când reb Meşulem apărea cu el pe stradă, Copl rămânea cu o jumătate de pas în urmă, iar când patronul urca în trăsură, el să cătăra pe capră lângă vizitiu. Ori de câte ori reb Meşulem îi spunea ceva de faţă cu alţii, Copl îşi scotea ţigara din gură, se apleca ţinându-şi călcâiele lipite aidoma militarilor şi răspundea invariabil: "La

poruncă, stăpâne!" Copl făcuse armata la ruşi şi se spunea că a fost ordonanţa unui general...

4

Toate acestea erau numai de faţadă. În realitate, fiecare ştia că reb Meşulem nu face un pas fără a cere sfatul lui Copl. Aveau adesea în birou lungi discuţii. Administratorii imobilelor, inclusiv copiii lui reb Meşulem, îi prezentau lui Copl conturile. Rubedeniile care veneau după ajutoare ştiau că trebuie să treacă mai întâi pe la el. Fiii şi fiicele lui reb Meşulem au dus ani de zile un război împotriva lui, dar de biruit a biruit Copl. Îşi băga pe tăcute nasul în toate, fie că era vorba de căsătoriile nepoţilor şi de fixarea dotelor, de ajutorarea săracilor sau de chestiunile comunitare - chiar şi în disputele dintre hasizi. Odată, când Copl s-a îmbolnăvit, reb Meşulem s-a trezit în mare încurcătură: nu auzea ce i se spune, se enerva întruna, dădea din picioare şi răspundea într-un singur fel: "Omul meu nu-i aici. Vino mâine."

Vara, când pleca la băi, îl lua pe Copl cu dânsul. Locuiau împreună şi Copl bea şi el apele medicinale recomandate de doctori lui reb Meşulem. Se istorisea că intră alături de bătrân şi în băile de nămol prescrise acestuia. La Karlsbad păşeau agale pe promenadă (aici Copl nu mai rămânea în urmă), discutând despre afaceri,

despre descreieraţii care pierd averi la Monte Carlo şi despre rabinii galiţieni veniţi în staţiune cu luxoasele lor fiice şi nurori. Gurile rele spuneau că reb Meşulem a trecut pe numele lui Copl o parte din avere şi că l-a desemnat ca executorul său testamentar. Faţă de membrii familiei, Copl afişa o prefăcută supuşenie. Ori de câte ori îi adresau o rugăminte, îi refuza făcând o mutră umilă: "Nu-i în puterea mea. Dacă ar depinde de mine..."

Copl se afla şi el la Karlsbad în vara când reb Meşulem s-a căsătorit cu Roize-Frumetl. Reb Meşulem a întâlnit-o la izvorul de ape curative şi a intrat în vorbă cu ea, mai întâi într-un idiş preţios, nemţit[1], apoi în idişul de acasă. I-a plăcut că acolo, în acea lume străină, a dat de o femeie care foloseşte şi cuvinte ebraice în spusele ei şi poartă o perucă din fire de mătase. I-a făcut o bună impresie şi faptul că decedatul ei soţ, reb Dovid Landau, fusese un bogat fabricant de bere din Brod; la fel, că fiica ei, Eidl, a terminat liceul la Lemberg şi-şi continuă studiile la Cracovia şi Viena. Roize-Frumetl suferea de ficat. Nu locuia la o pensiune; închiriase o cameră mobilată într-un cartier modest al Karlsbadului. Fără a fi întrebată, a mărturisit că soţul ei nu i-a lăsat nici o moştenire. Se purta totuşi ca o femeie bogată. Îşi schimba

[1] Un amestec de idiş şi germană. După cum se ştie, idişul este o limbă germanică, dar complet emancipată faţă de obârşia sa. Într-o anumită perioadă, aspiraţia spre cultura europeană a avut, ca o consecinţă negativă, introducerea în idiş, din snobism, a numeroase cuvinte şi expresii germane. Hibridul rezultat e supărător şi adesea comic.

zilnic pelerina. Gâtul îi era împodobit cu un şirag de perle, iar de urechi îi atârnau cercei lungi. Pe degete îi scânteiau inele cu pietre preţioase. L-a invitat pe reb Meşulem la gazda ei şi l-a servit cu vişinată, cafea şi prăjituri de casă cu gust de scorţişoară şi migdale. Ea însăşi lăsa în urma ei o adiere de lavandă. Când reb Meşulem a închinat în cinstea ei, dânsa i-a răspuns în termeni aleşi:

- Vă doresc şi eu viaţă lungă, presărată numai cu bucurii!...

- Am avut până acum parte de bucurii destule, i-a răspuns reb Meşulem în maniera lui şocantă. Mi-a rămas doar să mor!...

- Ferească Dumnezeu! Ce vorbă-i asta? O să trăiţi o sută douăzeci de ani! Ba şi mai mult!

Când i-a trecut prin minte s-o ia pe văduvă de nevastă şi s-o aducă la Varşovia împreună cu fiica ei, reb Meşulem s-a temut că va întâmpina obiecţii din partea lui Copl. Dar acesta n-a încercat să-l abată de la gândul lui. Trimis de reb Meşulem să culeagă informaţii despre văduvă, s-a întors cu o sumedenie de amănunte. Când, după lungi ezitări, reb Meşulem s-a decis să facă pasul, Copl a avut grijă de toate. Erau de îndeplinit formalităţi pentru ca Roize-Frumetl să poată trece graniţa rusă. Trebuiau pregătite inelele de cununie şi o cameră nupţială. Era nevoie de un rabin care să oficieze cununia. Lui Copl i-a revenit oarecum şi rolul de reprezentant al familiei mirelui. Roize-Frumetl a pretins ca dar de nuntă o casă în Varşovia şi o dotă pentru fiica ei. Reb Meşulem a acceptat şi chiar a semnat o hârtie în acest sens. Eidl a plecat la Franzesbad, o localitate din apropiere, pentru o săptămână, răstimp în care a avut loc nunta. "E nebun de legat, comentau femeile în staţiune, un bătrân libidinos..."

Reb Meşulem ar fi dorit să se cunune departe de ochii lumii, dar a ieşit o nuntă cu tămbălău. Sociabilă din fire, Roize-Frumetl îşi făcuse multe cunoştinţe. S-au adunat numeroşi rabini, cu soţiile, fiicele, fiii şi nurorile lor. Se aflau atunci în Karlsbad câţiva oameni de afaceri din Varşovia, cu care reb Meşulem se împăcase la bătrâneţe şi pe care nu putea să nu-i invite. Un recitator popular, care se pripăşise pe acolo, a dedicat mirelui de optzeci de ani o sumedenie de stihuri fără perdea, într-un amestec comic de idiş, germană şi ebraică[1]. Femeile au adus tot felul de cadouri, cumpărate în magazinele de suveniruri ale Karlsbadului: casete de bijuterii, şerveţele de masă, papuci cu catarame aurii, condeie de os cu lentile măritoare la capăt, sub care se vedeau imagini colorate din Alpi. Salonul s-a umplut cu mantile de mătase căptuşite cu blană, cape de zibelină, bonete şi peruci; nu au lipsit nici pălăriile de damă la modă. După cununie s-a dat un banchet care s-a prelungit până târziu

[1] În societatea evreiască tradiţională existau artişti populari – un soi de măscărici – care recitau la nunţi stihuri vesele şi ironice, inclusiv la adresa mirilor.

în noapte. Pe la mese, femeile n-au întârziat s-o bârfească pe Roize-Frumetl, care, cu numai câteva zile mai înainte, fusese o sărăntoacă ce-şi număra bănuţii.

- Cine-ar fi crezut că tocmai pe ea o să cadă norocul? îşi spuneau în idişul lor galiţian. E de-a dreptul un miracol!

- N-avea grijă, a ştiut ea cum să pună mâna pe dânsul!

- Şi-o mai face pe sfânta...

Îndată după nuntă, reb Meşulem a început să se dezmeticească. Ispita trezită în el când a făcut cunoştinţă cu Roize-Frumetl s-a stins. În dormitor, femeia s-a dovedit a fi o ruină. Sub peruca de mătase avea un păr sur, tuns în scară, ca lâna oilor. Pântecele îi era strâns într-o cingătoare. Şedea în pat şi vorbea suspinând despre primul ei bărbat, reb Dovid Landau, despre onestitatea lui în afaceri, despre înţelepciunea lui şi despre afecţiunea cu care-şi înconjura fiica, despre studiile lui consacrate *Proverbelor*[1] şi *Eclesiastului*[2], pe care dânsa are acum de gând să le tipărească la Varşovia. A pomenit şi despre fiicele de rabin, care, pe zi ce trece, devin tot mai nerușinate, iar aici, la Karlsbad, ies la plimbare cu otiţerii. Îşi sufla nasul întruna. Lua picături de valeriană împotriva durerilor de inimă şi ronţăia bomboane acrişoare pentru că avea o uscăciune în gât.

[1] Capitol din *Biblie*, conţinând cugetări atribuite regelui Solomon.

[2] Scriere de factură pesimistă, inclusă în *Biblie*; e atribuită regelui Solomon, care ar fi compus-o la bătrâneţe.

Reb Meşulem se dădu jos din pat.

- Gata ai vorbit îndeajuns! izbucni el. Termină cu poveştile astea!

O clipă i-a trecut prin minte că cel mai bun lucru ar fi să divorţeze de dânsa chiar aici în Karlsbad. Să-i dea câteva mii de ruble şi să pună capăt acestei comedii. Îi era însă ruşine de oameni. Se temea că se vor isca discuţii penibile şi că va fi chemat la o nesfârşită judecată rabinică. Într-un fel era furios şi pe Copl, deşi îşi dădea seama că el nu-i cu nimic vinovat. Reb Meşulem nu-şi amintea să fi săvârşit vreo prostie atât de mare în cei peste şaizeci de ani de când stă pe propriile lui picioare. Cumpănea bine de fiecare dată ceea ce avea de făcut. Orice mişcare a lui urmărea să arate celorlalţi că ei sunt cei neghiobi, nu dânsul. Văzuse destule capete înfierbântate avântându-se şi încurcându-se în afaceri dubioase, din care se alegeau cu sărăcie, umilinţă, boli - ori îşi pierdeau chiar şi viaţa. Se gândea adesea la oamenii aceştia şi ajungea întotdeauna la aceeaşi concluzie: sunt nişte smintiţi care, atunci când le vine chef de ceva, nu se pot stăpâni şi dispar ca fluturii în foc. Acum, pentru prima oară în viaţă (sau i s-a părut lui că e pentru prima oară), a săvârşit şi el o treabă negândită. Nimic bun nu-i va aduce căsătoria asta. Va stârni duşmănia copiilor săi, iar străinii vor avea de ce râde. Şi-a asumat şi obligaţii materiale fără vreo noimă, dar va trebui să le respecte; nici cei mai înverşunaţi adversari ai lui nu s-ar încumeta să-i conteste cinstea.

A chibzuit îndelung și până la urmă și-a spus că cel mai bun lucru pe care-l poate face este să nu facă nimic. Se va pripăși deci în casa lui o nouă nevastă. Cât despre ceea ce i-a făgăduit, îi va transcrie una din casele lui dărăpănate. În privința fiicei vitrege, reb Meșulem se simțea ceva mai încurcat. E învățată, vorbește poloneza și germana, știe franțuzește și latinește. Nu întâlnise până acum o fată cu asemenea calități. Dar se ține prea mândră, e plină de sine și îndărătnică. Privește parcă peste capul lui, undeva, departe, cu dispreț pentru familia și afacerile lui. Pe deasupra, o bănuia străină de credința evreiască. Hotărî în sinea lui să o mărite cât mai repede după întoarcerea la Varșovia și să-i dea o zestre mică, nu mai mult de două mii de ruble. "Când o fi la Varșovia, își spunea el, o să-i treacă fumurile aristocratice".

Cu aceste gânduri s-a întors acasă reb Meșulem. A avut puterea să dea uitării nerozia pe care a comis-o și să redevină înțeleptul reb Meșulem Moskat, care știa să biruie întotdeauna atât în bătăliile cu dușmanii săi, cât și în lupta cu propriile lui scăderi.

CAPITOLUL II

1

La câteva săptămâni de la întoarcerea lui reb Meșulem Moskat de la băi, în gara din nordul Varșoviei a sosit un alt călător. A coborât dintr-un vagon de clasa a treia[1], cărând un cufăraș dreptunghiular din nuiele împletite, închis cu o vergea metalică încuiată cu două lăcățele. Era un tânăr de nouăsprezece ani, cu numele de Oizer-Heșl Banet, nepot prin mamă al lui reb Dan Kațenelenboign, rabinul din Tereșpolul-Mic. Avea asupra lui o diplomă rabinică și o scrisoare de recomandare către doctorul Șmarie Iacobi, învățatul secretar al Sinagogii Mari din Varșovia. Dintr-un buzunar îi ieșea colțul unei cărțulii nelegate, cu foile îndoite: *Etica* lui Baruch Spinoza, tradusă în ebraică.

Era înalt, subțire, cu fața albă, prelungă, fruntea arcuită, străbătută în lung de două brazde adânci, de om deprins să gândească de timpuriu, cu doi ochi albaștri, pătrunzători, nasul acvilin, buzele subțiri și bărbia ascuțită. Bărbuța abia mijită era fie tunsă, fie smulsă; ici-colo, îi rămăseseră câteva fire. Perciunii zburliți, de culoarea inului, îi erau trași în spatele urechilor. Purta un pardesiu lung, greu, cu gulerul de catifea și o șepcuță de mătase. Gâtul îi era înfășurat într-un fular.

[1] Garniturile feroviare aveau atunci trei clase.

"Varşovia! rosti el pentru sine cu o voce care-i părea lui însuşi schimbată. În sfârşit, Varşovia!"

Gara era un furnicar de oameni. Un hamal cu un chipiu roşu încercă să-i ia tânărului cufăraşul, dar el nu-l lăsă din mână. Trecuse de Sucot, dar vremea mai era caldă. Pe cerul de periferie varşoviană, boltit deasupra gării, pluteau nouraşi zdrenţuiţi, care se contopeau cu aburii ţâşniţi din locomotive. Un soare mare, roşu înainta spre apus. La răsărit, se ivise secera palidă a lunii.

Tânărul trecu repede dincolo de grilajul care despărţea gara de oraş. În piaţa largă, pavată cu piatră cubică, domnea o îmbulzeală ameţitoare. Apăreau trăsuri din toate direcţiile: caii se îndreptau de-a dreptul spre pâlcurile de călători. Soseau tramvaie roşii, în clinchet de clopoţei. Aerul umed mirosea a cărbuni, a fum şi a ogoare arate. Zburau şi croncăneau ciori, îmbâcsind văzduhul. În depărtare se zăreau şiruri de case. Lumina zilei se oglindea cu sclipiri argintii-plumburii în ferestrele lor. Asfinţitul soarelui adăuga din când în când pâlpâiri aurii. Din coşuri se ridicau fumuri albăstrii. O adiere, pornită parcă din alte vremuri şi care-i amintea lui Oizer-Heşl de locurile natale, învăluia acoperişurile înclinate, porumbarele, lucarnele, balcoanele, stâlpii de telegraf cu firele lor.

Făcu doar câţiva paşi şi se opri. Se sprijini cu spatele de un felinar, ca pentru a se apăra de mulţimea tumultoasă din jur. Picioarele îi erau încă amorţite după ce şezuse ghemuit în vagon ore îndelungate. Pământul se

legăna sub el, ca la un cutremur. Zidurile şi ferestrele alergau îndărăt, ca şi cum s-ar mai fi aflat într-un tren în mers. Nu dormise nopţi întregi şi capul îi era înceţoşat. Un gând tresări totuşi în el: "Aici o să pot eu învăţa legile divine? În zăpăceala asta?"

Trecătorii se ciocneau de el şi se poticneau de cufăraş. Un birjar într-o pelerină albastră, cu o caschetă lucioasă şi cu biciul în mână, îl întrebă ceva, dar urechile îi ţiuiau şi nu-şi putu da seama în ce limbă îi vorbeşte: în idiş sau în polonezâ? Un tânăr rotofei, într-un surtuc rupt în multe locuri, se opri din mers, aruncă o privire asupra tânărului cu ochi sfioşi, de provincial, şi-l întrebă:

- Nu eşti de pe aici? Unde vrei să ajungi?

- Pe Strada Franciscanilor, la un cămin.

- Drept înainte! Drept înainte!

Pe strada Muranow tocmai izbucnise un incendiu. Dintr-o fereastră a etajului patru ieşea o flacără. Pompierii sosiseră în grabă, în carele lor pline cu furtunuri, găleţi, tărnăcoape, pompe, trase de cai negri, vânjoşi, care se smulgeau din hamuri. Băieţii cu căşti de alamă şi toporişte la cingătoare montau în viteză scări, se căţărau pe ele şi bombardau focul cu şuvoaie groase de apă pompată de jos. Oizer-Heşl avu impresia că asistă la un spectacol şi-şi aminti de scenetele de Purim[1]. Prin

[1] Sărbătoarea salvării de la exterminare a evreilor de pe teritoriile regelui persan Ahaşver (Xerxe I), graţie intervenţiei reginei Ester. Evenimentele sunt relatate în *Cartea Esterei*, din *Biblie*. E o sărbătoare veselă, cu petreceri şi elemente de carnaval.Au loc mici spectacole, interpretate de actori amatori.

înghesuială păşea grăbit un rabin corpolent, într-un caftan de mătase descheiat, lăsând să i se vadă pânteccle proeminent şi ciucurii picptarului, şi cu pălăria de blană, purtată îndcobşte de sărbători, pe cap. În urma lui, venea un ceauş mărunţel, ţinând în mână săculeţul cu şalul de rugăciune al rabinului. O pocitanic de om, fără picioare, care se târa pe o scândură cu patru rotiţe, întinse mâna spre Oizer-Heşl:

- Fă-ţi pomană cu mine, tinere! Ajută-mă cu ceva! bolborosi el de jos, lăsând să i se vadă barba încâlcită. Luna nouă să-ţi poarte noroc!

Chipul palid al lui Oizer-Heşl se făcu alb ca varul. Scoase din buzunar, cu degete tremurânde, o monedă de aramă şi i-o întinse schilodului. "Potrivit lui Spinoza, n-ar trebui să-mi fie milă de dânsul, îşi spuse Oizer-Heşl. Dar de ce mi-a urat noroc în noua lună? Intrăm în Kislev[1]?..."

Asta-i aminti că nici în acea zi, nici în ziua precedentă nu-şi făcuse rugăciunile. Un fior îi trecu prin şira spinării. "Atât de departe am ajuns?" murmură el.

Lăsasc jos pentru o clipă cufăraşul. Îl ridică şi porni cu paşi repezi. Se apropie iarna... Trebuie să se grăbească, dacă vrea să ducă la capăt ceea cc-şi propusese.

Pc străzi învălmăşeala creştea. Ajunse pe Nalewka. Aici, clădirile aveau patru-cinci etaje, porţi largi, balcoane de fier. Peste tot atârnau firme - în rusă, în polonezâ, în idiş. Se vindeau de toate. Cămăşi şi

[1] Luna a treia a calendarului ebraic. Cade la începutul iernii.

bastoane, vată şi nasturi, umbrele şi mătase, ciocolată şi pluş, pălării bărbăteşti şi ată, bijuterii de aur şi şaluri de rugăciune. În faţa depozitelor de manufactură staţionau harabale încărcate vârf. Hamalii care descărcau marfa strigau întruna. Trotuarele mişunau de lume. Tinerei cu mustăcioare, gulere de celuloid, pălării tari şi bastonaşe în mâini mergeau parcă pe arcuri. Duduiţe cu gulere de blană păşeau în zig-zag, ca nişte păpuşi, pe tocurile lor înalte. În magazinele de ţesături, vânzătorii desfăccau cu uşurinţă baloturile şi tăiau din ele bucăţi măsurate cu arşine de lemn; şuviţe de păr le jucau pe frunţi, iar ochii le clipeau vicleni. Mulţimea lua cu asalt tejghelele. Din uşa unui restaurant ţâşni o pală de aburi, ca dintr-o baie. Un magazin avea la stradă o uşă turnantă; cei care intrau şi cei care ieşeau se învârteau ca într-un dans deşucheat.

Pe Strada Franciscanilor îl izbi un miros înţepător de piele prelucrată. În rigole se prelingea un lichid albicios. Prin ferestrele unei hardughii se zăreau instalaţiile unei ţesătorii. Fete cu părul zburlit, plin de scame săreau de colo colo, ca prinse într-o plasă din care nu mai puteau scăpa. Între prăvăliile de marochinărie, unelte cizmăreşti şi mercerie, se ivi o librărie. În galantare erau expuse tomuri cu rugăciunile din zilele obişnuite sau de sărbători, *Biblii*, cărţi de rugăciuni pentru femei. Un calendar pentru noul an era rezemat de fotografia marelui rabin din Vilna, purtând şalul de rugăciune şi filacterele[1],

[1] Două cutiuţe din piele, de care sunt fixate cureluşe şi care conţin scurte fragmente biblice. Evreii credincioşi şi le prind pe cap şi,

cu barba tunsă rotund. În imediata apropiere atârnau un act de căsătorie în limba arameică[1] şi unul de logodnă tipărit cu litere aurii. Proaspătul debarcat în Varşovia se opri şi contemplă îndelung familiarele slove evreieşti. "Prin urmare aşa stau lucrurile? gândi el. Lumea crede şi aici că există un Dumnezeu pe lumea asta?..."

Clădirea care adăpostea căminul căutat de Oizer-Heşl avea trei curţi. Era aici un întreg orăşel. Negustorese îşi strigau mărfurile. Tapiţeri umpleau saltele, îmbrăcau canapele, reparau fotolii. Evrei în caftane decolorate, din pânză, şi în cizme de iuft se învârteau în jurul unor căruţe cu coviltire cârpite, de care atârnau găleţi de lemn şi felinare. Căluţi cu coastele ieşite în afară şi cozi lungi mâncau un amestec de ovăz şi paie.

Nişte scamatori îşi demonstrau măiestria. Un flăcău cu părul lung se întindea cu spatele gol pe o scândură din care ieşeau cuie şi cu tălpile picioarelor învârtea un butoiaş. O fată în pantaloni roşii, tunsă băieţeşte, mergea în mâini. Un evreu negricios, cu o barbă albă murdară şi cu un sac în spinare, intră din stradă, ridică ochii spre ferestrele de sus şi-şi încercă glasul răguşit: "Cumpăr! Cumpăr! Cumpăr! Haine vechi cumpăr! Pantofi vechi! Galoşi vechi! Cârpe! Cârpe!"

respectiv, pe braţul stâng, la rugăciunea de dimineaţă din zilele obişnuite.

[1] Limbă semitică, vorbită curent în antichitate în tot Orientul Apropiat, inclusiv în vechiul stat evreiesc. Câteva capitole ale *Bibliei* sunt scrise în această limbă.

Lui Oizer-Heşl i se păru că acel evreu urmăreşte, dincolo de negustoria lui, încă un scop, mai adânc: poate va de fapt voia să spună: cârpe, asta-i tot ce rămâne din toată noastră...

Dintr-o odăiţă se auzi un glas care citea cu intonaţii din *Ghemara*[1]: "Rabi Hiia tâlcuia: un om spune: nu se cuvin de la tine o sută de galbeni - şi altul răspunde: nu ţi se cuvine nimic..." Prin geamul prăfuit se zărea o faţă lungă, întunecată, cu doi perciuni răvăşiţi. O clipă, vocea acoperi hărmălaia bâlciului de afară.

Scările care duceau la cămin erau pline de noroi şi de gunoaie. Uşa de la intrare stătea larg deschisă. La stânga, în bucătărie, o femeie spăla rufe într-o balie. Pe vatră, în căzănele, fierbeau alte rufe. Mirosea a săpun, a sodă şi a albăstreală. Prin aburul compact se mişcau fete cu părul despletit. La dreapta, într-o încăpere cu patru ferestre şi cu pereţii lucind de umezeală, şedeau, la o masă lungă, un număr de bărbaţi şi femei. Un tânăr tras la faţă mânca o pulpă de pui şi sugea osul. Un evreu bătrân, cu barba crescută strâmb şi cu fruntea încreţită, galbenă ca pergamentul, mormăia citind dintr-o carte. Un băietan bondoc, într-o vestă pătată cu grăsime, topea ceară roşie la o lumânare şi sigila un pachet. Femeile stăteau într-o parte. Cele mai vârstnice purtau bonete, cele mai tinere - peruci. Câteva negustorese vorbeau un idiş lituanian strident. Un bărbat, într-un surtuc fără mâneci şi cu un

[1] Secţiune a *Talmudului*, cuprinzând comentarii la vechile legiuiri evreieşti, legende şi parabole.

pieptar lat, cârpea un sac cu un ac mare. Lampa cu petrol sfârâia şi pâlpâia. Patronul căminului lipsea. Îl înlocuia feciorul lui, un tânăr cu faţa rotundă, într-un caftan scurtat, de culoare deschisă, cu ochelari în ramă de aur şi cu o crăvăţică de mătase neagră, cum poartă hasizii.

- Avem un oaspete! exclamă el. Bine ai venit!

- Pot dormi aici?

- De ce nu? Dar mai întâi să te înregistrez. Ce ai? Legitimaţie sau actul de naştere?

- Legitimaţie.

- E mai bună decât orice. Cum te cheamă?

- Oizer-Heşl Banet.

- Nu cumva te tragi din Mordechai Banet?

- Sunt un strănepot al lui.

- O, eşti de neam mare! Din ce oraşel vii?

- Din Tereşpolul-Mic.

- Pentru ce ai venit la Varşovia? Să consulţi un doctor?

- Nu.

- Pentru ce altceva? Să faci negoţ?

- Nici pentru asta.

- Vrei să intri la o şcoală talmudică?

- Încă nu ştiu.

- Atunci cine ştie? Cât timp vrei să stai aici? O noapte? Mai mult?

- Deocamdată noaptea asta.

- Vrei să dormi cu încă cineva? Îţi va ieşi mai ieftin.

- Adică să dorm cu încă cineva în pat? întrebă Oizer-Heşl strâmbând din gură; vru să mai spună ceva, dar îşi încleştă buzele.

- Ei şi ce? Nu-ţi convine? La noi e cum se nimereşte, nu ca la hotelul Bristol. Când nu-i loc, chiar şi cei mai mari negustori dorm câte doi într-un pat.

- Am crezut că pot căpăta o cameră aparte.

- Nu aici.

Ceilalţi oaspeţi au tras, pare-se, cu urechea. Se făcuse linişte. Negustorii aruncau priviri curioase spre străin. Evreul care cârpea sacul rămăsese cu acul în aer şi se uita uimit cu ochii lui gălbui la Oizer-Heşl. O femeie, cu faţa triunghiulară şi guşă bogată, izbucni în râs, dezgolindu-şi dantura de aur.

- Ce mai mofturos! spuse ea. Un al doilea conte Potocki!

Toate femeile începură să chicotească şi să se legene. Feciorul patronului dădu din cap şi lentilele ochelarilor lui sclipiră parcă bucuroase de victorie.

- De unde mi-aţi spus că veniţi, Înălţimea voastră? strigă el în urechea lui Oizer-Heşl, de parcă acesta ar fi fost surd. Arată-mi legitimaţia!

Răsfoi îndelung carneţelul boţit, cu coperte negre, şi-şi încruntă fruntea.

- De undeva de la mama dracului, făcu el. De pe moşia împăratului Sărăcilă...

După care îi spuse răstit:

- Lasă jos cufărașul. Varșovia o să-ți scoată pe nas ța fnele.

2

Oizer-Heșl se trăgea, atât prin tatăl său, cât și prin mama sa, din oameni aleși. Bunicul dinspre mamă, reb Dan Kațenelenboign, avea un document de obârșie în forma unui tei ramificat, desenat cu cerneală aurie pe un pergament. La rădăcina arborelui se afla regele David; Ramurile purtau nume precum rabi Iehuda Hanasi[1], rabi Gamaliei cel Bătrân[2], Raşi[3], Șah[4]. Reb Dan avea pe frunte un semn destinat numai celor care descind din regi și cărora le este hărăzit să poarte o coroană când va veni Mesia.

Bunica dinspre tată, Temerl, purta pieptar, ca un bărbat, și de Roș-Hașana[5] pleca la rabinul din Belz. Bunicul dinspre tată, reb Ierahmiel Banet din Janow, un

[1] Învățat al iudaismului (sec.II d.Hr.), redactor al *Mișnei*.
[2] Rabin și legislator din primele decenii d.Hr.
[3] Numele prescurtat al unui celebru comentator al *Bibliei* și al *Talmudului*, Rabi Șlomo Ițhaki (1040-1105). S-a născut și a murit în orașul francez Troyes.
[4] Numele prescurtat al lui Sabbatai ben Meir Hakohen (1621-1662), comentator al legislației iudaice.
[5] Sărbătoarea anului nou potrivit calendarului ebraic. Cade la începutul toamnei.

cabalist[1] de o extremă cucernicie, nu punea nimic în gură până la apusul soarelui, se îmbăia întotdeauna în apă neîncălzită și iarna se rostogolea gol prin zăpadă. Nu se amesteca în chestiunile practice. Stătea ziua și noaptea într-o cămăruță izolată de la mansardă, studia cărți cabalistice și scria cu o pană de gâscă. Din când în când pleca undeva, fără a se ști unde. Se spunea că se întâlnește într-o casă de oameni sărmani cu cei treizeci și șase de drepți[2]. Bunica Temerl era aceea care se îngrijea de pâinea familiei. Umbla pe la curțile boierești cu șiraguri de perle, inele, pandantive, broșe, diademe. Ei însăși îi plăcea să se gătească. Femeile spuneau în glumă că-și înfășoară vasele cu mâncarea pregătită pentru sâmbătă în bluze de mătase. Deoarece reb Ierahmiel nu voia să aibă de-a face cu treburile obștești, la adunările convocate de rabinul târgului era chemată Temerl. Ședea la aceeași masă cu figurile importante ale comunității, își așeza ochelarii cu ramă de alamă pe vârful nasului, priza tabac dintr-o cutiuță de os, ronțăia dulciuri și folosea o limbă cultivată când lua cuvântul. Se povestea că rabinul din Belz se ridica în picioare în fața ei, îi trăgea un scaun și exclama: "Ce surpriză! Fiți binevenită, preacredincioasă doamnă!"

[1] Adept al Cabalei (doctrină religioasă evreiască de factură mistică, accesibilă printr-o inițiere specială, cu rădăcini în textul biblic).
[2] Potrivit unei legende populare, întemeiate pe textul talmudic, în fiecare generație există treizeci și șase de bărbați drepți și umili, de o generozitate nemărginită, grație cărora lumea este cruțată de la pieire.

Temerl a adus pe lume opt copii, dintre care șapte s-au prăpădit. Unii s-au născut morți, alții au murit în leagăn. Temerl nu-l lăsa pe cioclu să-i ia pe micuții ei într-o lădiță neagră, ci-i înmormânta ea însăși. Ultimului copil, un băiat, i-au dat cinci nume, ca să-l păcălească pe îngerul morții: Alter, Haim, Benție, Kadiș și Ionatan. I-au pus băiețelului un hălățel și un pantalon din pânză albă, iar pe cap o bonețică de asemenea albă, aidoma veșmintelor de înmormântare[1]. De gât i-au atârnat o punguță cu o amuletă și un dinte de lup, ca să-l ferească de deochi. La doisprezece ani l-au logodit cu fiica rabinului din Tereșpolul-Mic, Finkl. Avea paisprezece ani când s-a oficiat nunta. După nouă luni Finkl a născut o fetiță, pe Dinele. După doi ani au avut un băiat, căruia i-au dat numele de Oizer-Heșl, după bunicul unuia dintre părinți. La opt zile, când a fost circumcis, ambele bunici și-au ridicat puțin poalele și au dănțuit ca la o nuntă. "Să ajungem la logodna lui cu fiica unui înțelept al *Talmudului*", a strigat bunica Temerl.

Perechea n-a avut parte de o viață fericită. Ionatan (îi spuneau pe ultimul dintre cele cinci nume ale lui) se urca la câteva săptămâni într-o căruță și pleca la Janow, la părinții lui. Maică-sa îl răsfăța cu marțipan, prăjituri de casă și sărățele; frigea pentru dânsul porumbei, îi gătea tăieței cu ouă peste care turna dulceață. În ajun de

[1] Religia mozaică prescrie o îmbrăcăminte mortuară alcătuită din două piese simple, din pânză albă, identică pentru toți decedații, relevând astfel egalitatea oamenilor în fața morții.

Roș-Hașana îi dădea leacuri împotriva limbricilor, ca unui copil de școală. Răsfățatul Ionatan nu-l avea la inimă pe socrul său, care era un adversar al hasidismului, și se lua la harță cu mai tot Tereșpolul-Mic. Nu ținea nici la soacră-sa, care ascundea de nurori cheia cămării cu alimente, nici la cumnații săi, Țodek și Levi-Meier, care, deși erau oameni de carte, stăteau mai mult în bucătărie și jucau șah ori făceau glume pe seama femeilor venite să le pună întrebări în probleme de familie sau de hrană. Când a murit reb Ierahmiel (și-a dat duhul într-un azil, în cursul unei călătorii), Ionatan s-a întors la mama lui și acolo a rămas. I-a trimis lui Finkl, printr-un mesager, actul de divorț. Ea nu avea atunci nici nouăsprezece ani împliniți.

Oizer-Heșl a trecut prin toate bolile copilăriei. Felcerul din Tereșpolul-Mic, Ghimpl, i-a prezis de multe ori moartea. La pojar, a făcut temperatură mare. A pătimit de scarlatină, tuse convulsivă, scaune cu sânge, erupții pe trup și furuncule în urechi. Plângea nopți întregi, se înăbușea și se făcea stacojiu și vânăt la față, ca în prag de moarte. Finkl îl purta în brațe până dimineața, legănându-l și fredonându-i cântece de leagăn. Se speria de orice. Îl înfricoșau sunetele șofarului[1], oglinzile, coșarii, cocoșii. Visa țigani care prind copii în sac, morți care umblă prin cimitir, draci care țopăie în dosul băii comunitare. Punea mereu întrebări celor din casă: cât de

[1] Corn de berbec, din care se sună în cursul rugăciunilor din luna Elul, de Roș-Hașana și Iom Kipur (ziua pocăinței și a iertării; cade la zece zile după anul nou - Roș-Hașana; se ține post negru).

înalt e cerul? cât de adânc e pământul? ce e dincolo de capătul pământului? cine l-a creat pe Dumnezeu?... Bunică-sa își ducea palmele la urechi. "Mă scoate din minți, se plângea ea. Nu e un copil, s-a cuibărit în el un duh rătăcitor..."

La școală se ducea numai o jumătate de zi. I s-a dus repede faima de copil-minune. La cinci ani a început studiul *Ghemarei*, la șase al *Completărilor*[1]. La opt ani nu a mai avut nevoie de dascăl. La nouă, a ținut o prelegere în sinagogă. La doisprezece, trimitea epistole cu întrebări rabinilor din alte localități. Rabinii îi răspundeau pe multe coli de hârtie, atribuindu-i "o minte ascuțită și o iscusință care zdruncină munții". Petitorii îl copleșeau cu propuneri de căsătorie. Figurile proeminente ale Tereșpolului-Mic proroceau că va veni o vreme când Oizer-Heșl va prelua jilțul rabinic al bunicului său, deoarece unchii lui nu erau buni de nimic. Dar el s-a abătut de la drumul cel drept și i s-a dus vestea că s-ar număra printre adepții curentului modern, iluminist, care pătrunsese în viața evreiască. A început să se lanseze în controverse la sinagogă și să vorbească disprețuitor despre rabini. La rugăciune nu purta cuvenita cingătoare și făcea însemnări pe copertele tipăriturilor sfinte. În loc să studieze tomuri de comentarii și explicitări ale *Talmudului*, se adâncea în *Călăuza rătăcitilor*[1] și în *Cuzari*[2]. Îl cucerise gândirea lui Salomon Maimon[3]. Umbla ca amețit într-un căftănaș deschciat, cu peieriuni în vânt și tichia dată spre ceafă. Ochii lui priveau undeva, în depărtări. Unchiul său Levi-Meier îl dojenea: "Nu mai cugeta atâta! Cerul n-o să se prăbușească!"

Tot Tereșpolul-Mic socotea că Oizer-Heșl a luat-o pe o cale greșită sub înrâurirea ceasornicarului Iekusiel, un adept al ereticului Iacob Reifman[4] din Szczebrzeszyn. Iekusiel fusese cândva un discipol al rabinului din Tereșpolul-Mic, reb Dan Kațenelenboign, dar după un timp s-a lăsat atras de cultura laică. Avea o căsuță la capătul unei străzi și ducea o viață de singuratic. De rugat, se ruga numai o dată pe săptămână, la sinagoga croitorilor. Legase prietenie cu muzicanții, se plimba vara cu preotul, îi făcea vizite farmacistului. Era mic de statură, adus de spate, aproape un cocoșat, cu barba rară, fruntea boltită și ochi mari, negri. Iekusiel stătea toată ziua în prăvălioara lui, cu lupa la un ochi și repara ceasuri. Scara, citea scrieri literare și filozofice. Uneori își

[1] *Tosefot* (în ebr.), colecție de interpretări adăugate la *Ghemara* de către comentatori din sec.XII și XIII.

[1] Una din cele mai importante lucrări filozofice ale iudaismului, scrisă de Maimonide în limba arabă și tradusă apoi în ebraică. (Maimonide: celebru filozof și medic evreu din evul mediu - 1135-1204).

[2] Operă filozofico-religioasă a poetului Iehuda Halevi (1083-probabil 1141); titlul face trimitere la cvasilegendarul popor al hazarilor.

[3] Filozof (1754-1800), comentator al operelor lui Kant și Maimonide.

[4] Savant ebraist (1818-1895), autor a numeroase studii de filozofie și istorie literară.

alunga timpul cântând la o țiteră. Soția lui, fiica unui muzicant, murise în timpul unei molime. A rămas cu doi băieți și o fată. După discuții îndelungate și judecăți rabinice, copiii au revenit soacrei, care locuia la Tomaszow. Oizer-Heșl a început să-l frecventeze regulat pe Iekusiel, care avea în biblioteca lui numere îngălbenite ale revistei ebraice *Hameasef*[1] și *Biblia* în traducerea germană a lui Moses Mendelsohn[2], o culegere din poeții germani Klopstock, Wieland, Goethe, Schiller, Heine, Lenau și vechi manuale de algebră, geometrie, fizică, geografie, chimie. Erau acolo și opere de Spinoza, Leibnitz, Kant și Hegel. Oizer-Heșl, care căpătase de la Iekusiel cheia casei, rămânea între pereții ei zile întregi și citea. Înțelegea parțial limba germană, restul și-l imagina. Stăruia asupra exercițiilor de matematică și desena cu o cretă figuri geometrice. Când rabinul a aflat că Oizer-Heșl s-a lăsat sedus de cărți laice, nu l-a mai recunoscut ca nepot. Ochii maică-sii s-au umflat de atâta plâns. Credincioșii l-au alungat din sinagogă. Dar Oizer-Heșl nu s-a dat bătut. Rămânea adesea și la cină în casa lui Iekusiel. Ceasornicarul gătea o supă pe plită, o spuma cu polonicul, curăța cartofi și discuta cu Oizer-Heșl despre știință și filozofie. "Să admitem că pământul s-a rupt într-adevăr din soare, spunea el cu intonația folosită la citirea *Ghemarei*, dar acesta este oare răspunsul la toate întrebările? Trebuie să existe o sursă inițială!..."

Oizer-Heșl citea de-a valma: o carte de Flammarion despre univers și *Contele de Monte Cristo* de Alexandre Dumas; *Călăuza rătăciților de azi* de reb Nahmen Krochmal[1] și o carte de povești cumpărată de sora lui de la un vânzător ambulant de tipărituri. Limbile rusă și poloneză le-a deprins cu ajutorul dicționarelor. Latina - din *Vulgata*[2], pe care Iekusiel o împrumutase de la preot. Evreii cu pregătire laică din Zamosc au aflat de dânsul și au început să-i trimită cărți din bibliotecile lor. Iekusiel i-a făcut chiar o listă cu cărți, mulțumită cărora să dobândească un bagaj de cunoștințe la nivel liceal și universitar. Trecea însă timpul fără ca studiile lui să se închege într-un tot. Începea să studieze o anumită ramură a științei, dar nu o ducea la capăt. Citea fără vreo ordine, ba una, ba alta.

Maică-sa încetă să-i mai vorbească. Nu-i mai cerea să se pocăiască, să se însoare, să devină rabin pe undeva. Iekusiel, care îl îndemnase mai înainte să fugă la Varșovia și să dea examene, murmura că acum e prea

[1] "Culegătorul", publicație ai cărei redactori urmăreau dezvoltarea ebraicei ca limbă literară și pătrunderea spiritualității europene în societatea evreiască. A apărut la sfârșitul sec.XVIII și începutul sec.XIX.

[2] Filozof, critic literar, traducător al *Bibliei* și reformator (1729-1786). De personalitatea și opera lui se leagă cu prioritate apariția în societatea evreiască a curentului iluminst ("Hascala"), care preconiza răspândirea culturii generale printre evrei.

[1] Istoric, critic și filozof (1785-1840); a analizat în spirit critic diverse domenii ale iudaismului.

[2] Traducerea latină a *Bibliei*.

târziu. Se angajă ca învățător într-un sat, cu gândul că așa se va bucura de răgaz pentru studiu. Dar n-a rezistat în acel colț de lume și a fugit în mijlocul anului școlar. Încercă să-și însușească meseria de ceasornicar la Iekusiel, dar i se făcu repede lehamite să umble cu rotițe și șurubele. Nu-i dădeau pace veșnicele întrebări: există un Dumnezeu sau totul e un mecanism orb? are omul îndatoriri sau e liber să facă tot ce dorește? sufletul e nemuritor sau, până la urmă, timpul aruncă totul în uitare? În zilele lungi de vară, obișnuia să-și ia cu el o bucată de pâine, un creion și o foaie de hârtie și se îndrepta spre pădure. Se strecura prin străzi lăturalnice, sărea peste gropi, nimerea în tufișuri cu ghimpi și se oprea de fiecare dată la un pârâu care susura printre pietre. Bâzâiau muște. Orăcăiau broaște. O ghionoaie ciocănea într-un trunchi. Freamătul ramurilor povestea despre o lucrare divină fără început și fără sfârșit. Spre seară, scoarța brazilor se acoperea cu bobițe de soare, ca niște bănuți. Câte o broască țestoasă ieșea târându-se dintr-o băltoacă auriu-verzuie, își zvânta carapacea și o lua deodată îndărăt, ca o piatră cu picioare ascunse. Buruienile pădurii emanau miresme aspre, adormitoare. Oizer-Heșl se întindea pe un pat de mușchi. Își apărea lui însuși ca unul dintre acei filozofi din vechime, care fugeau de oameni și se refugiau în deșerturi. "Doamne, dacă exiști, dă-mi un semn, murmura el, dezvăluie-mi adevărul!..." Iarna, urca în pod, se așeza pe o putină întoarsă cu fundul în sus și visa cu ochii deschiși. Printre șindrilele rupte ale acoperișului se strecurau șuvițe de lumină în care praful tremura în toate culorile curcubeului. Păianjenii se legănau în pânzele lor. Mobilele stricate ale casei scârțâiau, scoteau pocnete, de parcă niște ființe invizibile s-ar fi pitit înăuntrul lor. Fantezia aprinsă a lui Oizer-Heșl descoperea noi continente, noi planete, punea capăt unor războaie, cucerea pentru evrei Ereț-Israelul[1], țesea iubiri cu niște frumoase extrapământene... Lua mereu hotărârea să se smulgă din Tereșpolul-Mic. Dar rămânea pe loc. Nu avea cu ce-și plăti drumul și nu știa cum va izbuti să se descurce în lumea largă.

În casă, atmosfera devenea tot mai apăsătoare. Finkl, mama lui Oizer-Heșl, a lepădat peruca și și-a acoperit capul cu o broboadă de doliu. Zăcea pe pat zile întregi, cu ochii ațintiți în vreo cărticică. Sora sa, Dinele, pretindea că nu se poate mărita din cauza lui. De la o vreme, dușmanii lui reb Dan Kațenelenboign unelteau pentru aducerea altui rabin. Rabinul dădea semne de îmbătrânire. Încetă să mai judece pricini și chiar să răspundă întâmpinărilor unor credincioși. Îi trimitea pe toți la fiul său Țodek, care, după multe împotriviri din partea obștii, a fost acceptat ca judecător religios. Temerl, bunica dinspre tată a lui Oizer-Heșl, nu mai trăia. Pe mormântul ei nu fusese așezată o piatră mortuară. Tatăl lui dispăruse. Unii spuneau că s-a pripășit prin Galiția și

[1] Denumirea teritoriului pe care a ființat statul evreiesc antic. Multă vreme a fost folosit și termenul Palestina.

că are acolo o altă femeie; alții afirmau că a murit pe undeva. Ori de câte ori Oizer-Heşl deschidea vorba despre plecare, mama lui se punea pe plâns. Îi apăruseră în obraji pete roşii. "Vrei şi tu să fugi? suspina ea. Dumnezeule din ceruri, fie-ți milă de mine!"

S-a întâmplat tocmai atunci ca unuia dintre fruntaşii comunității din Tereşpolul-Mic, reb Paltiel, să-i moară soția. Era un om bogat şi învățat în cele evreieşti, un apropiat al rabinului. După trecerea celor treizeci de zile de doliu, a trimis un petitor la Finkl. Mama ei, rabinița, s-a arătat încântată de această cerere în căsătorie. Frații ei au sfătuit-o să accepte. Reb Paltiel, care avea doar o fiică, măritată cu un negustor înstărit din Hrubieszow, a făgăduit că va trece pe numele viitoarei soții o casă şi o va înzestra pe Dinele. A pus o singură condiție: Oizer-Heşl să plece din târg. "E prea deştept pentru mine, a explicat reb Paltiel. Mă neliniştesc apucăturile lui..."

Oizer-Heşl a venit la Varşovia urmărit de un blestem al bunicului său: nimic din ceea ce va face să nu-i reuşească, - dar şi de o binecuvântare a mamei sale: profetul Elie[1] să-i uşureze paşii oriunde se va afla. Iekusiel i-a dăruit un ceas de nichel. Directorul şcolii evreieşti moderne din Zamosc, Tudrus Leml, i-a încredințat o scrisoare de recomandare către doctorul Şmarie Iacobi, învățatul secretar al Sinagogii Mari din

[1] Figură legendară care-i ajută pe evreii aflați în nevoie.

Varşovia. Scrisoarea, în ebraică, aşternută într-o grafie cu ornamente, suna astfel[1]:

"Marelui meu învățător şi îndrumător, înțelept de reputație mondială, fie ca lumina lui să rămână mereu vie!

De bună seamă, Domnia voastră ați uitat de puținătatea mea. Am avut cinstea să fiu învățăcelul Domniei voastre între 1892 şi 1896. Sunt acum directorul şcolii *«Tora*[2] *şi ştiința»* din oraşul Zamosc, menită să-i învețe pe tinerii coborâtori din neamul Israelului fundamentele iudaismului şi să le deschidă poarta ştiințelor contemporane. Tânărul care vă predă aceste rânduri este, după umila părere a fostului Domniei voastre discipol, înzestrat cu o minte ieşită din comun. Foarte puțini sunt cei care s-ar putea măsura cu el. Bunicul său, ilustrul erudit reb Dan Kațenelenboign, păstorește de cincizeci de ani obştea sa din Tereşpolul-Mic, una dintre cele mai vechi din Polonia. Numeroasele sale scrieri nu constă dintr-o vorbărie stearpă, ci sunt rodul unei cugetări adânci. Despre tânărul Oizer-Heşl se poate spune că este demn de bunicul său. A dobândit de timpuriu supranumele de copil-minune. La nouă ani a rostit în sinagogă o prelegere pe care învățații de față nu mai ştiau cum s-o laude. Domnia voastră ştie că în orăşelele din regiunea Lublinului rareori a pătruns o

[1] Titlul şi textul scrisorii sunt formulate după un anumit tipic al corespondenței evreieşti de odinioară.

[2] Cele cinci cărți ale lui Moise (Pentateuh), cu care începe *Biblia*.

rază de lumină şi că, în afară de Zamosc şi Szczebrzeszyn, unde a trăit celebrul învăţat reb Iacob Reifman, fie-i binecuvântată amintirea, aici domneşte un întuneric ca în zilele evului mediu şi nu se iveşte nici un semn că am fi păşit în secolul al douăzecilea. Doar pe ici, pe colo câte un om luminat. Datorită însă unuia dintre prietenii mei, Iekusiel Hurviţ, ceasornicarul din Tereşpolul-Mic, tânărul aducător al acestei epistole a deschis repede ochii asupra lumii. În ascuns de fanaticii târgului, a învăţat cu ajutorul dicţionarelor să citească tipărituri în limbile rusă, polonă şi germană. Ştie şi ceva latină, iar în ebraică are o iscusinţă remarcabilă. E talentat pe tărâmul geometriei, iar în algebră a ajuns la logaritmi. Spiritul lui este înclinat şi spre filozofie. În colţul lui de lume există puţine cărţi despre cunoştinţele moderne şi, de aceea, i-am trimis printr-un mesager care trece pe la noi în zilele de târg cărţi de istorie, ştiinţe naturale, psihologie şi tot ce-i dorea inima. Era greu să-i potoleşti setea de carte. Din cele câteva scrisori primite de la dânsul mi-a fost uşor să mă încredinţez că şi-a însuşit pe deplin tot ce a citit. Nu încape îndoială că poate ieşi din el unul din marii fii ai seminţiei lui Israel. Domnia voastră veţi vorbi cu el şi vă veţi convinge. Ştiu că v-aţi străduit întotdeauna să întăriţi cugetul tineretului însetat de cunoaştere şi sunt sigur că aducătorul se va bucura de graţie în ochii Domniei voastre. Visul lui este să termine liceul ca extern şi să intre la universitate, în acest templu al spiritualităţii care-i va înlesni ascensiunea spre o

profesie onorabilă. De dragul adevărului trebuie să adaug că i s-au propus multe partide cu fete de oameni foarte bogaţi şi că el nici nu a vrut să audă de ele, tocmai datorită purităţii lui sufleteşti. De asemenea, a îndurat numeroase urgisiri. E gata să se mulţumească doar cu o îmbucătură de pâine şi cu o sorbitură de apă, pentru a-şi putea atinge înaltu-i ţel. Aş vrea să adaug şi alte cuvinte de laudă şi aş putea să vă istorisesc câte ceva despre oraşul meu Zamosc şi despre bătăliile pe care le mai avem de dus, deoarece lumina care umple toate ungherele fiinţelor apusene nu a pătruns încă aici şi mulţi bâjbâie în beznă chiar în miezul zilei - dar coala de hârtie e prea mică.

Semnez cu multe binecuvântări şi rămân pentru totdeauna legat prin statornică iubire de Domnia voastră, învăţătorul şi îndrumătorul meu. Din partea mea, discipolul Domniei voastre, Tudrus Leml, întemeietorul şi conducătorul şcolii *«Tora şi ştiinţa»* pentru vlăstarele Israelului din oraşul Zamosc".

CAPITOLUL III

1

Doctorul Şmarie Iacobi, secretarul Sinagogii Mari de pe strada Tlomacka, un moşneag de peste optzeci de ani, se ocupa de la o vreme destul de puţin de administraţia locaşului. Era absorbit de treburile lui cărturăreşti. Soţia nu-i mai trăia. Copiii îi erau căsătoriţi. Lucra zi de zi, până în micz de noapte, la o istorie a calendarului. Tradusese în ebraică *Paradisul pierdut* al lui Milton. Era un om scund, adus de spate, cu un cap mic, acoperit cu o tichie în şase colţuri. Bărbuţa lui rărită îşi schimbase culoarea, din albă devenise gălbuie. Ochii lui mici, cenuşii, erau acoperiţi de o pereche de ochelari negri cu reflexe albastre.

Reb Şmarie tocmai se cătăra pe o scăriţă pentru a scoate o carte din raftul de sus al bibliotecii. Se oprea după fiecare treaptă pentru a se odihni. Înainte de a dibui cartea de care avea nevoie, scoase la întâmplare un alt volum şi-şi apropie lupa de paginile lui. Fruntea lui palidă se umplu de numeroase încreţituri aidoma literelor săpate pe tăbliţele de lut din vechime. "Da, da, da, vorbe goale! Prostii! Aiureli!" murmură el într-un idiş nemţit.

Uşa se deschise şi intră ceauşul principal al sinagogii, un ins cu faţa stacojie şi o barbă albă ajustată, în pantaloni dungaţi, vestă de rips şi cu o tichie largă,

asemănătoare oalei în care se păstrează, încălzită, mâncarea gătită pentru sâmbătă.

- Domnule profesor, făcu el, vă caută un tinerel cu o scrisoare.

- Cum? Cine-i? Ce vrea? N-am timp pentru el!

- I-am zis, dar are un soi de mesaj... de la un elev al Dumneavoastră.

- Ce elev? N-am elevi, zise bătrânul şi începu să se legene şi să tremure, mai-mai să cadă de pe scară.

- Atunci îi spun să plece.

- Aşteaptă! Trimite-l încoace! Toţi mă bat la cap...

Ceauşul ieşi. Bătrânul coborî chinuit scăriţa. Clătinându-se pe picioarele lui subţiri, îşi duse lupa la ochi, ca pentru a-l privi prin ea pe oaspete. Oizer-Heşl deschise uşa, dar se dădu intimidat îndărăt.

- Ei, intră, intră! zise morocănos bătrânul. Unde-i scrisoarea?

Apucă plicul pe care Oizer-Heşl i-l întinse cu degetele lui subţiri şi scotoci în el pentru a da de foaia de hârtie, pe care o apropie apoi de ochelarii lui întunecaţi. Rămase câteva lungi clipe ca încremenit. Ar fi fost greu de spus dacă citeşte ori a adormit în picioare. La un moment dat, întoarse hârtia pe partea cealaltă. Oizer-Heşl îşi scoase tichia de mătase şi rămase cu creştetul descoperit. Perciunii lui ca firele de in îi erau mult scurtaţi şi trecuţi după urechi. După o scurtă şovăială îşi puse tichia la loc pe cap.

- Ei, da, așa, așa! strigă bătrânul pe un ton sarcastic. Nepot de rabin, filozof, autodidact... Exact ca acum cincizeci de ani!

Întoarse de câteva ori scrisoarea, ca și cum ar fi căutat ceva printre rânduri și trecu la un idiș firesc.

- De ce n-ai învățat mai degrabă o meserie?

- Nu m-au dat la meserie.

- Niciodată nu-i prea târziu!

- Dorința mea este să studiez.

- Să studiezi? Cu logaritmii tăi n-ai să sperii pe nimeni. Ce vârstă ai?

- Nouăsprezece ani.

- E prea târziu s-o iei de la început. Toți cei care învață în afara școlii cad la examene. Pleacă în Elveția și se întorc cerșetori cu diplomă.

- Eu n-am să ajung cerșetor.

- Când ți-e foame, o faci și pe cerșetorul. Ești încă tânăr și fără experiență. E drept, noi, evreii, suntem buni la învățătură, dar nimeni nu are nevoie de creierul nostru. Cum spune *Eclesiastul*: "Înțelepciunea omului sărman e privită cu dispreț"...

- Eu vreau să studiez pentru sufletul meu.

- E o copilărie! Unde nu-i pâine nu-i nici învățătură. Cum stai cu sănătatea? Tușești? Scuipi sânge?

- Nu, ferească Dumnezeu!

- Cei mai mulți din tagma ta se îmbolnăvesc și trebuie trimiși la sanatorii. Unii, din disperare, se botează.

- Eu n-am să mă botez.

- Ce știi dumneata? Când ți se rup ciubotele și n-ai un acoperiș deasupra capului, dai fuga la misionari...

- Aș putea da lecții, spuse Oizer-Heșl și-și șterse cu o batistă albastră sudoarea de pe față.

- Ce fel de lecții? Dumneata însuți mai ai atâtea de învățat. Iartă-mi sinceritatea. Sunt un om bătrân, am să mor în curând. De ce ți-aș ascunde adevărul? Lucrurile stau așa cum ți-am spus, zise el schimbându-și tonul și făcând un mic pas spre Oizer-Heșl. În ziua de azi lumea nu duce lipsă de cultură. Avem aici, la sinagogă, un paznic al cărui băiat cunoaște și el logaritmii. Poate chiar mai bine decât dumneata. Poloneza și rusa le știe, fără îndoială, mai bine. E și mai tânăr. Pe lângă asta e polonez și toate ușile îi sunt deschise. Cum ai putea concura cu el?

- Nu vreau să concurez pe alții.

- De fapt, vrei. Viața e un război. Tinerii noștri nu sunt primiți nicăieri. În străinătate se întâmplă la fel. De ce nu te-ai însurat?

- N-am vrut.

- Cum vine asta? Orice tânăr trebuie să se-nsoare, să ia dotă, să-și facă un rost.

- Ce fel de rost? Aici sunt mai multe prăvălii decât clienți.

- Și doctorii prisosesc. Evreii credincioși au măcar experiența vieții. Până una-alta, ți se dă o soție și ești ținut pe casă și masă de către socri. Cât despre viitor, Dumnezeu e mare. Aici rămâi de izbeliște. Îmi pare rău,

tinere, nu te pot ajuta. Sunt, să te ferească Dumnezeu de așa ceva, pe jumătate orb.

- Vă înțeleg. Scuzați-mă. Bună ziua.

- Nu fugi. Alții se țin scai de mine, iar dumneata îți și iei tălpășiță.

- Poate că nu aveți timp pentru mine.

- Timpul meu nu face nici o ceapă degerată. Să-ți dau cel puțin o scrisorică pentru administratorul cantinei intelectualilor, Șutki. O să iei acolo masa fără să plătești.

- Nu vreau nimic pe gratis.

- Ia te uită! Îndărătnic mai ești! Nu va fi pe degeaba. Totul e plătit de oameni bogați. Rothschild nu va da faliment din pricina ta...

Bătrânul îi făcu semn lui Oizer-Heșl să ia loc pe o mică sofa jerpelită, iar el se așeză la masa de scris, într-un jilț larg, cu o perniță pentru șezut, și-și muie tocul în călimara aproape goală. Scria și suspina. Tocul îi jucă în mână și pe hârtie se întinse o pată. În ușă se ivi iar ceaușul.

- Domnule profesor, a venit Abram.

- Abram? Care Abram?

- Abram Șapiro, ginerele lui Meșulem Moskat.

Pe fața obosită a bătrânului se ivi un zâmbet.

- A, zeflemistul acela? Să intre, să intre.

Înainte ca bătrânul să fi rostit ultimul cuvânt, ușa se deschise brusc și-și făcu apariția un personaj înalt, cu barba neagră ca smoala, tunsă dreptunghiular, cu o pelerină amplă, pălărie de pluș cu boruri largi și o

lavalieră de mătase în loc de cravată. Pe vesta lui de catifea se legăna un lanț de aur. Ținea în mână un baston răsucit, cu mâner dublu, asemenea coarnelor unui cerb, și îmbrăcat în aur și chihlimbar. Statura lui de uriaș l-a silit să-și aplece capul pentru a putea intra. Umerii lui largi s-au frecat de tocul ușii. Fața cărnoasă îi era îmbujorată, ca după un chef. Pe fruntea lui căptușită cu grăsime se vedea o cicatrice oblică. Dintre buze îi atârna un trabuc lung. Îl însoțea o adiere de tutun fin, de săpun parfumat și de încă ceva, foarte plăcut, propriu marilor orașe. Reb Șmarie Iacobi se ridică și-i veni în întâmpinare, întinzându-i mâna lui delicată, pe care oaspetele o îngropă între labele lui păroase.

- Bine te-am găsit, profesore, strigă Abram cu o voce tunătoare. Mă învârteam pe aici, între străzile Nomacka și Bielanska, și ce mi-a trecut prin cap? Ia să văd ce mai face profesorul nostru! Am avut pe aici, v-o spun pe șleau, un rendez-vous, dar tipa mi-a tras clapa. Trebuia să ne întâlnim la hotelul Krakowski. Atâta pagubă! Ești extraordinar, profesore! Întinerești pe zi ce trece, în timp ce eu mă gârbovesc. Urc treptele unui singur etaj și inima mi se sparge în piept. O, ce de-a cărți! Învățații dumitale scriu și tot scriu, dar, când vine la o adică, se scapă pe ei... Ce mai e nou, profesore? Cum stai cu lucrarea dumitale despre calendare? Și ce se mai aude prin ceruri? Pe planeta noastră e mare zăpăceală. Să înnebunești, nu alta! Am azi o zi mizerabilă, cum i-o

doresc numai lui Purişkievici[1]. Sunt certat cu toată lumea: cu nevastă-mea, cu socru-meu, cu fetele mele, chiar şi cu Tipe, slujnica. Am alergat prin toată Varşovia. Am dat buzna la doctorul Mintz. "Nu vă enervaţi, zice el, că nu face bine la burtică..." "Bravo, doctore, zic eu, mare descoperire ai mai făcut. Degeaba încerci să mă cumineşti. E ca şi cum ai vrea să împaci apa cu focul..." Doctorul îşi închipuie că ar fi de-ajuns să mă întind pe o canapea şi să trag obloanele ochilor, ca să scap de tot ce mă roade. Vorbe de clacă! Îmi vine să urlu ca un leu. Auzi, profesore? Dacă nu mi-ar fi ruşine, aş răcni atât de tare că s-ar prăbuşi zidurile Varşoviei, nu ale Ierihonului[2]... Dar cine-i junele ăsta? strigă Abram când îl zări pe Oizer-Heşl. De ce stă acolo ca o pisicuţă şi face pe mortul?...

Cât timp a vorbit Abram, bătrânul a zâmbit cu gingiile lui ştirbe şi şi-a legănat neîncrezător capul la dreapta şi la stânga. Uitase pesemne de tânărul din Tereşpolul-Mic. Privi în jur şi-şi frecă fruntea ca pergamentul.

- Băiatul ăsta? Da, trebuie să-i dau o scrisoare pentru cantina intelectualilor.

- Nu vreau, vă mulţumesc, am bani.

Abram sări în sus.

[1] Demnitar ţarist, notoriu antisemit.

[2] Străveche aşezare la vest de râul Iordan, ale cărei ziduri, potrivit *Bibliei*, s-au prăbuşit la sunetul trâmbiţelor asediatorilor săi în frunte cu Iosua, conducătorul evreilor după moartea lui Moise.

- Ai auzit, profesore? Are bani. Pentru întâia oară aud pe cineva spunând că are bani. De patruzeci de ani caut un asemenea exemplar. Şi uite, stă ghemuit aici, speriat şi abia răsuflând. Zău, profesore! Ce-i trebuie lui cantina intelectualilor? S-o ia dracu' de cantină!

- A venit aici să studieze... E nepot de rabin... Un copil-minune...

- Aşa, deci? Mai există de-alde ăştia? Şi eu care am crezut că, gata, s-a terminat cu specia lor, ca şi cu cea a zimbrilor, să-mi fie iertată comparaţia. Ia să te văd mai bine! Ce binecuvântare trebuie rostită când dai de o asemenea făptură?... Ce vrei să studiezi?

- Are o scrisoare de la Zamosc...

- Unde-i scrisoarea? Arată-mi-o!

Oizer-Heşl scoase din buzunar foaia boţită de hârtie. Abram o înhăţă, o desfăcu la repezeală şi începu să citească înfloritul text ebraic cu o intonaţie de litanie sinagogală. Faţa lui îşi schimba expresia, sprâncenele îi jucau în sus şi în jos, maxilarele i se mişcau de parcă ar fi mestecat ceva. Rostite cu accent polonez, cuvintele ebraice aveau ba o rezonanţă gravă, ba una ascuţită. La fiecare elogiu adus lui Oizer-Heşl, Abram îşi ridica spre dânsul ochii lui negri, arzători. Când a terminat, s-a repezit la masă şi a bătut cu pumnul în ea atât de tare încât călimara sări de la locul ei.

- Totuşi, viaţa mai merită să fie trăită! strigă el. Există încă *Tora*. Există încă evrei, există încă bărbaţi înţelepţi, îndrăgostiţi de cultură!... Iar eu, ca un idiot ce

sunt, am crezut că s-a zis cu noi! Vino, băiete, azi n-ai să mănânci la cantina intelectualilor..

Îl prinse pe Oizer-Heşl de umeri cu atâta putere, că aproape îl ridică de la podea.

- Ai să iei prânzul la mine! strigă el. Mă cheamă Abram Şapiro. La mine n-ai să mănânci nimic care încalcă legea[1]. Chiar dacă ai vrea...

Şi izbucni în râs. Nu era un râs obişnuit, ci o năvală de hohote care-i ieşeau din gâtlej cu o forţă vulcanică. Ochii i se umplură de lacrimi. Faţa îi căpătă o roşeaţă apoplectică. Scoase o batistă de mătase şi-şi suflă nasul. Doctorul Mintz de-abia îi spusese că nu are voie să se lase tulburat de orice fleac, dacă nu vrea să treacă din nou printr-o criză cardiacă.

2

Treptele care coborau de la biroul lui Şmarie Iacobi erau largi, proaspăt spălate. În colţuri erau aşezate scuipători. Prin fereastra înaltă a casei scării pătrundea lumina albă a unui soare zgârcit. Vremea era uscată şi rece. În curtea sinagogii, lângă grilajul unei grădiniţe, câţiva porumbei ţopăiau pe picioruşele lor roşii şi

[1] Religia mozaică stabileşte anumite norme în alimentaţie. Bunăoară, se consumă numai carne provenită de la vitele şi păsările sacrificate de o persoană specializată în acest domeniu (haham). Nu se servesc la aceeaşi masă mâncăruri de carne şi lactate. Carnea de porc este interzisă etc.

ciuguleau grăunţe. Prin ferestrele sclipitoare, cu draperii albastre, ale rabinului, străbăteau sunetele înăbuşite ale unui pian. Pe un pervaz se încălzea o pisică. Abram făcea câţiva paşi, lovind cu bastonul în asfalt, se oprea pentru câteva clipe şi o pornea apoi din nou. Îşi ţinea tot timpul mâna în stânga pieptului.

- Vezi ce mi se întâmplă? Oricât de încet aş merge, inima mea aleargă. Aşteaptă puţin, să-mi trag răsuflarea.

- Am timp destul.

- Cum te cheamă?

- Oizer-Heşl Banet.

- Ascultă, Oizer-Heşl. Am vrut să te iau la mine, dar sunt certat cu Hama, nevastă-mea. Mai mare ruşinea. Am două fiice minunate, prea bune pentru mine, Dar, fii liniştit, supărarea nu durează cât lumea. Pe lângă asta, m-a invitat la prânz cumnăţelul meu. Niunie îi zice. E fratele neveste-mii, un om tare cumsecade. Nevastă-sa, Dahe, e o femeie sfântă, fiică de rabin. De socru-meu, Meşulem Moskat, ai auzit?

- Nu, n-am auzit.

- E un evreu deştept, dar e o mare canalie. Şi-i putred de bogat. Luăm o droşcă, să ne ducă mai repede la Niunie. O să fii un musafir bine primit. E un soi de adunare de familie acolo. Socrului meu - nu i-ar muri alţii înainte - i s-a năzărit să se însoare pentru a treia oară. A luat de astă dată o galiţiancă. Care va să zică, m-am ales cu o soacră vitregă. Dumneaei are şi o fiică, nevastă-mea

a căpătat o soră vitregă. Ce să-ți spun? E cum nu se poate mai bine. O să fie acolo toată gașca...

- Vă rog să mă iertați, zise Oizer-Heșl, dar n-am să vă însoțesc.

- De ce, frățioare? N-ai curaj? Ascultă-mă, băiete, aici nu-i capătul tău de lume, cum îi zice?... Tereșpolul-Mic! Aici trebuie să-ți arăți mereu fața. Cumnatul meu e un om dintr-o bucată, știe și ceva carte evreiască. Fata lui, Hadasa, e o frumusețe. O singură dată s-o vezi și n-o mai uiți. M-a fermecat și pe mine. Pe lângă asta, ai ce învăța de la dânsa. Crede-mă, e mai bine să mergi cu mine decât să te duci la cantina intelectualilor.

- Am un palton de iarnă, dar nu l-am îmbrăcat încă.

- Ți-e frig?

- Nu.

- Atunci, la ce-ți trebuie? Ca s-o faci pe grozavul? Dă-le naibii de fasoane! Cât e ceasul? Exact unu și jumătate. La ei prânzul se servește la două. Stau pe strada Panska. Dacă luăm o droșcă, ajungem în cincisprezece minute. Dar, mai întâi, am de dat un telefon din restaurantul de peste drum. Vreau să știu de ce individa m-a lăsat cu buzele umflate. Hai cu mine înăuntru.

Au traversat strada și au intrat printr-o ușă în întregime din sticlă într-o sală mare, cu pereții vopsiți în roșu și cu mai multe oglinzi. De tavanul sculptat atârna un mare candelabru de cristal. Chelneri cu șervete albe pe braț alergau necontenit pe la mese. Imaginile lor se

reflectau dintr-o oglindă în alta, înmulțindu-se zăpăcitor. Cineva cânta la un pian cu coadă. Mirosea a rachiu, a bere, a carne friptă, a mirodenii. Un bărbat masiv, cu o pleșuvie rotundă ca o farfurioară în creștet și cu ceafa plină, roșie, își înmuia mustățile în spuma unui pahar cu bere. Un altul, uscățiv, cu șervetul prins în jurul gâtului, stătea aplecat peste o farfurie cu friptură și înfuleca nesățios. O fată cu părul ondulat, ochii machiați și obrajii rujați, încinsă cu un șorț alb, ședea în spatele unui bufet, între sticle, pahare, tăvi, castronașe și turna dintr-o garafă o băutură verzuie. Privirile ei aveau un aer ademenitor, misterios. Îmbătat de mirosurile din restaurant, Oizer-Heșl simți că amețește. Sala se legăna cu el. Vedea totul dublu. Deodată, zări o figură bine cunoscută și totuși ciudat de străină. Era propriul său chip. "Ești un caraghios!" murmură el către cel din oglindă.

În seara precedentă își tunsese bărbuța. Dar în oglindă fața îi era din nou umbrită, de firele abia răsărite. Gulerul cămășii i se șifonase. Mărul lui Adam îi străpungea gâtul, alergând în sus și în jos. Pardesiul pe care îl purta era nou; la lumina puternică a restaurantului, îi păru, însă, vechi, prea îngust, cu umerii strâmbi. Vârfurile pantofilor îi erau îndoite în sus. Oizer-Heșl știa că, judecând la rece, nu trebuie să piardă prilejul de a face cunoștință cu oamenii avuți la care voia să-l aducă personajul acesta năstrușnic. Jena este, potrivit lui Spinoza, un afect care trebuie înăbușit. Cu toate acestea, aici își apărea sieși ca o ființă jalnică. Avea impresia că

toată lumea se uită la el, îi face semne, zâmbește pe seama lui. Un chelner îi dădu din mers un ghiont. Fata de la bufet întredeschise gura și-și arătă dinții albi, strălucitori. Se stăpâni cu greu să n-o ia la goană. În aceeași clipă, îl zări pe Abram. Imaginea lui înainta spre dânsul din toate oglinzile.

- Să mergem, îi strigă el. Se face târziu.

Îl luă de braț și ieșiră în stradă. Tocmai trecea prin fața lor o droșcă. Abram o opri, îl împinse înainte pe Oizer-Heșl și se așeză după dânsul. Bancheta sună din toate arcurile. Birjarul întoarse calul și cascle începură să alerge îndărăt. Pietonii se opreau din mers și se uitau curioși la cei doi pasageri. Abram se lăsă pe rezemătoare și-și flutură bastonul prin aer.

- E departe? întrebă Oizer-Heșl.

- Fii fără grijă, n-o să te mănânce nimeni acolo. Nu te purta ca un provincial abia sosit în Varșovia!

Abram îi arătă străzile, edificiile importante. Trecură pe lângă o bancă străjuită de coloane impunătoare și prin fața unor vitrine în care erau expuse monede de aur și bilete de loterie. Intrară apoi într-o stradă unde fiecare prăvălie avea în față câte un sac cu usturoi, o lădiță cu lămâi și o legătură de ciuperci uscate. Urmă Piața Porții de Fier, unde Oizer-Heșl descoperi o grădină, un scuar cu bănci, o sală de nunți și o porțiune comercială. Negustorese vindeau aici, la tarabe, pânzeturi, nasturi, agrafe de păr, papiote de ață. Îngrijitorii măturau gunoiul cu tărnurile. Un ins cu

cizmele pătate de sânge mâna prin mijlocul pieței un cârd de curcani care încercau s-o ia la fugă, dar un altul, cu o șapcă ce-i cădea peste urechi, le tăia drumul cu un băț. Din barăci se auzeau țipete. Prin înghesuiala asta se târa o înmormântare. Caii care trăgeau carul mortuar erau înveșmântați în negru; ochii lor mari, temători, cu pupilele dilatate, priveau prin găurile lăsate în pânza măștilor. Abram se schimonosi.

- Totu-mi place, băiete, dar nu și rolul de mort!

Încercă să-și aprindă un trabuc, dar vântul îi stinse chibritul. Aprinse un al doilea și se ridică de pe banchetă. Droșca fu cât pe ce să se răstoarne.

- Cu dragostea cum stai? îl întrebă el pe Oizer-Heșl și scoase pe gură și pe nas fuioare de fum. Ai o iubită în târgul tău?

- Nu.. nu am...

- Văd că te-ai făcut roșu la față. La anii tăi, mă țineam după toate fetele țăranilor de pe moșia lui taică-meu.

Pe strada Grzybow îi arătă casa socrului său, reb Meșulem Moskat. Fata care vindea chifle în fața clădirii, o bondoacă scundă, într-o jachetă cenușie, clătină din cap spre Abram, care-i răspunse cu un gest strengăresc din mână. Pe strada Twarda își îndreptă degetul arătător spre o sinagogă.

- Aici se roagă hasizii rabinului din Bialodrewna. Sunt unul dintre ei.

- Cum? Sunteți și dumneavoastră hasid? întrebă mirat Oizer-Heșl.

- Ce te uiți așa la mine? De sărbători port pălărie de blană[1]!

Îi izbi o pală rece de vânt. Un nor acoperi soarele. Aerul căpătă o nuanță verzui-albăstrie, parcă prevestind grindină și zăpadă. Oizer-Heșl își ridică gulerul pardesiului. Se afla de câteva zile la Varșovia, dar încă nu-i trecuse oboseala călătoriei. Îl durea capul. Nu putea respira pe nas. Genunchii parcă i se frângeau. Nu pusese nimic în gură de la trezire, dar i se tăiase pofta de mâncare. I se părea că au trecut ani de la plecarea lui de acasă. "Pe unde orbecăiesc?" Închise ochii și se prinse de mânerul de fier al droștei. În întunericul de sub pleoape se ivi o floare fantomatică, scăldată de soare, cu petalele pe jumătate deschise... Avea viziunea asta ori de câte ori se afla la mare strâmtoare. Simți nevoia să se roage, dar cui să se roage? Legile eterne nu se vor schimba de dragul lui...

Deodată, droșca se opri. Îl trecu un fior. Desfăcu pleoapele. Coborâră în fața unei case cu patru etaje, pe o stradă îngustă și în curbă, fără linii de tramvai, pavată cu piatră rotundă. Abram scoase dintr-o pungă adâncă din piele de căprioară o monedă de argint de cincizeci de copeici. Calul jigărit privi îndărăt, cu strania curiozitate pe care o au uneori animalele față de ceea ce fac oamenii.

[1] Evreii bigoți purtau cândva - unii poartă și acum - pălării din blană de samur, în zilele de sâmbătă și de sărbători.

La Niunie Moskat se ajungea prin intrarea principală, cu trepte de marmură și o ușă cu geamuri opace. La primul etaj locuia pesemne un dentist, pentru că mirosea a iod și eter. Într-o scuipătoare se vedea o bucată de vată însângerată. La etajul al doilea, pe o ușă de mahon cu două canaturi era fixată o tăbliță de alamă pe care era gravat în poloneză și idiș numele Nohem Leib Moskat. Abram apăsă butonul soneriei electrice. Se auzi un sunet strident. Oizer-Heșl își îndreptă șepcuța și aruncă o privire derutată îndărăt - gata, parcă, să fugă în ultima clipă.

3

O slujnică micuță și trupeșă, cu pieptul proeminent, deschise ușa. Peste părul tuns purta o broboadă înfloratâ. De loburile mari ale urechilor îi atârnau cercei lungi. Picioarele fără ciorapi îi erau înfipte în papuci de pluș. Obrajii bucălați îi erau înroșiți de la căldura din bucătărie. Când l-a zărit pe Oizer-Heșl, a aruncat o privire miratâ spre Abram. Acesta dădu din cap.

- Tinerelul ăsta e cu mine, zise el, după care adăugă tare: Șifre-dragă, nu te bucuri că mă vezi? Și eu, ca un prost ce sunt, ți-am adus un cadou!

Scoase dintr-un buzunar al pantalonilor o cutiuță și i-o întinse. Șifre o luă cu șorțul, ca să nu păteze căpăcelul colorat.

- Domnul Abram nu uită niciodată, murmură ea. Nu trebuia, zău așa...

- Lasă-te de fasoane femeiești. Zi-mi mai bine dacă a sosit galițianca.

- Da, e aici, să fie a bine!

- Și fiiculița ei?

- Și...

- Ce ne-ai pregătit de mâncare? Mi se face de pe acum gura apă.

- N-aveți grijă, n-o să vă otrăvesc.

Abram își dădu jos pelerina și rămase într-un costum negru. Din mâneci îi ieșeau manșete de celuloid, închciate cu butoni strălucitori din aur, cu diamante. Își scoase pălăria și se așeză în fața oglinzii din perete, să-și pieptene părul lung din jurul cheliei. Oizer-Heșl își dezbrăcă pardesiul. Purta un caftan scurtat și o cravată neagră, petrecută sub gulerul moale al cămășii.

- Hai, băicte, ia-ți inima în dinți!

Salonul în care au intrat era o încăpere mare, cu trei ferestre. Atrăgeau mai întâi privirile portretele în rame aurii ale unor bărbați cu tichii pe creștet și ale unor femei cu peruci sau bonete. De-a lungul pereților erau înșirate fotolii largi, de care atârnau franjurile aurii ale huselor din brocart galben. Într-un colț era așezată o pendulă înaltă, împodobită cu sculpturi. Roize-Frumetl ședea pe o sofa. Ținea într-o mână un pahărel cu vișinată, iar în cealaltă o prăjitură. În fața ei, pe o măsuță joasă, se afla un telefon. Soția lui Niunie, Dahe, o femeie uscată și

fiicuric ca o cioară, cu o perucă pe cap și cu un șal de mătase pe umeri, vorbea în receptor.

- Poftim? Vorbiți mai tare! N-aud nimic. Ce-ați spus?

Pe taburetul din fața pianului ședea Eidl, într-o fustă plisată, o bluză albă cu mânecile dantelate la capăt și cu un guler larg, scrobit. Pătrunzând prin perdele și draperii, lumina soarelui se reflecta în părul ei, care părea aproape roșu. Abram îl apucă pe Oizer-Heșl de un cot, de parcă ar fi vrut să se asigure că sfiosul tânăr nu o va lua la goană.

- Bună dimineața la amiază, strigă el, Domnul să vă aibă în pază! Dar unde-i Niunie?

Gazda, cu telefonul în mână, îi făcu un semn de bun venit. Eidl puse deoparte partiturile pe care le răsfoia și se ridică. Roize-Frumetl se întoarse spre noii veniți.

- Să lăsăm eticheta, spuse Abram atât către mamă, cât și către fiică. Numele meu este Abram, Abram Șapiro. Sunt unul dintre ginerii lui reb Meșulem Moskat.

- Vă știu, vă știu, am auzit de dumneavoastră, se grăbi Roize-Frumetl să-i răspundă. Dânsa e fiica mea Eidl.

- Mă bucur să vă cunosc, adăugă Eidl.

- Adineauri am pus mâna pe junele acesta. Aveam o treabă pe strada Tlomacka, la Sinagoga Mare. Secretarul ei este un talmudist de mare autoritate. Poate că ați auzit de el: reb Șmarie Iacobi.

- Parcă...

Se deschise o uşă şi intră Niunie, un personaj mic de stat şi rotofei, cu o burticică ascuţită şi o coamă de păr blond. Avea pe cap o tichie minusculă. Barba care-i înconjura maxilarele largi era îngrijit pieptănată. Purta un halat de casă roşu-închis. Abram lăsă cotul lui Oizer-Heşl şi se repezi la Niunie, îl prinse de mijloc şi-l săltă de trei ori în aer. Niunie se zbătea şi dădea din picioarele lui scurte, încălţate în papuci de lac. Abram îl lăsă jos ca pe o păpuşă şi izbucni într-un râs tunător.

- Salutare, cumnăţele! strigă el şi întinse spre dânsul o mână: scoate gologanul!

- Ai înnebunit de tot! făcu Niunie, uitându-se încurcat la Oizer-Heşl. Văd că mai avem un musafir.

- Ce-i tâmbălăul ăsta? De ce strigaţi cu toţii? Abram, lasă-te de apucăturile tale, izbucni Dahe, care tocmai terminase de vorbit la telefon. Cine-i dumnealui? întrebă dânsa şi întinse un deget lung şi descărnat, cu o unghie gălbuie.

- Aa, iertaţi-mă, n-am apucat să vă spun. Numele lui este Oizer-Heşl Banet. E un geniu, un matematician, un erudit, un atoateştiutor. Unul dintre cei care astăzi nu sunt în stare să deschidă gura, dar mâine vor declara la Bruxelles, de la înălţimea unei catedre, că noi, evreii, suntem o religie, nu un popor, şi că evreii răsăriteni infestează atmosfera.

- E nebun de-a binelea! exclamă Dahe. De ce-ţi baţi joc de băiatul ăsta? Nu-l lua în seamă. Delirează. De unde eşti?

- Din Tereşpolul-Mic.

- Tereş...cum?

- Tereşpolul-Mic.

- Comic nume. Pe unde-i situat?

- În apropiere de Zamosc.

- Doamne-Dumnezeule! Ce de-a orăşele există pe lumea asta! Chiar eşti matematician?

- Am învăţat câte ceva.

- Dumneata zici că ştii câte ceva, dar el strigă în gura mare că eşti un savant. Oricum ar fi, rămâi la masă. Fă cunoştinţă cu toată lumea. Dumneaei este soţia socrului meu, Roize-Frumetl, iar dânsa fiica ei... cum îţi zice, drăguţo?... da, Eidl.

- Pot să te întreb unde ai studiat matematica? îl întrebă Eidl.

Lui Oizer-Heşl îi năvăli sângele în obraz.

- Singur, murmură el, din cărţi.

- Pentru clasele inferioare sau superioare?

- Habar n-am.

- Bunăoară, geometria analitică sau calculul diferenţial.

- Nu, aşa departe n-am ajuns.

- Eu le-am studiat. Dar nu mă consider o matematiciană.

- Nici eu nu mă socot un matematician.

- Ce-i interogatoriul ăsta? interveni Roize-Frumetl. De vreme ce ţi s-a spus că ştie multă carte, e cazul s-o iei ca atare.

- Bântuie acum o modă care face din fiecare învățăcel de școală talmudică un Newton.

- Nu-i nici o modă, e purul adevăr, strigă Abram. În școlile astea talmudice există mai mulți eruditi decât în toate universitățile laolaltă!

- Am fost în Elveția și i-am văzut pe acești eruditi. Le lipsesc cele mai elementare cunoștințe.

- Eidele, scumpo, ce-s cuvintele astea? Toată lumea știe că studiul *Torei* șlefuiește mintea, făcu Roize-Frumetl, gata tot timpul să tempereze ieșirile deplasate ale fiicei sale.

- Prostii, am învățat și eu *Ghemara*, dar la o adică nu mă ajută deloc, spuse Niunie, despre care se știa în familie că se cam lasă ispitit de cultura modernă.

- Degeaba înveți când ai un cap prost, zise Dahe.

- Poftim, s-au și luat la harță, strigă Abram. Când sunt certat cu nevastă-mea, intră dihonia în toată familia... Tânărul are un atestat care te face praf și e și filozof pe deasupra. Arată-le scrisoarea!

- Nu sunt filozof.

- Leml din Zamosc spune că ești.

- Învăț, am niște idei...

- Ce idei? Toată lumea are astăzi idei, zise Dahe și scoase un oftat. Hadasele își înseamnă zilnic gândurile. Pe vremuri nu se gândea atâta, dar viața mergea înainte.

- Mi-e foame. De ce întârzie masa? întrebă iritat Niunie.

Avea printre ai lui reputația de mâncău. Pe lângă asta, nu-i erau pe plac nici sclifosita lui mamă vitregă, nici înfumurata lui soră vitregă și nici tânărul de la țară adus de Abram. Îi era teamă că, din pricina oaspeților, nu va putea ațipi după masă pe canapeaua din biroul lui, cum avea obiceiul. Dahe, care trebuia să ia pastile fie pentru a avea poftă de mâncare, fie pentru a putea dormi, aruncă spre soțul ei o privire încruntată.

- Hadasa nu a sosit încă.

- Pe unde-o fi umblând? Ne putem așeza la masă și fără dânsa.

- Nu, s-o așteptăm, hotărî Dahe. Tu, când ești flămând, ești în stare să calci peste cadavre...

În acea clipă, se auzi soneria de la ușa de intrare.

- E Hadasa, strigă Niunic și alergă pe picioarele lui scurte să-i deschidă.

Dahe se așeză pe scaunul ei moale, scoase o batistă cu monogramă și începu să-și sufle nasul lung și ascuțit, curbat ca un plisc.

- Abram, vino-ncoace. Nu te mai juca atâta cu vaza! îi porunci dânsa. Unde l-ai descoperit pe tânărul acesta?

- L-am descoperit - ce să mai lungesc vorba? - și iată-l aici! Lasă timiditatea deoparte, băiete! Noi nu ne mai speriem de Newtonii altor neamuri. Învățații noștri îi bagă pe toți în cofă. De-am avea propria noastră țară, am putea arăta celorlalte popoare ce zace în noi. Mintea

evreiască va uimi lumea! Să nu-mi mai ziceți Abram dacă n-or să cadă cu toții în fund...

- Doamne-Dumnezeule, se apropie iarna, dar capul lui e-ncins ca în toiul verii, mormăi Dahe și-și frânse degetele. Vrei să vii lângă mine, tinere? Cumnatul meu o cam ia razna, dar e un om tare de treabă. Îl iubim cu toții.

Îi arătă lui Oizer-Heșl un scaun lângă dânsa. Roize-Frumetl sorbi din păhărelul cu vișinată și mușcă din prăjitură. Eidl încercă să mai spună ceva, dar, în acea clipă, se deschise ușa și Niunie intră împreună cu fiica sa.

4

Niunie o ducea pe Hadasa la braț. Era mai scund decât dânsa. În salon se făcu liniște. Hadasa arăta cam de optsprezece ani - înaltă, zveltă, cu părul auriu împletit într-o coadă care-i cădea pe spate. Fața îi era albă; nasul - subțire, puțin cârn, ca de țărâncuță; gâtul - lung; fruntea - înaltă, cu o tentă albăstrie la tâmple. Purta o pălărioară de catifea, ca de școlăriță, și o jachetă ce se încheia cu panglici. Afară nu era încă frig, totuși își pusese jambiere. Lui Oizer-Heșl îi amintea de prințesele din cărțile de povești. Ochii ei albaștri-luminoși priveau cu sfiiciune, ca și cum nu s-ar fi aflat în casa părintească, ci în vizită la o familie străină. Roize-Frumetl dădu încântată din cap și-și ținu buzele pentru un "ptu-ptu-ptu" împotriva

deochiului. Eidl o măsură din ochi de sus în jos și de jos în sus și rămase oarecum încurcată.

- Asta-i Hadasa? exclamă Roize-Frumetl? O splendoare de fată!

- Hadasele, dumneaei e bunica, noua soție a bunicului, iar dânsa e fiica ei, Eidl.

Hadasa făcu o ușoară plecăciune - ceva între reverența unei școlărițe și înclinarea unei doamne mature.

- Vino aici, frumusețeo, să-mi încânți ochii și de aproape, o chemă Roize-Frumetl. Bunicul se mândrește cu tine. Cu Eidele poți vorbi în polonezâ. Rusește nu știe, suntem din Galiția.

- Mi s-a vorbit despre dumneata, spuse Hadasa, îndreptându-se către Eidl. Ai locuit în Cracovia...

- Am studiat acolo.

- De ce nu i-l prezinți pe tânărul învățat? strigă Abram. Hadasa, scumpo, băiatul ăsta e un Lomonosov evreu!

Hadasa își aruncă privirile spre Oizer-Heșl. Ambii se înroșiră la față.

- E-adevărat? întrebă ea, adresându-se deopotrivă unchiului ei și oaspetelui.

- Glumiți pe seama mea, observă Oizer-Heșl, atât pentru Abram, cât și pentru fată.

- E și timid pe deasupra!... Ar dori să-i dai lecții, spuse Abram cu vocea lui puternică. Nu e prea tare în cele neevreicști. Dar are un cap de Aristotel. A studiat algebra în podul casei...

- Chiar în pod? întrebă, uluită, Hadasa.

- Ploua şi n-aveam unde în altă parte...

- Domnului Abram îi place probabil să exagereze, zise Eidl pe un ton ironic.

- Mi-e foame, cât o să mai aşteptăm prânzul? se plânse Niunie.

- Ia mai taci, Niunie, că n-o să mori de foame! i-o tăie Dahe. Hadasele, dezbracă-ţi jacheta. Unde ai fost?

- Ne-am plimbat prin Grădina Saxonă.

- Cum adică "ne-am plimbat"?

- Mămico, ştii bine că am fost cu Klonia.

- Aţi înţeles? Cu o fată creştină. Of, Doamne!

- Tot e mai bine decât să se fi plimbat cu un băiat creştin, se amestecă Abram în discuţia dintre mamă şi fiică.

- Te rog, Abram, nu mai pune şi tu sare pe rană. Ce, nu există în Varşovia destule fete evreice? Şi-apoi, Klonia are nişte părinţi de condiţie proastă: taică-său e căruţaş la o moară, iar maică-sa e atât de grasă că nu încape pe uşă...

- Ei şi? nu se lăsă Hadasa. Klonia mi-e dragă.

- Mă mir că doamna gândeşte în felul acesta, interveni Eidl. La noi, în Austria, evreii şi creştinii trăiesc în armonie.

- Nu ştiu cum e în Galiţia, dar aici se urăsc de moarte. Acum au pus la cale un boicot împotriva noastră. Peste tot auzi acelaşi cântec: "Cumpăraţi numai de la ai noştri!" Dac-ar putea, ne-ar înghiţi de vii.

- Adevărul este că, atunci când îi vezi pe aceşti evrei în caftanele lor lungi şi cu tichiile lor, ai impresia că ai nimerit în China. Pot să înţeleg de ce polonezii nu-i au la inimă.

- Eidele, draga mea, ce e cu tine? o dojeni Roize-Frumetl. Tatăl tău, fie-i binecuvântată amintirea, purta veşminte evreieşti şi perciuni.

- Mămico, papa nu intră în discuţie. El a fost un european în toate privinţele.

- Domnişoara Adèle, după câte văd, pledează pentru asimilare[1], spuse Abram în polonezã.

- Nu pentru asimilare, ci pentru o convieţuire umană.

- Şi dacă vom purta cu toţii pălării poloneze şi mustăţi în furculiţă, le vom deveni dragi? o întrebă Abram şi-şi răsuci propria mustaţă. Domnişoară, vă sfătuiesc să citiţi ziarul *Dwa Groszy*. Ăştia urlă că evreul modern este mai periculos decât cel în caftan. Antisemiţii îi urăsc în primul rând pe evreii care adoptă stilul european.

- Nu-i cu putinţă.

- Ba ăsta-i adevărul, domnişoară. O să te convingi singură.

- Masa e gata! le dădu Şifre de ştire.

Niunie o luă repede înainte. Faţa lui grasă devenise aproape palidă. Ceilalţi îl urmară. În sufragerie,

[1] Aici, în sensul integrării culturale a evreilor în ambianţa generală, prin relaxarea normelor proprii.

marea masă, cu solide picioare sculptate, era pusă. Pentru fiecare, Șifre așezase o farfurie întinsă de porțelan și tacâmuri de argint, roase de atâta folosință. Lângă ușă, pe o măsuță se aflau un mic lighean de cositor, un vas umplut cu apă și un căuș de aramă. Mai întâi s-au spălat pe mâini bărbații. Dahe a adus de undeva o tichie și i-a pus-o lui Abram pe creștet. El și-a șters tacticos mâinile păroase cu prosopul de in și a rostit cuvenita binecuvântare. Crispat, Oizer-Heșl și-a udat mânecile. Roize-Frumetl și-a suflecat manșetele peste încheieturile mâinilor ei cu pielea încrețită și și-a turnat două căușe de apă. Eidl aruncă o privire cu tâlc spre Hadasa, ca și cum ar fi întrebat-o: "Ritualul ăsta este obligatoriu și pentru noi?" Hadasa umplu căușul și i-l oferi:

- Te rog.

Eidl își îndoi cu grijă manșetele dantelate și-și umezi degetele osoase cu unghiile pilite. Apoi se spălă și Hadasa. Oizer-Heșl observă că mâinile ei sunt pătate cu cerneală. Niunie s-a așezat în capul mesei pe un scaun îmbrăcat în piele și a tăiat felii dintr-o pâine albă murmurând binecuvântarea, după care a împărțit comesenilor feliile. În mijlocul mesei, pe o tavă, se afla o pâine cu stafide, înconjurată de chifle. Șifre aduse primul fel: ficățel tocați, cu griș. Abram îi făcu Hadasei un semn cu ochiul. Ea se ridică, ieși din sufragerie și se întoarse repede cu o sticlă de coniac. Dahe o admonestă:

- Nu-i faci nici un bine. O să cadă iar pe mâna doctorilor.

- Să trăiești, Niunie! Să trăiești, tinere! Să trăiți, doamnelor! Cât mai curând, cu voia Celui-de-Sus, la logodnele domnișoarelor!

- Pentru viață și pace, amin! închină Roize-Frumetl, cu o legănare cucernică a capului.

Femeile s-au așezat la masă după bărbați. În partea dreaptă ședeau Abram, Hadasa și Dahe. La stânga, Oizer-Heșl, Roize-Frumetl și Eidl. Lui Oizer-Heșl i se încețoșară ochii. Totul se clătina în fața lui: bufetul cu porțelanurile din vitrină, tablourile de pe pereți, chipurile tuturor. Urechile îi asurziseră. Cuțitul și furculița îi tremurau în mâini și ciocăneau farfuria. Nu știa dacă să muște din felia de pâine sau să rupă câte o bucățică. Își înfipsese furculița într-o feliuță de castravete murat, dar feliuța dispăru; după o clipă îi căzu din mânecă. Atunci când slujnica îi puse în față farfuria cu supă, aburii îl orbiră câteva clipe. Camera începu să se învârtească aidoma unui carusel.

- Ei, flăcăule, nu vrei un păhărel? îl întrebă Abram.

Oizer-Heșl vru să spună nu, dar buzele lui rostiră da. Femeile începură să chicotească. I se întinse un păhărel cu o băutură roșiatică. Murmură: "În sănătatea dumneavoastră" și-l dădu peste cap. Abram izbucni în râs.

- Ești pe o cale bună, băiete. O să se aleagă un om din tine.

- Vai de mine, ia ceva, făcu Dahe. Dați-i o prăjitură!

Hadasa se ridică de pe scaun și se duse după prăjituri. A durat puțin până s-a întors cu un platou. Oizer-Heșl îmbucase în răstimp o frântură de pâine. Îi țâșniră lacrimi din ochi. Și le șterse cu vârful degetelor.

- Nu ar fi trebuit să-i dați de băut, spuse Roize-Frumetl. E un copil delicat.

- Încă o ispravă a lui Abram, o susținu Dahe.

- Spune-mi, tinere, ce ai de gând să faci la Varșovia? îl întrebă Niunie pe neașteptate.

Niunie era întotdeauna imprevizibil. Tăcură cu toții. Oizer-Heșl porni să-i răspundă, mai întâi cu glas scăzut, că abia putea fi auzit, apoi - mai tare. Le povesti despre târgul lui, Tereșpolul-Mic, și despre bunicul său, despre mama și sora lui, despre tatăl său, plecat nimeni nu știe unde, despre Iekusiel ceasornicarul. Fața îi era palidă, urechile, însă, îi ardeau. Vocea îi tremura. Se uita când spre Dahe, când spre Hadasa, care se îmbujoră la față. Dahe îl privea fix, plină de uimire. Roize-Frumetl simți că - fără să știe de ce - ochii i s-au umezit și i s-a așezat un nod în gât. Abia izbuti să nu izbucnească în plâns. "Un biet copil trimis în lume, murmură ea. O rândunică plecată de la cuibul ei.. Ce chin pe mama lui!" Își scoase batista ci fină și-și suflă nasul. Avea straniul sentiment că Oizer-Heșl i-ar fi o rubedenie...

5

După masă, au revenit cu toții în salon. Abram și-a aprins un trabuc. Niunie s-a învârtit pe loc, s-a uitat în jur și a cârâit ceva ca o găină înainte de culcare. Pe cât fusese de flămând mai înainte, pe atât era acum de obosit. Se duse curând în birouașul lui, se întinse pe canapea și luă în mână un volum din istoria lui Graetz[1], pe care o citea în ascuns de nevastă-sa deoarece printre hasizi trecea drept o scriere eretică. N-au trecut nici cinci minute și sforăia ca în toiul nopții.

Niunic avea în administrare două imobile ale tatălui său, dar chiria o încasa ajutorul său, Moișele cocoșatul. Acesta îi prezenta conturile lui Copl și, în fiecare joi, îi vărsa Dahei o sumă pentru cheltuielile casei. Niunie nu se amesteca nici în propria lui gospodărie. Cele cinci mii de ruble pe care le primise ca dar de nuntă din partea lui reb Meșulem nu numai că rămâseseră neatinse în bancă, dar și sporiseră simțitor prin dobânzi. Dahe îi dădea în fiecare sâmbătă seara câte cinci ruble ca bani de buzunar. Acum stătea întins pe canapea, cu mâinile și picioarele desfăcute, cu gura întredeschisă și capul rezemat de o pernită pe care o avea încă din anii copilăriei și de care nu se despărțea niciodată, nici în Varșovia, nici în călătorii. Dahe, care suferea mereu de

[1] Heinrich Graetz, istoric evreu (1817-1891). Principala sa lucrare este *Istoria evreilor din timpurile cele mai vechi până în prezent*, în unsprezece volume.

maladii ascunse, obișnuia să spună: "Parcă știe cât de răsfățat este? Degeaba l-ați întreba..."

Pentru Dahe, ora de după prânz era cea mai liniștită. Îndeosebi iarna, când îl aveau oaspete pe Abram. Atunci, toate suferințele ei încetau: nu o mai durea capul, nu i se mai tăia răsuflarea, dispăreau junghiurile în coaste sau înțepăturile la încheieturi. Niunie dormea. Hadasa se retrăgea în camera ei. Slujnica Șifre intra la o vecină. Dahe se înfășura într-un șal de mătase, pe care erau imprimați doi păuni cu lungi cozi colorate. Se așeza într-un fotoliu adânc, își sprijinea picioarele pe un scăunel și-și închidea pe jumătate pleoapele. Soba, cu cornișa aurie, era încălzită. Strecurându-se prin draperii și perdele, lumina de afară se reflecta în cahlele sobei, cu irizări în toate culorile curcubeului. Zgomotul străzii nu răzbătea prin ferestrele duble și izolate cu vată. Abram se așeza lângă ea, trăgea din trabuc, sufla rotocoale albăstrii de fum și încerca să-și încolăcească pe un deget lanțul de aur de la vestă. Dahe ațipea sau asculta bârfeli și intrigi pe seama socrului ei, a cumnaților, cumnatelor și a copiilor acestora, ca și pe seama numeroaselor neamuri ale clanului. Dahe avea relații strânse cu toți aceștia. Deși era o evreică fără pată, libertinul de Abram îi destăinuia toate amorurile și păcatele lui, toate poznele sale. Ea tresărea și se schimonosea când auzea cuvintele lui fără perdea. O treceau fiorii prin spate și se înfășura cât mai strâns în șalul ei de mătase cu franjuri lungi. Deschidea brusc pleoapele și-l privea țintă cu ochii ei negri și triști.

- Vai, Abram, cum îți permiți? suspina dânsa. Nu vreau să te mai ascult!

Dacă Abram nu mai scotea o vorbă, Dahe se răzgândea și murmura:

- Spune, totuși! Păcatul al tău să fie!

Astăzi, însă, fotoliile au fost astfel mutate, încât să poată sta cu toții comod de vorbă. Șifre a servit ceai, prăjituri, dulceață. Eidl scoase de undeva un album cu scoarțele aurite și începu să-l răsfoiască. Roize-Frumetl îi povesti cu melancolie Dahei despre fabrica de bere de lângă Brod a primului ei soț, reb Dovid Landau, despre cei optzeci de acri de pământ cultivați cu hamei, aflați de asemenea în proprietatea lui, despre țăranii și slujbașii care lucrau pentru dânsul, despre rabinii celebri găzduiți în casa lor.

Așezându-se pe sofa lângă Oizer-Heșl, Abram o strigă pe Hadasa:

- Vino-ncoace, fetițo, nu te sfii. Am ceva să-ți spun.

Hadasa se așeză pe o margine de scaun. Aruncă o privire spre tânăr și în aceeași clipă își lăsă ochii în jos.

- Ce-ar fi să-i dai niște meditații? O să fii răsplătită pe lumea cealaltă.

Hadasa se îmbujoră la față.

- Cu plăcere, zise ea și se uită întrebător la Oizer-Heșl. Numai să fiu în stare.

- Pentru dânsul știi de-ajuns și prea de-ajuns.

- Eidele ar putea da o mână de ajutor, făcu Roize-Frumetl, care, în timp ce vorbea cu Dahe, trăgea cu urechea la ce se discuta în apropierea ei.

- Mamă, doar ştii că plec în curând din Varşovia.

- Mai e până atunci. N-ai nici un motiv să te grăbeşti.

- O să plec mai repede decât îţi închipui.

- Păcat că domnişoara are de gând să ne părăsească, interveni Abram.

- De ce "păcat"? Nimănui n-o să-i fie dor de mine.

- N-ai de unde şti, domnişoară. Există ceva care se numeşte dragoste la prima vedere.

- Abram, iar o iei razna? îl dojeni Dahe. Uiţi că nu mai eşti un tinerel? Ai fete de măritat.

- Ce ai cu mine, Dahe? Dacă am anii pe care-i am, nu e frumos să mi-i tot aminteşti. Şi-apoi, de unde ştii că despre mine-i vorba? Poate că mă gândeam la tânărul ăsta.

- Pe el lasă-l în pace!

Roize-Frumetl găsi momentul potrivit să i se adreseze şi ea lui Abram:

- Încercaţi, vă rog, dumneavoastră s-o abateţi pe Eidl de la intenţiile ei. Nici n-a apucat să pună piciorul în Varşovia, că şi vrea să fugă. Vă jur că nu ştiu de ce.

- Nu i-o fi dor de cineva?

- Dumnezeu ştie.

- N-avea grijă, mamă-soacră. Dacă ursitul ei îşi face veacul pe aici, n-o să plece. Iar dac-o să plece, o să

se întoarcă! făcu Abram, fără a şti nici el încotro bate. Despre mine se zice că sunt un soi de eretic, un uşuratic, dar în ursită cred. Gândiţi-vă la mine şi la nevastă-mea, Hama. Ne potrivim ca scripca cu iepurele: "Hama, fiica lui Meşulem, să-l ia de bărbat pe Abraham!", degeaba aş fi încercat să mă împotrivesc.

- Să-ţi fie ruşine, Abram! exclamă Dahe şi-i făcu semn să nu vorbească în felul acesta de faţă cu Hadasa.

Abram se bătu cu palma pe frunte.

- Tu m-ai stârnit, Dahe! Noi vorbeam despre meditaţii. Ştii ce, Hadasa? Ia-l pe Oizer-Heşl în cămăruţa ta şi vezi ce-i în capul lui... Am uitat, băiete, să te întreb unde locuieşti.

- Eu? Într-un hotel de pe Strada Franciscanilor.

- Zi mai bine "hotelul ploşniţa". Cât plăteşti?

- Cincizeci de copeici pe noapte.

- Ascultă, Dahe, mi-a venit o idee: ce-ar fi să stea la Gina?

- De unde şi până unde?

- S-a mutat într-o casă mare, pe strada Swientojerska, şi subînchiriază camere. Îl va costa numai zece ruble pe lună şi va avea acolo un cămin.

- Zău, Abram, ar trebui să-ţi fie ruşine.

- De ce să-mi fie ruşine? Gina n-o să se mai întoarcă la Sencymin, la bărbatul ei. Se spune că divorţează azi-mâine de Akiva şi se măritâ cu Hertz Janower, cum cere legea lui Moise şi a lui Ismael... vreau să spun Israel...

- Nu ştiu ce va fi mai încolo. Deocamdată, purtarea ei este revoltătoare. De ce să-l târăşti pe băiat într-o mlaştină?

- Prostii. E o casă luminoasă şi primitoare. Toată inteligheţia evreiască a Varşoviei aleargă acolo. E un salon de dezbateri, un cenaclu. Dacă n-ar fi ploşniţele, aş prinde şi eu rădăcini în casa aceea.

- Abram, te-am rugat ceva! îi strigă Dahe şi-şi duse două degete la buze, pentru a-l face să tacă.

Istoria cu Gina, Akiva şi Hertz Janower nu trebuia să ajungă la urechile unei fete de optsprezece ani ca Hadasa. Roize-Frumetl încetă să-şi mai soarbă ceaiul şi-şi ridică foarte curioasă privirile. Eidl se adânci şi mai mult în paginile albumului. Când Hadasa a ieşit din salon urmată de Oizer-Heşl, Eidl s-a ridicat de la locul ei şi s-a apropiat de fereastră. Se înserase. Afară se pornise prima ninsoare a iernii. Învârtejiţi de vânt, fulgii se topeau înainte de a atinge caldarâmul. Peste acoperişurile negre atârna un cer înnorat, gălbui, mahmur. Fumul coşurilor se lăsa spre sol, amestecându-se în ţesătura deasă a ninsorii. Zburau ciori, croncănind sinistru. Strada se golise. Peste drum staţiona o haraba încărcată cu saci de făină, acoperiţi cu o prelată. Cei doi cai, cu picioarele scurte şi pielea zdrelită, stăteau înghesuiţi unul în altul, cu urechile ciulite; din când în când, îşi apropiau boturile, ca şi cum ar fi vrut să-şi împărtăşească în tăcere o taină de-a lor, cabalină... Stând cu fruntea fierbinte lipită de geamul umed, Eidl a înţeles deodată că mama ei are dreptate: la

ce şi la cine să plece? Obosise citind atâtea cărţi, gândindu-se la tatăl ei dus de timpuriu de pe lumea asta, la flirtul ei din Brod părăsit din trufie şi la întreaga ei soartă, pândită mereu de încercări, ca şi cum un duh malefic ar fi urmărit-o clipă de clipă. Îi părea rău pentru cele spuse tânărului acesta studios, evadat din târgul lui, şi că i-a mâhnit pe Abram şi pe Dahe. "Da, aş putea să-i dau şi eu meditaţii, îşi spuse ea. Oricum, ar fi mai bine decât să rămân mereu singură..."

6

Au străbătut coridorul până la camera Hadasei. Era o încăpere lungă şi îngustă, cu o fereastră care dădea în curte. De pereţii cu tapet de culoare deschisă erau prinse câteva tablouri - peisaje şi portrete, printre care şi o fotografie mărită a Hadasei. În dreapta era aşezat un pat cu ornamente de nichel, acoperit cu o plapumă brodată. Peste pernă era aruncat un puişor cu marginile dantelate. Într-un acvariu paralelipipedic, cu un aşternut de muşchi la fund, înotau trei peştişori portocalii. Ivit pe neaşteptate, soarele în amurg arunca pete vagi de lumină pe ramele aurite ale tablourilor, pe covor şi parchet, pe ghivecele de flori, pe cotoarele imprimate în bronz ale cărţilor de pe etajeră. Pe o măsuţă rotundă se aflau un caiet gros şi un pahar cu floricele albastre uscate. Hadasa alergă spre

măsuță, înhață caietul - în care-și ținea jurnalul - și-l împinse într-un sertar.

- Astea-s cărțile mele, spuse Hadasa arătând spre etajeră. Puteți să vă uitați în ele.

Cele mai multe erau manuale: o gramatică, o istorie a Rusiei, o geografie, o istorie a lumii, un dicționar latinesc. De *Pan Tadeusz* al lui Mickiewicz se sprijinea *Strigătul* lui Przybyszewski. Lângă *Spovedania unui nebun* de Strindberg era așezat un volum gros cu titlul *Faraonul*[1]. Oizer-Heșl luă câteva cărți de pe etajeră, se opri puțin la copertele lor interioare, le răsfoi și le puse apoi la loc.

- M-ar ispiti să le citesc pe toate, spuse el.

- Vi le împrumut dacă doriți.

- Mulțumesc frumos.

- Să aprind o lampă? De fapt, îmi place mult lumina amurgului.

- Și mie.

- Ce ați vrea să învățați de la mine? La matematică sunt slabă.

- Mă gândesc să dau liceul în particular și să intru apoi la universitate.

- Pentru asta aveți nevoie de un preparator bine pregătit. Eu n-am putut da bacalaureatul. M-am îmbolnăvit înainte de sesiune.

Hadasa se așeză pe marginea patului. În lumina înserării părul ei căpătă nuanțe de aur topit. Pe fața ei ingustă se iviră umbre. Vedea prin fereastră o mare bucată de cer, acoperișuri care parcă se suprapuneau, coșul unei fabrici. Fulgi de nea se legănau în aer și se striveau apoi de geam. Oizer-Heșl își trase scaunul spre etajeră. De acolo putea mai lesne privi spre Hadasa. "Dacă aș avea și eu o odaie ca asta! gândi el. Ce bine m-aș simți pe un asemenea pat!..." Deschise o carte și și-o puse pe genunchi.

- De ce ați plecat de acasă? îl întrebă Hadasa.

- Pentru că n-am mai putut rămâne acolo.

- Mama dumneavoastră a fost de acord?

- La început, nu, îi răspunse Oizer-Heșl. Pe urmă, a înțeles că... Vocea i se frânse.

- Chiar sunteți un filozof?

- Da de unde! Am citit niște cărți. Știu destul de puține lucruri.

- În Dumnezeu credeți?

- Firește. Nu însă în acel Dumnezeu căruia oamenii i se roagă în sinagogă.

- Atunci în ce fel de Dumnezeu?

- Lumea întreagă se confundă cu divinitatea. Noi înșine suntem părți din Dumnezeu.

- Asta ar însemna că și pe Dumnezeu îl dor dinții când vă dor pe dumneavoastră?

- Da, s-ar putea zice așa...

- Nu știu ce ați putea învăța de la mine, făcu ea cu o oarecare șovăială în glas. Poate limba polonеză. Rusa nu-mi place.

[1] Roman al prozatorului polonez Boleslaw Prus (1847-1912).

- Bine, să fie limba poloneză.

- O înțelegeți? îl întrebă dânsa chiar în poloneză.

- Da, tot ce mi se spune.

Tonul Hadasei se schimbă de îndată ce începu să-i vorbească în poloneză. Înainte, vocea ei sunase aproape copilărește, frazele i se poticneau, rămâneau suspendate. Acum, cuvintele poloneze, cu toate consonantele lor moi și semimoi, îi ieșeau din gură limpezi și pline. Oizer-Heșl încercă să vorbească și el în poloneză. Cuvintele nu-i veneau însă prea ușor. Trebuia să fie atent la cazurile substantivelor și la timpurile verbelor. Hadasa stătea picior peste picior și era numai urechi. Oizer-Heșl vorbea gramatical, nu ca tatăl ei, care încurca de obicei dativul cu acuzativul. Dar construcția frazelor era nefirească. Ceea ce ieșea de pe buzele lui avea o tonalitate evreiască, se unduia, de parcă printr-o minune limba poloneză s-ar fi preschimbat într-un idiș cu vocabular polonez.

- Cum o să vă organizați viața în Varșovia?

- Încă nu știu.

- Unchiul Abram vă poate ajuta. Cunoaște multă lume. E un tip interesant.

- Da, mi-am dat seama.

- E, în felul lui, un trăsnit. Dar îl iubesc. Îl iubim cu toții. Dacă nu vine o zi, ni se face dor de el. L-am poreclit "olandezul zburător", există o operă cu titlul acesta.

- Am auzit de ea.

- Are o fiică, Stefa. Verișoara asta a mea e foarte cultivată, a terminat liceul cu o medalie de aur. V-ar putea preda multe cunoștințe. Seamănă cu tatăl ei, e neastâmpărată, vorbăreață, veselă. Suntem cu totul deosebite ca fire.

- Iertați-mă, domnișoară, dar vorbiți minunat de frumos, ca o poetă, spuse Oizer-Heșl, mirându-se el însuși de aceste cuvinte, ivite parcă de la sine. Limba neobișnuită și obscuritatea din odaie îi alungaseră stîiciunea. Sau, poate, era din pricina păhărelului de coniac pe care-l băuse la masă.

- Eu, poetă? Glumiți?

- Nu, deloc!

- Nu scriu versuri, dar îmi place să citesc poezii.

- Am vrut să spun că aveți un suflet de poetă.

- Vorbiți ca unchiul Abram, care azvârle complimente în dreapta și în stânga.

- Am fost cât se poate de sincer.

- Așadar, ne-am înțeles să vă dau lecții de limba poloneză. De câte ori pe săptămână?

- De câte ori vreți, domnișoară.

- Să zicem: duminica, marțea și joia, între patru și cinci.

- Vă sunt recunoscător.

- Să fiți punctual.

- O să fiu, nici o grijă.

- Să ne întoarcem în salon. Parcă-l aud pe unchiul Abram făcând glume pe seama noastră.

Pe coridor era întuneric. Oizer-Heşl se opri după câţiva paşi. Floarea de foc, care-i apăruse în faţă în timp ce se afla în droşcă, se aprinse din nou - mare, deschisă spre soare, cu o corolă adâncă, în culori de vis, verde, purpuriu, albastru. Hadasa îl prinse de mânecă şi-l conduse ca pe un orb. El se ciocni de dânsa şi aproape că răsturnă un cuier de lemn. În salon toate lămpile erau aprinse. Eidl şedea între cele două ferestre şi mai ţinea albumul în mâini. Oizer-Heşl o auzi pe Dahe spunând:

- Ce fel de profesor poate fi el dacă nu vorbeşte nici limba rusă, nici limba polonezâ?

- La Zürich e suficient să ştii nemţeşte.

- După câte am auzit, nici nemţeşte nu ştie.

- Atunci, în ce limbă şi-o fi ţinând cursurile, în babiloneană?

- Din partea mea, poţi crede ce vrei. Dar totul e o minciună gogonată!

- N-ai dreptate, Dahe! Am citit cu ochii mei, negru pe alb: Hertz Janower va ţine o prelegere la universitate. Nu mai ţin minte pe ce temă: apercepţia percepţiei - sau aşa ceva.

- Ei şi? Asta nu înseamnă că e profesor.

- Atunci ce e? Doică?

- Dacă ar fi într-adevăr profesor în Elveţia, n-ar fi lăsat acolo totul baltă, ca să se vânture pe străzile Varşoviei douăsprezece luni din douăsprezece.

- Şi totuşi îţi spun, Dahe, că-i are pe toţi ceilalţi profesori în degetul cel mic.

- Vom vedea. Deocamdată, nu cred că Akiva o să accepte divorţul de Gina. Lucrurile o să se târâgăneze până la ziua de apoi...

Dahe îşi zări fiica şi-i făcu semn lui Abram să pună capăt discuţiei. Roize-Frumetl dădu din cap către Oizer-Heşl şi-i zâmbi, lăsând să i se vadă dantura falsă. Voia să-i ofere ceva de lucru, care să-i aducă şi nişte bănuţi. Trecuse pe la câteva tipografii din Varşovia cu lucrarea despre *Proverbe* şi *Eclesiast* lăsată de primul ei soţ, reb Dovid Landau, dar tipografii n-au vrut s-o primească. I-au arătat că manuscrisul e greu de descifrat, plin de pete şi de ştersături. Pe deasupra lipseau nişte file, iar altele erau încurcate. Manuscrisul trebuia corectat şi rescris. În timp ce Oizer-Heşl se aflase la Hadasa, Roize-Frumetl se sfătuise cu Abram. Acesta i-a spus că n-ar putea găsi pe cineva mai nimerit decât tânărul din Tereşpolul-Mic, care-i atestat ca rabin şi-i un bun cunoscător al limbii şi gramaticii ebraice. Roize-Frumetl a chemat-o pe Eidl într-un colţ şi i-a cerut părerea.

- Ce crezi? Băiatul ăsta pare să ştie carte. Poate că-i tocmai omul care ne trebuie.

Şi Eidl i-a răspuns:

- Ai dreptate, mamă! Spune-i să vină...

7

Seara, când a ieşit împreună cu Abram din clădire, Oizer-Heşl n-a mai recunoscut strada Panska. Se schimbase ca printr-o vrajă. Trotuarele, caldarâmul, acoperişurile, balcoanele - totul era acoperit cu zăpadă. Lampioanele căpătaseră pălăriuţe albe. Din flăcăruile de gaz se desprindeau trene de raze, care-i aminteau lui Oizer-Heşl de cozile cometelor. Pe geamurile luminate se iviseră fire sclipitoare de gheaţă. Puţinii pietoni treceau în fugă, iar după ei alergau umbre prelungi. Aerul tăios era străbătut din toate direcţiile de zgomote şi ecouri. La colţul străzii, un băietan cocea cartofi pe cărbuni încinşi. Hamali cu frânghii înfăşurate pe şalc îşi încălzeau mâinile. Abram îl luă pe Oizer-Heşl de braţ.

- Ghici, unde mergem acum?

- La... o clipă, să-mi amintesc numele... la Gina.

- Ai nimerit, frăţioare. Dar ţine minte: nu sufli o vorbă!

Pe strada Panska nu era de găsit o droşcă. Au luat-o pe jos până la încrucişarea cu strada Twarda. Un tramvai năpădit de nea lunecă în apropiere. Cablurile electrice erau groase ca nişte odgoane. Tencuiala zidurilor lucea sticlos. Din cerul în parte înseninat, înroşit parcă de flăcările unui incendiu, cădeau fulgi rari, ca petalele într-o noapte de vară.

- Uite o droşcă. Hei, birjar!

Strigătul lui Abram răsună până departe în văzduhul pâclos. Droşca se opri imediat şi urcară amândoi.

Au luat-o pe străzile parcurse la venire, dar tânărul nu le recunoscu. La lumina verzui-albăstric a serii, sub podoaba zăpezii, clădirile căpătaseră prestanţă, arătau ca nişte palate. Tarabele din Piaţa Porţii de Fier erau goale. La Salonul Vienez avea loc o nuntă. De la etaj se auzeau acordurile unei orchestre şi în ferestre jucau umbre. Soseau tramvaie, cu un vagon sau două. Băncile scuarului erau acum goale. Din copaci cădeau bucăţi de nea, ca nişte fructe albe. Abram îşi aprinse un trabuc.

- Ei, ai văzut? Nu te-a mâncat nimeni. Când ai prima lecţie?

- Poimâine.

- E o fată splendidă. Dar, din păcate, nu-i sănătoasă. A stat nouă luni la Otwock. De-abia s-a întors. Pe Eidl se citeşte răutatea.

- Dar ce a avut?

- De Hadasa vorbeşti? În ajunul bacalaureatului a făcut febră. Stă rău cu plămânii. Acum se simte mai bine. Dar s-au pus pe capul ei s-o mărite. Ea nu vrea, pentru nimic în lume... Cât despre Gina, la care ne ducem acum, află că e o femeie aparte. E fiica rabinului din Bialodrewna. Bărbatul ei, Akiva, e un apucat. Au măritat-o cu el împotriva voinţei ei. Tatăl lui, rabinul din Sencymin, e şi el un ţicnit. Curtea e condusă de mama rabinului, o bătrână de peste optzeci de ani, unsă cu toate

alifiile. Un ins ca Akiva găseşti numai prin târguşoarele noastre poloneze. Se duce de trei ori pe zi la baia rituală, să se purifice. Când se roagă, repetă de zece ori fiecare cuvânt. E de neînţeles pentru noi toţi cum de au fost în stare s-o nenoroccască pe Gina cu un asemenea bărbat. Ea e îndrăgostită din copilărie de Hertz Janower. Tatăl lui a fost conducătorul şcolii talmudice din Bialodrewna. Până la urmă, Gina a fugit de acasă. În răstimpul ăsta, Hertz a făcut studii în Elveţia. Şi-a uluit profesorii cu ştiinţa lui. I s-au încredinţat cursuri încă înainte de a vorbi perfect limba germană. Gina s-a zbătut ca peştele pe uscat să obţină divorţul, dar degeaba. Au trecut anii şi ea continuă să fie legată de neghiobul ăsta, care ţine la ea nebuneşte, cu toate că e neputincios ca un clapon. Rabinul din Sencymin îi poartă râcă rabinului din Bialodrewna şi din pricina unei discordii mai vechi... Ce-ţi spuneam? Da, deodată s-a arătat în Varşovia Hertz Janower. Avea de gând să se întoarcă repede în Elveţia, luând-o şi pe Gina cu dânsul. Numai că a schimbat pe neaşteptate macazul. A închiriat o casă pe strada Gnojna şi-şi pierde vremea cu tot soiul de prostii...

La un colţ al străzii, droşca fu nevoită să stea pe loc. O căruţă cu lemne alunecase de-a curmezişul şi blocase circulaţia. Pe strada Leszno staţiona un lung şir de tramvaie goale. A durat destul până s-a putut relua traficul. Droşca s-a oprit în cele din urmă pe strada Swiento-jerska, peste drum de grădina Krasinski, în dreptul unei case mari, cu o curte uriaşă, cât un cartier. Gina locuia la etajul al doilea. Pe scară, Abram s-a oprit de mai multe ori, să-şi tragă sufletul.

- Spuneai la profesorul Iacobi că ai ceva bani. Câţi?

- Treizeci şi cinci de ruble.

- Eşti mai bogat decât mine. O să plăteşti în avans chiria pe o lună. Pe urmă, vedem noi.

- De ce nu vrea să se căsătorească? întrebă Oizer-Heşl.

- Hadasa? Pentru că i se propune un mucos, un bleg. Reb Meşulem Moskat, bunicul ei, a pus la cale şi treaba asta. De fapt, îl duce de nas slugoiul lui, unul Copl, zise Abram ridicând bastonul şi izbind parcă pe cineva invizibil.

Treptele care duceau spre apartamentul Ginei erau luminate cu flăcări de gaz, fără site şi fără globuri. Se auzea ţăcănitul unei maşini de cusut. Undeva hârâia un gramofon. La cineva o fi fiind o petrecere, pentru că numeroase persoane elegant îmbrăcate, bărbaţi şi femei, urcau scara. Abram sună la uşa Ginei. După câteva clipe se auziră paşi şi se arătă în prag o femeie de vreo treizeci de ani, înaltă, oacheşă, cu ochi mari, negri, cu nasul acvilin şi o gură prea mare. Pe obrazul stâng avea o aluniţă. Pe buza de sus îi mijea un puf fin. De lobii urechilor îi atârnau cercei lungi. Pietrele lor preţioase se legănau schimbându-şi culorile. Peruca ei neagră - "n-o fi chiar propriul ei păr?" se întrebă Oizer-Heşl - avea numeroase bucle prinse cu mici piepteni şi era înfăşurată

într-un voal străveziu. Purta o rochie neagră de catifea și pantofi cu catarame. Oizer-Heșl se dădu intimidat îndărăt. Femeia bătu din palmele ei mici.

- Ia te uită! exclamă ea. Tocmai mă gândeam la tine, Abram. Dacă l-aș fi pomenit pe Mesia, poate că venea chiar el.

- Gina-dragă, îți aduc un tânăr, un adevărat geniu.

- Iar eu nici nu-l văd. Stă ascuns în spatele tău. Poftim, intrați!

Cei doi păși în vestibul. De aici pornea un coridor cu multe uși, toate cu geamuri mate. Dinspre celălalt capăt se auzea zvon de glasuri. Pereții erau proaspăt zugrăviți. Mirosea a vopsea și a terebentină. Saci și ziare desfăcute acopereau dușumeaua abia dată cu ceară. De cuierele din lemn erau agățate, unele peste altele, paltoane și pardesie. Gina îl ajută pe Abram să-și dezbrace pelerina și luă pardesiul lui Oizer-Heșl.

- Aș jura că dumnealui face parte dintr-o familie de rabini.

- Nemaipomenit! Femeia asta-i o profetească! spuse Abram pe un ton glumeț-admirativ. Debora[1] în persoană!

- Obârșia i se vede pe față. Cum te numești, gingașă făptură?

- Eu? Oizer-Heșl Banet.

[1] Figură importantă din epoca biblică a Judecătorilor. *Cântecul Deborei* este o creație reprezentativă pentru cea mai veche poezie ebraică.

- De unde ești? Un lucru e sigur: nu din Lituania[1].

- Ce-s neroziile astea, Gina? Ți-aș aduce eu în casă un lituanian?

- Nu țipa, am destule necazuri cu zăpăciții pe care-i auziți!

- Vorbești de Broide și Lapides?

- De toată adunătura. Haideți la mine.

- O clipă, Gina. Băiatul ăsta are nevoie de un adăpost.

- Dragă Abram, toate camerele-s date. Se doarme aici pe sofale, pe jos, pe sobă. E un azil, nu o locuință. Acum câteva săptămâni i-aș fi găsit un loc. Dar, stai, am o idee. Șade la mine o fată, vrea să se facă farmacistă sau soră de caritate, nu mai știu ce. A primit ieri o telegramă că i-a murit mama. Și-a făcut bagajele și a plecat. E din Pincyow, târgul unde răsare mai întâi soarele[2].

- Atunci, e cum nu se poate mai bine. Dă-i băiatului camera!

- Și dacă fata se întoarce repede?...

Gina deschise o ușă și-i introduse într-o cameră mare, plină cu oameni. Oaspeții ședeau pe sofa, pe scaune, pe un scrin. Până și pervazurile ferestrelor erau ocupate. De pereți atârnau tablouri în ulei și desene. Pe

[1] Între evrei polonezi și cei lituanieni domnea o anumită ostilitate, adesea cu aspecte pitorești. Momente mai acute au fost provocate de faptul că, în linii mari, primii au îmbrățișat hasidismul, în vreme ce ultimii s-au arătat refractari.

[2] În folclorul evreiesc din Polonia, localitatea Pincyow din sudul țării era menționată ca un reper al zorilor.

covor erau împrăştiate mucuri de ţigări. Sub tavan se unduiau nori de fum. Vorbeau toţi deodată într-un mişmaş de idiş, poloneză şi rusă. Un omuleţ tuciuriu ca un ţigan, într-o bluză ruptă, cu o bărbuţă neagră ca smoala şi ochi mari, arzători, demonstra ceva cu o voce răguşită, în care se simţea un puternic accent lituanian. Dădea din mâini, îşi răsucea capul, se schimonosea, iar mărul lui Adam îi alerga uluitor de repede în sus şi în jos. Părul sârmos îi era zburlit.

O fată cu glasul gros, bărbătesc, îl apostrofă:

- Paiaţă! Scamatorule!

- Nu-l lua în serios, domnişoară Lena! strigă un tânăr cu ochelari mari, fruntea înaltă, nasul strâmb şi turtit şi părul creţ; prin lentilele sclipitoare ale ochelarilor priveau doi ochi zâmbitori. Ştie el însuşi că înşiră la gogoşi. Se dă în spectacol.

- Ce spectacol? Care spectacol? E vorba de viaţa noastră, de existenţa noastră ca popor, se înfurie omuleţul negricios. Jucăm la toate nunţile şi nu ne alegem cu nimic. Nici "mulţumesc" nu ni se spune. Până la urmă, o să ni se dea un picior în fund...

- Astea-s vorbe de mahala!

- E adevărul, adevărul gol-goluţ! Sunteţi o bandă de trădători!

- Ce mă fac cu ei? Nu mai termină cu ciorăvăiala asta! se plânse Gina. Lapides e aidoma Sambationului[1], nu se astâmpără deloc.

- Sambationul azvârle cu pietroaie, dar dânsul împroşcă numai murdării.

- Mai taci, Broide, nici tu nu eşti un sfânt! interveni Gina. Vreau să vă prezint un tânăr din provincie. Abram spune că e tobă de carte.

Se făcu linişte. Un murmur străbătu odaia. Fiecare îl măsura din ochi pe Oizer-Heşl. Lapides fu acela care rupse tăcerea.

- De unde vii, tinere? îl întrebă el, întinzându-i un deget. Aş jura că de undeva din gubernia Lublin.

- Da, din Tereşpolul-Mic.

- Se şi vede. Pe acele meleaguri mai există evrei-evrei. Nu le e ruşine de nasul evreiesc şi de *Tora* evreiască. Aici, dragule, s-a ridicat o generaţie pe care o preocupă un singur lucru: umanitatea. Varsă lacrimi amare pentru fiecare Ivan, pentru fiecare tătar. De o singură seminţie le e silă: aceea al cărei sânge curge prin vinele lor!..

- Lapides, iar faci propagandă? strigă Broide cu glasul lui de orator exersat. Urât, foarte urât din partea ta!

- De ce ar fi urât? Vreau să-i spun tânărului în ce cloacă a nimerit. Fiecare dintre ei se crede un apostol al umanităţii. Se gândesc numai la revoluţia socială şi la

[1] Râu legendar, care curge vijelios şi azvârle cu bolovani în zilele de lucru (sâmbăta se odihneşte).

mujicul rus. Sunt aici peste o duzină de evrei, dar pe nici unul nu-l interesează poporul evreu nici cât negru sub unghie.

Şi Lapides îi arătă cu degetul gros vârful degetului mic.

- Zău, Lapides, iar exagerezi, făcu Gina. Dacă te atrage naţionalismul sau vrei să te întorci la sinagogă, n-ai decât. Dar, pentru Dumnezeu, de ce tot tămbălăul ăsta? S-ar crede că-i un balamuc aici.

- Chiar aşa şi este. Am călcat odinioară într-un sat - unul dintre acele sate unde sunt strânşi condamnaţii înainte de a fi deportaţi - satul acela se numea parcă Alexandrovka... şi am dat într-o izbă de un grup de evrei cu bărbuţe zburlite şi ochi negri, exact ca ai mei. În prima clipă, am avut impresia că-i vorba de zece evrei strânşi la rugăciune[1]. Dar când i-am auzit pe toţi trăncănind pe ruseşte despre socialişti-revoluţionari şi social-democraţi, despre Plehanov şi Bogdanov, despre atentate şi temniţe, m-a apucat râsul, un râs isteric.

- Isteric eşti întotdeauna.

- Sunt oricum mai puţin isteric decât tine, Broide. N-ai trecut prin câte am trecut eu. În vreme ce eu putrezeam în închisoare, tu alergai după fuste.

- Degeaba ai pătimit, dacă din tine s-a ales un reacţionar înverşunat.

[1] La orice rugăciune publică este necesară prezenţa a cel puţin zece bărbaţi evrei care au depăşit vârsta de 13 ani (formaţie denumită "minian").

- Iar eu îţi spun, Broide, că tu eşti un reacţionar mai mare decât mine. Cei de teapa ta vor distruge cândva lumea.

- Nu lumea, ci capitalismul şi şovinismul, care-ţi sunt ţie atât de dragi.

- Nu sunt şovin. Nu râvnesc la teritoriile altora. Vreau doar să avem şi noi un ungher al nostru pe lumea asta.

- Bravo, bine că nu râvneşti la bunul altuia! Dar mai ai timp, pofta vine mâncând. Ha, ha, ha!

- Ha, ha, ha! îl maimuţări Abram. Ce e de râs aici, Broide? Unde stă scris că noi trebuie să ne vărsăm sângele pentru cei ce-şi bat joc de noi şi să rămânem veşnic rătăcitori? Pentru că aşa vrea Kautsky?

- N-are nici o legătură cu Kautsky, dragă Şapiro. Dacă dumneata vei obţine Palestina de la turci, eu unul am să te felicit călduros. Dar dacă sultanul o să-ţi întoarcă spatele? În cazul ăsta, fii sigur, n-o să-mi sfâşii hainele de pe mine.

- Pentru constituţie[1] ai fi însă în stare să-ţi sfâşii ambii părinţi.

- Constituţia este o chestie de interes mondial, iar ceea ce visezi tu nu-i decât o fantasmagorie a oratorilor sionişti[2].

[1] Aluzie la aspiraţia populară spre obţinerea unei constituţii din partea stăpânirii ţariste.

[2] Militanţi pentru reclădirea statului evreiesc.

- Poftim, au luat-o da capo! strigă Gina. Nu obosesc niciodată. Fumează şi se batjocoresc între ei. Hai Abram, hai şi tu... Oizer-Heşl (Gina îi uitase pentru o clipă numele), să vă arăt camera fetei. Discuţii din astea o să mai auziţi.

Îi luă pe Abram şi pe Oizer-Heşl de câte un braţ şi ieşi cu ei din cameră. Pe coridor, Gina se opri şi le spuse:

- Mi-e teamă că locul ăsta nu-i prea potrivit pentru Oizer-Heşl. Dumneata ce zici, tinere?

- Ce să zic? îi răspunse el cam încurcat. Mi se pare interesant.

- Ai auzit, Gina? În câteva zile o să devină mai european decât ei! E târziu, altfel aş fi dat o fugă până la Târgul Vechi să-i iau un costum şi o pălărie.

- Fii atent, Abram! Chibzuieşte serios înainte de a te amesteca în viaţa altuia.

- Ce să mai chibzuiesc? A venit să studieze, nu să intoneze *Psalmi* în sinagogă.

Gina deschise o uşă şi aprinse lumina electrică. Oizer-Heşl zări o odăiţă cu un pat mic, de fier, acoperit cu o plapumă înfloratâ. Pe o măsuţă se afla o carte, înconjurată de sticluţe, cutiuţe, un pahar cu o periuţă de dinţi în el şi fotografia unui tânăr cu mutră de măcelar şi în uniformă de student, cu epoleţi. Într-un colţ atârnau nişte haine. Aerul era plăcut şi nu se auzeau zgomotele casei.

- Asta e, spuse Gina. Îţi place, tinere?

- Foarte mult.

- Tu ce mai faci, Ginuţa? o întrebă Abram. Arăţi astăzi ca o prinţesă,

- Poate pentru că m-am gătit. Că de bucurii n-am parte.

- Ce se aude cu Akiva? De ce întârzie cu divorţul?

- Nu mai întreba. Pe zi ce trece. lucrurile se încurcă mai mult. Atunci când acceptă Akiva, nu vrea taică-său, rabinul. Când rabinul îi dă încuviinţarea, se împotriveşte bătrâna. E hărţuit din toate părţile, iar despre mine se spun lucruri îngrozitoare. Trebuie să fiu de fier ca să rezist. Tata, Dumnezeu să-i dea zile, mi-a trimis vorbă că nu vrea să mă mai ştie de fiică.

- O să-i treacă, n-avea grijă.

- Uşor de spus, Abram. Ştiam dinainte că voi avea de dus o luptă. Numai că în războiul ăsta sunt singură, toţi îs contra mea. Vin la mine rabiniţe şi mironosiţe cărora le place să se afle în treabă. Acum s-a mai ivit ceva, dar despre asta nu-mi vine să vorbesc.

- Spune-mi, totuşi, te rog. Ce ţi s-a-ntâmplat?

- O să crezi că m-am scrântit.

- Nu pot crede despre tine aşa ceva.

- Tare mi-e teamă că Hertz dă semne de oboseală. E un om cu multe calităţi, generos, un mare învăţat. Dar, între noi fie spus, e o fire slabă. S-a băgat în nişte experienţe care mă neliniştesc. Fata care o face pe mediul în şedinţele lor - o cheamă Kaliszer, mi se pare - e pur şi simplu o escroacă. Are ea contacte cu spiritele morţilor

cum sunt eu iubita lui Rasputin. Toată Varşovia se amuză pe seama lui Hertz.

- N-are decât să se amuze. E un om excepţional.

- Dar, pe zi ce trece, mie îmi e mai greu să trăiesc. Stau aici, printre flecarii ăştia, şi capul mi se usucă. Un singur lucru îl rog pe Dumnezeu: să nu-mi ies din minţi. Dar să lăsăm discuţia asta. Iartă-mă, tinere, unde-i hotelul dumitale?

- Pe Strada Franciscanilor.

- Dacă nu te simţi bine acolo, adu-ţi aici bagajul. O să ne descurcăm noi.

- Mai rămâneţi aici? îl întrebă Oizer-Heşl pe Abram.

- Nu, frăţioare, mai trebuie să ajung astăzi în cartierul Praga. Dar o să ne mai vedem de multe ori. Am să te invit la mine. Hai, ia-o la picior!

Oizer-Heşl ieşi în stradă. Ningea din nou, liniştit, cu fulgi mari. Mirosea a Hanuca şi a Crăciun. Îşi ridică gulerul. Trăise o zi ciudat de încărcată. În urechi îi rămăseseră frânturi de cuvinte care se repetau întruna. Mergea cu paşi mari şi uneori alerga. Cerul încă stacojiu, acoperişurile, balcoanele şi pragurile înzăpezite - totul răspândea o senzaţie de sărbătoare, de mister. Flăcările de gaz ale lampioanelor pâlpâiau gata să se stingă şi iar se înălţau. Şiruri de umbre alergau pe zăpadă. Din când în când liniştea era sfâşiată de strigăte şi de pocnituri, de parcă s-ar fi tras focuri de armă. Oizer-Heşl îşi aminti deodată că în dimineaţa aceleiaşi zile nu cunoştea pe

oameni aici, în Varşovia. Acum, numai după douăsprezece ore, avea o cameră, o meditatoare la limba poloneză, posibilitatea unui venit prin copierea unui manuscris şi perspectiva de a fi invitat la Abram acasă. Înaintea lui, în întuneric, se ivi chipul Hadasei, limpede şi strălucitor, ca într-un vis.

S-a întors cu bagajul puţin înainte de încuierea porţii. Portarul l-a privit bănuitor, dar l-a lăsat să intre. A sunat la uşa Ginei. I-a deschis chiar ea. S-a uitat la el, la cufăraşul lui uzat şi parcă o săgeată i-a trecut prin inimă. La fel arăta şi Hertz Janower, cu ani în urmă, când a plecat la Varşovia, setos de cultură. "Şi tânărul ăsta va nenoroci fără îndoială pe cineva, îşi spuse dânsa. Pesemne că, pe undeva, victima îi şi este pregătită".

CAPITOLUL IV

1

De multă vreme, reb Meşulem Moskat obişnuia să împartă daruri membrilor familiei după binecuvântarea primei lumini de Hanuca. S-au strâns cu toţii, şi în acest an, la dânsul acasă. Noemi şi Mania au pregătit cu multă grijă, din timp, bunătăţi pentru oaspeţi.

Bărbaţii, în frunte cu reb Meşulem, au sosit de la sinagoga hasizilor rabinului din Bialodrewna, unde luaseră parte la rugăciunile din amurg şi de după căderea serii. Fiicele, nurorile şi nepoţii veniseră mai înainte.

În salon era aşezată o impunătoare lampă de Hanuca, din argint, pe care erau gravate flori, şi cu cele opt mici candele străjuite de o lumânare groasă, roşie. Reb Meşulem turnă în prima candelă ulei de măsline adus din Ereţ-Israel, intonă binecuvântarea cuvenită, apoi aprinse mucul şi murmură a doua binecuvântare. Flăcăruia se zbătea, pâlpâia, fumega. Marea lumânare roşie se reflecta tremurând în argintul uşor patinat al lămpii. În cinstea sărbătorii, reb Meşulem a îmbrăcat un halat viu colorat, pe care erau imprimate flori de trandafir şi frunze. Pe cap purta o tichie brodată. Fiilor le-a înmânat plicuri cu bancnote. Femeile au primit şiraguri de perle, inele, brăţări, fiecăreia după vârstă şi importanţă. Nepoţilor le-a împărţit titireze de zinc şi bani mărunţi. De

asemenea, a dăruit bănuţi de Hanuca slujnicelor şi lui Leibl-vizitiul.

După ce şi-au primit cu toţii cadourile, Noemi şi Mania au adus platouri cu chiftele din cartofi daţi pe răzătoare, prăjite în ulei şi presărate cu zahăr şi scorţişoară. A fost servit şi ceaiul cu dulceaţă, după care s-a trecut, cum e obiceiul de Hanuca, la jocurile de noroc. Au fost aşezate trei mese: una pentru bărbaţi, alta pentru femei şi o a treia pentru copii. Reb Meşulem a luat parte la jocul cu titirezul al nepoţilor, având grijă să piardă din când în când nişte zloţi. Femeile au jucat loto. Bărbaţii - cărţi. Dintre gineri, era de faţă numai unul, Moise-Gabriel Margolis, soţul Leei. Cel mai vârstnic dintre ei, soţul Perlei, nu mai era în viaţă. Cu Abram Şapiro, soţul Hamei, bătrânul nu voia să aibă de-a face. Moise-Gabriel - bărbat învăţat şi fiu de rabin, căruia, la curtea hasidică din Bialodrewna, i se făcea onoarea de a fi poftit la masa rabinului - s-a întors la sinagogă îndată după aprinderea primei lumini de Hanuca. Orice vizită la socrul său, pe care nu-l socotea îndeajuns de bigot, era pentru dânsul un chin.

Salonul vuia de glasuri. Ioiel, fiul cel mai mare al lui reb Meşulem, om spre şaizeci de ani, cu o statură de uriaş, pântecele revărsat şi ceafa nesănătos de roşie, avea reputaţia unui jucător pasionat, gata să rişte. Pălăria lui înaltă era trasă pe fruntea grasă. Din trabucul înfipt între buzele lui cărnoase cădea mereu câte o grămăjoară de cenuşă pe barba de culoarea berii, cu două vârfuri

ascuţite. La Ioiel totul era de proporţii neobişnuite: ochii albaştri bulbucaţi, nasul noduros, acoperit cu negi, urechile lungi cu lobi grei. Amesteca repede, cu mâinile lui mari, cărţile şi veghea ca totul să se desfăşoare cinstit, fără abateri. Indiferent de ce cărţi căpăta, bune sau rele, arunca întruna monezi în farfuria aşezată la mijlocul mesei.

- Un gulden! strigă el, cu glasul lui de bas.

- Pe cine crezi că sperii? exclamă Notele. Ai cărţi proaste, asta-i sigur!

- Atunci, poftim, n-ai decât să mizezi şi tu, îi răspunse Ioiel. Arată ce poţi!

Notele era mai scund decât Ioiel, dar şi mai gras decât dânsul. Avea o burtă bombată, ca de femeie însărcinată, gâtul scurt şi gros şi bărbia dublă. Era aproape spân; îi crescuseră ici-colo câteva fire de păr. Se bănuia că nu stă bine cu bărbăţia. Nu avea copii. Suferea de diabet şi, oră de oră, Salcia, nevastă-sa, mică şi rotundă ca un butoiaş, se rostogolea parcă spre dânsul, amintindu-i să-şi ia pastilele. Notele îşi examina precaut cărţile, îşi mângâia cele câteva fire din bărbie şi surâdea şiret. Îi spuse fratelui său:

- N-ai să ne sperii cu guldenii tăi! Uite, adaug şi eu unul!

Piniele, feciorul lui Meşulem dintr-a doua căsătorie, mărunt, uscat, cu o faţă gălbuie, veştejită şi cu o bărbuţă blondă bătând în verzui, aproape că nu se vedea lângă Ioiel şi Notele. Ca să atragă atenţia celorlalţi, făcea

întotdeauna glume şi cita vorbe cu tâlc din *Ghemara*. Dar nimeni nu-l lua în seamă. Nu se pricepea la jocul de cărţi, De aceea, Hane, nevastă-sa, originară din Curlanda[1], nu-i dădea mai mult de o jumătate de rublă, ca bani de buzunar. El juca doar ca să se cheme că joacă.

- M-aţi curăţat, spunea el mereu. Cu nişte cartofori ca voi nu-i de jucat.

Niunie, cel mai tânăr dintre fraţi, n-avea astâmpăr. Se înroşise la faţă, îl treceau sudorile, făcea greşeală după greşeală şi pierdea mereu. Ioiel şi Notele îi inspirau respect, aşa că îşi vărsa năduful asupra lui Piniele.

- Piniele, trişezi, exclamă el la un moment dat. Te-am văzut!

Şi cu toate că nu era rândul lui, aruncă o monedă în farfurie. Ioiel îl apucă de încheietura mâinii.

- Ce faci, neghiobule? Încurci jocul!

La masa femeilor se flecărea de zor. Tonul îl dădea nevasta lui Ioiel, Ester - sau Regina Ester, cum i se spunea în familie, ca eroinei biblice -, un munte de femeie, cu guşă bogată, piept falnic şi o perucă blondă cu multe bucle şi pieptănaşe. Scotea dintr-un săculeţ rondele de lemn şi striga numerele înscrise pe ele, iar celelalte femei căutau aceste numere pe cartonaşele aşezate în faţa lor. Deşi abia mâncase, Ester avea lângă ea un platou cu felii de portocală, prăjiturele, caramele, şuviţe de halva. Sătura cu ele tenia cuibărită în intestinul ei de ani de zile (cel puţin aşa pretindeau doctorii). Salcia, soţia lui

[1] Regiune din zona baltică.

Notele, avea noroc. Abia porniseră jocul, că se auzi strigătul ei:

- Sunt gata!

Şi arătă spre cartonaşul ei: toate pătrăţelele cu cifre erau acoperite cu rondele. Celelalte femei nu se sinchisiră. Toate vorbeau şi râdeau. Se auzea clinchet de pahare şi de linguriţe. Ester şi Salcia, nurorile mai vârstnice, puse tot timpul pe glume, o ironizau perfid pe cumnata lor Dahe, soţia lui Niunie, care venise fără Hadasa. Perl, fiica văduvă a lui reb Meşulem, o femeie cu cap şi negustorească iscusită (semănând prin asta cu taică-său), se înconjurase cu fiicele şi nurorile ei. Alcătuiau o familie aparte. Locuiau undeva în nordul oraşului, pe care ceilalţi îl numeau dispreţuitor "cartierul acela", şi veneau aici numai de două ori pe an. Hane, soţia lui Piniele, îşi întorcea mereu privirile spre dânsul; se temea să nu facă vreo gafă. La celălalt capăt al mesei şedea Hama, soţia lui Abram. Era micuţă, bolnăvicioasă, întotdeauna tristă. De atâta plâns, ochii îi erau spălăciţi şi nasul roşu. Arăta ca o fiinţă sărmană, care, fără să ştie cum, s-a trezit într-o casă de oameni bogaţi. Îmbrăcămintea îi era ponosită şi peruca pe alocuri cheală. Rupea cu degetele ei subţiri nişte petice de hârtie. Nu izbutea să descopere cifrele de pe cartonaşul ei. Se uita mereu tandru la cele două fiice ale sale, Beile-Ite şi Stefa - şi suspina din greu. Îi părea rău după cei câţiva zloţi pe care dânsa şi fetele ei îi pierduseră în favoarea celor două îmbuibate cumnate ale sale, Ester şi Salcia.

- Ce număr ai strigat? întrebă Hama. Şaptezeci şi trei? Nouăzeci şi opt? Nu înţeleg nimic.

Leea, fiica cea mai mică a lui reb Meşulem, soţia lui Moise-Gabriel, se amestecase printre fetele de măritat. Cu toate că îi spuneau "mătuşă", ea socotea că face încă parte din tânăra generaţie. Era trupeşă, cu pieptul voluminos, obrajii bucălaţi, şoldurile rotunde, pulpele groase. Ochii ei albaştri şi mari aveau o căutătură ascuţită, aspră, de negustor calculat. Ca adolescentă, trecuse printr-un moment greu: se îndrăgostise de Copl, omul de încredere al tatălui ei. Când a aflat de asta, reb Meşulem l-a luat la palme pe Copl, iar pe Leea a măritat-o la repezeală cu Moise-Gabriel Margolis, un văduv fără copii. De la început, certurile dintre ei s-au ţinut lanţ şi se vorbea mereu de un divorţ. Acum, Leea nu contenea să şoptească la urechile nepoatelor ei lucruri deocheate şi le ciupea de părţile lor moi. Fetele se stricau de râs.

- Gata, mătuşică, zău, gata! Ne sufocăm! strigau ele legănându-se, căzându-şi una alteia în braţe şi scoţând ţipete atât de stridente încât reb Meşulem bătea cu pumnul în masă. Nu putea suferi pălăvrăgeala gălăgioasă a femeilor.

Roize-Frumetl, noua lui soţie, nu lua parte la joc. Zicea că nu se pricepe şi că nici nu e în stare să înveţe aşa ceva. Pretindea că e ocupată cu îndrumarea slujnicelor în bucătărie, îi servea pe adulţi cu ceai şi prăjiturele cu chimion, iar copiilor le oferea punguţe cu bomboane,

stafide, alune, smochine, curmale, roşcove şi migdale, de parcă ar fi şi sosit sărbătoarea de Hamişa-Asar[1]. Dacă un nepot tuşea, îi sfătuia pe părinţi să-i pună ventuze şi să-i dea zahăr de gheaţă ori punci cu ouă. Când auzea pe cineva strănutând, îi ura sănătate şi-i spunea să se tragă de ureche. Se întâmpla ca reb Meşulem să se înfurie pe vreun nepot la jocul cu titirezul şi să-l facă, nestăpânit cum era, cu ou şi cu oţet. Roize-Frumetl lua îndată apărarea copilului.

- Ce vrei de la puişorul ăsta? Aşa se vorbeşte?

- Nu-i treaba ta, mormăia reb Meşulem. Las' că ştiu eu ce ştiu!

Eidl, fiica vitregă, a refuzat la început să iasă din camera ei şi să se vadă cu droaia de oaspeţi. A intrat în salon abia atunci când maică-sa, cu lacrimi în ochi, a rugat-o să n-o facă de ruşine; a asistat la binecuvântarea primei lumini, după care a ieşit cu capul sus. Ester îi dădu un ghiont Salciei. "Se umflă în pene gânsacul ăsta uscat", îi şopti ea şi adăugă o glumă piperată. Salcia o povesti apoi discret celorlalte femei. Nu se cuvenea ca şi fetele s-o audă. Totuşi, au chicotit şi ele - şi s-au îmbujorat la faţă. Cele mai multe erau logodite sau aproape logodite. De asta avea grijă reb Zainvele Srocker, peţitorul de casă al lui reb Meşulem Moskat.

[1] Anul nou al pomilor, în tradiţia evreiască. Se consumă fructe din regiunile calde.

2

După ce a făcut aşa ca nepoţii să-l uşureze de nişte mărunţiş, reb Meşulem s-a ridicat de la locul lui şi i-a aruncat o privire grăitoare lui Piniele. Acesta trecea în familie drept un iscusit jucător de şah. Reb Meşulem juca rareori şah, dar se ştia că îl pasionează. Piniele părăsi imediat jocul de cărţi. Piesele de şah fuseseră dinainte pregătite pe o măsuţă. Tatăl şi fiul s-au aşezat faţă în faţă, gata de un lung război. Pentru că jocul de cărţi şi-a pierdut doi parteneri - după Piniele, a fost nevoit şi Niunie să renunţe, pentru a o însoţi acasă pe soţia să Dahe, care se plângea de dureri de cap -, Ioiel şi Notele s-au lăsat şi ei păgubaşi şi au trecut s-o facă pe chibiţii la masa de şah.

Ca întotdeauna, reb Meşulem s-a lansat dintru început într-o ofensivă. A scos în faţă un nebun, iar la mişcarea următoare regina lui l-a pus pe Piniele în poziţia de mat. Numai că, înainte ca bătrânul să se dumirească, fiul lui, folosind un cal, i-a periclitat atât regina, cât şi o tură. Dezolat, reb Meşulem îşi duse mâna la bărbuţa lui rară. Nu se aşteptase la o asemenea lovitură.

- Tată, dacă vrei, poţi retrage mişcarea, îi spuse Piniele.

- Greşeala e greşeală, îi răspunse reb Meşulem. Nu retrag mişcarea!

- A fost doar o neatenţie, stărui Piniele.

- Neatenţia se plăteşte! îi răspunse decis taică-său.

- Te-am sfătuit să foloseşti pionul, interveni Ioiel.

- Dacă aş ţine seama de tot ce spui tu..., făcu dispreţuitor reb Meşulem.

Îşi muşcă firele rare ale mustăţii şi începu să îngâne o melodie sinagogală. Notele îi ţinu isonul. Piniele făcu la fel. După ce a stat îndelung pe gânduri, reb Meşulem socoti că poate da mat cu un cal. Asta însemna să-l piardă, dar evita o înfrângere grabnică. Făcu mişcarea izbind calul de tablă şi exclamă: "Regele! Încotro o ia regele tău?", după care începu din nou să psalmodieze.

În acea clipă, se auzi soneria de la intrare. Toţi priviră într-acolo, aşteptând ca Noemi sau Mania să deschidă uşa. Ele or fi avut însă treburi în bucătărie, pentru că, după un timp, se auzi din nou soneria. Roize-Frumetl se afla la Eidl. Salcia, soţia lui Notele, fu aceea care se îndreptă spre vestibul. Se întoarse curând.

- Tată-socru, te caută un tânăr.

- Un tânăr? făcu supărat reb Meşulem. Fă-i vânt!

- Zice că a fost chemat pentru revizuirea unui manuscris.

- Un manuscris? Nu ştiu nimic. Să nu mă bată la cap.

- Poate că-i ceva serios, interveni Piniele, care dorea să întrerupă jocul de şah, pentru a nu-şi mai necăji părintele.

- Dacă-i ceva serios, atunci să vină la mine la birou, spuse iritat reb Meşulem. Îşi dădea seama că şi ultima lui mişcare fusese greşită.

- Ce să-i spun? întrebă Salcia. Într-un fel, mi-e milă de dânsul.

- Ce-ar fi, tată, să-l primeşti? Oricum, ai pierdut partida, făcu Notele.

- Ai dreptate, am pierdut-o...

Salcia nu mai aşteptă un răspuns. Ieşi din salon şi se întoarse repede cu Oizer-Heşl. Au tăcut brusc cu toţii. Până acum nu s-a întâmplat niciodată ca un străin să se arate aici în prima seară de Hanuca. Reb Meşulem îşi încruntă albele lui sprâncene. Nasul lui subţire şi curbat se umplu de creţuri. Arăta ca o bătrână pasăre de pradă.

Oizer-Heşl rămase stingher în pragul salonului. Uitase cu desăvârşire de această seară de sărbătoare.

- Ce stai în uşă? Intră! îl îndemnă cu glas tare reb Meşulem. Nu mâncăm oameni!

Tânărul aruncă o privire peste umăr, ca şi cum ar fi vrut s-o ia la sănătoasa. După o clipă, intră totuşi în salon. Se opri în apropierea mesei de şah şi întrebă:

- Dumneavoastră sunteţi reb Meşulem Moskat?

- Eu, în persoană. Dar dumneata cine eşti?

- M-a chemat doamna... soţia dumneavoastră...

- Aha, la nevastă-mea ai venit? zise bătrânul şi clipi dintr-un ochi. Salonul se umplu de râsete. Chiar şi gravul Ioiel scoase un zâmbet.

- Am cunoscut-o în casa fiului dumneavoastră...

- Pe soţia mea? În casa fiului meu?

Iar izbucniră râsete. Fiii, fiicele, nurorile, nepoţii ştiau că lui reb Meşulem îi place să facă pe comediantul

din când în când. Nici o linguşire nu-l flata atât cât râsul stârnit de glumele lui. Pe lângă asta, fusese învins la şah şi simţea nevoia să se destindă puţin. Tânărul, intimidat, privi în dreapta şi în stânga, ispitit din nou s-o ia la fugă.

- E vorba de un manuscris, spuse el poticnindu-se.

- Ce fel de manuscris? Şi de ce vrei să fugi? strigă reb Meşulem către el, ca şi cum s-ar fi adresat unui surd. Spune clar ce ai de spus!

- E un comentariu al primului ei soţ la *Proverbe* şi *Eclesiast.*

- Acum înţeleg. Unde-i Roize-Frumetl? Chemaţi-o! ceru reb Meşulem poruncitor.

Stefa, fiica Hamei, sări de pe scaun şi alergă s-o aducă pe bunica ei vitregă. Roize-Frumetl se ivi roşie la faţă, vizibil încurcată de vizita lui Oizer-Heşl.

- Ce oaspete neaşteptat! exclamă ea. Nu mai credeam că o să veniţi. De ce aţi lăsat să treacă atâtea zile?

- Nu am avut timp.

- Aţi mai auzit aşa ceva? Eu îi dau ocazia să câştige un ban şi dumnealui nu-şi găseşte timp. Veţi fi făcând afaceri grase în Varşovia! Şi fiica mea s-a mirat că n-aţi mai dat un semn.

- Credeţi-mă, am fost ocupat. N-am putut veni.

- Am auzit că pentru a lua lecţii particulare v-aţi găsit totuşi timp.

Oizer-Heşl îşi mişcă buzele, fără a scoate însă vreun cuvânt. Roize-Frumetl clătină dojenitor din capul ei cu perucă de mătase.

- Văd că v-aţi retezat perciunii. Mă rog, nu vreau să fiu eu jandarmul lui Dumnezeu... Haideţi în bibliotecă, să vă arăt manuscrisul. Mă gândisem să apelez la altcineva.

Roize-Frumetl ieşi din salon urmată de Oizer-Heşl. La masa lor, femeile se puseră pe şuşoteli şi râsete.

- Cine-i băiatul ăsta? întrebă reb Meşulem. Despre ce lecţii e vorba?

- Hadasa îi dă lecţii, spuse Stefa, căreia taică-său, Abram, îi vorbise despre Oizer-Heşl. Putea fi rabin, continuă ea, dar n-a vrut. S-a ascuns în podul casei lor, ca să înveţe matematică.

- Prin urmare, Hadasa o face acum pe profesoara? izbucni reb Meşulem. O vindec eu de asta, n-aveţi grijă. O mărit repede. Până la sfârşitul acestei săptămâni o să fie gata înscrisul de logodnă.

Răsturnă cu un gest nervos figurile de şah şi se ridică brusc. Prea l-a dus de nas Dahe, noră-sa. E aproape un an de când a cerut să se pună la cale căsătoria Hadasei cu Fişele, nepotul lui reb Şimen Kutner. Reb Zainvele Srocker, peţitorul, a şi primit un avans de cincizeci de ruble pentru treaba asta. Zestrea era pregătită. Dar Dahe s-a codit, a tot amânat invocând boala fetei. Reb Meşulem cunoştea adevărul. Dahe nu voia acest mariaj. Hadasa era

atrasă de neroziile vieţii moderne, iar pramatia, nulitatea de Abram, îi instiga pe toţi împotriva lui. O să le arate dânsul cine are cuvântul hotărâtor: el, Meşulem, care întreţine liota asta de mâncăi şi paraziţi şi-i căsătoreşte pe copiii lor - ori depravatul de Abram, care nu ştie altceva decât să irosească bani, fără a-i păsa de familia lui?

Porni să măsoare încăperea în lung şi în lat. Ghetele lui de şevro scârţâiau. Simţea o furnicătură în vârfurile degetelor şi o forţă proaspătă concentrându-se în el, ca întotdeauna când se punea pe o treabă. Îşi frecă fruntea, gândindu-se cum să înfrângă îndărătnicia înfumuratei lui nurori Dahe şi a mironosiţei de Hadasa, care, pe cât de slabă e, pe atât de neînduplecată pare când vrea ceva.

- Paraziţi, şnapani, inşi fără căpătâi! murmură el. Uite cine se dă cu părerea!

Şi hotărî pentru a mia oară să-l elimine cu desăvârşire pe Abram din testamentul său. N-o să-i lase un sfanţ, chiar dacă ar şti că propria lui fiică şi copiii ei vor ajunge să trăiască din mila publică.

3

În bibliotecă, Roize-Frumetl scoase dintr-un raft un manuscris gros, legat cu un şnur verde între două cartoane îndoite. Manuscrisul avea mai puţin de zece ani, dar părea de o sută. Hârtia era gălbui-cenuşie; colile - de

mărimi diferite, cele mai multe nenumerotate; scrisul - mărunt, ascuţit, cu multe pete şi adaosuri pe margini şi între rândurile strâmbe. Roize-Frumetl cuprinse pachetul între braţele ei şi îl aşeză cu grijă pe masă.

- Ăsta este. Dezbrăcaţi-vă paltonul şi făceţi-vă comod.

După ce îşi scoase paltonul, pe care Roize-Frumetl i-l duse în vestibul, Oizer-Heşl se aşeză pe un scaun tapisat cu piele şi începu să răsfoiască manuscrisul. Parcurse mai întâi în grabă introducerea. Autorul susţinea că scrie acest comentariu nu pentru a-l da tiparului, ci numai pentru sine şi urmaşii săi. Menţiona că, dacă vreunul dintre nepoţii sau strănepoţii lui va socoti că cele scrise de dânsul ar merita să devină o carte, va trebui ca, mai întâi, trei rabini să se încredinţeze că textul nu conţine abateri de la scrierile sfinte. Comentariul însuşi era un amestec de interpretări şi aforisme hasidice, atât de îndesat aşternute pe hârtie că pe alocuri deslușirea lor era imposibilă. Lipseau punctele de la sfârşitul frazelor. Pe pagini întregi nimic nu indica schimbarea paragrafelor.

- Ei, ce spuneţi? O să vă descurcaţi? îl întrebă Roize-Frumetl.

Ridicându-şi privirile, Oizer-Heşl o zări pe Eidl lângă mama ei. Roize-Frumetl adusese un pahar cu ceai şi un platou cu prăjituri. Eidl purta aceeaşi fustă plisată şi aceeaşi bluză cu broderii, ca la prima lor întâlnire, la Niunie. La lumina roşiatică a lămpii cu petrol arăta mai trasă la faţă şi fruntea îi părea mai înaltă. Părul îi era

pieptănat spre creştet. Riduri subţiri porneau din colţurile ochilor. Tot chipul ei avea paloarea cuiva abia ridicat de pe patul de suferinţă.

- Bună seara, spuse ea. Am crezut că ne-aţi dat uitării.

- Bună seara. V-aţi înşelat. N-am avut timp. Zi de zi îmi reproşam, dar...

- Ei, ce ziceţi? îl întrebă din nou Roize-Frumetl. O s-o scoateţi la capăt?

- Mi-e teamă că întreg manuscrisul va trebui rescris.

- Chiar aşa?

- Pe ici, pe colo, va fi nevoie şi de adaosuri între paranteze, pentru lămuriri.

- Atunci, faceţi ce credeţi. Fostul meu soţ era măsurat la vorbă şi în toate.

Spunând asta, Roize-Frumetl scoase un oftat.

- Voi avea nevoie de câteva săptămâni.

- Nimeni nu vă grăbeşte. Dacă aveţi timp, veniţi aici zilnic. O să vă simţiţi ca acasă. Cât despre onorariu, o să discut cu soţul meu.

- Nici o grabă.

- O să vorbesc totuşi chiar acum cu dânsul. Aşteptaţi câteva clipe. Vi se răceşte ceaiul.

Roize-Frumetl îşi apucă rochia de poală şi ieşi. Uşa scârţâi. Eidl veni mai aproape de dânsul.

- Mi-am închipuit că v-am jignit în vreun fel.

- Nicidecum.

- Am firea tatălui meu: spun totul în faţă şi-mi fac duşmani. Mi-e teamă c-o să am şi sfârşitul lui.

Apropiindu-se şi mai mult de Oizer-Heşl, se aşează pe o treaptă a scării de lemn a bibliotecii. Fusta ei plisată se desfăcu aidoma unui evantai.

- Despre ce e vorba în manuscrisul tatei? M-am uitat şi eu de câteva ori în el, dar n-am priceput nimic.

- Nu sunt lucruri pentru o fată.

- Cu toate acestea, spuneţi-mi câte ceva. Chiar atât de neştiutoare nu sunt.

- Cum să încep? E ceea ce se cheamă scolastică.

- Oricum, e ceva gândit de tatăl meu.

Oizer-Heşl răsfoi manuscrisul în căutarea unor pasaje mai accesibile. Clătină un răstimp din cap, nemulţumit că nu dă de ceea ce doreşte. Deodată, tresări şi fruntea i se brăzdă. Chipul lui îşi schimbă de câteva ori trăsăturile; se putea citi pe el ba însufleţirea omului tânăr, ba tristeţea celui bătrân. Un gând o înfioră pe Eidl: aşa o fi arătat şi tatăl ei în prima lui tinereţe...

- Există în *Eclesiast* un verset: "Vântul aleargă până în depărtări şi se întoarce apoi la baştină". Care-i tâlcul? E vorba de suflet: când omul păcătuieşte, sufletul lui se cuibăreşte după moarte în tot soiul de făpturi: într-un câine, într-o pisică, într-un vierme - chiar şi în aripa unei mori de vânt. Până la urmă, face însă cale întoarsă, la obârşia lui.

- Asta spune tata?

- Nu, o afirmă alţii. El le întregeşte spusele, vorbind despre sufletul călător... Spiritul nu stă locului, se scaldă undeva în lumină, iar în altă parte se prăbuşeşte în beznă; străbătând înălţimile şi orbecăind prin străfunduri, se purifică înainte de a se întoarce acolo de unde a pornit...

În timp ce Oizer-Heşl citea, Eidl se uita la el cu ochii larg deschişi. Privirea ei trăda atât admiraţie, cât şi spaimă. Vinişoarele de la tâmple i se zbăteau.

- Aţi înţeles? o întrebă cu glas şovăitor.

- Da, desigur.

- Şi ce părere aveţi?

- E nespus de frumos.

- Precum vedeţi, şi în cărţile noastre există poezie.

- Păcat că ceea ce mi-aţi citit n-a fost scris într-o limbă europeană!

Oizer-Heşl vru să-i răspundă, dar în acea clipă uşa se deschise şi intră reb Meşulem, urmat de Roize-Frumetl.

- Aud că ştii multă carte, îi spuse el tânărului. Crezi că poţi reface manuscrisul?

- Aş zice că da.

- Eu unul nu mă dau în vânt după asemenea mâzgăleli. Fiecare vrea azi să devină autor. Dar i-am făgăduit nevesti-mii că-i voi tipări scrierea asta. Cât ceri pentru osteneala ta?

- Cât veţi voi. Nu-i lucrul cel mai important.

- Cum vine asta? Te simţi obligat?

- Da... adică... nu...

- Spune-mi, rogu-te, ce gânduri ai? Te atrage cultura modernă? îl întrebă reb Meşulem, cu un accent ironic pe ultimele cuvinte.

- Nu-i chiar aşa.

- Când un tânăr ca tine fuge din casa părintească, e limpede că nu-i un sfânt.

- Nici nu vreau să fiu un sfânt.

- Atunci, ce altceva? Un ins încărcat de păcate?

- Dorinţa mea e să învăţ.

- Ce anume? Cum să tălmăceşti credincioşilor legea noastră? Sau ce să spui unei gospodine îngrozite că pe oala ei cu lapte s-a aşternut o clipă umbra unui porc[1]?

- La asta mă pricep de pe acum.

- E-adevărat că nepoata mea... cum îi zice?... da... Hadasa, îţi dă lecţii?

Oizer-Heşl se făcu roşu la faţă.

- Da, îmi dă lecţii de limba poloneză.

- Ce-ţi trebuie limba poloneză? Aici sunt stăpâni ruşii. Şi-apoi, Hadasa se logodeşte sâmbăta asta şi nu e cuviincios ca o fată logodită să se ocupe cu chestii din astea.

Lui Oizer-Heşl îi pieri graiul. Gâtul i se uscase. Paharul cu ceai îi tremura în mână.

- Se logodeşte Hadasa? exclamă Roize-Frumetl şi pocni din palme. Să fie într-un ceas bun!

[1] Deoarece religia mozaică interzice consumul cărnii de porc, devin posibile reacţii de tipul aceleia la care se referă personajul.

- Îl ia pe Fişele Kutner, nepotul lui Şimen Kutner, proprietarul unui depozit de ulei de pe strada Gnojna. Nu prea ştie carte, dar e un om de treabă. Face şi el parte dintre hasizii rabinului din Bialodrewna. Băiatul stă dimineaţă de dimineaţă la sinagogă şi învaţă, iar după-amiaza ţine contabilitatea depozitului.

- Mă miră că Dahe nu mi-a suflat un cuvânt, făcu Roize-Frumetl.

Pe chipul bătrânului se ivi un zâmbet şiret.

- Vei fi invitat sâmbătă seara. O să mănânci turtă de miere, spuse el către Oizer-Heşl şi-i aruncă o privire tăioasă pe sub sprâncenele lui stufoase.

4

Au tăcut cu toţii un răstimp, Oizer-Heşl a luat, cu o mână tremurândă, o prăjitură de pe platou şi a pus-o îndată la loc. Roize-Frumetl îşi aranjă şiragul de perle pe care şi-l pusese în cinstea sărbătorii de Hanuca. Reb Meşulem se aşeză pe un scaun. Scoase o filă a manuscrisului şi încercă să citească. Nu desluşi însă nimic, pentru că nu avea ochelarii pe nas.

- Unde mi-o fi oare lupa? o întrebă el pe Roize-Frumetl.

- N-am de unde şti.

- Dar ce ştii? îi spuse reb Meşulem, după care, întorcându-se către Oizer-Heşl, îl întrebă:

- Ce-i cu scrierea asta?

- E un comentariu biblic.

- Mi se aduc mereu cărţi - rabini, vânzători ambulanţi de tipărituri. Dar n-am vreme nici să le deschid. Biroul meu e tixit de cărţi.

- De ce nu le aduci aici? întrebă Roize-Frumetl.

- Cine să se ocupe de asta? Lui Copl numai de cărţi nu-i arde. Vin scrisori cu duiumul, de la rabini, de la profesori, naiba mai ştie de la cine. Dar nu e nimeni care să le răspundă. Se strâng teancuri întregi.

- Treabă-i asta? Îţi scriu rabini şi nu le răspunzi! exclamă Roize-Frumetl.

Reb Meşulem se uită chiorâş la dânsa.

- Poftim, răspunde-le tu! Eşti doar o femeie învăţată. Pe mine nu mă mai ajută ochii.

- De ce nu l-ai ruga pe el s-o facă? zise Roize-Frumetl, privind la Oizer-Heşl. Se pricepe, sunt sigură.

- Nu-i o idee rea. Vino la mine, la biroul de pe strada Grzybow. Pe omul meu de încredere îl duce capul la multe, dar e neşcolit, un ţărănoi.

- Când să vin?

- Treci când poţi. Îmi vei spune în două cuvinte ce scrie fiecare.

Reb Meşulem ieşi trântind uşa. Roize-Frumetl se întoarse către Oizer-Heşl, gata să se laude că i-a făcut rost de încă o treabă plătită, dar, la privirea poruncitoare a fiicei sale, renunţă şi ieşi tăcută din încăpere. Se aşternu

iar tăcere. Dintr-un ungher se auzi un ronţăit uşor de şoarece. Eidl, încă aşezată pe scara bibliotecii, făcu o mişcare. Oizer-Heşl nu fu în stare să-şi ridice ochii spre ea. Pleoapele îi atârnau grele. Avu ciudata senzaţie că scaunul pe care şade e gata să se răstoarne.

- De ce sunteţi atât de tulburat? îl întrebă Eidl, măsurându-l din priviri.

- Vă-nşelaţi, nu-s deloc tulburat.

- V-aţi îndrăgostit de dânsa, nu-i aşa?

- M-am îndrăgostit? Ce vreţi să spuneţi?

- E o fiinţă superficială. Nu ştie mare lucru. Nici nu şi-a luat bacalaureatul.

- Pentru că s-a îmbolnăvit.

- Toţi şcolarii proşti se-mbolnăvesc înainte de examene.

- A stat nouă luni în sanatoriul de la Otwock.

- Cunosc tertipurile astea. E un mod de a te înşela pe tine şi pe alţii.

Din salon se auzi un sunet înăbuşit. Pendula anunţase ora nouă. Eidl vru să se ridice, dar îi amorţise un picior. Rămase aşezată pe treapta scării.

- Prima mea impresie a fost că sunteţi un om foarte serios, spuse dânsa, uimită ea însăşi de îndrăzneala reproşului ei.

- Dar cu ce am greşit?

- La vârsta dumneavoastră, când te dedici studiilor, înveţi zi şi noapte, nu alergi după fete.

- Nu alerg după nimeni!

- ...Şi nu locuieşti într-o casă cu o proastă reputaţie.

- Cine v-a spus asta? E o gazdă cumsecade.

- Ştiu bine ce zic. Gina este o desfrânată, iar Abram un farsor. Frumoasă societate pentru un tânăr cărturar!

Oizer-Heşl făcu un gest involuntar şi scăpă din mâini manuscrisul. Foile se împrăştiară pe covor. Se aplecă să le strângă, dar nu izbuti. Îl copleşi o stare de neputinţă, aidoma imobilizării disperate de care suferim în visuri.

- N-am vrut să vă jignesc. Aveţi nişte însuşiri deosebite, altfel nici nu m-aş fi gândit să vă vorbesc despre aceste lucruri.

- Mulţumesc, îi spuse Oizer-Heşl aproape în şoaptă.

- Nu-i cazul să-mi mulţumiţi, dar priviţi-mă drept în ochi. Nu sunteţi chiar atât de habotnic încât să n-o puteţi face. Şi de ce staţi încovoiat? N-aveţi încă optzeci de ani!

Oizer-Heşl încercă să-şi îndrepte spinarea. Privi spre fată. Ochii lor se întâlniră. Un zâmbet pluti pe faţa ei aspră.

- Sunteţi un amestec ciudat, zise ea, între un învăţăcel de sinagogă şi un tânăr necredincios.

- Râdeţi de mine.

- Deloc. Tinerii pe care i-am cunoscut în Elveţia erau nişte bruneţi cu părul creţ, puşi pe şmecherii. Ceea

ce vă trebuie este un prieten adevărat şi o disciplină severă.

- Aşa e.

- Dacă vreţi să studiaţi temeinic, vă pot ajuta. Mult mai mult decât Hadasa.

- Ştiam că plecaţi din Varşovia.

- Da, am să plec. Dar nu foarte curând.

Eidl se aşează în genunchi şi începu să strângă filele manuscrisului. Oizer-Heşl se lăsă şi el în genunchi şi degetele lor se atinseră. O unghie a ei îl înţepă uşor. Când s-au ridicat pentru a pune manuscrisul pe masă, Eidl se aplecă peste umărul lui. Oizer-Heşl simţi în nări mirosul de femeie şi parfumul folosit de dânsa,

- Ei, de-ajuns pentru azi, noapte bună, îi spuse Eidl şi făcu un pas spre uşă.

- Noapte bună.

- Dacă vreţi, vă pot da mâine prima lecţie.

- De ce nu? Mulţumesc.

- Şi vindecaţi-vă de timiditate. Nu stă bine nimănui, dar mai ales unui suflet razvrătit.

CAPITOLUL V

1

Peste o sută de credincioşi au sosit pentru sâmbăta de Hanuca la curtea rabinului din Bialodrewna. Erau neaşteptat de mulţi. De când fiica rabinului, Gina-Gnendl, şi-a părăsit bărbatul, pe Akiva, fiul rabinului din Sencymin, de dragul ereticului de Hertz Janower, o bună parte a vizitatorilor obişnuiţi n-au mai făcut drumul încoace. Rabinul mai avea doar două mii de fideli, risipiţi în întreaga Polonie. Chiar şi de Roş-Haşana se strângeau aici numai două-trei sute de oameni. Pentru Hanuca, slujbaşii şi învăţăceii curţii prevăzuseră în acest an doar douăzeci de pelerini.

Dar niciodată nu poţi şti dinainte ce va face lumea. În staţia de cale ferată, situată la cinci verste de orăşel, au coborât de data asta din tren hasizi care nu mai călcaseră pe aici de câţiva ani buni. Mulţi veneau tocmai din Radom şi Varşovia ori chiar din localităţi de la graniţa nemţească. Săniile care aşteptau călători în gară au fost nevoite să facă mai multe curse. Unii dintre credincioşi au luat-o pe jos spre Bialodrewna, potrivit obiceiului de pe vremuri, bând rachiu din butelci, cântând melodii hasidice şi încingând câte o horă. Bătea un vânt aspru şi rareori le ieşea în cale vreun ţăran. Câmpurile, semănate din toamnă, se contopeau cu cerul. Câte o cioară zbura jos, peste întinderile albe, croncănind încet.

Ai fi zis că plutește așa de ani și ani, fără a ajunge la un liman.

În târg s-a iscat zarvă când s-a aflat că au sosit atâția oaspeți. Hangiii au pregătit la repezeală mai multe culcușuri. Măcelarii au tăiat îndată o vită care urma să fie sacrificată pentru sâmbăta următoare. Pescarii au dat fuga la eleșteul de pe moșia contelui Dombrowski, să cumpere câteva puduri de pește. Localnicii au fost și mai impresionați de știrea că a apărut și reb Meșulem Moskat din Varșovia, care obișnuia să se arate aici doar de Roș-Hașana. Era un semn că Bialodrewna își va recâștiga faima.

Sinagoga - în care mai tot anul se aflau abia o jumătate de duzină de studioși și unde cu greu se adunau la rugăciuni zece oameni - a căpătat de joi alt chip. Tineri cu perciunii lăsați în voie și cu tichiile trase spre ceafă după obiceiul unor hasizi discutau cu aprindere despre învățătura lui Baal-Șem. Băiețandri veniți împreună cu tații lor priveau uimiți în jur; câțiva se jucau cu un titirez. Vârstinicii ședeau aplecați peste tomuri sau circulau de colo colo și stăteau de vorbă. Prin ferestrele înalte soarele de iarnă trimitea o lumină gălbuie, care tremura pe rafturile cu volume prăfuite, pe mesele lungi și pe stâlpii tribunei unde se citește *Tora*. Doi rabini, unul vârstnic și altul tânăr, aveau o dispută acerbă pe marginea unui text greu de interpretat; în jurul lor se strânsese un grup de credincioși, care-i ascultau fascinați. La scurte intervale își făceau apariția noi oaspeți și se auzeau întruna urări de

bun venit. Cel dintâi care le rostea era bătrânul ceauș reb Așer, aflat în slujba asta încă de pe vremea bunicului actualului rabin. Vocea lui groasă răsuna în întreaga sinagogă: "Bun venit, reb Beriș Ijbițer, Domnul fie cu dumneata!... Bun venit, reb Vlațlavker!..."

Deși se apropia timpul rugăciunii din amurg, unii credincioși abia își puneau filacterele. Curtea din Bialodrewna era cunoscută printr-o anumită dezinvoltură în materie de ritual. Unii hasizi recitau cele optsprezece binecuvântari. Alții se serveau cu rachiu și turtă de miere. Un moșneag, care adusese de la han un ceainic cu apă fierbinte, oferea celorlalți ceai. Un lungan se întinsese pe o bancă lângă sobă și-și pusese sub cap un șal de rugăciune uzat, ca să tragă un pui de somn. Hasizii știu că nu se pot bucura de confort când își vizitează rabinul. A studia comod legea evreiască și a dormi în așternut de puf - acesta e un apanaj al tagmei potrivnicilor hasidismului[1]...

Îndeobște, după sosire fiecare fidel dorește să intre cât mai repede la rabin, pentru a căpăta binecuvântarea lui. Dar Israel-Eli, intendentul curții rabinice, dădu tuturor de știre că nimeni nu poate fi primit imediat.

---

[1] Apariția mișcării hasidice a stârnit puternice adversități. Evreii lituanieni, de pildă, - care puneau mai presus de orice, în practica religioasă, studiul asiduu și respectarea neabătută a legilor biblice - combăteau cu îndârjire preferința hasidismului pentru sentimentul religios și credința în minuni.

De când cu aventura Ginei, rabinul se izolase în cămăruţa lui de la etaj, care era o sinagogă în miniatură. Dulapuri cu cărţi erau înşirate de-a lungul pereţilor zugrăviţi în galben. Se mai aflau aici un chivot sfânt[1], un amvon, un pupitru de studiu şi o masă de scris. Fereastra, peste care atârna o perdea albă, dădea într-o grădină acum înzăpezită. Se vedea de aici câmpia vălurită, care se întindea până în zare, spre apus. Rabinul rămânea adesea ore întregi în faţa ferestrei, contemplând depărtările. "Părinte ceresc! Părinte ceresc! murmura el. Cum o să se sfârşească toate astea? E vai şi amar de noi!..."

Statura înaltă a rabinului era acum adusă de spate. Halatul său din mătase verde, legat la mijloc cu un brâu şofraniu, aproape că atingea podeaua. Poalele lui desfăcute lăsau să se vadă pantalonii lui scurţi, din pânză, un larg pieptar în patru colţuri, ciorapii albi şi sandalele. Rabinul depăşise cincizeci de ani, dar bărbuţa lui rară mai era neagră. Doar ici, colo se zărea câte un fir alb. Făcu un pas, ca şi cum ar fi vrut să se ducă undeva, dar rămase pe loc. Întinse mâna, parcă după o carte, şi şi-o retrase în aceeaşi clipă. Aruncă o privire spre ceasornicul din perete, cu lungile lui greutăţi, cadranul cu litere ebraice şi caseta împodobită cu sculpturi de rodii şi struguri. Era patru şi un sfert. În curând se va lăsa lunga noapte de iarnă.

[1] Dulapul unde se păstrează sulurile de pergament pe care sunt scrise de mână cele cinci cărţi ale lui Moise.

Soba era fierbinte, dar rabinului îi trecu un fior prin spate. Ori de câte ori îşi amintea că Gina-Gnendl s-a abătut de la calea cea dreaptă, lăsându-şi bărbatul şi aciuindu-se pe undeva, în Varşovia, printre inşi care nu mai ştiu de Dumnezeu şi îl iau în râs, i se făcea amar în gură. Vina, îşi spunea dânsul, era, însă, a lui, numai a lui. "Păcatele părinţilor cad asupra copiilor", cită el din vechile scrieri.

Obosit de atâta stat în picioare, rabinul se aşeză în jilţul lui îmbrăcat în piele prinsă cu ţinte de os. Pleoapele îi cădeau, dar gândurile nu-l lăsau să aţipească. Lui nu-i era hărăzit paradisul lumii viitoare. Dar unde stă scris că el, Iehiel-Menahem, fiul lui Casriel-Dovid din Bialodrewna, trebuie să guste din Leviatan[1] în palatele cereşti? Păcătoşii sunt osândiţi să înghită cărbuni încinşi. Ce se va petrece, însă, cu întreaga seminţie evreiască? Necredinţa se întinde pe zi ce trece. Se spune că în America evreii încalcă sfinţenia sâmbetei. În Germania, în Anglia, în Franţa, copiii evrei nu mai sunt deprinşi cu slovele ebraice. Aici, în Polonia, diavolul bântuie pe străzi. Tinerii fug din sinagogi, îşi rad barba, mănâncă bucate neîngăduite. Fetele evreice umblă cu mâneci scurte, aleargă la teatre, se destrăbălează cu tot soiul de derbedei. Cărţi deşucheate otrăvesc copiii de şcoală. Asemenea lucruri nu s-au petrecut nici pe vremea

[1] Vietate maritimă uriaşă, din care, potrivit legendei, se vor hrăni cei drepţi pe "lumea cealaltă".

blestemaţilor de Sabetai-Ţvi şi Iacob Frank[1], fie-le şterse numele şi amintirea! Dacă molima nu va fi oprită, din evrei nu va rămâne nici urmă. Şi-atunci, ce mai aşteaptă Cel-de-Sus? Are de gând, oare, să-l trimită pe Mesia unei generaţii putrede de păcate?

Israel-Eli, intendentul, întredeschise încetişor uşa. Era grăsun, cu faţa îmbujorată, ochi negri arzători şi barba rotunjită. Tichia de catifea îi era trasă spre ceafă.

- Rabi, a sosit reb Meşulem Moskat, dădu el de ştire rabinului. L-a adus şi pe Niunie, feciorul lui cel mai mic.

- Cum? Ce-ai spus? Bine, bine...

- A venit şi reb Şimen Kutner, cu nepotul lui, Fişele.

- Da?

- Se spune că pun la cale o căsătorie, între Fişele şi fiica lui Niunie, Hadasa.

- Nu-i rău.

- E aici şi reb Zainvele Srocker.

- Peţitorul? Aha...

- Am auzit că fata nu-l vrea pe Fişele.

- De ce? Fişele e un băiat la locul lui.

- Fiica lui Niunie a învăţat într-o şcoală de modă nouă şi vrea pesemne un mire de acelaşi fel.

Pe rabin îl trecu un fior.

[1] "Falşi Mesia": Sabetai-Ţvi (1626-1676) şi Iacob Frank (1720-1791) au fost conducătorii unor secte cu influenţă nocivă în rândurile evreilor din multe ţări.

- Asta e. Îşi dau copiii pe mâna ereticilor şi-i duc la pieire.

- Cred că familiile aşteaptă de la dumneavoastră o mână de ajutor.

- Dar ce pot face eu? Propria mea fiică e o stricată.

- Ce vorbe-s astea, rabi? E o femeie cu convingeri moderne, dar nu-i mai puţin evreică.

- O femeie care fuge cu un alt bărbat e o stricată.

- Dar nu locuiesc împreună.

- Care-i deosebirea? Dacă şi-au pierdut credinţa, nu mai ştiu de nici o opreliştе.

Israel-Eli rămase puţin pe gânduri. Apoi zise:

- Rabi, oamenii vor să vă spună bun găsit.

- Ce-i graba asta? O să vin la rugăciunea din amurg.

Israel-Eli închise uşa şi plecă să-i vestească pe oaspeţi. Rabinul se ridică de pe jilţ şi se îndreptă spre amvon. Îi plăcea să-şi aţintească privirile asupra tabloului atârnat de peretele dinspre răsărit. Deşi vechi de o sută de ani, tabloul îşi mai păstra strălucirea culorilor. Deasupra erau înscrise numele ebraice a şapte corpuri cereşti: Soarele, Luna, Mercur, Iupiter, Venus, Marte, Saturn. În colţuri erau zugrăviţi un cerb, un leu, un leopard şi un vultur. Tabloul era înconjurat de imaginile celor douăsprezece zodii: Berbecul, Taurul, Gemenii, Cancerul, Leul, Fecioara, Balanţa, Scorpionul, Săgetătorul, Capricornul, Vărsătorul şi Peştii. Într-o parte erau imprimate bine cunoscutele versuri:

"Omul jeluieşte după banii pe care i-a pierdut,
Dar nu după zilele risipite, adevăratul său avut.
Zilele irosite nu se mai întorc nicicând
Şi banii nu-i poţi lua cu tine-n mormânt".

Rabinul citi cu nesaţ aceste cuvinte. Stând la amvon, având într-o parte chivotul cu un sul sfânt, în cealaltă rafturile cu cărţi şi în faţă, numele de nerostit al Domnului[1], rabinul se simţi apărat împotriva tuturor furtunilor şi răzvrătirilor, a loviturilor şi ispitelor acestei lumi a duhurilor rele. Ridică spre buze franjurile perdelei care acoperea chivotul şi le sărută. Răzui cu unghia ceara picurată pe braţele menorei amvonului. Închise ochii şi cuprinse amvonul cu ambele braţe; odinioară, aşa se agăţau de coarnele altarelor păcătoşii pe care-i aştepta condamnarea la moarte. Se legănă uşor şi murmură rugi pentru el însuşi, pentru Gina-Gnendl, ratăcita lui fiică, pentru pelerinii care se îndreaptă spre dânsul, pentru toţi evreii, împrăştiaţi prin atâtea şi atâtea ţări, mereu duşmăniţi şi primejduiţi, mereu la cheremul celor care nu ştiu decât să tâlhărească şi să ucidă. Rabinul ridică mâinile şi strigă: "Părinte din ceruri, până când, până când? Nu s-a umplut încă paharul?"

Răzbăteau în strigătul acesta cuvintele amare pe care le auzise cândva de la tatăl său, fie-i luminoasă amintirea: "Doamne-Dumnezeule, lasă-te păgubaş de

[1] Dintr-un suprem respect pentru divinitate, străvechiul ei nume ebraic (Iahve), înscris în textele sfinte, nu se rosteşte (folosindu-se alte apelative, precum "numele Domnului").

capitalul investit în poporul tău Israel! Din afacerea asta nu-ţi va ieşi niciodată vreun câştig!..."

2

Când rabinul a intrat în sinagogă pentru rugăciunea din amurg, pe cer străluceau stelele. Ca să se cheme că nu s-a lăsat încă seara, lămpile nu fuseseră încă aprinse. Doar pe un braţ al menorei, pâlpâia, amintind de un decedat, flăcăruia unui muc de lumânare. Credincioşii începură să se înghesuie. Fiecare voia să-l salute pe rabin înaintea celorlalţi. În lumina scăzută din sinagogă, căreia irizările zăpezii de afară îi adăugau o nuanţă vineţie, feţele arătau straniu de palide. Parcă oamenii s-ar fi aflat în postul Esterei[1]. Rabinul recunoscu mai întâi în mulţime pe Moise-Gabriel Margolis, cel mai tânăr dintre ginerii lui Meşulem Moskat. Luă mâna lui moale într-a sa şi nu-i dădu drumul un timp. Reb Moise-Gabriel - un bărbat îngrijit, cu o siluetă distinsă, purtând un caftan de alpaca şi o tichie de mătase - înmărmuri. Faţa sa fină se făcu albă. La lumina unicei flăcări, bărbuţa lui de culoarea tutunului căpătă vii reflexe ruginii. Lentilele ochelarilor săi cu ramă de aur scânteiau.

- Bun venit, reb Moise-Gabriel! Ce mai faci, reb Moise-Gabriel?

[1] Post ţinut de evreii religioşi în ziua premergătoare sărbătorii de Purim.

Rabinul îi rosti numele de două ori în semn de afecţiune.

- Slavă Celui-de-Sus!

- L-ai însoţit desigur pe socrul dumitale.

- Nu, am venit de unul singur.

- Fii bun şi treci pe la mine după aprinderea luminilor de Hanuca.

- Da, rabi.

Rabinul îi salută apoi pe Meşulem Moskat, pe Niunie, pe Şimen Kutner şi pe nepotul lui, Fişele, fără a schimba vreo vorbă cu ei. Nu obişnuia să acorde o atenţie specială fidelilor săi bogaţi. Şi-au făcut cu toţii rugăciunile din amurg şi de seară, după care rabinul a binecuvântat luminile de Hanuca. Când mai trăia rabiniţa şi Gina-Gnedl mai era o fetiţă, intrau amândouă în sinagogă în serile de Hanuca şi bărbaţii se dădeau deoparte, lăsându-le un culoar de trecere. Dar rabinul era singur de-amar de ani...

Totul s-a petrecut în linişte, potrivit stilului auster al curţii rabinice din Bialodrewna. Reb Aşer, ceauşul, a turnat ulei în micile cupe ale lămpii de Hanuca şi a curăţat mucurile pe care rabinul le-a aprins după ce a rostit binecuvântările. Se împrăştie un miros de ulei încins şi de bumbac ars. Rabinul începu să intoneze cântecul de Hanuca. Dar nu era un cântec, ci mai curând un murmur, un amestec de suspine şi frânturi de melodie. Lumea îi ţinea isonul. Băieţii mici, scăpaţi din mână, au dat fuga spre mesele din sinagogă, să se joace cu titireze.

Cei mai mărişori aduseseră cu ei rondele şi cartonaşe cu loto. Unii dintre bărbaţii maturi şi-ar fi îngăduit aici şi o partidă de cărţi. La urma urmei, prin ce e sfântă o sinagogă? Prin pereţii şi mesele ei? Esenţial este omul, ceea ce se petrece în inima şi în mintea lui. Pentru cei cucernici întreaga lume este un locaş de rugăciune.

După binecuvântarea luminilor, rabinul s-a retras în odăiţa lui. Cei mai mulţi dintre oaspeţi s-au îndreptat spre hanuri, unde li se pregătise cina: supă, carne, pâine, jumări. Înaintea mesei, au luat câte un păhărel de rachiu şi au ronţăit prăjituri cu ouă. Pentru cei nevoiaşi au plătit hasizii avuţi. Deşi fără lună, noaptea era luminoasă: scânteiau stelele şi sclipea omătul. Din hornuri ieşea un fum aproape alb. Se făcuse tare frig, dar cui îi păsa? Lemnele nu lipseau la Bialodrewna. În gospodării fuseseră pregătite din timp pentru fript câte o gâscă ori două şi se topise grăsime pentru sărbătoare.

Meşulem Moskat, Niunie, Zainvele Srocker, Şimen Kutner şi Fişele au tras la acelaşi han. Nu întâmplător veniseră împreună la rabin. Hadasa refuza categoric să-l ia pe Fişele de bărbat, iar Dahe, maică-sa, era de partea ei. Reb Zainvele Srocker avea reputaţia că ştie să vorbească tinerilor pe limba lor. Cu toate că era un om de sinagogă, nu-i scăpa nici un număr al ziarului *Kourier Warszawski* şi ştia bine ce se întâmplă în rândurile nobilimii poloneze. A izbutit odată chiar să împerecheze două odrasle aristocratice. Purta o tichie înaltă şi lucioasă, iar gâtul îi era înfăşurat într-un fular de

mătase. Barba lui sură era împărţită cu pieptenul în două părţi ascuţite. Din spatele ochelarilor priveau ochii pătrunzători ai unui om care nu întreprinde nimic fără a fi sigur de reuşită.

Înainte de această călătorie a stat de vorbă cu Hadasa până i s-a uscat cerul gurii, dar zadarnic. Hadasa îi răspundea aproape pe şoptite, într-un idiş aproximativ, greu de priceput. Fata i se păru peţitorului mai poloneză decât toate tinerele poloneze pe care le cunoscuse în viaţa lui. Ieşi lac de sudoare din camera ei, mormăind cu obidă: "E încăpăţânată ca un catâr". Îi dădu apoi de ştire lui reb Meşulem că nu mai vrea să se lase umilit de dânsa şi că o şterge din catastiful lui de candidaţi la căsătorie...

Se părea, aşadar, că reb Mesulem nu-şi va putea duce la îndeplinire hotărârea de a o logodi pe Hadasa cu Fişele "până la sfârşitul acestei săptămâni", cum spusese în prima seară de Hanuca. Nu voia, totuşi, să se dea bătut. Învinsese în lunga sa viaţă adversari mai puternici decât Dahe şi Hadasa. Era de altminteri încredinţat că longevitatea lui se datorează biruinţelor dobândite în toate conflictele de care a avut parte şi că prima înfrângere îi va fi fatală. Îşi dădea seama că numai neînduplecarea îl ţine în picioare. Împotrivirea nurorii şi a nepoatei îl înspăimânta.

După îndelungi frământări, găsi o soluţie. Va pleca la rabinul din Bialodrewna împreună cu Niunie, reb Şimen Kutner şi nepotul acestuia - şi acolo vor semna o înţelegere între ei asupra căsătoriei. Actul acesta - spre

deosebire de înscrisul de logodnă - se putea lipsi de semnătura fetei. După aceea, va găsi el ac de cojocul celor două femei recalcitrante.

A luat cu sine un ceas de aur ca dar pentru viitorul mire. Fişele se afla în grija bunicului său, pentru că era orfan de tată, iar mama lui se recăsătorise şi locuia la Kalisz. Reb Şimen Kutner mirosise că ceva nu-i în ordine, iar lui Fişele îi ajunsese la ureche zvonul că Hadasa nu-l vrea de bărbat. Cu toate că o văzuse doar de două ori şi nu-şi adresaseră nici un cuvânt, fata i-a plăcut. Fireşte că-l atrăgea şi dota ei de cinci mii de ruble, oferită de reb Meşulem Moskat; se gândea de asemenea la moştenirea care i-ar reveni cândva. Atât reb Meşulem, cât şi reb Şimen nu se îndoiau că Dahe va ceda în cazul că rabinul din Bialodrewna, ca martor al înţelegerii dintre ei, le va ura deplină reuşită. La urma urmei, tatăl ei, rabinul din Krostinin, fusese un susţinător înflăcărat al rabinului din Bialodrewna. Nu, Dahe nu va mai îndrăzni să spună nu.

Acum cinau cu toţii la han. Reb Şimen Kutner, un bărbat spătos, cu faţa stacojie şi barba albă ca laptele, desfăcută aidoma unor aripi, muia bucăţi de pâine în sosul fripturii, adăugându-le apoi hrean alb cu vârful cuţitului, şi discuta cu reb Meşulem despre pasaje cu cheie din textele sacre. Fişele - un tinerel cu obraji bucălaţi şi ochi negri alunecoşi, purtând un caftan scurt, o pălărie mică şi cizmuliţe lustruite - arunca şi el din când în când câte o vorbă. Reb Şimen Kutner atacase o temă

tratată în *Talmud:* ce-i de făcut când se stinge din greşeală una dintre luminile de Hanuca? Fişele părea familiarizat cu subiectul acesta. Reb Meşulem a înţeles că totul fusese pus la cale. Aşa se procedează de altfel cu toţi mirii, pentru că nu orice tânăr e în stare să intervină pe nepregătite într-o dezbatere talmudică. Lui reb Meşulem îi plăceau siguranţa de sine a băiatului şi simţul lui negustoresc. Era încredinţat că, după nuntă, va face avere, rămânând totodată un hasid fervent. Zâmbind în sinea sa, dar mimând un aer solemn, îi dădu ghes lui Fişele: "Ei, ce aştepţi, s-auzim cum vezi tu chestiunea asta!" şi-i dădu un ghiont discret lui Zainvele Srocker, făcându-l să priceapă că el, Meşulem Moskat, nu poate fi păcălit.

În timp ce ei stăteau la masă, Moise-Gabriel, care aştepta în sinagogă, fu înştiinţat de reb Aşer, ceauşul, că rabinul îl poate primi. Reb Moise-Gabriel îşi pipăi perciunii ondulaţi, îşi potrivi cingătoarea pe şale şi se îndreptă spre cămăruţa rabinului. Avea de străbătut o bucată de curte. În cămăruţă ardea atât o lampă cu picior, cât şi o lumânare. Rabinul fuma dintr-o pipă lungă. Îi spuse lui Moise-Gabriel să ia loc.

- Spune-mi, te rog, reb Moise-Gabriel, ce e cu fiica lui Niunie? E adevărat că nu-l vrea de bărbat pe Fişele?

- Nu e de mirare. Mama ei a trimis-o la una dintre acele şcoli moderne unde se învaţă din cărţi pline de blestemăţii. Acum nu mai vrea ca soţ un tânăr hasid. A prins curaj.

- Nu cumva, ferească Dumnezeu, a îndrăgit pe un altul?

- Ştiu eu? S-a ivit printre noi un tânăr din Tereşpolul-Mic. Se spune că e un copil-minune, dar pare ispitit de ereziile de azi. E un nepot al rabinului din Tereşpolul-Mic.

- Păi acolo-i rabin reb Dan Kaţenelenboign.

- Da, el e.

- Tânărul se poate mândri cu un asemenea bunic.

- Din păcate, a pus mâna pe el cumnatul meu, Abram Şapiro. Hadasa îi dă lecţii de limba poloneză. Abram şi socrul meu sunt la cuţite. Iar soţia lui Niunie nu face o mişcare fără a cere sfatul lui Abram. El se foloseşte de dânsa şi de familia ei pentru a se răfui cu bătrânul.

- Dar ce are Abram cu socru-său?

- E un război vechi între ei.

- Trist, foarte trist. Dar nu e drept să i se impună unei fete pe cine să ia de bărbat. Nici Gina-Gnendl nu l-a vrut pe Akiva. A fost o ambiţie a mamei ei, odihnească-se în pace.

- Nu-i bine nici aşa, nici aşa.

- Omul are dreptul să aleagă. Fără acest drept n-ar exista nici o deosebire între tronul ceresc şi lumea subpământeană.

Rabinul îşi duse pipa la gură şi trase câteva fumuri. Se temea pentru Hadasa. Reb Meşulem trebuie avertizat să nu facă nimic împotriva voinţei Hadasei, dacă ea continuă să se opună acestei căsătorii. Mai bine să

rămână nemăritată încă vreo câţiva ani, decât să o ia pe o cale greşită după nuntă...

CAPITOLUL VI

1

În toiul nopţii, Roize-Frumetl îl auzi pe reb Meşulem suspinând. L-a întrebat ce-i cu el, dacă îl doare ceva. Bătrânul mormăi sâcâit :

- Dormi! Lasă-mă în pace!

- Să-ţi fac un ceai?

- Nu vreau ceai!

- Poate altceva?

Meşulem rămase o clipă pe gânduri. Apoi îi răspunse :

- Vreau să fiu mai tânăr cu treizeci de ani.

- Ia te uită! Eşti, slavă Domnului, sănătos, ca alţi bărbaţi la cincizeci de ani.

- Prostii! Mai bine taci! bombăni reb Meşulem. Nu te privesc grijile mele!

- Nu te înţeleg deloc, făcu, jignită, Roize-Frumetl.

- Nici eu nu mă înţeleg, zise reb Meşulem atât pentru nevastă-sa, cât şi pentru sine. O viaţă întreagă m-am opintit şi am icnit, dar degeaba, degeaba! Am avut două neveste şi şapte copii - pe toţi i-am înzestrat. Şi pe gineri i-am întreţinut, m-au costat milioane. Şi cu ce m-am ales? Cu o adunătură de duşmani, de mâncăi, de prostănaci, de sălbatici! Halal urmaşi am crescut!

-Vorbeşti cu păcat, Meşulem.

- Cu păcat? Ei şi ce! Câtă vreme am o limbă în gură, vorbesc! Şi, dacă Dumnezeu m-o biciui, fundul meu o să sufere, nu al tău!

- Să-ţi fie ruşine, Meşulem!

- De ce să-mi fie ruşine? Tu ai doar un copil, o fată învăţată şi deşteaptă, iar eu am şapte - şi în fiecare e cuibărit un vierme.

Tăcu o clipă, ca şi cum s-ar fi întrebat dacă este de demnitatea lui să-i împărtăşească acestei femei, care i-a devenit întâmplător nevastă, ceea ce-l doare. Dorinţa de a vorbi fu totuşi mai puternică.

- Mă rog, reîncepu el, nimeni nu-i de vină că am asemenea copii. Eu unul sunt un ins aspru şi îndărătnic, pus pe harţă, în stare de răutăţi. Nu o tăgăduiesc. Şi, cum se spune, mărul nu cade departe de pom. Nici cu răposatele mele neveste, să mă ierte acolo unde sunt acum, nu m-aş putea lăuda. Cea dintâi era o femeie tare simplă. A doua a fost de-a dreptul o nevolnică. Cel puţin să fi avut nişte gineri ca lumea! De ăştia îţi poţi face rost cu bani. Ca şi cum ţi-ai cumpăra nişte boi la târgul de vite...

- Ce-s vorbele astea, Meşulem? îl întrerupse Roize-Frumetl.

- Taci, femeie! Nu ţie-ţi vorbesc, ci pereţilor! strigă el. Tremuri la fiecare cuvânt al meu. Eu am să ard în flăcările iadului, nu tu!

- Cerul hotărăşte cine cu cine se însoţeşte ca bărbat şi femeie, spuse Roize-Frumetl, parcă scuzându-se.

- Aşa să fie? Abram ăsta îşi bate joc de legea noastră, e un desfrânat nărăvit, a ademenit femeia altuia, m-a înşelat şi m-a tâlhărit. Acum vrea s-o nenorocească pe fata lui Niunie... cum îi zice?... Hadasa! Sau Moise-Gabriel, bărbatul Leei : e un trântor! De nurori, ce să mai spun? Nu-i nimic de capul lor, în afară, poate, de nevasta lui Piniele, cea venită din Curlanda.

- Dar o să ai bucurii de la nepoţi, încercă Roize-Frumetl să-l mai potolească.

- Şi ei sunt nişte netrebnici, izbucni reb Meşulem. Fetele au umblat, toate, în şcolile de modă nouă şi au uitat că-s evreice. Băieţii sunt nişte capete seci. Să le umplu de Hanuca buzunarele cu bani, să-i şperţuiesc cu daruri - asta-i tot ce vor. După şcoala evreiască din copilărie, nu şi-au mai aruncat ochii în vreo carte de-a noastră!

- Poţi îndrepta lucrurile, Meşulem. Tu ştii să pui piciorul în prag. Obţii tot ce-ţi dă prin minte.

- Nerozii! Câtă putere mai am? Sunt un om bătrân, port în cârcă optzeci de ani. Nu mai e mult şi o să-mi dau duhul. De-abia aşteaptă să-şi împartă între ei agonisita mea. O să se repeadă ca lăcustele şi-o să facă praf din toate...

- Trebuie să-i împiedici, Meşulem! spuse Roize-Frumetl cu un oftat înăbuşit.

- Cum să-i împiedic? Când atârni cu capul în jos, nu mai eşti în stare de nimic... Brusc, reb Meşulem îşi schimbă tonul şi spuse aproape ţipând: Dar deocamdată mai trăiesc. Stăpân sunt încă eu, nu ei!

- Asta-ţi zic şi eu.

- Hadasa o să se mărite chiar în iarna asta, oricât s-ar împotrivi! Haimanaua de Abram o să plesnească de ciudă!... Reb Meşulem tăcu o clipă, apoi întrebă calmat: Ce-i cu fiica ta? De ce-şi pierde vremea fără rost? Pe cine aşteaptă? O să-i iasă curând peri albi!

- Ce vorbeşti, Meşulem? N-a împlinit nici douăzeci şi patru de ani. Am să-ţi arăt actul ei de naştere. Fie ca bunul Dumnezeu să-i trimită cât mai curând ursitul!

- Dumnezeu nu este un peţitor, ca Zainvele Srocker. Ăsta a trecut pe la tine de câteva ori, dar fiică-ta nu se lasă înduplecată. Ce-s fumurile astea?

- Nu te supăra, Meşulem, dar dânsa e - te rog să mă ierţi - de neam mai bun decât Hadasa.

- De neam mai bun? Astea-s cuvinte de cioplit pe pietrele de mormânt! Am s-o înzestrez şi să se termine cu povestea asta! Nu am nevoie de fete bătrâne în casa mea!...

Reb Meşulem îşi dădu deodată seama că nu-l va mai prinde somnul. Voia să se dea jos din pat şi să se ducă în bibliotecă. Avea acolo o sofa şi obişnuia să se întindă pe ea în nopţile lui tulburi. Dar îşi simţea picioarele grele, îl durea capul şi avea gura amară. Frânturi de gânduri îi zumzăiau prin cap. Îl mâncau perciunii lui subţiaţi, bărbuţa rărită şi sprâncenele ţepoase. Îi venea fie să strănute, fie să caşte. Scufia de noapte îi căzuse de pe ţeastă. Fiori reci îi treceau prin

spinare. Făcu un efort şi-şi coborî picioarele pe podea. Şi le înfipse pe întuneric în papuci şi începu să-şi caute halatul.

- Unde te duci? îl întrebă Roize-Frumetl.

- Nu-ţi fie teamă, nu fug. Rămâi în pat şi dormi mai departe.

Cu mâinile tremurânde îşi turnă apă pe degete[1], găsi halatul şi se îndreptă cu paşi şovăielnici spre coridor. Se împiedică de papucii nevestei şi fu cât pe ce să cadă. Se izbi de un scaun şi se alese cu o lovitură în vintre. Pe coridor nu nimeri uşa bibliotecii. Apucă bâjbâind o clanţă şi o împinse. Se afla în pragul unei încăperi luminate. Era camera ficei sale vitrege Eidl. Fata şedea pe marginea patului, într-un capot albastru şi cu papuci de pluş în picioare. Citea o carte la lumina unei lămpi cu petrol. Reb Meşulem se dădu îndărăt.

- Uite unde-am nimerit! Iartă-mă!

- Dar ce s-a-ntâmplat?

- Nimic, nu te speria! Voiam să intru în bibliotecă şi am greşit uşa. De ce nu dormi? Ce citeşti în toiul nopţii?

- O carte.

- Ce fel de carte? N-ai un chibrit? Vreau să aprind lampa din bibliotecă.

- O clipă.

Eidl luă cartea într-o mână, lampa în cealaltă şi-i lumină lui reb Meşulem drumul prin coridor.

[1] Gest obligatoriu la evreii religioşi când se dau jos din pat.

Mănunchiuri de umbre jucau înaintea lor, urcând şi pe tavan. O clipă, profilul batrânului încremeni pe un perete, cu nasul lung, capul lat şi bărbuţa ascuţită. Ajunşi în bibliotecă, Eidl aprinse lampa cu picior. Îl întrebă pe bătrân :

- Vrei poate să-ţi aduc un ceai?

- Nu! Nu! Ce-ai găsit în cartea asta? E interesantă?

- E o carte de Swedenborg.

- N-am auzit de el.

- Un mistic suedez. Descrie raiul şi iadul.

- Astea le găseşti şi în cărţile noastre. Ziua nu ai timp îndeajuns să citeşti? o întrebă el, privind-o strâmb de sub sprâncenele lui zburlite.

- N-am somn.

- Cum vine asta? De ce nu poţi dormi?

- Nici eu nu ştiu.

- Ascultă-mă: eşti inteligentă şi şcolită, dar n-ai simţ practic. Nu te alegi cu nimic din toate terfeloagele astea. Îţi întunecă mintea. O fată ca tine trebuie să se logodească şi să se mărite cât mai repede.

- Nu depinde de mine.

- Dar de cine depinde? Zainvele Srocker ţi-a propus câteva partide foarte potrivite.

- Îmi pare rău, unchiule, dar nu mă pot mărita în felul ăsta.

- Dar cum?

- Nu cu cine îmi propun alţii.

- Vrei, adică, să te îndrăgosteşti mai întâi?

- Să întâlnesc pe cineva care să-mi placă.

- Astea-s aiureli! Poţi aştepta până-ţi ies peri albi şi să nu dai de nimeni. Sau poate că-ţi place neisprăvitul acela care transcrie cartea tatălui tău?

- Nu e un neisprăvit, unchiule. Se trage dintr-o casă rabinică, ştie multă carte şi e foarte deştept. Dacă ar cădea în mâini bune, ar putea deveni...

- Ce altceva decât un prăpădit de dăscălaş, un coate-goale? Mai e şi certat cu Dumnezeu. Neobrăzatul ăsta a scos-o din minţi pe Hadasa.

- Nu-i vina lui, unchiule. Hadasa îşi bagă în cap tot felul de bazaconii. El nu e pentru dânsa şi ea nu e pentru dânsul.

- Asta zic şi eu. Vino mai aproape şi aşează-te, uite aici pe sofa. Nu te ruşina de mine. Sunt un om bătrân.

- Mulţumesc, unchiule.

- Hadasa o să-l ia de bărbat pe Fişele. Niunie e hotărât şi Dahe o să-şi plece capul. O să fac aşa ca nunta să aibă loc încă înainte de Pesah[1]. În ce te priveşte, fă cum crezi. Am să depun pentru tine la bancă două mii de ruble. Nici în testamentul meu n-am să te uit. Dar ascultă-mi sfatul şi mărită-te cu un negustor. Toţi filozofii ăştia de trei parale umblă cu pantalonii rupţi în fund.

[1] Sărbătoarea eliberării evreilor din robia egipteană, relatată în *Biblie*. Cade primăvara. În România i se spune şi "Paştele evreiesc".

- O să mă gândesc, unchiule. Nu mă pot apropia de cineva care să nu fie pe gustul meu. Crede-mă, nu pot...

- Bine, du-te - şi nu citi noaptea. Ce-i şi cu obiceiurile astea noi! Fetele tinere vor să pătrundă toate tainele lumii. Ce-o să mai faci la bătrâneţe? Totu-i pe dos acuma!

- E greu să trăieşti în neştiinţă.

- Şi dacă ştii multe lucruri, e mai uşoară viaţa? N-o să te ajute nici pe lumea cealaltă, tot va trebui să dai socoteală. Ei, e timpul să te duci la culcare. Şi spune dăscălaşului să mă caute la birou. Am de vorbit ceva cu dânsul.

- Să nu-l jigneşti, unchiule. E o fire mândră...

- Nu-ţi fie frică, n-am să-l mănânc. Dar nu uita, fetiţo, că apa liniştită sapă adânc.

- Noapte bună, unchiule.

- Noapte bună. Şi ascultă sfatul meu : trăieşte-ţi viaţa fără să te chinui căutându-i rosturile. În Germania exista un filozof care şi-a tot stors creierii până ce a început să mestece iarbă...

Eidl ieşi. Mai rămase o clipă în spatele uşii: îşi uitase lampa în bibliotecă, dar şovăia să se mai întoarcă. Fără a şti de ce, îşi duse încheietura mâinii la buze şi o sărută... Bătrânul scoase o carte dintr-un raft şi încercă să citească, dar slovele îşi schimbau culorile, ba erau verzi, ba aurii, şi rândurile se încălecau. În mijlocul paginii se ivi un gol, de parcă textul ar fi zburat de acolo. Reb

Meşulem închise ochii o clipă, ca să scape de ameţeală. Cartea pe care o ţinea în mână era un comentariu asupra prescripţiilor mozaice privitoare la doliu şi moarte. Îşi găsi ochelarii pe masă, şi-i puse pe nas şi citi :

"Să ştii că, înainte de a se stinge, celui care-şi trăieşte ultimele clipe i se arată îngerul morţii în înfăţişarea lui înspăimântătoare, cu nenumăraţi ochi de foc şi în mână cu paloşul scos din teacă. Şi, cu vorbe meşteşugite, îl îndeamnă pe cel sortit morţii să se lepede de Dumnezeu şi să se închine la zei străini. Şi, pentru că omul e slab şi strivit de groaza morţii, se întâmplă să se lase ispitit şi să-şi piardă într-un singur ceas toată viaţa lui viitoare. De aceea, în vremurile de odinioară, cei căzuţi pe patul de suferinţă aveau grijă să adune în jurul lor zece bărbaţi, care să zădărnicească vorbele rostite înainte de moarte şi gândurile hâde ce i-au fost strecurate de diavol. Şi acesta e un obicei foarte nimerit de care trebuie să ştie cei cu teamă de Dumnezeu".

Reb Meşulem închise cartea cu un gest repezit. Era pentru el un semn rău că nimerise tocmai cartea asta. Îşi spuse că, deşi vremea lui trecuse, nu era încă pregătit să părăsească lumea asta păcătoasă. Nu apucase încă să se pocăiască şi nu-şi făcuse testamentul. Lăsase mai de mult în casa de bani o coală de hârtie cu câteva dispoziţii, abia schiţate. Hârtia aceea nu purta semnătura unor martori şi nu era pecetluită cu ceară roşie. Încercă să-şi amintească ce scrisese acolo, dar nu izbuti. Se târî spre sofa. Genunchii abia îl ţineau. Se culcă, îşi lipi obrazul de

căpătâi, scoase un singur sforăit şi se scufundă într-un somn adânc. Când se trezi, lumina albă a dimineţii pătrundea prin ferestrele aburite.

2

Nici Hadasa nu a dormit în acea noapte. A trezit-o vântul, care zgâlţâia ferestrele, şi n-a mai putut închide un ochi. S-a ridicat în capul oaselor, a aprins lumina electrică şi a rămas aşa, privind în gol. Peştişorii portocalii stăteau nemişcati printre pietricelele şi fâşiile de muşchi din acvariu. Îşi lăsase pe un scaun rochia, furoul de mătase şi jacheta. Pantofii se aflau pe masă, dar nu-şi amintea să-i fi pus acolo. Ciorapii erau aruncaţi pe covor. Îşi petrecu degetele prin păr şi se legănă uşor. Este, oare, într-adevăr, îndrăgostită de băiatul acesta provincial, în caftan hasidic? se întrebă ea. S-a petrecut ceea ce a aşteptat ani la rând? "Dacă tata ar şti asta! Şi mama! Şi unchiul Abram! Şi Klonia!"... Ce are de făcut acum? Bunicul a şi stabilit logodna ei cu Fişele. E ca şi mireasă la ora asta.

Refuză să-şi ducă gândul mai departe. Coborî din aşternut, îşi găsi pantofii de casă şi se apropie de masă. Scoase din sertar caietul în care-şi ţinea jurnalul. Avea copertele brune, cu litere şi ornamente aurii, şi cu tăietura galbenă. Între foi, Hadasa păstra flori presate, frunze uscate din care nu mai rămăseseră decât nervurile, fluturi fără viaţă, fire de iarbă. Pe marginile paginilor erau

schiţaţi trandafiri, struguri, şerpi, monştri păroşi şi încornoraţi, cu solzi pe spinări şi gheare de dragoni la picioare. Între desene erau presărate cercuri, puncte, pătrăţele, cheiţe, al căror înţeles tainic numai Hadasa îl ştia. Începuse să-şi scrie jurnalul încă din clasa a treia. Scrisul îi rămăsese copilăresc, cu greşeli gramaticale ici şi colo. Era acum o fată de nouăsprezece ani. Anii trecuseră ca un vis...

Răsfoi jurnalul, se opri la unele pagini, pe altele le sări. Unele gânduri i s-au părut uimitor de mature pentru vârsta la care le aşternu-se pe hârtie. Altele erau naive, ridicole. Pătimise mai tot timpul. Suferinţele îi erau încrustate pe fiecare filă, în fiecare rând. A trecut prin spaime stranii, a îndurat umilinţe din partea colegelor de şcoală, a profesorilor, a verişoarelor! Numai maică-sa şi unchiul Abram erau pomeniţi în termeni afectuoşi. Dădu undeva de această însemnare : "Ce scop are viaţa mea? Prefer întotdeauna singurătatea şi nimeni nu mă înţelege. Dacă n-am să mă vindec de trufia mea prostească, atunci ar fi mai bine să mor. Doamne, învaţă-mă să fiu umilă!"

Pe o altă pagină, în josul unei poezii transcrise pentru ea de către Klonia, citi : "Va apărea, oare, vreodată ursitul meu? Cum va arăta? Eu nu-l cunosc, dânsul nu mă ştie. Eu nu exist acum pentru dânsul, dar destinul îl va aduce cândva în pragul meu. Sau, poate, nu se va naşte niciodată? Nu cumva destinul meu este să rămân singură până în ultima clipă?..." Dedesubt erau desenaţi trei peştişori. Nu-şi mai amintea tâlcul lor.

Îşi trase un scaun spre masă şi înmuie tocul în călimară. Voia să scrie ceva. Dar auzi deodată paşi dincolo de uşă. Se întoarse repede în pat, se acoperi cu plapuma şi se prefăcu adormită. După o clipă întredeschise uşor ochiul stâng. Uşa se crăpă cu un scârţâit şi intră mama ei, într-un chimonou roşu şi în papuci. Capul îi era înfăşurat într-un tulpan galben, din care ieşeau şuviţe de păr cărunt.

- Dormi, Hadasa? De ce arde lumina electrică?

- Tu eşti mămico? N-am putut adormi şi am citit puţin.

- Nici eu nu pot dormi. Vântul, grijile... Taică-tău are un nou obicei: sforăie.

- Tata a sforăit întotdeauna.

- Nu ca acum. O fi având polipi.

- Culcă-te lângă mine, mămico.

- Ce-ţi veni? N-am loc. Şi dai din picioare când dormi, ca un căluţ.

- N-am să te lovesc.

- Mai bine mă aşez pe scaun. Mă dor oasele de-atâta zăcut. Fetiţo, am de discutat cu tine un lucru foarte serios. Ştii că te iubesc ca pe lumina ochilor. Nu am pe nimeni în afară de tine. Tatăl tău, să fie sănătos, e un egoist, nu are nevoie de nimeni. Sunt de prisos pentru dânsul.

- Te rog, mămico, nu-l vorbi de rău.

- N-am nimic împotriva lui. Este ceea ce este. Trăieşte numai pentru sine, ca un animal. M-am deprins

cu dânsul. Dar, în ce te priveşte, vreau, fetiţo, să fii fericită. Să te bucuri tu de ceea ce eu nu am avut parte.

- Dar de ce-mi spui asta, mămico?

- N-am crezut niciodată că unei fete trebuie să i se impună viitorul soţ. Ştiu bine la ce duce asta. Trebuie, totuşi, să-ţi spun că ai luat-o pe un drum greşit. Mai întâi, acest Fişele este un băiat cumsecade şi chibzuit, priceput în afaceri. De tineri ca el nu te izbeşti la tot pasul. Pe lângă asta, bunicul lui, Şimen Kutner, e putred de bogat. Odată şi odată, totul va fi al lui Fişele.

- Mămico, nu, nu-l vreau pe Fişele! Ia-ţi gândul!

- Măcar lasă-mă să-ţi vorbesc. Te înşeli amarnic dacă te crezi fiică de oameni cu avere. Taică-tău a pus deoparte nişte ruble pentru zile negre. Eşti o fată fără zestre - şi bolnavă pe deasupra. Ăsta-i adevărul adevărat.

- Nu pricep ce vrei de la mine, mămico!

- Bunicul tău a hotărât căsătoria asta şi e îndărătnic ca un catâr. I-a şi poruncit lui Copl să ne taie alocaţia săptămânală. A jurat că n-o să ne lase moştenire nici o leţcaie. Poţi să-l crezi. O să rămânem pe drumuri. Taică-tău nu-i bun de nimic. Nu e în stare decât să mănânce şi să doarmă. Eu sunt mai bolnavă decât îţi închipui. Nu ştiu cât o mai duc.

- Mămico!...

- Nu mă întrerupe. Unchiul Abram e un om simpatic, ţin la el, dar nu ne putem bizui pe dânsul. A nenorocit-o pe nevastă-sa şi a ademenit o altă femeie... am uitat cum îi zice... da, Ida Prager, care s-a îngropat de

dragul lui în mahalaua Praga, unde el vine s-o vadă din an în Paşte. Mă doare inima când mă gândesc la dânsa. Pe fiicele lui nu le-a înzestrat nici măcar cu un fir de aţă. Acum s-a lipit de casa noastră. Vrea să-i dea la cap prin noi bunicului tău.

- Mie mi-e drag.

- Şi mie. Dar nu-i de-ajuns. E uns cu toate alifiile şi n-are gânduri curate. De ce se bagă în treburile altora?... Şi nici tinerelul pe care l-a adus la noi - Oizer-Heşl parcă-l cheamă - nu-mi place. Nu vreau să-l mai văd în casa noastră, mă auzi? Am să-l dau afară.

- N-o să mai vină.

- Nu uita, fetiţo, că suntem săraci şi că n-ai decât ce-i pe tine. Eşti, nu-ţi fie de deochi, frumoasă. Dar frumuseţea-i trecătoare. Până să te dumireşti, o să-l înhaţe alta pe Fişele şi tu o să rămâi cu buzele umflate.

- N-are decât să pună alta mâna pe el. Chiar şi azi!

- Şi cine o să te ia pe tine fără zestre? Bunicul o să te lase fără un ban.

- N-am nevoie de banii lui.

- O să ai nevoie, fata mea! S-au mai văzut fiinţe trufaşe ca tine. Când ai fost internată la Otwock - Domnul să te cruţe în viitor de aşa ceva! - ştii cât a costat? O sută de ruble pe săptămână! Nu vreau, ferească Sfântul, să te sperii, dar cu bolile de plămâni nu ştii niciodată cum stai. Şi dacă n-ai bani pentru doctori şi sanatorii, nici scăpare nu ai.

- Dacă-i aşa, am să mor şi gata!

- Of, Doamne! Parcă mi-ai fi înfipt un pumnal în inimă! N-am dormit nopţi la rând şi m-am tot gândit. N-ai pe lume un prieten mai bun ca mine. Dacă mi s-ar cere să-mi dau viaţa pentru binele tău, n-aş şovăi nici o clipă. Ţe pândeşte o mare primejdie, crede-mă. Ia aminte la ceea ce-ţi spune mama ta!

- Mămico, încetează cu jelaniile! Îţi spun o dată pentru totdeauna : nu mă mărit cu Fişele.

- Ăsta-i ultimul tău cuvânt?

- Da.

- Atunci, Dumnezeu să te aibă în paza lui! E adevărată vorba că propiul tău copil îţi este duşman. Nici mie nu mi-a plăcut tatăl tău, dar, în clipa când bunica ta, odihnească-se în pace, s-a pus pe plâns, am zis : fie, treacă de la mine, duceţi-mă sub baldachinul de cununie[1]. Copiii de azi au pietre în piept, nu inimi. Bine, eu am să tac. Dar tatăl tău o să facă scandal. O să rămânem muritori de foame.

- Am să muncesc.

- Faci pe grozava, dar nu eşti în stare să mişti un deget. De-abia respiri. Dacă n-aş avea eu grijă să-ţi iei medicamentele, nu te-ai putea ţine pe picioare. Ai nevoie de un cămin îndestulat şi de mulţi bani. Când am să închid ochii, taică-tău o să-ţi aducă o mamă vitregă înainte ca eu să mă fi răcit în groapă.

---

[1] Pătrat de stofă sau catifea, fixat pe patru stâlpi subţiri şi portativi, sub carese oficiază cununia religioasă la evrei.

- Mămico, te rog, lasă-mă în pace, spuse Hadasa şi-şi acoperi faţa cu ambele palme.

- Mă duc. O să-ţi aminteşti cândva de spusele mele, dar va fi prea târziu.

Dahe ieşi din cameră. Când a auzit clinchetul clanţei, Hadasa sări din pat. Luă în mâini jurnalul, ezită o clipă şi îl împinse apoi în sertar. Stinse lumina şi rămase nemişcată în mijlocul încăperii. Afară cădea o zăpadă uscată pe care vântul o izbea în geamuri. Hadasa avea sentimentul ciudat că se află într-o casă străină. Se întoarse la pat în vârful picioarelor. O durea capul. Fruntea îi era fierbinte. Îşi aminti ce-i spusese doctorul Mintz: boala ei nu fusese pe deplin învinsă. Îşi îngropă faţa în pernă şi începu să se roage în tăcere lui Dumnezeu. Era o rugăciune compusă de ea însăşi când fusese în sanatoriul din Otwock.

CAPITOLUL VII

1

Oizer-Heşl se văzu nevoit să renunţe la cele trei vizite săptămânale făcute o vreme Hadasei. Meşulem Moskat îi spusese ritos că nepoata lui se va logodi în curând şi că, în această situaţie, nu se mai cuvenea să dea lecţii particulare. Îi trecuse de mai multe ori prin gând să o cheme la telefon, dar era încă inhibat de acest complicat aparat modern. Rămânea până pe seară întins în pat, în cămăruţa lui din apartamentul Ginei. Noapte de noapte, casa mişuna de chiriaşii ei şi de oaspeţi. Auzea uşi deschizându-se şi închizându-se, lungi convorbiri telefonice, disputele nesfârşite dintre Broide şi Lapides, cântece ruseşti intonate de voci feminine şi aplauze. Gina îl invitase de mai multe ori să se alăture celor din salon, dar el s-a scuzat de fiecare dată sub un pretext sau altul. Cum ar arăta el în vestimentaţia lui hasidică, printre aceşti intelectuali moderni? Îşi cumpărase un guler moale şi o cravată de mătase neagră, dar de-abia îi ieşea în evidenţă înfăţişarea provincială. Muzica zgomotoasă a gramofonului, strigătele şi râsetele, siluetele care se profilau prin sticla mată a uşilor - totul îl intimida. Oamenii aceştia - îşi imagina dânsul - ştiu că el o aşteaptă tot timpul pe Hadasa şi se amuză pe seama lui.

Se ridică brusc în capul oaselor. Ce se întâmplă cu dânsul? De ce-şi pierde vremea visând cu ochii deschişi?

Venise la Varşovia să studieze nu să se irosească în poveşti de dragoste. Ah, cât îi invidiază pe vechii filozofi stoici, pe care nici un necaz, nici o suferinţă nu-i abăteau de la ţinta lor! Iar epicurienii îşi mâncau pâinea şi-şi beau vinul chiar şi atunci când casa ardea în jurul lor! El nu va fi niciodată capabil să le urmeze pilda. E întotdeauna la discreţia simţămintelor sale. Se gândeşte întruna la Hadasa, la camera ei, la cărţile ei, chiar şi la Şifre, slujnica familiei. Dacă, cel puţin, ar şti că Hadasa se gândeşte câteodată la dânsul! Sau, poate, l-a dat cu totul uitării! O să încerce, totuşi, să-i telefoneze. Sau să-i trimită o scrisoare? Coborî din pat, aprinse lampa şi se aşeză la masă pentru a-i scrie. După câteva clipe lăsă tocul din mână. N-are nici un rost! Nu, mai bine să moară decât să implore pe cineva! Se întinse din nou pe pat. Adormi greu, abia când se revărsa de ziuă.

Se trezi târziu. Îl durea capul. Se îmbrăcă şi ieşi să-şi cumpere două chifle şi o bucată de brânză. Se întoarse îndată, mâncă şi se apucă apoi să răsfoiască ponositele cărţi de şcoală cumpărate de la anticarii evrei de pe strada Swiento-jerska. După ce aruncă o privire într-un atlas geografic, trecu la o istorie a Rusiei, apoi la o gramatică rusească şi, în cele din urmă, se opri mai mult la o istorie a lumii. Îl atrase capitolul consacrat lui Carol cel Mare, împăratul Occidentului. Autorul îl prezenta ca pe un înzestrat bărbat de stat, un apărător al culturii şi bisericii, un reformator.

Oizer-Heşl clătină din cap: "De fapt, cu cât e mai crunt tiranul, cu atât mai mult e ridicat în slavă. Neamul omenesc îi iubeşte pe călăi..."

Încercă să se dăruiască în întregime lecturii. Ştia că, pentru a absolvi cele opt clase secundare şi a intra la universitate, trebuie să-şi folosească timpul cu rost, să înveţe zi şi noapte, aşa cum îi spusese Eidl. Totuşi, gândurile continuau să-l hărţuiască. Ce fel de lume e asta? Masacrele, hoţia, torturile se ţin lanţ, dar se vorbeşte întruna despre dreptate, libertate şi iubirea aproapelui. Iar el însuşi cu ce se ocupă? Stă şi toceşte cărţi pentru copii, visând să capete cândva, poate peste zece ani, o biată diplomă. Asta-i tot ce s-a ales din aspiraţiile adolescenţei lui? Marele oraş a făcut repede din el un ins descumpănit, bântuit de idei anapoda.

Se ridică şi se duse la fereastră. Îşi scoase ceasul de nichel din buzunarul vestei: arăta trei şi jumătate, dar seara de iarnă începuse a se lăsa. Fereastra dădea în curte, domnea acolo o linişte deplină. Ningea cu fulgi mari din pătratul de cer gălbui închis între acoperişurile din jur. Pe cocoşul de tablă de pe coama unei clădiri poposise o cioară. Penele ei negre aveau sclipiri albăstrii pe fundalul alb al ninsorii. Cioara privea, parcă încremenită, spre o lume ascunsă altora. Pe o streaşină păşea cu precauţie o pisică. O femeie cu un sac în spinare intră pe poartă. Se îndreptă spre lada de gunoi şi începu să scormonească în ea cu un cârlig. Scoase nişte cârpe şi le băgă în sac. Îşi îndreptă apoi spre etajele superioare o faţă pământie şi

schimonosită, cu un nas cârn-roşu şi porni să strige cu o voce tremurătoare: "Oase, cumpăr oase, cumpăr cârpe, oase, oase!"

Oizer-Heşl îşi lipi fruntea fierbinte de geamul rece. "Femeia asta, îşi spuse el, a fost cândva tânără, iar vita ale cărei oase vrea să le cumpere a fost un viţel care zburda pe pajişti. Natura preface totul în gunoi. Nici o filozofie nu poate împiedica asta."

Se întinse pe pat şi închise pleoapele. Hadasa va îmbătrâni şi ea. O să moară şi o vor purta în sicriu de-a lungul străzii Gensza până la cimitir. Atunci, ce noimă are iubirea? De ce să-i fie dor de dânsa? Ce i-ar căşuna lui dacă s-ar mărita cu Fişele? Trebuie să dobândească şi el indiferenţa celor care practică yoga, să înveţe a pătrunde, încă în viaţă fiind, în Nirvana.

Îl trezi soneria de la intrare. Un sunet scurt, apoi linişte. După un timp, se auzi din nou soneria. De data asta, sunetul se repetă imediat. După aceea, iar tăcere. Trecură un minut, două şi Oizer-Heşl auzi o bătaie în uşa cămăruţei sale. Deschise ochii şi zări prin geamul mat două siluete. Se ridică în capul oaselor. Ştia că trebuie să spună ceva când i se bate în uşă. Uitase, însă, în ce fel. Strigă:

- Sunt aici!

Se deschise uşa şi Gina îşi băgă capul.

- O domnişoară întreabă de tine. Poate intra?

- La mine? Să intre.

Gina se trase îndărăt şi intră Hadasa. Purta jacheta cu care se încheia cu panglici, pălărioara de catifea şi încălţări cu jambiere. Câţiva fulgi de nea îi rămăseseră pe umeri. Ţinea în mână o poşetă neagră şi o carte subţire cu coarţele roşii. Se uită în jur, clătină din cap şi făcu o mişcare nesigură, ca pentru a se retrage. După o clipă. Gina închise uşa.

- Nu mă recunoaşteţi? întrebă Hadasa în poloneză.

- Ba da, ba da!

- Sunt Hadasa.

- Da, Hadasa.

- V-am trezit din somn?

- Nu, nicidecum. Nu m-am aşteptat...

Oizer-Heşl coborî din pat, cu părul în neorânduială, palid la faţă, neştiind, de emoţie, ce să facă mai întâi. Izbuti să îngaime:

- Doamne, ce surpriză...

- De ce n-aţi mai venit la ore? Mi-am închipuit că sunteţi bolnav.

- Nu, nu-s bolnav. Luaţi, vă rog, loc...

- V-am aşteptat, dar aţi dispărut aşa, dintr-o dată. Unchiul Abram mi-a spus unde locuiţi.

Tăcură amândoi. Oizer-Heşl îşi dădea seama că vizita Hadasei era ceva cu totul neobişnuit, dar nu-i desluşea scopul.

- Mi-am spus că, poate, v-am supărat în vreun fel, zise ea rupând tăcerea.

- Dumneavoastră să mă fi supărat pe mine? O, nu...

- Nici măcar n-aţi telefonat.

- Mi s-a interzis să vin la dumneavoastră.

- Cine v-a interzis?

- Bunicul dumneavoastră. Mi-a spus că vă logodiţi şi că nu-mi mai puteţi da lecţii.

- Nu-i adevărat.

Hadasa se aşeză pe o margine de scaun, lângă măsuţă. Îşi scoase o mănuşă şi şi-o îmbrăcă imediat la loc.

- Aveţi treabă, nu-i aşa? Plec îndată.

- Vă rog să rămâneţi.

- Mi-am spus că îmi sunteţi şi prieten, nu numai elev. Întrebam mereu slujnica dacă n-aţi sunat. Şi unchiul Abram s-a interesat de dumneavoastră.

- Ce carte-i asta? o întrebă el, parcă dorind să schimbe subiectul discuţiei.

- E *Victoria* de Knut Hamsun

- Un roman?

- Da.

Tăcură iar. Hadasa zări manualele.

- Văd că învăţaţi de unul singur.

- N-am încotro. Mi-e teamă că n-am să fac faţă - examene, cărţi întregi de înghiţit... Sunt prea bătrân pentru asta.

- Totuşi să nu renunţaţi.

- Mă întreb la ce mi-ar folosi. Ar trebui să mă las păgubaş.

- Sunteţi prea pesimist. Vă pot înţelege, mai ales acum, când toţi sunt împotriva mea: bunicul, tata, până şi mama...

- Dar ce vor de la dumneavoastră?

- Ştiţi ce vor. Iar eu nu pot să le fac pe plac.

Hadasa vru să mai spună ceva, însă renunţă. Se ridică şi se îndreptă spre fereastră. Oizer-Heşl o urmă. Afară, amurgul devenise albăstriu. Zăpada cădea încet, ca muncită şi ea de gânduri. De departe se auzea un vuiet înăbuşit ca un geamăt adus de vânt sau un freamăt de pădure.

Lui Oizer-Heşl i se tăie rasuflarea. Închise ochii. Ar fi vrut ca timpul să stea în loc, ca pe timpul lui Ioşua[1], şi înserarea să nu se mai sfârşească, iar el să rămână ca acum, alături de Hadasa, o veşnicie.

Îşi întoarse faţa spre ea şi privirile lor se întâlniră. Lumina scăzută învăluia trăsăturile Hadasei. Ochii ei adumbriţi erau larg deschişi. Oizer-Heşl avu senzaţia că a mai trăit cândva aceste clipe, poate într-o altă viaţă.

- Mi-a fost dor de tine, murmură el.

Hadasa tresări. Emoţia o sugrumă.

[1] Potrivit unui capitol biblic referitor la perioada stabilirii evreilor în Ereţ-Israel după ieşirea din Egipt, la rugămintea lui Ioşua, urmaşul lui Moise, Dumnezeu a ţinut în loc soarele şi luna în cursul unei lupte, astfel ca evreii să-şi poată înfrânge vrăşmaşii înainte de căderea nopţii.

- Şi mie, izbuti ea să şoptească. Şi mie... tot timpul!

2

Hadasa plecase. Se întunecase, dar Oizer-Heşl nu aprinse lumina. Întins pe pat, cu hainele pe el, urmărea fâşiile de lumină care se iveau din când în când pe tavan, pierzându-se apoi prin unghere. Avea nevoie de linişte. Se întreba dacă Hadasa îl vizitase cu adevărat ori totul fusese o năzărire. Chiar rostise ea acele cuvinte? Dar realitatea şi visul nu sunt oare unul şi acelaşi lucru? N-a spus Berkeley[1] că întreaga realitate este doar un vis răsădit în spiritul omului de către Dumnezeu?... Copilării! El şi Hadasa sunt două fiinţe care se iubesc. Hadasa o să-l ia de bărbat, se vor strânge în braţe, se vor săruta, vor avea copii... Nu, asta nu-i cu putinţă! N-o să-i îngăduie bătrânul. Nu cumva Hadasa regretă, chiar în clipa asta, ceea ce s-a petrecut între dânşii? Dar cuvintele ieşite de pe buzele ei nu mai pot fi luate îndărăt, aparţin istoriei cosmosului.

O bătaie în uşă îi întrerupse gândurile. Vru să răspundă, însă nu izbuti. După câteva clipe, bătaia se repetă, uşa se deschise şi se ivi Gina. La lumina care se strecura din coridor, Oizer-Heşl zări coafura ei înaltă,

[1] George Berkeley, episcop şi filozof irlandez (1685-1753).

împodobită cu bucle şi piepteni; diamantele cerceilor ei lungi împroşcau raze multicolore.

- Dormi Oizer-Heşl?

- Poftim? Nu, nu!

- Atunci de ce nu răspunzi? M-am speriat. De ce stai pe întuneric? Era timpul să aprinzi lumina, se văd trei stele pe cer[1].

- Azi e sâmbătă? întrebă el ca buimac.

- Ia te uită, nu poate face omul o glumă? Şi ce dacă a fost o fată la tine? Nu-i cazul să te pierzi cu firea. Deşi, la drept vorbind, te pot înţelege. E frumoasă foc. Pot să aprind lumina?

- Da, sigur.

Gina răsuci comutatorul şi Oizer-Heşl se aşează în capul oaselor. Orbit de lumină, se frecă la ochi. Gina rămăsese în picioare, rezemată de tocul uşii.

- Spune-mi, băiete dragă, mănânci vreodată ceva ori posteşti tot timpul?

- Ce vă trece prin cap? Cum să nu mănânc?

- Unde mănânci? Vreau ca de mâine să iei prânzul la mine. Pot să-ţi dau şi acum ceva. Chifle cu unt, brânză, ouă...

- Mulţumesc frumos, dar sunt sătul.

[1] Tradiţia religioasă evreiască interzice orice contact cu focul, inclusiv aprinderea luminii, sâmbăta şi de sărbători, până la căderea serii.

- Cu ce te-ai săturat? N-ai ieşit din cameră de atâtea ore! Chiar dacă ai fi mâncat azi de dimineaţă un bou cu copite cu tot, inima îţi leşină acum de foame. Iartă-mă că mă amestec în treburile tale. Aproape că ţi-aş fi putut fi mamă.

- Vă-nşelaţi, nu mi-e deloc foame.

- Totuşi, dă-te jos din pat şi hai în sufragerie. N-ai călcat pe acolo până acum. Subchiriaşii mei sunt plecaţi şi nimeni nu o să te deranjeze. Nu-ţi fie teamă de mine, la urma urmei nu mai sunt o tinerică.

Oizer-Heşl se ridică în picioare, îşi îndreptă gulerul şi tichia şi o urmă cu paşi şovăielnici. Gina îl apucă de încheietura mâinii şi-l conduse prin lungul coridor al apartamentului până în sufragerie. Văzu acolo un bufet, o masă mare, cu picioarele masive şi scaune de jur-împrejur. Gina îi spuse să ia loc şi ieşi. Se întoarse curând, cu o tavă pe care se aflau un platou cu prăjituri de casă şi o sticlă de lichior.

- Gustă ceva înainte de a te spăla pe mâini. Nu mă priveşte dacă vrei să mănânci nespălat. De lichior nu te speria, e dulce şi slab, cum ne place nouă, femeilor.

Oizer-Heşl îi mulţumi. Luă o prăjitură, iar Gina îi turnă în păhărel puţin lichid purpuriu. El murmură ceva, ca şi cum ar fi recitat o binecuvântare; sau poate că i-a urat sănătate amfitrioanei. Sorbi din păhărel şi muşcă din prăjitură. Gina ieşi din nou şi reveni cu unt, brânză şi un coşuleţ cu chifle presărate cu chimion.

Un ceasornic de modă veche, atârnat de perete, cu lanţuri lungi şi greutăţi aurite, începu să scârţâie şi sună răguşit de nouă ori. Gina se uită mirată la cadranul lui.

- E de-abia nouă? Aveam impresia că e mai târziu. Zac aici în singurătate şi orele se scurg, se scurg... Pot să te întreb cine-i domnişoara care a fost la tine? Aş putea jura că-i fata lui Niunie Moskat.

- Da, dânsa era.

- Am auzit multe despre ea, dar n-am întâlnit-o niciodată. Închipuie-ţi, Abram, unchiul ei, e îndrăgostit de dânsa până peste urechi.

Lui Oizer-Heşl îmbucătura i se opri în gât.

- Abram? Cu neputinţă!

- Viaţa o să te înveţe că totu-i cu putinţă! E o taină a lui, dar toată lumea şi-a dat seama. Ce spui de asta? Un nătărău bătrân!

- Dar e căsătorit.

- Pentru el n-are nici o importanţă. Nu-i pasă de nevastă-sa. Nu e un bărbat, e un vulcan. Chiar dacă ar divorţa de soţia lui, familia nu ar permite s-o ia pe Hadasa. I se propun fetei partide, dar el le zădărniceşte. Dacă Hadasa nu poate fi a lui, atunci să nu fie nici a altuia!

- Ce poveste!

- E teribil de gelos. Nu pricep cum de acceptă prietenia ei cu dumneata. De unde îţi ştia ea adresa?

- Chiar Abram i-a dat-o.

- O fi şi asta o socoteală. A pus stăpânire pe întreaga familie: pe Niunie, pe Dahe, pe fată. Nu fac nici o mişcare fără dânsul. Parcă i-ar fi hipnotizat.

Oizer-Heşl vru să spună ceva, dar nu-şi găsi cuvintele. Văzu deodată dublu tot ce era în jurul lui: pe Gina, lampa, soba de teracotă cu brâul aurit, ceasornicul. Încercă să apuce o chiflă, dar mâna i se mişcă în gol. Scaunul de sub dânsul parcă plutea.

- Vrea pesemne să te ajute în pregătirea examenelor.

- Aşa e.

- Dacă ţi-e greu să te duci acasă la ea, poate veni dânsa aici pentru meditaţii. Dar nu te îndrăgosti de ea. E bolnavă de plămâni, a stat nouă luni într-un sanatoriu. Şi-ai să-ţi faci un duşman de moarte din Abram. Dumnezeu ştie ce cloceşte el. Crede-mă, îţi spun toate astea fără nici un gând ascuns. Poate că mai bine ar fi să tac. Vorbesc pentru că sunt singură şi tristă, atât de tristă că-mi doresc uneori moartea.

- Ferească Dumnezeu! Sunteţi încă o femeie tânără.

- Nu mai sunt tânără. Şi nici prea deşteaptă nu sunt Nu ştiu ce spune lumea despre mine - pesemne, nu lucruri bune -, dar te asigur că sunt cu totul altfel decât Abram. El e un fustangiu, îl atrage orice femeie, iar eu nu pot iubi decât un singur om. Dacă aş fi nimerit în mâini bune, aş fi fost cea mai credincioasă dintre soţii. Dar mama mea, odihnească-se în pace, a vrut să mă fericească

aşa cum a crezut ea. Ştii, nu-i aşa, că sunt fiica rabinului din Bialodrewna?

- Da, ştiu.

- E o istorie lungă. Mi-ar trebui şapte zile şi şapte nopţi ca să-ţi povestesc a mia parte. Dar de ce să-ţi împuiez capul cu tragedia mea. Eşti prea tânăr pentru asta. M-am chinuit unsprezece ani cu Akiva, bărbatul meu. Nu l-am iubit niciodată - Dumnezeu să nu mă pedepsească pentru vorbele mele. Nu l-am putut suferi din prima zi. Pe Hertz Janower îl cunosc din copilărie. Tatăl lui a condus şcoala talmudică din oraşul nostru. De ce îţi înşir toate astea? Ştiu eu? Mă hărţuiesc tot felul de gânduri... Poate pentru că aş vrea să faci cunoştinţă cu Hertz. E un mare învăţat. Spune-mi, mai ai vreo treabă în seara asta?

- Nu, n-am.

- Poate trecem pe la dânsul. I-am vorbit despre dumneata şi e dornic să te cunoască. O să iau o sanie. N-are ce să-ţi strice. O să faci o plimbare, iar eu o să mă înseninez puţin. O să râzi de mine, dar mă interesează impresia pe care o să ţi-o facă. Eu, una, sunt atât de descumpănită că nu mai înţeleg nimic... Termină de mâncat. Nu te grăbi. Acolo, seara de-abia începe. Hertz e o pasăre de noapte.

Gina râse. Dar ochii i se umplură de lacrimi. Se ridică şi ieşi repede. Oizer-Heşl o auzi plângând şi suflându-şi nasul în camera de alături.

3

Hertz Janower locuia pe strada Gnojna, într-o clădire mare, cu o curte lungă, plină cu butoaie. Pe scara scufundată în beznă, Gina aprinse chibrit după chibrit. Apartamentul era situat la etajul doi. Gina împinse uşor uşa, care se deschise ca de la sine. Coridorul nu era luminat. Răzbăteau aici razele palide ale lămpiţei cu gaz din bucătărie. O slujnică scundă şi grasă, cu obraji rumeni ca de ţărancă şi picioare groase neîncălţate, spăla acolo vasele. Se apropie de intrare ducând un deget la buze. Le dădea astfel de înţeles să nu facă zgomot.

- Hilde Kaliszer e aici? o întrebă Gina făcând o grimasă.

- Ssst! Stăpânul mi-a poruncit să nu las pe nimeni înăuntru.

- N-avea grijă, spiritele n-o vor lua la fugă, făcu Gina furioasă. Îşi scoase mantoul şi pălăria şi-i ceru lui Oizer-Heşl să-şi dezbrace şi el paltonul.

- Sper că nu eşti sperios, îi mai spuse. Profesorul meu se joacă de-a spiritismul. Ştii ce-i asta?

- Da, am citit câte ceva. Se stă de vorbă cu morţii.

- O curată nebunie! Dar ce pot face? Toate minţile strălucite au câte o scrânteală... Spune-mi, Dobe, cine-i la dânsul?

- Finlender, Dembitzer, Messinger şi fata aceea, Hilde... A, e şi Abram, era să uit.

- Şi Abram?

Auzind de Abram, Oizer-Heşl se trase îndărăt.

- Cred că ar fi mai nimerit să nu intru. Noapte bună, zise el şi se uită spre paltonul lui, atârnat de cuier.

- De ce fugi? Ce mai cavaler! Zău, e ruşinos!

- O să deranjez. Mă întorc acasă.

- Dumnealui s-o fi temând de morţi, făcu slujnica.

- Nu, nu de asta.

- Hai, vino, nu te face de râs, insistă Gina.

Îl luă de mână şi-l trase spre o uşă cu geamurile mate, pline cu zgârieturi. O deschise şi intrară într-o încăpere mare, cu tapetele scorojite şi tavanul murdar. Un lampadar cu abajurul stacojiu răspândea o lumină sângerie, ca în camera unor copii bolnavi de pojar. În mijloc, la o masă mică, pătrată, şedeau cinci bărbaţi şi o femeie. Îşi ţineau cu toţii palmele lipite de marginea mesei şi tăceau. Primul care-i observă pe noii veniţi fu Abram, care stătea cu faţa spre uşă. Barba lui neagră ca smoala era zbârlită. Faţa congestionată părea şi mai roşie în lumina lampadarului. Când i-a văzut pe Gina şi pe Oizer-Heşl, s-a ridicat brusc de pe scaun, parcă pentru a alerga spre ei. Rămase totuşi pe loc şi se mulţumi să le facă un semn din cap. În dreapta lui şedea un om mărunţel, cu faţa îngustă, palidă, bărbia ascuţită şi fruntea înaltă, brăzdată de cute adânci. Părul, care-i mai creştea doar spre ceafă, i se revărsa în plete pe spate. La gât îi atârna o lavalieră de mătase neagră. Oizer-Heşl îi văzuse fotografia în casa Ginei. Era Hertz Janower.

În stânga lui Abram şedea o fată cu părul negru desfăcut, fruntea rotundă, faţa albă şi ovală, bărbia ascuţită. Un guler înalt îi înconjura strâns gâtul. De umeri îi atârna un şal de mătase. Privea furioasă în gol, vădit deranjată de întreruperea şedinţei. Ochii ei îi amintiră lui Oizer-Heşl de nihilistele pe care le văzuse cândva într-o fotografie. Lângă ea se afla un bărbat înalt şi slab, cu părul cărunt pieptănat spre ceafă şi cu cearcăne încreţite sub ochi. Ceilalţi doi bărbaţi şedeau cu spatele spre uşă. Oizer-Heşl observă că unul dintre ei e cocoşat.

- Hmm! Hmm!... mormăi Hertz Janower ca un evreu credincios stingherit în timpul rugăciunii, după care îi făcu Ginei semn să se apropie şi să ia loc.

- Iar în jurul mesei! exclamă ea sfidându-l. Nu i-aţi trezit încă pe morţi din somnul lor?

- Hmm! Hmm! continuă Hertz să mormăie, clătinând nervos din cap.

- Hmm! Hmm! îl imită zeflemitor Gina. Terminaţi cu comedia asta. N-am venit aici să mă ocup de vrăjitorii.

Hilde, care avea rolul de mediu, o fulgeră din priviri şi-şi luă mâinile de pe masă. Apoi, parcă smulgându-se de pe scaun, se ridică în picioare. Purta o rochie lungă până la podea şi pantofi cu tocuri joase.

- N-are nici un rost! strigă ea. Să punem capăt!

Îşi luară şi ceilalţi mâinile de pe masă şi începură să se uite în jur, să vorbească, să-şi îndrepte spinările, ca şcolarii când sună de recreaţie. Abram se ridică cel dintâi, bătu din palme şi se îndreptă cu paşi repezi spre Gina şi

Oizer-Heşl, bucuros de parcă i-ar fi aşteptat nerăbdător de multă vreme. O cuprinse pe Gina cu braţele şi-şi lipi faţa de obrazul ei. Îşi aşeză apoi palmele pe umerii lui Oizer-Heşl şi exclamă:

- Te-am adus cu gândul! Sau poate că prorocul Ilie te-a îndrumat încoace. Te caut de multe zile.

- Ginuţa, ai stricat totul, spuse Hertz Janower îmbufnat.

Figura lui îngustă se schimonosi, ca a unui copil căruia i-au fost împrăştiate jucăriile. Privi o clipă rugător spre fata cu părul desfăcut, ca pentru a-şi cere scuze. Se îndreptă apoi spre Gina. Oizer-Heşl remarcă pantalonii lui de catifea şi pantofii de casă cu pampoane.

- Vorbesc serios, Ginuţa, dragostea mea, spuse el, dojenind-o cu gingăşie. Mi-ai zis că n-o să vii în seara asta.

- Vasăzică, nu mai am voie să vin aici când vreau! Nu te teme, spriritele nu o vor lua la goană. Dacă unul dintre ele o să se supere, nu va fi nici o nenorocire! spuse Gina şi privi încruntată spre Hilde.

- Profesore, eu plec, făcu tăios fata.

- Ginuţa!... Dragă Hilde, nu pleca! Te rog!

Janower se uita ba la Gina, ba la Hilde. Fata îşi strângea părul cu mişcări rapide şi şi-l prindea cu ace.

- Ce rost are gâlceava asta? continuă el. Sunt în joc lucruri importante. Căutăm adevărul. Iar voi, cu orgoliile voastre, distrugeţi totul. E păcat! Am stat în jurul

mesei exact cincizeci de minute. Încă zece minute şi ni s-ar fi răspuns. Măcar să fi întârziat puţin...

- Să fi întârziat? Asta-i bună! Ori de câte ori calc pe aici, fie că aud bazaconiile voastre despre spirite, fie că vă văd ridicând de la podea masa asta blestemată. Am s-o fac ţăndări, ca să se termine o dată pentru totdeauna cu asemenea poveşti!

- E o tigroaică, nu o femeie! făcu Abram.

- Noapte bună, profesore! spuse Hilde şi întinse spre el o mână mică, albă, cu degete lungi şi unghii ascuţite.

- Noapte bună! Noapte bună! Îmi pare rău că pleci. Mai stai puţin... îi spuse rugător Hertz Janower, după care o întrebă pe Gina: Cine-i tânărul acesta?

- E Oizer-Heşl Banet, noul meu subchiriaş. Ţi-am mai vorbit despre dânsul.

- Fii bine venit! Sunt încântat să te cunosc! îi spuse Hertz Janower, după care făcu prezentările: dumneai este domnişoara Hilde Kaliszer şi dumnealui doctorul Messinger (arătase spre personajul înalt, cu cearcăne); ei sunt domnii Finlender şi Dembitzer. Am auzit de dumneata. Bunicul dumitale este, pare-mi-se, rabinul din Tereşpolul-Mic. Un mare învăţat! O minte fără pereche!... Ascultă-mă: chestia cu masa nu-i o aiureală. Mulţi savanţi cred în spiritism. Printre ei şi Lombroso, care a fost până nu de mult un idol al materialiştilor...

- Domnule profesor, acum chiar că plec, spuse Hilde pe un ton ferm.

- Mă rog, dacă vrei neapărat. Dar fii bună şi dă un semn, telefonează-mi! De ani de zile caut un mediu ca tine. Şi nu lua în nume de rău cele întâmplate. Gina e foarte cumsecade, dar nu-şi poate stăpâni nervii.

- Nu-i cazul să mă scuzi! Şi nu da vina pe nervii mei! Dacă nu te poţi lipsi de domnişoara Kaliszer, poţi pleca împreună cu dânsa.

- Gina, o iei chiar în serios? interveni Abram, ameninţând-o în glumă cu degetul arătător.

- Iau în serios tot ce fac. Nu sunt o actriţă ca altele. În orice caz, nu o actriţă de mâna a zecea...

Hilde zvâcni, gata parcă să se năpustească asupra Ginei, şi ieşi din cameră trântind în drum un scaun. Frângându-şi mâinile, Hertz Janower alergă după dânsa pe picioarle lui scurte. Uşa cu geam se izbi de toc cu un zăngănit. De pe coridor se auziră plânsete. Finlender, cocoşatul, scoase un pieptăne din buzunarul de la piept şi începu să şi-l dea prin păr; ochii lui mari o priveau pe Gina strâmb, dispreţuitor. Dembitzer - un bărbat vânjos, cu faţa mare, cărnoasă, plină cu negi - scotoci într-un buzunar după tutun şi foiţă şi-şi răsuci la repezeală o ţigară cu degetele lui murdare, îngălbenite. "Astea-s femeile! spuse el clipind cu înţeles spre Abram. Un neam dat dracului!..." Apoi se aplecă şi reaşeză la locul lui scaunul răsturnat de Hilde.

Singurul care nu se ridicase de la masă, de parcă nimic nu s-ar fi petrecut în jurul lui, fusese doctorul Messinger. Trupul lui lung şi uscat parcă înţepenise pe scaun. Braţele îi atârnau. Ochii lui mici, aproape ascunşi sub pleoape, priveau spre fereastră, ca şi cum ar fi văzut prin perdele. Părea că pluteşte în altă lume...

- Messinger, ai adormit? îi strigă Abram.

El îi răspunse într-un idiş nemţit:

- Da! Nu! În numele lui Dumnezeu, lăsaţi-mă în pace!

4

- Ce balamuc! murmură Abram ca şi cum ar fi fost singur în încăpere. Apoi spuse cu glas tare: Gina, ce ai tu cu jocul ăsta de copii?

- Ăsta-i joc de copii? Oamenii luminaţi cu altceva se ocupă, nu cu prostii pe gustul croitoreselor. Mai mare ruşinea! Şi nu mai vreau s-o văd pe fata asta! Am să-i spun lui Hertz pe şleau: ori eu, ori ea! Nu admit să se învârte pe aici o asemenea destrăbălată!

- Vai, Gina, exagerezi.

- Ştiu bine ce spun. Mai bine n-aş fi ştiut... Dacă Hertz crede că o să-mi distrug viaţa pentru ca el să facă nişte experienţe idioate, atunci se înşală amarnic.

- De ce "idioate"? întrebă pe neaşteptate Messinger, fără a se întoarce cu faţa spre Gina. Cercetări

de acest fel se fac şi la Paris, la Petersburg, la Viena, la Londra. E vorba de una şi aceeaşi temă fundamentală: nemurirea sufletului...

- Domnule Messinger, veţi fi fiind un foarte bun tolepat. Dar treburile mele mi le cunosc mai bine. Hertz o să se tot joace cu masa şi cu pretinsele spirite până va pierde totul: numele, cariera şi pe mine. Dacă zboară în jurul nostru suflete care vor să ne vorbească, nu e nevoie pentru asta de o fată năucă...

- E un lucru stabilit că există oameni cu calităţi de mediu, care ne pot înlesni comunicarea cu fiinţe superioare.

- Basme! Şarlatanie! De ce ar alege-o fiinţele superioare tocmai pe Hilde Kaliszer? Pentru că umblă cu părul despletit şi-şi holbează ochii?

Se deschise uşa dinspre coridor şi intră Hertz Janower. Faţa lui îngustă era de o paloare cadaverică. Pe frunte îi sticleau broboane de sudoare. O privi pe Gina cu doi ochi măriţi şi îndureraţi şi-şi ţugui buzele gata să plângă.

- Nu se face asta, Ginuţa, spuse el după o clipă de şovăială. Pur şi simplu ai gonit-o. Mai mare ruşinea!

- Te-am avertizat c-o să ajungem aici, dar nu m-ai ascultat. Mai întâi ţi-a venit chef de hipnotism, pe urmă ai trecut la scrierea automată, acum tragi duhurile de poală. Ascultă, Hertz: am pătimit mult de dragul tău, dar toate au o măsură. Sunt târâtă în judecăţi rabinice, îndur mereu jigniri, mi se vorbeşte ca unei târfe. Iar tu stai aici şi

vânezi spirite. Nu mai vreau! Auzi sau nu? Una din două: ori rămâi cu tipa asta şi te apuci de vrăjitorie, ori te porţi ca un om normal. Nu mai suport situaţia asta!...

Plecă fruntea, îşi ascunse faţa în palme şi izbucni în plâns. Abram îşi scoase batista de mătase din buzunarul de sus şi se îndreptă spre dânsa, gata să-i şteargă lacrimile. Messinger se desprinse, în toată lungimea lui, de pe scaun.

- Noapte bună, profesore! Pe altă dată!

- De ce te grăbeşti? îl întrebă Hertz Janower. Scuză-mă pentru cele întâmplate. Speram că ne vei face o demonstraţie.

- Astă-seară nu sunt în formă, *au revoir*, îi replică Messinger şi ieşi cu paşi mari.

- Ar fi bine să plec şi eu, zise Dembitzer.

- De ce fugiţi cu toţii? făcu Gina şi începu să-şi sufle nasul în batista lui Abram. Voi nu aveţi nici o vină. Numai eu sunt vinovată de nenorocirile mele.

O înecară iar lacrimile. Fugi din cameră, trântind uşa cu putere.

- Nu pricep ce-i cu ea, spuse Hertz Janower suspinând şi încleştându-şi degetele. Stă prost cu nervii. Primeşte într-adevăr lovituri din toate părţile.

Fugi apoi pe coridor după dânsa.

- E isterie, nimic altceva, zise Finlender, cocoşatul.

- Nu, nu-i isterie, spuse Dembitzer, care-şi răsuci o ultimă ţigară. E geloasă - şi nu fără temei.

- Ai auzit? întrebă Abram pe Oizer-Heşl. Necazuri peste necazuri, oriunde te uiţi. Hai, băiete, e timpul s-o luăm spre casă. Perechea o să se împace şi fără noi.

- Aveţi dreptate.

Ieşiră pe coridor. Abram îşi îmbrăcă blana cu guler de samur şi căciula lui înaltă, îşi atârnă umbrela de braţ şi-şi aprinse un trabuc. Oizer-Heşl îşi puse şi el paltonul şi coborâră scara. Poarta imobilului era încuiată. Abram trase tare de mânerul clopotului. Se auzi un lătrat de câine şi paznicul veni să le deschidă.

- O, s-a lăsat un geruleţ! exclamă Abram când au ieşit în stradă. Fiecare se prosteşte în felul lui. Unul aleargă după bani, altul după femei, al treilea preferă să stea de vorbă cu morţii... Dar mai bine spune-mi: a fost Hadasa la tine?

- Da, a fost.

- Când?

- Astăzi.

- Ce ţi-a spus? Despre ce aţi discutat?

- O să vină la mine pentru lecţii.

- Cum arată?

- E cam palidă.

- Fata asta trăieşte o tragedie. Sunt mari frământări în familia ei. Ţi-am povestit, mi se pare, că ai ei vor neapărat s-o mărite cu un mucos lacom şi mărginit. Îl interesează numai şi numai dota ei. Se potriveşte cu dânsa aşa cum aş fi eu bun de rabin. Când l-a văzut, Hadasei i s-a făcut silă de el. Ştiu eu de unde vine tot răul.

Pe lângă bunicul ei s-a pripăşit un slugoi şiret, o javră fără pereche în toată Varşovia. Toată familia e în mâinile lui, până şi căsătoriile sunt puse la cale de dânsul. Au chemat în ajutor şi un peţitor de meserie, Zainvel Srocker, alt individ scârbos, care se târâie cu hernia după el, şi au pornit cu toţii un adevărat război împotriva acestei fete firave. Sunt atât de revoltat, că-mi vine să mă reped asupra ticălosului bătrân şi să-i rup oasele.

Zicând asta, Abram apucă umbrela de mâner şi începu să se dueleze cu vântul rece care îi bătea în faţă.

- Nu înţeleg asta. S-o mărite cu de-a sila? Cu neputinţă!

- Te înşeli. Sunt în stare de orice. Ţin la Hadasa ca la o fiică. Aproape că s-a născut în braţele mele. Niunie, taică-său, e un laş, tremură ca varga în faţa bătrânului Moskat, care-l ameninţă cu desmoştenirea. Pe toţi îi ameninţă de vreo treizeci de ani. Idioţii ăştia şi-au băgat în cap că o să le lase milioane. Adevărul este că o să arunce mai degrabă banii în Vistula. Ce să te mai bat la cap? L-au convins pe cârpa asta de Niunie şi au plecat cu el la rabinul din Bialodrewna, să încheie acolo o înţelegere asupra căsătoriei Hadasei. Ea nu ţi-a povestit nimic?

- Da, câte ceva.

- Trebuie să-ţi spun că i-ai căzut cu tronc la inimă. Ai ceva aparte, îmi dau seama, nu eşti numai inteligent şi învăţat. Fetelor le plac tineri ca tine. O să-ţi vorbesc

sincer şi te rog să-mi răspunzi tot aşa. Ce crezi despre Hadasa? Ţii la ea?

- Da, foarte mult.

Oizer-Heşl simţi că i se taie genunchii. Abia izbuti să-şi stăpânească clănţănitul dinţilor.

- De ce tremuri? De fapt, te înţeleg. Tremură... dacă ţi-o cere inima... Pe mine mă înfioară ceea ce se urzeşte împotriva Hadasei. E ca o floare gingaşă, crescută în seră, pe care o mână grosolană o poate ucide. Mai bine să moară decât să o înhaţe neghiobul de Fişele şi bunicul lui, cămătarul. Da, socoate-mă nebun, dar aş prefera să merg în urma sicriului ei decât să joc la aşa o nuntă...

Abram tăcu şi-şi duse o mână la piept în dreptul inimii. Ochii lui mari şi negri se umplură de lacrimi. Oizer-Heşl simţi că-i dau şi lui lacrimile.

- Ce-i oare de făcut, spuse Abram, parcă vorbindu-şi numai sieşi.

- Eu aş face orice, mi-aş da şi viaţa pentru ea...

- Bine, frăţioare, o ştiu, o ştiu... Noapte bună! O să mai vorbim curând.

Abram ridică umbrela şi făcu semn unei sanii care tocmai trecea pe lângă ei. Luă mâna lui Oizer-Heşl şi i-o strânse cu putere. Urcă şi sania se îndepărtă în clinchetul clopoţeilor. Oizer-Heşl o luă la fugă. Se simţea uşor, de parcă n-ar fi avut veşminte pe el. Umbra lui îi alerga înainte, lungă şi ascuţită. Cerul înstelat, acoperişurile şi balcoanele acoperite cu zăpadă, tramvaiul aproape gol care se legăna pe şine, trecătorii întârziaţi, care săreau

printre nămeţi şi scoteau nouraşi alburii pe gură şi pe nas, totul i se părea straniu, supranatural. Alunecă şi căzu, dar se ridică fulgerător şi continuă să fugă. Ori de câte ori vântul îngheţat îi flutura poalele paltonului, închidea pleoapele şi avea senzaţia că, de fapt, nu fuge, ci zboară cu o viteză ameţitoare în întâmpinarea destinului său.

CAPITOLUL VIII

1

Urcat în sanie, Abram ceru să fie dus acasă, pe strada Zlota. La jumătatea drumului se răzgândi. Îl împunse pe vizitiu cu vârful umbrelei şi-i porunci s-o ia spre altă adresă, din cartierul Praga, undeva pe strada Stalowa. Omul opri căluţul şi se scărpină pe frunte. Nu avea chef de o cursă lungă, pe o noapte atât de geroasă. Intimidat de pasagerul lui în palton de blană şi cu o căciulă enormă, întoarse totuşi sania şi pocni din bici.

- Hai zmeule, că avem de mers!

Calul o luă la trap. Bucăţi de zăpadă îngheţată săreau de sub potcoavele lui. Sania aluneca ba într-o parte, ba în alta. Clopoţelul suna strident. Abram ştia că Hama, soţia lui, o să-i facă un scandal a doua zi, când se va întoarce acasă. Ultima oară când s-a mai întâmplat, îl avertizase că, dacă va mai lipsi o noapte întreagă, îşi va lua fetele şi se va muta la taică-său. Abram nu o putea lăsa însă în părăsire pe Ida, credincioasa lui iubită, care de dragul lui divorţase de bogatul ei bărbat, Leon Prager, şi se instalase pe o stradă dosnică de la marginea oraşului, unde se perpelea din pricina îndelungatelor lui absenţe. El îi dăduse la telefon, cu o zi mai înainte, o mulţime de explicaţii şi-i trimisese printr-un comisionar un buchet de flori şi o cutie cu bomboane. Dar Ida nu se număra printre femeile care se consolează cu daruri.

Sania străbătu străzile Graniczna şi Zszaba, apoi o coti pe Senatorska. Ceasornicul din turnul primăriei arăta douăsprezece fără cinci. Ajunseră curând în Piaţa Zamkowy. În stânga se ridica fostul palat regal, ocupat acum de guvernatorul general rus. La intrare făceau de gardă soldaţi în cojoace, cu baioneta la armă. O singură fereastră, de la etajele superioare, era luminată, sugerând parcă misterioase conspiraţii nocturne. În dreapta se deschideau străzi în pantă, slab luminate cu lămpi de gaz. Coşuri de fabrici străpungeau ici-colo văzduhul spuzit de stele. Lătrau câini. Se auzeau chiote de beţivi. Părea că începe aici un oraş subteran, care duce undeva, într-o lume a morţilor.

Podul peste Vistula, parcurs întruna în timpul zilei de tramvaie, camioane cu cai, automobile, era acum aproape pustiu. Fluviul, îngheţat şi îmbrăcat în alb, se contopise cu malurile lui. Scufundat într-o pâclă albăstrie, peisajul urban arăta ca pictat pe pânză. Lui Abram îi venea greu să creadă că, abia cu puţine luni în urmă, se bălăcise în Vistula şi făcuse exerciţii îndrăzneţe de înot. În cartierul Praga, aerul mirosea a periferie şi era îmbâcsit de fumul locomotivelor care plecau din cele două gări, trăgând lungi garnituri de vagoane spre îndepărtate ţinuturi ruseşti. Era aproape unu când sania s-a oprit pe strada Stalowa, în faţa unei clădiri cu patru etaje. Abram îi dădu vizitiului o rublă de argint şi refuză cu un gest scurt să primească restul. Omului îi veni să-şi facă cruce. Abram trase cu putere de mânerul clopotului de la intrare.

Portarul îi deschise şi Abram îi bagă în palmă patruzeci de copeici. Străbătu o curte lungă, printre ziduri întunecate, îndreptându-se către ultima intrare. Se afla pe aproape un grajd, pentru că se auzi un nechezat. Ida îşi avea aici nu numai locuinţa, ci şi un atelier cu luminator, rămas de la un fiu al proprietarului, care o făcea pe pictorul.

Oricât de grăbit era, Abram fu nevoit să se oprească pe fiecare palier, să-şi tragă răsuflarea. Mieunau pisici. Mirosea a grăsime de porc şi a fenol. Abram îşi simţea picioarele ca de piatră. Inima îi bătea repede. Cinase la un restaurant: peşte, friptură de gâscă, rachiu - şi-şi simţea stomacul în suferinţă. "Of, Doamne, asta-i curată sinucidere! îşi spuse în sinea lui. Dacă m-ar vedea doctorul Mintz!..."

Apăsă în întuneric pe butonul soneriei. Se auzi un clinchet în doi timpi. Credea că va avea mult de aşteptat până ce Zosia, femeia de serviciu, îi va deschide. Dar se auziră imediat paşii ei. Când îl zări pe Abram, abia îşi înăbuşi un strigăt.

- Dumnezeule, e domnu' Abram! Să vezi şi să nu crezi!

- Doamna doarme?

- Nu încă. Intraţi! Ce oaspete drag!

Zosia avea treizeci şi trei, treizeci şi patru de ani, dar arăta mai tânără. Era văduva unui plutonier mort în Siberia. Ida îşi găsise în ea nu numai o slujnică, ci şi o confidentă. Ori de câte ori îi aducea Idei un dar, Abram

avea grijă şi de Zosia. Era trupeşă, cu pieptul mare, faţa lată şi nasul cârn. Îşi împletea părul blond în două coroniţe, prinse de-o parte şi de alta a capului. Gătea, spăla rufe, făcea curăţenie, cosea, tricota - şi avea întotdeauna timp de prisos. Înghiţea romane poliţiste în fascicole şi citea cu evlavie o *Carte a visurilor*, pe care o ţinea întotdeauna sub pernă.

Îl ajută pe Abram să-şi dezbrace blana, îi trase, ridicându-se în vârful picioarelor, căciula de pe cap şi îi luă umbrela. Abram răsufla încă din greu, totuşi nu uită s-o ciupească între coaste.

- Ce face doamna?

- E în salon. Poftiţi!

Abram deschise uşa care da în salon. De pereţi atârnau tablouri pictate de Ida, între care şi un portret al lui. Lângă ferestre erau orânduite plante tropicale în vase mari şi în ghivece. Pe măsuţe şi pe etajere se vedeau tot soiul de bibelouri: un Budha de porţelan cu pântecele rotund, un Mefistofel din bronz cu o bărbuţă ascuţită, un satir din alamă, cu coarne... Pe rafturi zăceau în dezordine cărţi şi reviste. Ici-colo, şfeşnice de sticlă, cu lumânări înfipte în ele. Abram ştia că învălmăşeala lucrurilor fusese studiată în toate amănuntele. Ida era aşezată pe un fotoliu scund, într-un halat de casă din mătase neagră, încinsă cu un brâu brodat şi cu sandale roşii în picioare. Fuma dintr-un port-ţigaret lung o ţigară subţire, femeiască, şi se uita într-o revistă ilustrată franţuzească. Cu ani în urmă, făcuse furori prin frumuseţea ei. Căpătase

de multe ori premii pe la baluri. Acum se apropia de patruzeci de ani. În părul ei negru, tuns scurt, se iviseră fire albe. Sub ochii ei negri apăruseră dungi întunecate. O anumită asprime era trădată de osul nasului ei, de buzele subţiri şi de bărbia ascuţită. Când îl zări pe Abram, scoase un zâmbet acru şi îşi arătă nişte dinţi gata parcă să sfâşie.

- Iată-l şi pe marele nostru erou, exclamă dânsa în poloneză! Mare minune!

- Bună seara, Iduţa! Arăţi splendid! Ce bine că nu te-ai culcat încă!

- Adormisem şi m-am trezit. Ce fel de trabuc fumezi? Miroase de la o poştă!

- Nu vorbi aşa. E o havană. O jumătate de rublă bucata.

- Arunc-o! Ce duh rău te-a mai adus pe aici?

- Iar eşti pusă pe harţă? Ştii prea bine ce mă aduce la tine.

- Măcar să fi telefonat că vii. Deocamdată nu sunt soţia ta.

Zosia deschise uşa şi intră. Îşi pusese o bluză nouă şi-şi legase de mijloc un şorţ de tul, cu broderii şi dantele.

- Vreţi să gustaţi ceva?

- Să mor dacă mai pot pune ceva în gură, spuse Abram.

- Poate un pahar de ceai?

- Ceai? Fie!

- Dă-i totuşi ceva de înfulecat. Întotdeauna i se face foame în toiul nopţii.

- Nu, pentru Dumnezeu. Doctorul mi-a interzis să mănânc după ora zece.

- Multe lucruri interzise faci tu.

Zosia dădu din cap şi ieşi. Abram se ridică în picioare şi se aşeză imediat la loc.

- Ce mai faci? Ce-i cu tine? De ce eşti atât de sarcastică?

- Ce fac? Înnebunesc. În atelier e frig ca afară. Sobiţa fumegă. Tablourile se înnegresc. Nu mai suport calvarul ăsta.

- Pepi doarme?

- Pepi e cu tatăl ei.

- Nu înţeleg.

- A sosit în Varşovia şi a luat două camere la hotelul Bristol. A insistat să-i trimit fetiţa.

- Şi ea a fost de acord?

- De ce nu? O s-o ducă mâine la circ.

- Fie şi aşa. Ai primit florile?

- Da, îţi mulţumesc. Te-am rugat de o mie de ori să nu-mi mai trimiţi dulciuri. Ne îndopăm cu ele până nu mai încap în noi. Pari tulburat. Te-ai bătut cu cineva?

- Ferească Sfântul! Deşi aş avea cui să-i dau nişte palme. Închipuie-ţi: profesorul Janower m-a înhăţat pentru o şedinţă de spiritism. Hilde Kaliszer se dădea în spectacol când, pe neaşteptate, s-a arătat Gina. A dat-o

pur şi simplu afară. Eu şi Hertz avem planuri mari. O să scoatem o revistă.

- Ce fel de revistă? Tu cu fanteziile tale...

- O revistă de autoeducaţie. Există în Rusia şi în Polonia sute de mii de tineri însetaţi de ştiinţă. O să-i şi calificăm în felurite meserii: ceasornicărie, electromecanică şi altele. Totul prin corespondenţă. E un proiect grandios. Eu voi fi directorul.

- Am crezut că Hertz o să se-ntoarcă în Elveţia.

- N-are cum s-o facă. Akiva nu vrea să divorţeze de Gina. Şi mai am ceva să-ţi spun: bătrânul Moskat iar vrea s-o mărite pe Hadasa cu de-a sila.

- Nu mă interesează poveştile astea. În primăvara ce vine, plec la Paris. Pepi o să rămână la taică-său. E un lucru hotărât.

- Te-ai întâlnit cu Prager? o întrebă Abram neîncrezător.

- Da, scumpule, ne-am văzut şi am aranjat totul. O să-mi trimită o sută de ruble pe lună. Pepi o să intre la un liceu particular, cu internat.

Ida trase adânc din ţigară şi îi suflă fumul în obraz. Abram amuţi. Îşi scoase batista şi-şi şterse faţa năduşită. Pentru prima oară, o femeie era gata să-i întoarcă spatele. Ca întotdeauna când primea o lovitură, o parte a frunţii i se înroşi. Coroana de păr din jurul cheliei i se umezi. Îşi ciupi fire din barbă, aruncă trabucul şi o privi pe Ida cu ochii lui mari, aproape înlăcrimaţi. Se simţea tot mai bătrân pentru asemenea ciorovăieli. Orice

ar face pentru a o potoli pe Ida, ea tot ar bâzâi. Vru să spună ceva, dar intră Zosia cu serviciul de ceai. Pentru a mai însenina atmosfera, încercă să-i facă Zosiei un compliment drăguţ, dar, pentru prima oară, fu lipsit de haz.

2

În timp ce Abram şi Ida îşi beau ceaiul, Zosia le pregăti aşternutul în dormitor. Se aflau acolo un pat larg, franţuzesc, şi o sofa îngustă. De pereţi atârnau tapiserii japoneze de mătase şi peisaje. Lampa electrică, în formă de lampion chinezesc, răspândea o lumină scăzută. Cu toate că Ida picta numai în atelier, în dormitor se simţea miros de vopsele şi de terebentină.

Abram se dezbrăcă şi se întinse pe sofa. Perna nu era umplută cu puf, ci cu fân, potrivit unor idei de ultimă oră în materie de igienă. Se înveli cu un pled în carouri. Ida se afla în bucătărie. Zosia tropăia în salon cu tocurile ei joase, strângea de la masă şi fredona. Stând într-o rână în culcuşul lui incomod, Abram fu asaltat de gânduri negre. Se întrebă ce se va întâmpla dacă Hama se va ţine de cuvânt şi va fugi la tatăl ei. Pesemne că va fi scos de către Copl din administraţia imobilelor şi va rămâne fără o para. Pe Ida aproape că a pierdut-o. Iar fetele lui... Cea mare, Beile-Ite, e leită maică-sa. Nu o peţea nimeni, de parcă ar fi fost blestemată. Cea mică, Stefa, e foarte

drăguţă, dar nici ea nu are noroc. De două ori a fost cât pe ce să se logodească, dar ambii candidaţi au şters putina. Ce-o fi gândind o fată ca ea când tatăl ei lipseşte nopţi întregi de acasă? Deunăzi, a surprins-o citind romanul *Sanin* de Arţâbaşev[1]. Cine ştie? O fi căzut în plasa unor studenţei şi cadeţi cu gânduri necurate. De ce ar fi Stefa altfel decât fetele de care el însuşi, tatăl ei, şi-a bătut joc?

Se scărpină la ceafă. De ce să se lase pradă unor asemenea gânduri? Inima îi bătea cu putere. Simţi un gust amar în cerul gurii. "Nici un păcat, murmură el, nu rămâne nepedepsit". Se dechise uşa dormitorului şi intră Ida, într-un halat verde, de noapte, şi în papuci de catifea. Adusese cu ea o adiere de parfum fin şi de ispită femeiască. Strălucirea ochilor ei spunea că băuse un păhărel de lichior sau de coniac. Îşi făcuse de la o vreme obiceiul să vină la dânsul puţin ameţită. Ea trânti uşa şi îi vorbi pe un ton aproape răstit.

- Te-ai tolănit ca un paşă! Mai eşti treaz?

- Ascultă-mă, Ida, îi spuse el ridicând din sprâncene, dacă vrei, o putem termina. Chiar şi acum!

- Dar ce-ţi veni? L-am supărat pe marele vizir?

- N-am obligat pe nimeni vreodată să ţină la mine. Nu există dragoste cu sila.

- Ce vorbe-s astea? Care dragoste cu sila?

- Nu-mi plac asemenea fiţe! Mă-mbrac şi plec.

[1] Mihail Arţâbaşev, scriitor rus (1878-1927). Romanul *Sanin* a iscat sentimente dizolvante în rândul cititorilor tineri.

Abram se ridică dintr-o zvâcnire. Sofaua scârţâi sub greutatea lui.

- Ai înebunit? Unde alergi? Zosia o să creadă că ne-am ieşit amândoi din minţi.

- N-are decât. Totul are un sfârşit.

- Abraşa, ce-i cu tine? Te-ai supărat că plec la Paris? Nu plec încă. Dar înţelege-mă! Nu-mi aflu locul aici. Pictez întruna, fără a şti dacă e ceva de capul meu. Cine are nevoie de tablourile mele? N-am fost niciodată atât de singură ca în cartierul acesta blestemat.

- Greşeşti dacă-ţi închipui că te-am deportat aici. Cartierul Praga nu-i Siberia şi eu nu sunt ţarul!

- Ba eşti! Stau noapte de noapte şi te aştept, iar tu te vânturi naiba ştie pe unde. Mi-ai promis că ai să divorţezi de Hama şi că o să ne căsătorim. Am părăsit pentru tine un soţ bogat.

- Cunosc povestea asta.

- Ce-o să se aleagă de mine? Îmbătrânesc şi sunt tot mai bolnavă. Nu-mi pot linişti nervii decât cu băutură.

- Numai asta îţi mai lipsea!

- Nu striga. Se aude fiecare cuvânt. Nu pot picta. Ăsta-i adevărul. N-am talent. Nu mă pricep la desen. N-am simţul culorii. Mi s-au înapoiat astăzi toate tablourile trimise la expoziţie. Râd de mine.

- Dacă râd aici, la Paris de-abia o să râdă.

Dar tu ai tot strigat că sunt un geniu. Numai ca să mă rupi de bărbatul meu.

- Taci! strigă Abram scos din sărite.

- Ia te uită! Poate c-ai să mă şi baţi. Bate-mă, dragule, poţi să mă şi omori. Oricum, nu mai am pentru ce trăi.

Ida izbucni în plâns şi se trânti pe pat, în halat şi cu papucii în picioare. Alături, Zosia făcu un singur pas, apoi nu se mai auzi nimic. Abram stătu o clipă în cumpănă, apoi stinse lampa. Obţinuse iarăşi o victorie - pentru a câta oară în cei treizeci şi cinci de ani de când are de-a face cu femeile? Ştia dinainte ce va urma. Se vor împăca pe întuneric, se vor strânge în braţe, se vor săruta, îşi vor şopti cuvinte fără sens, vor face planuri fantastice şi se vor lăsa în voia freneziei. Oricât de obosit şi de bolnav era, Abram rămăsese un amant neîntrecut.

3

A doua zi, pe la douăsprezece, Abram se duse acasă cu tramvaiul. Era o zi geroasă, cu cer plumburiu, care vestea un viscol. Se vedea prin pâclă un soare mic, alb ca gheaţa, care nu lumina, ci doar sticlea. Vântul strânsese zăpada în valuri îngheţate. Pietonii alunecau pe trotuare. Caii săniilor se răsturnau. Călătorii din tramvaie aveau nasurile roşii, iar din ochi le picurau lacrimi. Abram scoase din buzunarul de la piept o oglinjoară şi se privi în ea. Faţa îi era gălbuie, barba - răvăşită. Sub ochi îi atârnau pungi albăstrii. Din nări îi ieşeau ghemotoace de

păr. "Am o mutră de vagabond bătrân, îşi spuse el. Mi se face silă".

Vru să intre într-o frizerie de pe strada Zlota, să se tundă, să-şi aranjeze barba şi să-şi facă un masaj al feţei, dar îi era dator patronului trei ruble şi ceva mărunţiş. Avea de achitat chiar în acea zi nişte poliţe, de plătit rate la casele de împrumut, de găsit giranţi pentru noi împrumuturi. Se lăsase înduplecat de Zosia şi mâncase dimineaţa chifle proaspăte, crenvurşti, jumări şi băuse cafea neagră. Acum avea arsuri la lingurică. Voia să ajungă repede acasă şi să se odihnească după atâtea excese. Îl aştepta, însă, mai întâi, o discuţie dură cu Hama. Ştia bine cu ce reproşuri, blesteme şi ameninţări îl va lua în primire. "Măcar de n-ar fi acasă fetele!" Urcă lent scara şi sună. Îi deschise Hama. Stătea în faţa lui, într-o rochie neagră ponosită, cu peruca ciufulită şi faţa palidă. Bărbia, pe care îi crescuseră trei fire lungi de păr, îi tremura.

- Doamne-Dumnezeule, exclamă ea, arăţi ca un mort!

- Lasă-mă să intru.

- Ai mai nimerit aici? Eu m-am şi mutat. Am venit după nişte lucruri.

Abram trecu din coridor în salon şi intră în dormitor. Fetele nu erau acasă. Domnea aici o acalmie şi o dezordine ca în timpul verii, când familia e plecată în vilegiatură. Îşi scoase blana, azvârli căciula şi se întinse îmbrăcat şi încălţat pe pat. "Fie ce-o fi, îşi spuse el.

Duca-se totul dracului!" Adormi imediat. Visă că se află într-o casă dărăpănată şi urcă etajele pe o scară sucită. Prin uşile larg deschise se vedeau încăperi pline cu găini - albe, negre, roşcate, porumbace. Găinile cotcodăceau în cor. Se auzea şi cântat de cocoşi. Dar nici urmă de fiinţă omenească. "Ce fel de casă o fi asta? se întrebă el în vis. Cine-o fi înghesuit aici atâtea păsări? Şi ce caut eu aici? Toate astea or fi având un tâlc..."

Deschise ochii şi văzu pe ceasul din perete că dormise numai cinci minute. Se dădu jos din pat şi, cu paşi nesiguri, ieşi din dormitor în căutarea Hamei. N-o mai găsi în casă. Intră în cabinetul lui şi făcu la telefon numărul lui Niunie. Îi răspunse Şifre, slujnica.

- Cine-i la aparat?

- Sunt Abram Şapiro. Ce mai faci, porumbiţo? Hadasa e acasă?

- Da, domnu'Abram. O chem îndată.

Avu de aşteptat. Mai întâi percepu doar un zvon de glasuri. Deodată, auzi o tuse şi apoi vocea Dahei.

- Cine-i la telefon?

- Dahe dragă, eu sunt, Abram!

- Da, Abram.

- Ce se aude? Am vrut să vorbesc cu Hadasa.

- Ce vrei să-i spui? îl întrebă ea cu o voce răguşită, intenţionat indiferentă, după care adaugă: Iartă-mă, Abram, dar n-ai ce discuta cu Hadasa. Las-o-n pace!

- Ţi-ai ieşit din minţi?

- Ne-ai făcut destule necazuri! Vrei să ne nenoroceşti cu totul?

- Ce dracu' v-a apucat?

- Fii sănătos! zise Dahe şi închise.

Abram se ridică legănând din cap. Brazda de pe fruntea lui se adânci. Rămase pe loc, cu faţa crispată. Umerii i se lăsară în jos. "Aşa stau lucrurile? Toate dintr-o dată? " Înhăţă cartea de telefon şi o trânti pe duşumea. Se îndreptă apoi spre oglindă. Ridică un pumn mare, păros spre propria lui imagine. "Nu te da bătut! strigă el. Sunt nişte neghiobi, nişte idioţi!"

Iar omul din oglindă, cu barba încâlcită şi părul vâlvoi, ameninţă şi el cu pumnul, strigând la fel: "Nişte neghiobi! Nişte idioţi!"

CAPITOLUL IX

1

Akiva, fiul rabinului din Sencymin, s-a trezit o dată cu zorii, când pe cer se mai vedea, ca o pată, ultimul pătrar al lunii. Recită rugăciunea de dimineaţă. Al doilea pat din odaie, aşezat în prelungirea patului său, era nedesfăcut. Cândva dormea în el Gina-Gnendl. De ani de zile era acoperit cu aceeaşi pătură. În dulap mai atârnau veşmintele Ginei: o blană din piei de vulpe, o rochie albă de mireasă, o crinolină demodată, moştenită de la mama ei, o şubă cu ornamente din perle. În scrin rămăsese lenjeria ei de corp, cu multe broderii şi dantele. Pe undeva, s-o mai fi aflat un flacon de parfum ori un săpun fin, pentru că, ori de câte ori intra în dormitor, Akiva simţea şi acum mireasma lor cu păcat. Pusese odată să se ardă o hârtie care alungă mirosurile, dar a fost zadarnic.

Avusese o noapte grea. Până la ora două nu putuse închide un ochi. Pentru a scăpa de gândurile care îl măcinau, recitase *Psalmi* şi parcursese pagini din *Mişna*. De-atâta murmurat, până la urmă adormise. Dar l-au chinuit visurile: căzuse din pod în fântână; ţigănci care fură copii l-au fugărit şi l-au legat cu frânghii, l-au târât prin noroi, au smuls hainele de pe el. I se păru că poate zbura: îşi întinse braţele, îşi desfăcu picioarele, poalele caftanului i s-au umflat - şi începu să plutească peste

curtea părintească. Copii de şcoală alergau şi-l arătau cu degetul, strigându-i precum coşarilor:

"Moş Plăcintă
E cam gras,
Înc-un pas
Şi cade-n nas..."

"Ce mi-a venit să zbor? se întrebă el în vis. Oi fi deslușit fără să-mi dau seama taina înălțării în văzduh - ori, te pomeneşti, o putere vicleană m-a smuls de pe pământ? Doamne, nu mă lăsa pradă diavolului, strigă el. Mă şi rostogolesc în flăcările iadului!"

Se trezi speriat. Îşi pipăi pe întuneric tichia de pe cap şi-şi numără ciucurii pieptarului, să nu lipsească vreunul. "Oi fi ţinut mâna pe piept, în dreptul inimii, încercă el să se liniştească. *Ghemara* ştie ce spune: somnul este o părticică a morţii". Hotărî ca, a doua zi, să verifice inscripţia mezuzei, ca nu cumva caligraful să fi strecurat o abatere de la textul biblic, şi să-şi pună de-acum înainte sub pernă *Cartea facerii*[1]. N-ar fi rău să controleze şi amuleta[2] primită de la bunicul său, pe care o poartă, împreună cu un dinte de lup, într-o punguţă de pânză, atârnată de gât. Mai ştii? O fi fost, ferească Dumnezeu, sărită o literă. Citatul sfânt nu trebuie să aibă nici un cusur. Altfel, ne pândeşte prăpădul.

[1] Cea mai veche scriere cabalistică (în ebraica clasică).
[2] Mic pergament, cu un scurt text străvechi şi desene, menit să alunge nenorocirile.

Ar fi vrut să mai rămână în aşternut, dar îşi învinse dorinţa şi coborî din pat. Îşi turnă apă pe mâini dintr-o cană mare de aramă şi se îmbrăcă. Noaptea trecuse, dar soarele nu strălucea încă pe cer. În spatele unui nor gros pâlpâia o roşeaţă, ca un cărbune încins sub cenuşă.

Încă pe jumătate adormit, se aşeză pe un scaun şi începu să se roage. "Ce frumoase sunt corturile tale, Iacobe! Lăcaşurile tale, Israele!... " Pentru a nu îngădui gândurilor să alerge în altă parte, îşi traducea în idiş versetele ebraice. "Doamne, sufletul pe care mi l-ai dăruit e nepătat. Tu l-ai făurit, Tu mi la-i insuflat, Tu îl păstrezi în trupul meu, Tu mi-l vei lua pentru a mi-l înapoia la învierea din morţi..."

În timp ce se ruga în obscuritatea dimineţii de iarnă, răsări brusc soarele. Akiva îşi văzu în acea clipă, cu totul pe neaşteptate, chipul. Cineva lăsase pesemne deschisă uşa dulapului cu îmbrăcămintea Ginei. Pe spatele uşii era fixată o oglindă. Akiva înmărmuri. În faţa lui se afla un om scund, îndesat, adus de spate, cu o bărbuţă de culoarea paiului, crescută puţin într-o parte, cu sprâncene groase, de sub care priveau doi ochi mici, saşii. Tichia de pe cap îi era boţită. Cămaşa - roasă. De sub vesta descheiată apărea un pieptar de multă vreme nespălat. Papucii îi erau prea mari şi cu vârfurile îndoite în sus. "M-am delăsat cu totul, gândi el. Nimeni nu se mai uită la mine. E-amar când nu mai ai nici mamă, nici soţie!"

Îşi acoperi faţa cu palmele şi porni să rostească binecuvântările. "Lăudat fii, Doamne, regele universului, că nu m-ai făcut păgân... că nu m-ai făcut rob... că nu m-ai făcut femeie!"... Se opri. "Gina-Gnendl a avut dreptate, îşi spuse el. Sunt un om de nimic, un netot, un îndărătnic fără leac! Nici măcar cinstit nu sunt. Din pricina încăpăţânării mele, ea săvârşeşte zi de zi păcate ce se pedepsesc cumplit. Că dânsa ar fi căzut oricum în pacăt? Aşa e. Dar, cel puţin, să nu fi fost măritată!"

Se ridică şi ieşi din odaie. Treptele înguste ale scării mai erau scufundate în întuneric. Jos, în tindă, pătrundea doar o lumină cenuşie. Împinse uşa camerei de lucru a tatălui său şi intră. Era o încăpere lungă; de-o parte şi de alta, rafturi de cărţi acopereau pereţii. Într-un jilţ, lângă masă, şedea rabinul - un bărbat mic şi gras, ca şi feciorul său, cu o barbă mare, blondă, încărunţită pe la margini, care-i invadase obrajii până aproape de nas. Fire dese de păr îi ţâşneau din nări şi din urechi. Perciunii îi atârnau ca nişte cozi despletite. Sprâncenele, groase ca nişte perii, îi ascundeau ochii mici. Purta un halat de casă lung, înflorat. Ca în fiecare zi la ora aceasta, studia *Zoharul*[1]. Se uită la Akiva cu un aer mâhnit, întrebător.

- Ce faci? murmură el.
- Tată, am ceva de vorbit cu dumneata.
- Nu acum. Mai târziu.

[1] Lucrare cabalistică fundamentală, tipărită pentru prima oară în 1558.

- Tată, nu-mi găsesc liniştea, spuse el abia stăpânindu-şi plânsul.

Rabinul şi-a dat seama că nu va putea citi mai departe. Parcurse până la sfârşit paragraful început, îşi aşeză batista între filele tomului şi apucă tabachera aflată pe masă, la îndemână. I se păru - sau poate că aşa şi era - că Akiva răspândeşte un miros ciudat,

- Ce te frământă atât de dimineaţă? îl întrebă rabinul cu asprime în glas. Nici nu ţi-ai făcut încă rugăciunile.

- Ce rost au rugăciunile mele, dacă ea este încă femeie măritată?

- Spune pe scurt ce vrei.

- Tată, vreau să-i dau divorţul.

- Ai spus asta de zece ori până acum - şi tot de zece ori ţi-a părut rău, spuse rabinul furios şi trase adânc pe nas o priză de tabac.

- E numai din vina bunicii. Dânsa mă-ndeamnă tot timpul să nu divorţez. Ce-i pasă ei că n-o să am parte de lumea viitoare?

- Vorbeşti prostii!

- Tată, vreau să plec la Varşovia pentru divorţ. Dacă n-o să-mi dai bani de drum, o să mă duc pe jos.

- Nu-i treaba mea! Vorbeşte cu bunica!

- O să vorbesc. Dar dacă dânsa n-o să mă lase, tot o să plec. Să nu uiţi ce ţi-am spus.

- Gata, am de citit.

Rabinul ridică un pumn greu şi-l izbi în masă cu atâta putere că tabachera sări în sus cu un zdrăngănit. Se aplecă apoi asupra *Zoharului*, mult mai interesant pentru el decât zbuciumul lui Akiva. Acesta mai rămase o clipă, după care ieşi fără a rosti un cuvânt şi se îndreptă spre casa veche, din curte, unde locuia bătrâna. Zăpada din bătătură era în parte topită şi amestecată cu noroi. Treine, slujnica bunicii, tocmai apăruse din bucătărie cu o găleată de zoaie. Se uită în dreapta şi în stânga, apoi o vărsă la picioarele lui Akiva, stropindu-i ciorapii. Pe aproape, un porc grohăia, scormonind cu râtul într-o groapă de gunoi. Gardul era stricat şi porcii din vecini îşi făceau veacul pe aici. "Totu-i de izbelişte, murmură Akiva. Dacă străbunicul, reb Zekele, ar şti ce a rămas din sfânta lui strădanie!..."

Casa veche era pe jumătate ruinată. În partea dreaptă nu se mai putea locui; obloanele rămâneau închise ziua şi noaptea. În stânga, ferestrele erau rotunde, ca de hulubărie. Pragul se înfundase în pământ. Akiva sărută mezuza prinsă pe uşor, străbătu tinda îngustă şi deschise uşa care dădea în odaia bunicii. Era o încăpere mare, cu pereţii văruiţi şi tavanul sculptat. Într-un bufet cu geamuri se vedeau o sumedenie de odoare de argint: sfeşnice, cutiuţe de mirodenii, căni, tăvi, pocale. Pe o măsuţă îmbrăcată în catifea se aflau un taler cu feliuţe de turtă de miere şi o carafă de vin. Într-un jilţ cu picioare curbe, tapiţat în atlaz galben, şedea o femeie vârstnică, mărunţică, în rochie de catifea şi cu bonetă pe cap.

Fruntea îi era acoperită cu o bandă de mătase, împodobită cu numeroase mărgele şi panglici colorate. Faţa ei lătăreaţă, plină de riduri adânci şi de negi, avea o roşeaţă de femeie care-şi vinde marfa pe ger, în piaţă. Citea o carte de rugăciuni pentru femei, în idiş. Bătrâna rabiniţă nu se trăgea dintr-o familie aleasă. Tatăl ei fusese arendaş într-un sat de lângă Sencymin. Localnicii în vârstă o ţineau minte de pe vremea când, încă nemăritată, venea la târg cu lăptărie şi ouă. S-a căsătorit cu Akiva, fiul lui reb Zekele, înainte ca acesta să fi devenit un faimos rabin făcător de minuni.

Când şi-a zărit nepotul, care purta numele decedatului său bărbat, bătrâna şi-a terminat în grabă versetul la care ajunsese şi şi-a aţintit asupra lui ochii ei cenuşii, încercănaţi.

- Akiva, puiule, atât de devreme?

- Bunico, nu mai merge aşa!

- Ce ţi s-a-ntâmplat? Te-a jignit careva?

- Nu. E vorba de Gina-Gnendl. Mă simt vinovat. Trebuie să divorţăm! Cât mai repede!

- Asta-i bună! Ţi-am spus că iau păcatul asupra mea.

- Legea noastră nu îngăduie ca păcatul unuia să treacă asupra altuia. Şi, pe lângă asta, ce noimă ar avea? Nu mai sunt un băieţel.

- Spune-mi adevărul: vrei să te recăsătoreşti?

Pe buza inferioară, răsfrântă a bătrânei se ivi ceva ca un zâmbet.

- Nu ştiu, bunico. Dar cât o să mă mai târâi aşa?

- Ascultă băiete. Ştiu că ea îţi trimite vorbă prin feluriţi inşi. Dar nu de dragul tău o face. Vrea neapărat actul de divorţ, pentru că, altfel, iubitul ei n-o să stea sub acelaşi acoperiş cu dânsa.

- Oricum trăieşte cu ea.

- De cap să le fie! N-avea nici o grijă, Atotputernicul o să le plătească după faptă. Dar de ce să-i ajuţi tu? Dacă divorţezi, ei se vor căsători cu mare tam-tam, va fi o nuntă ca-n poveşti. Tatăl ei, lupul ăsta în blană de oaie, o să se împace cu dânşii. Iar de tine se va râde cu hohote.

- Dar acum eu sunt de vină că dânşii păcătuiesc.

- Tu? Prost mai eşti! Ea nu-i decât o târfă. Îţi e nevastă, aşa cum sunt eu contesa Potocki.

- Bunico, nu cunoşti legea evreiască.

- Ce-i tot dai cu legea? Să-i înghită pământul! Ai să vezi: el o să se lepede de dânsa. Stricata asta, când o intra la apă, o să-ţi sărute şi picioarele s-o primeşti îndărăt. O s-o scuipi atunci în obraz şi-ai s-o divorţezi în scârbă, arz-o focul s-o arză!

Akiva nu mai fu în stare să-i răspundă. Bunica era de neînduplecat. Făcuse praf din frământările lui, ba a şi aprins în el un foc pe care nu ştia cum să şi-l explice. Simţi nevoia să-şi ascundă ochii în palme şi îşi muşcă adânc buza de jos.

Bătrâna se aplecă într-o parte, îşi căută pe sub poală punga şi scoase din ea cu două degete o monedă

de argint. "Uite, Akiva, puiule, un gulden! Va veni o vreme când totul va fi al tău. Toată curtea, toată averea noastră!"

2

Gina înnopta o singură dată pe săptămână la Hertz Janower. Pentru a se feri de gurile rele, pleca seara târziu de acasă, pe la zece, când subchiriaşii ei discutau cu aprindere, şi se întorcea cu o droşcă dimineaţa, foarte devreme, când ei dormeau. Era sigură că nimeni nu-i cunoaşte taina, în afară de cele două slujnice - a ei şi a lui Janower. În realitate, erau cu toţii la curent şi făceau glume pe seama ei. În seara când Gina intra în salon gătită şi fardată, cu un zâmbet amabil pe faţă, Lapides, umoristul grupului, îi făcea cu ochiul vecinului său de masă şi îl ciupea discret: "Rabiniţa se duce la baia rituală..."

Fie că timpul era frumos, fie că ploua sau ningea, Gina cerea birjarului să tragă în sus poclitul. Ţinea o valiză mică în mână. Situaţia anormală în care se afla o făcea să sufere. Nu putea să uite că este fiica rabinului din Bialodrewna, că se trage din oameni sfinţi. Ce s-ar fi întâmplat cu preacucernica ei mamă dacă ar fi trăit şi ar fi văzut ce se petrece cu singura ei fiică?!

Dragostea dintre Gina şi Hertz dăinuia de pe vremea când Isroel Janower, tatăl lui Hertz, conducea

şcoala talmudică din Bialodrewna. Reb Isroel locuia cu familia la curtea rabinică. Cei doi copii se jucau mereu împreună, Hertz o făcea pe rabinul, iar Gina-Gnendl - pe rabiniţa. El se dădea după un coapc să se roage, iar dânsa îi pregătea o gustare din nisip şi pietricele. În livadă, Hertz smulgea din pomi fructe necoapte şi culegea agrişe şi zmeură. Se ascundeau în vestibulul sinagogii şi în incinţa femeilor[1]. Reb Isroel l-a dojenit de multe ori pe Hertz pentru joaca lui cu o fată. La rândul ei, rabiniţa i-a cerut Ginei să se ferească de poznaşul de Hertz. Dar celor doi copii le-a fost greu să se înstrăineze unul de celălalt. Abia când a început să desluşească *Tora*, dovedindu-se un copil-minune prin agerimea minţii lui, Hertz s-a îndepărtat de Gina-Gnendl. Când o zărea pe afară, se îmbujora la faţă şi se abătea din drum. Nu după mult timp, reb Isroel Janower s-a mutat la Varşovia, unde a devenit apărător pe lângă un judecător religios. Venea însă la rabinul din Bialodrewna, împreună cu Hertz, de Roş-Haşana şi Şavuot[2].

Ani de zile s-a vorbit la Bialodrewna despre marea destoinicie la învăţătură a lui Hertz. De la zece ani studia texte extrem de dificile. Nu mult după ce Gina s-a măritat cu Akiva, fiul rabinului din Sencymin, Hertz s-a logodit cu fata unui om de afaceri din Wloclawek. Dar

[1] În sinagogi, bărbaţii şi femeile se roagă în spaţii separate. De obicei, femeile stau la balcon.

[2] Sărbătoarea primirii Tablelor Legii (Decalogul) pe muntele Sinai de către Moise.

ambele combinaţii au eşuat. Curând după nuntă, Gina şi-a dat seama că Akiva nu e întreg la minte şi că nu va putea trăi alături de el. Cât despre Hertz, negustorul din Wloclawek a descoperit în el un eretic şi i-a înapoiat înscrisul de logodnă.

Hertz Janower a lepădat caftanul, şi-a ras bărbuţa abia răsărită şi a început să-i frecventeze pe doctorul Poznanski, rabinul sinagogii nemţeşti[1], şi pe istoricul Frenk, cunoscut prin tendinţele lui asimiliste. Se spunea că s-a împrietenit cu evrei botezaţi. Tatăl său l-a socotit ca şi mort şi s-a aşezat la pământ[2]. Din pricina apucăturilor lui, sora sa Ientl, mai mică decât dânsul cu un an, a fost părăsită de logodnic. Încă de pe atunci se şoptea că Hertz se întâlneşte pe ascuns cu Gina-Gnendl, soţia lui Akiva, şi că dânsa i-ar fi încredinţat inelele şi broşele ei, pentru a le amaneta. Puţin după aceea, Hertz a plecat în Elveţia, unde se duceau pe atunci majoritarea tinerilor care se apucau cu întârziere de studii laice. Câţiva ani nu s-a prea auzit de dânsul. Chiar şi Ginei îi scria foarte rar. Se spunea că şi-a câştigat la Zürich simpatia unui profesor de limbi semitice, că se va însura cu fiica acestuia şi că-i va urma la catedră. Circulau şi alte versiuni. Ba că a recăpătat convingeri religioase şi-şi petrece mult timp într-o mică sinagogă. Ba că ţine la

[1] Locaş unde se practica un ritual mai puţin exigent decât cel tradiţional.

[2] În primele şapte zile de la înmormântarea unei rude directe, evreii religioşi rămân în casă, aşezaţi pe podea sau pe scăunele. Se primesc vizite de condoleanţe şi se fac rugăciuni.

universitate cursuri răsunătoare de filozofie. Ientl, sora sa, care se afla cu el în corespondență, a primit o carte a lui, scrisă în germană. I-a trimis și câteva reviste, în care erau publicate articole ale lui. Un student venit în vacanță din Elveția și-a pus veșminte evreiești tradiționale și a plecat pentru o sâmbătă la Sencymin ca să-i predea Ginei salutări. Când Hertz Janower ține un curs, i-a povestit el, sala geme de public.Vorbește o germană imperfectă, dar asta nu diminuează interesul pentru prelegerile sale. A ajuns acolo o adevărată personalitate.

După ce l-a părăsit pe Akiva, hotărâtă să divorțeze, Gina a plecat la Varșovia, unde a fost găzduită de o rudă decăzută din titlul de rabiniță. Rabinul din Sencymin a amenințat-o cu excomunicarea. Tatăl ei, rabinul din Bialodrewna, i-a cerut prin mesageri să se întoarcă acasă. Dar Gina nu s-a mișcat din loc. A lăsat părul să-i crească și a renunțat la perucă. Pentru a nu fi nevoită să ceară ajutorul cuiva, a închiriat o casă mare, luându-și subchiriași. După puțină vreme s-a aflat că Hertz Janower s-a întors din Elveția. A mărturisit deschis că a venit să se însoare cu Gina și că așteaptă divorțul ei de Akiva.

Apariția lui a fost comentată în fel și chip. În sinagogile hasidice se spunea că reb Isroel Janower nu și-a lăsat fiul să-i intre în casă. Presa evreiască a scris despre copilul supradotat care a devenit profesor în Elveția. Asimiliștii l-au invitat la ei și l-au prezentat unor oaspeți polonezi. Câțiva profesori, auzind de dânsul, l-au

rugat să vină în mijlocul lor și să le țină un referat. A răspuns invitației și a vorbit la universitate timp de două ore într-o poloneză în care a amestecat cuvinte germane. Nu era deloc un tip sfios. A vizitat Societatea scriitorilor polonezi și a dialogat cu reprezentanții ei. Era văzut la premierele teatrale și la vernisajele expozițiilor de artă. Pare curios, dar omulețul acesta veșnic agitat și cu chipul nearmonios plăcea femeilor. Fiicele asimiliștilor se întâlneau cu el prin cafenele și veneau la dânsul, pe strada Gnojna. Era preferatul a numeroase femei divorțate, filantroape, neveste fugite de acasă, actrițe ratate. Dădea adevărate ospețe. Femeile din anturajul lui ajutau în bucătărie. Se găteau bucate în oale mari, ca pentru mesele de sâmbătă-seara din casele hasidice. Bărbați și femei ocupau toate laturile mesei. Ardeau numeroase lămpi. Se bea vin din belșug și se cânta. Hertz Janower ședea în capul mesei și-și expunea teoriile.

În cartea lui, *Filozofia automatismului,* susținea că, având în vedere caracterul automat al celor mai importante funcții ale vieții, forța creatoare este cu atât mai mare cu cât este mai redus factorul conștient. În om, ca și în natură, procesele cele mai complicate au loc orbește. Hertz deducea de aici că, prin anihilarea stării de conștiință, se poate ajunge la posibilitatea creării de ființe din nimic, așa cum unii cabaliști au fost în stare să plăsmuiască porumbei și să scoată vin din pereți. Janower își asigura ascultătorii că izbăvirea va putea veni numai într-o vreme când se va renunța la "lampa conștientului"

şi omul se va insera în atotputernicia automatismului, proprie întregii naturi. Recomanda discipolilor săi să dea prioritate factorului afectiv: să bea, să danseze, să facă dragoste, să ţină posturi. Punea preţ pe alcool şi narcotice şi considera că sexul reprezintă suprema stare de cunoaştere ce poate fi atinsă înaintea morţii, când ne contopim cu absolutul atoateştiutor, cu divinitatea.

Un critic a scris despre cartea lui Janower că e un amestec de budism, ocultism, satanism - piperat cu Schopenhauer şi Hartmann[1]. Un alt recenzent a arătat că Janower a mutilat Cabala, pe care a studiat-o pesemne în tinereţe; flecăreala lui nu are cu filozofia nici în clin, nici în mânecă. Un altul i-a pus o etichetă: evreu talmudist decadent.

Pentru Gina un lucru era clar: Hertz nu are comportările unui adevărat om de ştiinţă. Nu a putut niciodată afla de la el dacă are sau nu titlu de profesor. Ea era gata să plece cu el în Elveţia, chiar şi fără a divorţa de Akiva. Dar el invoca diverse motive şi amâna. Spunea, de pildă, că lucrează la un tratat care, după părerea lui, va da peste cap întreaga filozofie; dar a rămas, luni de zile, la aceeaşi pagină. Trăia din ajutoare şi daruri. Nu o dată i-a cerut Ginei bani cu împrumut. Nu plătea chirie. Proprietarul, cucerit de improvizaţiile lui, nu-i lua nici un ban. Se intra la el ca într-un sat fără câini. Agitaţia nu se potolea nici în nopţile pe care Gina le petrecea la dânsul.

[1] Eduard von Hartmann, filozof german (1842-1906). Autor al *Filozofiei inconştientului*.

Telefonul suna întruna şi la uşă băteau mereu oaspeţi, mulţi nepoftiţi. Ori de câte ori încerca Gina să-i demonstreze că viaţa adevărată înseamnă altceva decât această vânzoleală, răspunsul lui era acelaşi:

- N-avea grijă, Ginuţa, totul se va aranja după ce ne vom căsători. O să te fac fericită.

- Mi-e teamă, Hertz, că ai cam luat-o razna.

- De ce vorbeşti aşa? Te iubesc din tot sufletul.

- Nu vreau s-o mai văd pe depravata aceea de Hilde Kaliszer.

- Vai, Ginuţa, o bănuieşti pe nedrept. E un mediu extraordinar.

În dormitor, o copleşea cu sărutările şi mângâierile sale, o alinta jucându-se cu numele ei, îi şoptea năstruşnicii la ureche. Aprindea şi stingea lampa. Mânca prăjituri în toiul nopţii şi o trezea pe Dobe, slujnica lui, să aprindă samovarul. Îi citea Ginei din manuscrisele lui şi-i vorbea despre teoria lui asupra cunoaşterii sau despre şedinţele de spiritism la care a participat în străinătate.

- Nu există moarte. Viaţa începe abia de dincolo...

- Totuşi, când ai făcut febră, ai trimis după doctor.

- Astea-s copilării, Ginuţa. Te agăţi de fleacuri...

Ea adormea într-un târziu şi se trezea dis-de-dimineaţă, întotdeauna cu dureri de cap. Când ieşea cu geamantanaşul ei din casă, se simţea o femeie pierdută, care s-a tăvălit toată noaptea cu un bărbat şi a fost gonită o dată cu ivirea zorilor.

3

Hama nu s-a aşteptat la o primire prea binevoitoare din partea tatălui ei în dimineaţa când şi-a părăsit casa, însoţită de fiica ei mai mare Beile-Ite. Reb Meşulem o îndemnase ani la rând să se despartă de pramatia ei de bărbat şi să se întoarcă la casa părintească, luându-şi fetele cu ea. Era însă încredinţată că, dacă o va face, bătrânul va începe s-o judece pentru că nu l-a lăsat mai de mult şi că o va trata ca pe un copil vitreg. Şi-a strâns acum nişte haine într-o bocceluţă, la fel a făcut şi Beile-Ite, şi au luat-o amândouă pe jos, ca după un incendiu. Nu-şi puteau permite să ia o trăsură. Vecinii le priveau de la ferestre şi legănau compătimitor din cap. Nevasta portarului a ieşit desculţă, frângându-şi mâinile şi ştergându-şi o lacrimă cu un colţ al şorţului. Un câine murdar şi fără un ochi s-a luat lătrând după ele. Hama îşi repeta în gând ce va spune tatălui ei: "Tată, dă-mi numai o coajă de pâine, dar nu mă goni înapoi la banditul acela!"

Lucrurile s-au petrecut, însă, cu totul altfel. Când Noemi, menajera, a intrat în cabinetul lui şi i-a dat de ştire că Hama a fugit de la Abram împreună cu fiica ei cea mare, ochii bătrânului s-au umplut de lacrimi. S-a îndreptat cu paşi nesiguri spre bucătărie, unde era aşteptat de Hama şi Beile-Ite, şi-a îmbrăţişat fiica aşa cum nu o mai făcuse de la nunta ei şi a strigat: "De ce staţi aici ca nişte străini? Casa mea este şi casa voastră!"

Rostise tare aceste cuvinte pentru ca toţi cei de faţă să le audă. Negricioasa de Mania, ajutoarea menajerei, care, până atunci, băuse nepăsătoare cafea la masa din bucătărie, sări de pe scaun şi luă în mâini bocceluţele cu care veniseră Hama şi Beile-Ite. Noemi se duse să pregătească pentru ele o cameră. Aşezată la fereastra salonului, Roize-Frumetl tocmai îşi încheia rugăciunea de dimineaţă; închise cartea cu rugile traduse în idiş pentru uzul femeilor şi o sărută. Apoi, intrând în bucătărie, înţelese din halul în care se afla Hama ce s-a întâmplat. Îşi îmbrăţişă cu o figură smerită fiica vitregă şi făcu un semn din cap Beile-Itei. "Bine aţi venit! Dacă a fost să fie aşa, atunci să fie într-un ceas bun!"

Reb Meşulem îşi luase mai înainte gustarea de dimineaţă - ca de obicei: pâine veche şi carne rece de pasăre - şi fusese gata să plece la biroul lui de pe Grzybowska. Dar, de dragul fiicei sale, mai rămase un timp cu femeile, cărora li se alăturase şi Eidl. Bău puţină cafea cu cicoare, ronţăi prăjituri cu ouă şi vorbi mai mult decât obişnuia. Îşi aminti că Hama s-a născut într-o sâmbătă, în ajun de Pesah. Tocmai mânca ceva când moaşa a venit să-i spună că i s-a născut o fetiţă. Era un prunc atât de slăbuţ, că s-au temut să nu moară, întunecându-le apropiata sărbătoare. "Dar, slavă Celui-de-Sus, spuse reb Meşulem, puişorul a rămas în viaţă..."

Roize-Frumetl zâmbi şi-şi şterse nasul cu batista. Auzindu-l pe tatăl ei vorbind astfel, Hamei i se umeziră

ochii. Multă vreme numele ei nu fusese pomenit sub acoperişul părintesc. Tatăl ei îşi vărsa asupra ei năduful de când intrase în război cu Abram. După gustare, Eidl şi Beile-Ite au ieşit din sufragerie. Hama îi povesti bătrânului despre apucăturile lui Abram: lipseşte nopţi întregi de acasă; are de-a face cu femei uşoare şi cu slujnice; amanetează obiecte de preţ ale familiei; încasează de la locatari chiria pe multe luni înainte; a împrumutat bani chiar şi de la portarul imobilului şi omul îi cere acum înapoi... Roize-Frumetl îşi muşca buzele şi ofta. Firele rare ale mustăţii bătrânului se zburliră şi aşa au rămas până ce Hama a sfârşit de istorisit.

- N-ar fi trebuit să taci. O să-l învăţ eu minte pe feciorul ăsta de târfă!

- Tată, dacă ai şti!...

Hama nu mai fu în stare să-şi înăbuşe plânsul. Hohotele ei se auziră în toată casa. Reb Meşulem se ridică de pe scaun şi începu să facă paşi mărunţi încolo şi încoace.

- Gata, plânsul nu ajută la nimic, spuse dânsul. Buboiul s-a spart. N-ai să mai vezi mutra lui spurcată.

- - Of, tată...

- Liniştează-te! Dă-i să bea puţină apă, adăugă el uitându-se spre Roize-Frumetl. Apoi o întrebă pe Hama: dar unde-i fata cea mică, uite c-am şi uitat cum o cheamă...

- Stefa a rămas deocamdată acasă, îi răspunse Hama printre sughiţuri. Mai are câte ceva de făcut acolo.

- Să lase totul baltă. Oricum, mă gândesc că cea mare trebuie măritată. E o fată bună. O să-i dau o mie de ruble zestre. Tu o să stai aici până după divorţ.

Un fior îi trecu Hamei prin tot corpul.

- De ce să divorţez? Nu mai aştept nimic de la viaţă. Trăiesc numai pentru fetele mele.

- Dar câţi ani ai? O să te odihneşti, o să te îmbraci ca lumea şi o să devii alt om. Îţi dau chiar acum cincizeci de ruble să-ţi iei lucruri noi.

Bătrânul ieşi, lipsi puţin şi se întoarse cu două bancnote roşii de câte douăzeci şi cinci de ruble. Mai rămase o clipă pe gânduri şi scoase din buzunarul de la pantaloni o bancnotă de zece ruble.

- Asta ca bani de buzunar.

Hama luă bancnotele şi izbucni în plâns iarăşi. Generozitatea tatălui ei de-abia îi arăta în ce situaţie amară a ajuns... Curând, apăru Noemi şi o conduse în camera pe care o aranjase. Fusese instalat acolo un al doilea pat, pentru Beile-Ite. Aşternutul proaspăt mirosea a scrobeală şi a levănţică. În timp ce Noemi, Mania şi Beile-Ite făceau paturile, Eidl deschise uşa şi rămase în prag, cu un deget între filele unei cărţi, dându-le sfaturi, când în idiş, când în poloneză. Apăru Roize-Frumetl, care o întrebă pe Hama ce carne preferă la prânz: de vită sau de pasăre? rasol sau friptură? poate tocană? şi ce fel de tăieţei la supă? O clipă, Hama avu impresia că-i trăieşte mama şi că e din nou fetiţă.

Nu închisese un ochi în noaptea trecută. Îşi legă în jurul frunţii o năframă udă şi se întinse pe pat. Aţipea şi se trezea suspinând. Beile-Ite o însoţi pe Noemi la piaţă. Era obişnuită să gospodărească. În casa părinţilor, ea era acea care gătea, deretica şi spăla rufele. Noemi îşi dădu repede seama că fata asta îi va fi de folos. Mania îşi spuse că menajera, nemaiavând nevoie de dânsa, i-ar putea face vânt; speriată, înhăţă de undeva o cârpă uscată şi începu să şteargă praful de pe şifonier şi să-i lustruiască uşile, pe care erau încrustaţi doi lei din fumir; trecu apoi la coronamentele paturilor, la scrin, la bufetul cu vitrină, îngânând întruna un cuplet:

"În pădure m-am ascuns,
Unde nimeni n-a pătruns..."

Când îşi puse paltonul îmblănit şi galoşii, pentru a porni în sfârşit spre birou, reb Meşulem, deşi trecuse în acea dimineaţă prin momente destul de neplăcute, se simţi uşurat sufleteşte. Parcă şi picioarele îi căpătaseră o anumită sprinteneală. Murmură chiar câteva versuri ale unui cântecel de mult uitat. Întoarcerea fiicei sale îi dăduse o senzaţie de tinereţe: îşi aminti de vremea când casa îi era plină de copii. Pe lângă asta, obţinuse o victorie în conflictul lui cu Abram. Totul se va îndrepta după divorţ. E drept, Hama nu e o frumuseţe, dar, după ce îşi va reveni şi va dispune de o nouă dotă, Zainvele Srocker, peţitorul, îi va găsi un bărbat - un văduv sau unul divorţat. Iar el, reb Meşulem Moskat, va mai avea parte de bucurii!

Afară bătea un vânt rece. Aerul mirosea a ninsoare şi a viscol. Totuşi, undeva, printr-o crăpătură a norilor, soarele izbuti să strecoare o şuviţă de lumină, tăioasă ca o spadă. La tarabele lor, negustoresele îşi strigau marfa: mere coapte, chiftele de cartofi, mazăre prăjită, bobi la cuptor. Treceau sănii în clinchet de clopoţei. Vizitiii harabalelor îşi îndemnau caii şi pocneau din bice. Strada Grzybow mirosea a baligă, a unsoare de roţi, a ceară, a tot ce e specific cartierului evreiesc. Evrei necunoscuţi se opreau din mers, îi dădeau bineţe şi se uitau la el, arătându-l cu degetul. Cineva, un creştin, îşi scoase căciula şi îl salută în poloneză. "Lumea nu-i totuşi lipsită de o noimă, îşi spuse reb Meşulem. Aşa cum îţi aşterni, aşa dormi. Nelegiuitul acela o să-şi primească porţia. Cu ajutorul lui Dumnezeu, Hadasa o să se mărite cu Fişele încă înainte de Pesah. Dacă Eidl îl vrea de bărbat pe băiatul din Tereşpolul-Mic, am s-o fac şi pe asta. Am să-i dau de lucru la mine. La urma urmei, Copl trebuie controlat îndeaproape de către cineva..."

Un căţel alb ţâşni dintr-o curte şi lătră ascuţit la reb Meşulem. Bătrânul îl goni cu umbrela: "Taci, potaie!"

Deschizându-i poarta curţii unde se afla biroul, paznicul se înclină adânc în faţa lui. Curtea nepavată era acoperită cu zăpadă. Totuşi, cei de aici dăduseră drumul, din cotețe, gâştelor, găinilor şi curcanilor. Porumbei ciuguleau boabe de ovăz. În jurul lor ţopăiau vrăbiuţe, şi ele făpturi ale Domnului. Copl îl aştepta pe reb Meşulem în biroul de la primul etaj. Se învârtea prin încăpere, în

cizmele lui cu turetcile lustruite. Se uita din când în când la ceasul său de argint cu trei capace, fuma întruna şi arunca câte o privire în ziarul desfăcut pe birou. Când reb Meşulem i-a povestit că Hama a fugit de la Abram, se făcu aproape alb la faţă. Creionul prins la ureche îi căzu pe podea. Ţigara lipită pe buza de jos îi tremura. Abia izbuti să spună: "Bine i-a făcut!"

Reb Meşulem se uită mirat la dânsul. S-ar fi aşteptat să-l vadă foarte încântat de cele aflate. Abram îl ura pe Copl mult mai mult decât pe socrul său. Reb Meşulem se aşeză pe scaunul îmbrăcat în piele de lângă biroul încărcat cu vrafuri de hârtii. Copl ieşi. Se întoarse după un răstimp din camera alăturată, cu un pahar de ceai pentru reb Meşulem.

CAPITOLUL X

1

Abram a rămas întins pe pat până la căderea serii, aţipind mereu. Ceasul bătea orele şi jumătăţile de oră. Din curte răzbăteau strigătele ambulanţilor care căutau cârpe, încălţăminte veche, pălării vechi, fier vechi. Un saltimbanc şi-a făcut numerele. Un cerşetor a cântat un cuplet tânguitor despre naufragiul Titanicului. Răsună şi melodia unei caterinci, întreruptă de ţipetele papagalului cocoţat pe ea. Abram auzi vag toată această zarvă. Zăcea pe pat îmbrăcat şi încălţat. Lanţul de aur prins de vestă urca şi cobora o dată cu răsuflarea lui. Sforăia, ofta şi murmura în somn. Din când în când, deschidea ochii lui negri şi arunca în jur priviri îngrijorate şi treze, de parcă s-ar fi prefăcut până atunci că doarme... Când s-a ridicat de pe pat, era întuneric. Îşi ţinu respiraţia şi-şi ciuli urechile. "Ce-i cu liniştea asta? se întrebă el, apoi îşi aminti: Hama a plecat. Şi Beile-Ite. Nici Stefa nu-i. Am rămas de unul singur. Cu cei patru pereţi..."

Era flămând şi se gândi să coboare la un restaurant, dar nu avea suficienţi bani. Intră împleticindu-se în birou, fără a aprinde lumina electrică. Prin perdele şi draperii pătruneau fâşii palide de lumină, care aruncau pete abia perceptibile pe peretele opus. Într-un fel, se simţea aici, de pe acum, un miros de casă nelocuită.

Se aşează pe o margine a biroului şi ridică, fără să ştie de ce, receptorul telefonului. Când se auzi vocea telefonistei, îi dădu numărul Idei. Îi răspunse Zosia.

- Zosia dragă, sunt Abram. Doamna-i acasă?

- Nu, nu e.

- Dar unde-i?

- Nu ştiu.

- A plecat de mult?

- Cam de mult.

- Şi ce faci tu, singură, acasă?

- Ce să fac? Sunt amărâtă. Nu mai am mult de trăit.

- Ce? Eşti nebună?

- Am visat azi noapte trei ciori. Două mi-au scos ochii şi a treia croncănea: "Zosia a murit, a murit, a murit!"

- Prostii! Aiureli! Eşti o femeie zdravănă şi frumoasă. Cu o sănătate de fier. Ai să trăieşti nouăzeci de ani.

- Nu, domnu' Abram. Iaş, bărbatu-meu, mă cheamă la dânsul.

- Zău că ţi-ai ieşit din minţi.

- Nu, văd totul dinainte. Şi pe dumneavoastră v-am visat.

- Pe mine? Cu mine ce-o să fie? Cum o să sfârşesc?

- Vreţi să aflaţi de la mine? Eu nu ghicesc în ghioc, dar aţi trecut printr-o încercare.

- Aşa e.

- Vedeţi? Ştiu totul. Se pare că doamna Ida se duce la circ cu Pepi şi cu domnul Prager. Dar nu fiţi gelos.

- Nu-mi pasă. Dacă dânsa mă părăseşte, o să fii tu iubita mea.

- Eu? Vă bateţi joc de o biată fată orfană.

- Nu glumesc, Zosia.

- Dar eu n-am carte. Mă uit la cărţile astea groase şi mă sperii.

- Dracu' să ia toate cărţile!

- Ce-aş fi eu pentru dumneavoastră? O servitoare!

- Eşti o femeie, nu o servitoare.

- Nu vorbiţi aşa. N-aş trăda-o niciodată pe doamna. Îmi e ca o soră.

- Câteodată îţi înşeli şi sora.

- Nu pe ea. Dumneavoastră glumiţi şi pe mine mă trec fiorii.

- Ţi-am mai spus că nu glumesc.

- Veniţi mai des pe aici! Suntem două femei singure. Când vă arătaţi, e o sărbătoare pentru noi.

- Sunt flămând ca un lup.

- Veniţi şi-o să-l satur pe lup.

- Am să vin, Zosia, poate chiar în seara asta. Vreau să te întreb ceva. Îmi poţi împrumuta nişte ruble? Pe opt zile.

- Câte vreţi?

- Zece.

- Vă dau şi cincizeci.

- Atâţia bani nu mi-aş împrumuta nici eu însumi. Oricum, a sunat frumos ce mi-ai spus. Să nu povesteşti doamnei.

- Fiţi liniştit, ştiu să-mi ţin gura.

Abram puse receptorul în furcă şi răsuflă adânc. "Prin urmare, aşa stau lucrurile! Se duce cu bărbatul ei la circ. Asta nu-mi place. Rămân fără nimeni, fără nimic".

Ridică din nou receptorul, dar, când auzi glasul telefonistei, îl puse la loc. Continuă să stea pe marginea biroului, privind în întuneric. Licăriri de lumină se iveau şi se rostogoleau pe pereţi, dispărând prin unghere. Mobila trosnea uşor. La etajul de deasupra, cineva mergea izbind cu tocurile în duşumea. De la un etaj inferior se auzeau sunete de pian.

Se întoarse în dormitor şi-şi schimbă cămaşa. Era obişnuit să se dezbrace şi să se îmbrace fără a aprinde lumina. Vedea în întuneric ca o jivină. Îşi puse paltonul şi căciula şi ieşi din casă, încuind uşa cu broasca automată. "Abrame, murmură el, eşti la pământ!"

Coborând în curte, îl zări lângă felinar pe Copl. Stătea acolo, în paltonul lui scurt cu guler de catifea, gambeta trasă pe ceafă, bastonaşul agăţat de braţ - şi vorbea cu portarul casei. Dând cu ochii de Abram, Copl făcu un pas îndărăt. Portarul dădu să-şi scoată căciula.

- Ce vrea dumnealui, Jan? întrebă Abram, abia rostind cuvintele.

- Uitaţi-l pe domnul Şapiro, spuse portarul întorcându-se către Copl.

- Ce doreşti de la portar? întrebă răstit Abram, după care îi spuse portarului: Jan, poţi pleca.

Portarul rămase o clipă încurcat, apoi intră în cabina lui.

- Am venit în numele stăpânului, zise Copl pe un ton liniştit.

- Tu vii întotdeauna în numele cuiva. Ce pofteşti?

- Stăpânul mi-a poruncit să preiau casele administrate de dumneata.

- Cine să le preia? Tu?

- Nu mai aveţi dreptul să vă ocupaţi de ele. Vă rog să-mi predaţi registrele.

- Şi dacă nu vreau, ce-o să-mi faci? O să-mi iei caii de la bicicletă?

- Eu n-am să vă fac nimic.

- Atunci, du-te la toţi dracii!

- Cum doriţi. Nu e afacerea mea. Vă amintesc numai că poliţele sunt la noi.

- Ce poliţe? Care poliţe?

- Noi am plătit poliţele, dar nu le-am rupt.

- Bazaconii! Cară-te, că-ţi sparg capul cu bastonul.

- Astăzi nu se mai sparg capetele. Semnăturile de pe poliţe sunt falsificate.

- Şterge-o de aici! îi strigă Abram cu o voce care nu mai era a lui.

Apucă bastonul gata să-l lovească pe Copl. Acesta făcu stânga-mprejur şi se îndreptă repede spre poartă.

- Mai stăm de vorbă, spuse el printre dinţi. Noapte bună.

Abram nu putu face un pas. Inima i se zbătea în piept, de parcă ar fi atârnat de un fir de aţă. Îl săgetă o durere în dreptul frunţii. Într-un târziu, porni clătinându-se de-a lungul străzii Zlota. O luă spre Marszalkowska, inspirând adânc aerul rece al nopţii şi expirând cu gemete. Deodată, auzi o voce cunoscută. Se întoarse şi o văzu pe trotuarul de peste drum pe Stefa. Nu era singură, ci cu un student în uniformă. Ea nu-l zărise pe Abram. Purta o scurtă verde, tivită cu astrahan şi o pălărie de fetru cu borul mare. De pe umeri îi atârna, legănându-se, o blană de vulpe. Mâinile şi le ţinea într-un manşon. În picioare avea cizme înalte, după moda rusească. Frigul îi îmbujorase faţa rotundă. Studentul nu era mai înalt decât dânsa. La lumina slabă a felinarelor, Abram observă că are mustăcioară. "L-o fi ducând la noi acasă? E un nou iubit al ei?"

Vru să-şi strige fiica pe nume, dar nu reuşi. Se luă după ei. Stefa vorbea tare. O auzi exclamând: "Smintit! Zănatic!"

Studentul rămase în poartă şi Stefa urcă spre apartamentul lor. Abram se piti sub un balcon, pentru a vedea ce se petrece. Studentul începu să se plimbe încolo şi încoace cu mâinile la spate. Paşii lui erau ai unui bărbat care aşteaptă răbdător o femeie, sigur că nu o să-i scape.

Abram îl vedea acum foarte bine: avea faţa îngustă, nasul subţire, bărbia lunguiaţă. "Când îşi pune ochii pe o fată, un asemenea individ nu se lasă până nu o nenoroceşte..." Brusc, Abram traversă strada spre poarta casei şi urcă scara. "De ce fac asta? se întrebă el. M-am scrântit cu totul!"

Scoase cheia din buzunarul pantalonului şi dădu s-o introducă în broască. Dar uşa se deschise în aceeaşi clipă şi se arătă Stefa, izbindu-se uşor de tatăl ei şi înţepându-i urechea cu acul pălăriei. Îl învălui o boare de pomezi şi de parfum de liliac.

- Papa, tu eşti? exclamă Stefa.

- Da, eu. Pe unde umbli? Nu te-am văzut de nu mai ştiu când.

- Papa, mă grăbesc. Mă duc la teatru.

- Cu cine te duci?

- Are vreo importanţă? Cu un cavaler.

- Când te întorci?

- Pe la douăsprezece, unu, nu ştiu exact.

- Aşteaptă o clipă. Maică-ta m-a părăsit. S-a dus la bunicul.

- Ştiu, ştiu. Ah, papa, te ţii de aventuri. Vreau să te sărut.

Şi, îmbrăţişându-l, îi dădu două sărutări: una pe obraz, cealaltă pe nas.

- La ce teatru te duci? Cine-i tânărul care te aşteaptă jos?

- La teatrul Letni. De ce eşti atât de curios? Fiica ta n-o să calce strâmb.

- Nu sunt foarte sigur.

- Nu mai fă pe moralistul, tăticule. Nu stă bine unui bătrân amorez ca tine.

- Ai nişte bani? Sunt lefter.

- Singura mea avere sunt douăzeci de copeici.

Stefa coborî scara în viteză, ciocănind treptele cu tocurile cizmelor. Balustrada zdrăngănea. Rămas în faţa uşii, Abram se scărpină la ceafă. Nu ştia încotro s-o ia: să intre în casă ori să plece? "Aşadar, Copl are poliţele, îşi spuse el. Eu ca un idiot ce sunt, am crezut că-i păcălesc. Pot fi arestat foarte uşor, chiar în noaptea asta..."

Scoase un trabuc şi şi-l aprinse. Se uită la tăbliţa de alamă pe care era gravat numele lui: Abram Şapiro - şi-i dădu un bobârnac. "Am să iau un păhărel, murmură el. Oricum, sunt un om pierdut!..." Deschise uşa şi se îndreptă spre vitrina unde se mai aflau o sticlă de coniac şi un rest de vişinată. Intră apoi în bucătărie şi deschise bufetul pe întuneric. Găsi pâine, brânză, o jumătate de scrumbie."Îi dau dracului pe doctorul Mintz şi pe toţi doctorii! Scrumbia parcă are lapţi. Mi se fâlfâie de dietele şi de reţetele lor! Focul să-i ardă pe toţi: pe slugoi, pe neveste, pe fiice! Târfe! Lumea-i plină de târfe!"

Se apropie de fereastră. Văzu prin oberliht luna plină plutind în văzduh şi strigă tare spre ea: " La naiba şi

cu tine! N-au dacât să te binecuvânteze[1] fătarnicii aştia! Eu, nu! Am terminat cu toate astea! Din partea mea, să se târâie cu toţii în patru labe şi să mă pupe uite aici!"... Şi Abram îşi lovi furios, cu palma, şezutul.

2

După o jumătate de oră, Abram coborî iar în stradă. De data asta, o luă pe strada Gnojna, spre Hertz Janower. Trecu de strada Wielka şi ajunse pe strada Bagno, unde mai erau deschise magazinele de mobilă veche, geamantane şi bice. Hamaliii încărcau tejghele, birouri, fotolii în harabale. Caii, cu gâturi groase şi picioare scurte, mâncau ovăz din traiste, risipind grăunţe în zăpadă. Intrând pe strada Grzybow, Abram trecu prin faţa casei lui Meşulem Moskat. Aruncă o singură privire spre ferestrele puternic luminate şi păşi repede mai departe. I se părea straniu că Hama, mama copiilor săi, se găseşte acolo sus şi că el, Abram, nu mai poate ajunge la dânsa. Ridică din umeri. " Nenorocita de ea! Acum, la bătrâneţe, i-a venit să se răzvrătească!..."

La Hertz Janower a întâlnit de data asta numai figuri cunoscute: Hilde Kaliszer, Dembitzer şi Finlender. Doctorul Messinger plecase cu puţin timp mai înainte. Pesemne că nu avuseseră o şedinţă de spiritism, pentru că

[1] La înnoirea lunii, evreii religioşi rostesc în grup, sub cerul liber, o binecuvântare.

măsuța era împinsă într-o parte și peste ea era aruncat paltonul lui Dembitzer. Hertz Janower, în halat și papuci, îi fugi în întâmpinare cu brațele întinse.

- Bună seara, Abram! Bine ai făcut că ai venit! Voiam să te sun.

- Și te-ai mulțumit cu atât. Am mari necazuri, frățioare.

- Ce s-a-ntâmplat?

- Toate deodată. S-au pus cu toții pe capul meu. Nevasta, socrul, Copl, Dahe. Sunt gata să mă rupă în bucăți. Dar nu-mi pasă. De ce stați ca niște găini plouate? Ce mai fac spiritele?

- Iar ești pus pe ironii.

- Ba deloc! Aș vrea să întreb măsuța ce va fi cu mine.

- Veniți mâine și o să întrebăm, spuse Hilde, care ședea pe un colț al canapelei, în bluza ei de satin negru cu guleraș înalt și cu șalul de mătase pe umeri. Era palidă și părea iritată. Din colțul gurii îi atârna o țigară subțire.

- Astea-s treburile tale personale, dar ce se aude cu revista? îl întrebă Dembitzer. O chestie ca asta nu trebuie să rămână în aer. Da sau ba?

- Nu a rămas deloc în aer. Am și vorbit cu un tipograf. Cel mai important lucru este echipa redacțională.

- Să începem modest, spuse Hertz Janower, după ce a stat puțin pe gânduri. Să scoatem un număr de probă,

de treizeci și două de pagini. O să vedem cum va reacționa provincia. Tu ce crezi, Finlender?

Finlender, cocoșatul, care stătea cu fața la raftul de cărți și răsfoia un volum, se întoarse spre ceilalți. Părul lui lung era legat la spate. Avea fața îngustă și palidă - și doi ochi mari, negri. Purta un sacou de catifea, pantaloni cadrilați și pantofi cu ghetre.

- Cunoașteți părerea mea, zise el tăios, accentuând fiecare cuvânt. Trebuie să procedăm sistematic. Avem nevoie de un program precis. Înainte de toate este necesar un fond de pornire de treizeci de mii de ruble.

- Treizeci de mii de ruble? Asta-i o sumă! exclamă Abram și-i făcu cu ochiul lui Dembitzer.

Finlender, un holtei bătrân, care ținea contabilitatea unei firme de ceai și redacta dicționarul unei limbi străine, era faimos prin planurile lui fantasmagorice. Se râdea în ascuns de ideile sale și de felul lui de a vorbi.

- Ar fi absurd să ne gândim la mai puțin decât atâta.

- Copilării! Nu ne trebiue treizeci de mii. Ar fi de-ajuns și trei sute, sări Hertz Janower. O să căpătăm credit. Cunosc pe cineva care o să ne dea hârtia cu împrumut.

- Problema este de unde luăm cele trei sute de ruble.

- Trei sute de ruble vă dau eu, din marea mea calicie, făcu Abram.

- Dacă-i aşa, să nu mai stăm pe gânduri, hotărî Dembitzer.

- Eu ce voi avea de făcut acolo? întrebă Hilde Kaliszer pe un ton caustic; discuţiile despre revistă nu-i erau probabil pe plac; cu mâinile duse la ceafă îşi strângea nervoasă cocul din care-i ieşise un ac.

- Tu, Hilde, te vei ocupa de administraţie. Intuiţia ta o să-ţi spună în cine să avem încredere şi în cine nu.

- N-aveţi decât să fantazaţi. Mie nu-mi place deloc proiectul ăsta, spuse dânsa. Profesorul Janower nu trebuie să-şi piardă timpul cu asemenea fleacuri. Mai ales că...

- Hilde dragă, e mare lucru să răspândeşti valorile culturii, o întrerupse Hertz Janower. Tineretul nostru din târguşoare e însetat de ştiinţă. Am afirmat odată, într-o prelegere, că fiecare evreu este un autodidact.

- Totuşi, treaba asta nu-i de dumneavoastră. Aveţi nevoie de linişte ca să vă scrieţi operele.

- Hilde, interveni Abram, cei mai mari învăţaţi s-au dăruit cultivării poporului. Bunăoară...

- N-o să iasă nimic. Revista o să moară repede.

- De ce cobeşti? O să se difuzeze în sute de mii de exemplare şi o să ne îmbogăţim cu toţii.

- Zău, Hilde dragă, nu pricep de ce eşti împotriva acestui proiect. Creşte o generaţie incultă. Cei în vârstă n-au vrut să ştie de tineret şi acesta a rămas de căruţă. Uite-l, de pildă, pe băiatul care stă la Gina. E nevoit să-şi înceapă studiile când alţii le sfârşesc...

- Ai perfectă dreptate! îl întrerupse Abram. Tânărul ăsta îi are la degetul lui mic pe toţi studenţii, dar trebuie să-şi piardă timpul cu manuale pentru copii. Până una-alta se apropie recrutarea şi va fi silit să facă armata la muscal ori să fugă din ţară. Se alege praful din băieţii noştri.

- Mâncarea e pe masă! le dădu de ştire Dobe, slujnica, prin uşa întredeschisă.

- Cum? N-aţi mâncat încă? făcu Abram şi se înroşi la faţă, temându-se că îşi trădase foamea.

- Hai, vino şi tu, lasă-te de fasoane! îl îndemnă Dembitzer.

Au intrat cu toţii în sufragerie. Pe faţa de masă plină de pete erau aşezate farfurii cu borş. Lângă ele, linguri de tablă. Masa era înconjurată cu bănci, nu cu scaune. Abram îşi turnă dintr-o carafă un păhărel de rachiu. Mâna lui mare şi păroasă tremura. Dembitzer muie o bucată de pâine într-un pahar umplut pe jumătate cu vin şi închină:

- Pentru noua revistă!

- Să trăiască şi să-nflorească! Să se nască din ea o universitate evreiască! În pofida părerilor domnişoarei Kaliszer...

- Pentru mine e totuna, pentru că plec în străinătate.

Lui Hertz i se opri îmbucătura în gât.

- Cum? Când? Ce vorbeşti? excamă el tulburat.

- Mi se propune să vin la Londra, cu acoperirea tuturor cheltuielilor. N-am vrut să vă spun, dar, de vreme ce voi vreţi cu toţii să vă faceţi tipografi sau redactori sau mai ştiu eu ce, nu mai am ce pierde.

- Nu înţeleg nimic. Cine îţi asigură drumul ăsta? Ce vei face la Londra?

- O să vă arăt scrisoarea. Dar să nu mai vorbim acum despre asta, spuse Hilde, luând din farfurie o lingură de borş, pe care o răsturnă imediat înapoi.

- Am o idee! stigă Abram şi izbi cu pumnul în masă.

Carafa, farfuriile, tacâmurile se săltară de la locurile lor. Hilde tresări şi ea şi legănă neîncrezătoare din cap.

- Ce idee?

- Plec şi eu în străinătate. Acum mi-e limpede totul. Finlender, ai dreptate. Trebuie să ne lansăm zgomotos. Treizeci de mii înseamnă puţin. Am să fac rost de cincizeci de mii de ruble, altfel să nu-mi mai spuneţi pe nume. Poate de-o sută de mii în cap!

- Ce-ţi veni, aşa, dintr-o dată?

- Până acum, slavă Domnului, n-am cerşit o para de la nimeni. Dar sunt sigur că voi putea obţine bani în străinătate. O să plec în Germania, în Franţa, în Elveţia, în Anglia. Or fi fiind evreii de acolo plini de ei, asimilaţi, antisemiţi şi tot ce poate fi mai rău, dar sunt sensibili când e vorba de cultură. Numai Iakob Schiff ne-ar putea dona cincizeci de mii de ruble.

- Dar Iakob Schiff e acum în America.

- Nu mă sperii nici de America. O să scoatem o publicaţie de răsunet. Vom angaja pe cei mai buni pedagogi. O să trimitem în ţară instructori, care să predea diferite profesii. O să creăm un fond pentru trimiterea tinerilor capabili la universităţi din străinătate.

- N-ar fi deloc rău, zise Hertz Janower cu oarecare îndoială în glas. Tu ce spui, Hilde?

- Ce să spun? Bine ar fi...

- Totul e clar! Nu trebuie pierdut nici un minut! tună Abram. Când Hilde a pomenit de Londra, s-a făcut brusc lumină în capul meu. Am să vă mărturisesc un secret. Nevastă-mea m-a părăsit, a fugit la tatăl ei. Într-un fel, am rămas văduv. Din fericire, fetele mele sunt mari. Bătrânul o să le înzestreze. Acum pot face şi eu un lucru ca lumea. Nu pentru mine, ci pentru popor! Aşa cum auziţi! M-am gândit cândva să plec în Ereţ-Israel şi să întemeiez o colonie care să-mi poarte numele, dar climatul de acolo nu-i de mine. În orice caz, nu acum. Mi se strânge inima din cauza asta. Şi-atunci? Dacă nu în Ereţ-Israel, să realizez ceva în diaspora. Avem în orăşelele noastre zeci de mii de minţi strălucite, de copii-minune. În fiecare al doilea băiat din sinagogile noastre zace o posibilă celebritate. Daţi acestor tineri posibilitatea să înveţe şi vor uimi lumea! Au nevoie de ajutorul nostru pentru a face primii paşi. De nimic nu se tem atât de mult antisemiţii cât de creierele noastre. De aceea ne gonesc din universităţi.

- De vorbit, vorbeşte frumos, zise zâmbind Dembitzer.

- O să facă şi rost de bani, adăugă Finlender. Numai să nu i se răcească elanul!...

CAPITOLUL XI

1

Seara, pe la zece, sună strident clopoţelul de la uşa Ginei. Părăsindu-şi oaspeţii, ea se grăbi să deschidă. În semiobscuritatea de la intrare, la o oarecare distanţă de prag, se afla un om mic de stat, adus de spate, într-un caftan lung şi cu o pălărie largă pe cap. Ginei i se păru că e un cerşetor întârziat şi dădu să se ducă după nişte bănuţi. Dar, după o secundă, sângele îi năvăli în obraz. Scoase un ţipăt. Era Akiva, soţul ei, fiul rabinului din Sencymin. " A murit, îi fulgeră Ginei prin minte, a murit şi acum a venit să mă sugrume!" În clipa următoare, ea ieşi pe palier şi trase uşa după dânsa, ca să nu fie văzuţi dinăuntru.

- Akiva, tu eşti?

- Da, eu.

- Ce faci aici? Când ai venit?

- Am venit pentru divorţ.

- Acum? În toiul nopţii?

- Poate fi mâine.

- Unde ai tras? De ce nu mi-ai dat de ştire?

Akiva nu-i răspunse. Gina împinse puţin uşa şi, văzând că nu-i nimeni pe coridor, îi spuse:

- Vino înăuntru. Să vedem ce facem.

Akiva intră după ea, cu paşi târşiţi, aducând cu el un miros stătut, de baie rituală, lumânări, sudoare şi

mucegai, pe care Gina îl uitase. Ea deschise repede uşa cămăruţei lui Oizer-Heşl şi îl împinse înăuntru pe Akiva. Aprinse lumina electrică şi abia acum văzu în ce hal se afla. Akiva se cocârjase, arăta îmbătrânit şi delăsat. Bărbuţa de culoarea paiului îi era încâlcită, plină de aţe albe. Perciunii îi atârnau desfăcuţi. Pălăria îi era pătată şi prăfuită, iar din cusăturile destrămate ale caftanului atârnau bucăţi de vatelină. Un şal femeiesc îi era petrecut în jurul gâtului. Stătea îndoit, cu mâinile atârnând, ca o sperietoare. Sub sprâncenele crescute, clipeau doi ochi mici, de câine.

Gina se clătină ca ameţită.

- Ce-i cu tine, Akiva? Eşti, fereasă Dumnezeu, bolnav?

-Vreau să pun capăt năpastei care ne-a lovit, mormăi el. Într-un fel sau altul.

- Rabinul, tatăl tău, ştie că eşti aici?

- Bunica este aceea care se împotriveşte. Dar nu-mi pasă. Nu vreau să iau asupră-mi păcatul...

- Aşază-te. Să-ţi aduc un ceai.

- Nu, nu-i nevoie.

- Nu-ţi fie teamă, ceaiul nu-i spurcat.

Akiva mormăi ceva.

- Puteai să-mi scrii câteva rânduri. Nu te supăra, dar te porţi şi acum copilăreşte.

Gina ieşi din cămăruţă şi închise uşa. Îi apăruseră pete roşii în obraji. Din colţurile ochilor îi picurau lacrimi. Ar fi vrut să-l sune pe Hertz, dar se gândi că va fi

auzită de cei din salon. Intră în bucătărie, de unde se întoarse cu un lighenaş şi o cană cu apă. Akiva îşi scoase pălăria şi rămase cu tichia pe cap. Dintre poalele descheiate ale caftanului atârnau, până aproape de ciubotele lui scâlciate, ciucurii groşi ai pieptarului său murdar.

- E pentru tine, să te speli pe mâini.

Akiva răspunse din nou cu nişte murmure.

- Poate să-ţi aduc ceva de mâncare de la prăvălia de mezeluri din vecinătate. Totu-i absolut cuşer[1].

Akiva făcu un gest de împotrivire.

- Mănâncă atunci măcar o bucată de pâine sau un măr.

- N-avea grijă, n-am să mor de foame. Ia loc. Vreau să te întreb ceva.

- Bine, întreabă.

- Spune-mi adevărul: te-ai desfrânat cu el, cu acest Hertz?

Prin Gina trecu un val fierbinte. O luă spre uşă, dar se întoarse şi-l privi drept în faţă.

- Iar ai început?

- *Ghemara* spune că femeia cu păcat este necurată atât pentru soţul ei, cât şi pentru amantul ei.

- Nu vreau să ştiu de lucrurile astea. Dacă te-ai hotărât să divorţăm, sunt gata. Dar nu-mi face morală.

- Nu-ţi fac morală. E o lege. La ce ţi-ar folosi divorţul, dacă vei păcătui mai departe?

---

[1] Cu respectarea normelor alimentare rituale.

- Ce-ţi pasă ţie de porţia mea de iad? Va fi a mea, nu a ta! Chiar dac-am să fiu osândită să dorm pe un pat de cuie, mai mari sunt chinurile îndurate până acum. Să-ţi amintesc prin câte am trecut? Nu am fost sortiţi unul altuia. Ai pătimit şi tu din pricina asta.

Akiva tăcu un scurt răstimp. Apoi spuse:

- Văd că o duci bine la Varşovia.

- Duşmanii noştri să aibă parte de binele meu. De-abia îmi duc zilele. Sufăr, să te ferească Dumnezeu de aşa ceva, de pietre la ficat. Când am o criză îmi vine să mă caţăr pe pereţi. Ar trebui să plec la băi, dar n-am cu ce. Dumnezeu ştie cât am să mai rezist.

- Dacă n-ai fi luat-o pe o cale greşită, te-ai fi bucurat şi de viaţa asta şi de cea viitoare.

- Aşa mi-a fost soarta. Oricum, poţi înnopta în cămăruţa asta. Doarme aici un tânăr, dar o să rog să fie primit altundeva. Să nu ieşi de aici. Sunt nişte oaspeţi la mine. Şi mai locuiesc nişte oameni străini.

- N-am văzut nici o mezuză.

- La intrare este una.

- Ar trebui să fie la fiecare uşă. Am să mă duc la un han.

- La ce han? Cum o să dai acum de un han?

- Pe Strada Franciscanilor.

- Ascultă-mă, te rog, şi rămâi aici. Am să-ţi pun o mezuză la uşa asta. Mâine-dimineaţă, cu ajutorul lui Dumnezeu, o să rezolvăm totul. Dacă pleci, cine ştie dacă

nu s-o găsi careva care să te abată de la hotărârea pe care ai luat-o.

- Orice mezuză trebuie mai întâi controlată.

- Ai s-o controlezi.

- Treaba asta trebuie s-o facă un scrib recunoscut. Se-ntâmplă să rămână greşeli, să lipsească o literă...

- Mă-nnebuneşti, nu altceva! M-am dezvăţat de aiurelile astea. Aşteaptă puţin. Păcatul să fie al meu.

Gina ieşi pe coridor şi deschise uşa salonului. În răstimpul cât a vorbit cu Akiva, propria ei casă i-a devenit străină. În acel moment, cineva descuie de afară uşa de la intrare. Era Oizer-Heşl. Ea îi aruncă o privire speriată şi i se aşează în cale.

- Scuză-mă, Oizer-Heşl, camera e ocupată.

- S-a întors fata aceea?

- Ce fată? A, o crezi pe studenta de la Pincyow? Nu, e altceva. Va trebui să înnoptezi în altă parte. Ştii ce? Du-te la Hertz, ai fost şi ieri la dânsul. O să-i telefonez îndată. S-a-ntâmplat un lucru neaşteptat.

- Înţeleg.

- A venit soţul meu. Ştii că sunt în aşteptarea divorţului. Şi acum, aşa , dintr-o dată... O clipă...

Fugi spre telefon şi lovi cu rceptorul în furcă. Ceru numărul.

- Vă rog, vă rog frumos!... Hertz? Ce bine că eşti acasă! Închipuie-ţi: Akiva este aici! Vrea să divorţeze! Chiar mâine! Cum? Pe neaşteptate. Deschid uşa... mă uit... am crezut că leşin... Unde? În cămăruţa lui

Oizer-Heşl. Mi-e teamă să-i dau drumul din casă. Azi e de acord, mâine cine ştie?... Cum? Cred că nu are nici un ban. Va trebui să plătim noi rabinul, scribul, totul, totul... Nici tu nu ai?... Fă rost, te rog. E în joc viitorul nostru. Cum? N-am la cine împrumuta. Casele de amanet se deschid târziu. Cât? Nu ştiu. Cel puţin douăzeci şi cinci de ruble. Ce spui? Te rog, Hertz, lasă-te de nazurile astea! Poţi obţine câteva ruble. Poate că are Abram... Of, Doamne!... Mai bine nu m-aş fi născut!...

Aruncă receptorul şi-l lăsă câteva clipe să se legene la capătul firului încâlcit şi cu noduri. Apoi îl puse la loc şi se îndreptă spre Oizer-Heşl.

- Spune-mi: de ce e dat unora să se chinuie pe lumea asta?

- Ştiţi ce? Vă împrumut eu douăzeci şi cinci de ruble, zise Oizer-Heşl şi scoase din buzunar o bancnotă roşie de douăzeci şi cinci de ruble, pe care o primise de la Roize-Frumetl.

- Doamne! Asta-i o avere! De unde ai banii ăştia? Un înger te-a trimis.

Izbucni în plâns. Întinse mâna şi luă bancnota de un colţ.

- Eşti un copil nobil. O să-ţi înapoiez banii săptămâna viitoare. Fii bun şi du-te la Hertz. O să dormi pe sofa. Ce am mai vrut să-ţi spun? Da, te-a căutat o fată la telefon. De două ori. Cred că era Hadasa.

- Ce a spus? întrebă Oizer-Heşl, înroşindu-se până în vârful urechilor.

- Da, mi-a spuse ceva, dar nu mai ţin minte ce. Parcă s-o suni ori c-o să vină dânsa aici... iartă-mă, sunt năucită. Dar fii liniştit. O să telefoneze din nou şi o să vă lămuriţi.

2

Pe strada Gnojna, nu departe de clădirea unde locuia Hertz Janower, Oizer-Heşl îl zări pe Abram. Stătea pe loc, în blană şi căciulă, şi sfredelea cu vârful umbrelei zăpada bătătorită de pe trotuar. Când Oizer-Heşl îl strigă pe nume, Abram îl privi cu un zâmbet de uşurare.

- Iată-te, în sfârşit! Te aşteptam, exclamă el.

- Pe mine?

- Ştiu totul, despre Akiva şi despre cele douăzeci şi cinci de ruble ale tale. Am vorbit cu Gina la telefon. A spus că vei veni să dormi la Hertz. Aşadar, din ăştia îmi eşti? Ai o inimă de filantrop! Dar nu urca la Janower. E scandal acolo. Au apucat-o năbădăile pe Hilde Kaliszer. Zburau farfuriile prin casă de parcă ar fi avut aripi.

- Nu înţeleg.

- Hilde e geloasă. Sunt ca două pisici băgate într-un sac. Numai printr-o minune am scăpat fără capul spart. Fata îl ţine strâns în gheare. Nu ştiu dacă îl iubeşte cu adevărat ori are numai nevoie de dânsul ca profesor de magie neagră. Poate că şi una, şi alta. S-o fi auzit urlând! El , blegul, plânge ca un căţeluş bătut. Mare dandana! În

noaptea asta o să dormi la mine, frăţioare, în patul neveste-mii. M-a lăsat. E iar fecioară - iar eu holtei. Am să plec în străinătate, să strâng fonduri pentru o revistă pe care o s-o scoatem. Mi se pare că ţi-am vorbit despre chestia asta. E un proiect grandios, pentru tineri ca tine. Ca să nu se canonească prin oraşele mari, o să le procurăm manuale traduse în limba de acasă. O să creăm pentru ei şcoli de meserii. O să-i pregătim pentru universitate. Pe cei deosebit de înzestraţi, cum eşti tu, o să-i trimitem în străinătate. E ca şi sigur că te voi putea ajuta şi pe tine în curând cu o sumă mare. Dar ia spune-mi: ce-ai mai făcut? Ai mai văzut-o pe Hadasa? Mie mi s-a interzis să mai calc pe acolo şi chiar să telefonez.

- Şi mie.

- Când? Cum?

- Am telefonat şi mama ei mi-a cerut să nu mai sun.

- Vezi? Au aruncat anatema pe amândoi. Suntem în aceeaşi căruţă. Ascultă-mă, s-a făcut târziu. Am luat câteva pahărele şi nu-mi pot astâmpăra limba. Am să-ţi vorbesc deschis. Mi se pare că v-aţi îndrăgostit, tu de ea şi ea de tine. Ce ai de zis? Aud?

Oizer-Heşl nu răspunse.

- Tăcerea înseamnă aprobare. Sunt o vulpe bătrână, mă pricep la alde astea. Ştiu totul chiar înaintea celor în cauză. Păcat, numai, că vor să-i bage pe gât pe nepricopsitul acela.

- M-a sunat în seara asta, când nu eram acasă. De două ori.

- Vezi? Ştiu eu ce-ţi spun. Ea nu-l vrea pe acest Fişele, cu tot ce înseamnă el pentru dânsa: perucă, baia rituală, bunicul cu depozitul de ulei, toată duhoarea asta... Ce-i şi cu părinţii ăştia! Îşi trimit fetele în şcolile poloneze moderne şi pe urmă le cer să devină nişte matroane cuvioase, să uite de literatura europeană şi să se mărginească la străvechile rugăciuni traduse în idiş. Din secolul douăzeci, direct în evul mediu. Dar cu tine ce se aude, frăţioare? Studiezi ori leneveşti?

- Ce rost are toată strădania asta? Văd că esenţialul nu-l pot afla.

- Ce este esenţial pentru tine?

- Vreau să ştiu cine suntem, pentru ce ne-am născut, de ce atâta suferinţă?

- Răspunsul meu este: suferim pentru că trebuie să suferim. Dar ce spun filozofii tăi?

- Tot ceea ce spun sună fals, a minciună.

- Poate că există totuşi un Dumnezeu.

- Dacă există, e numai răutate în el!

- Astea-s teribilisme de adolescent. Iei chestiunea prea în serios.

- Eu n-am s-o scot niciodată la capăt. Am douăzeci de ani şi în curând am să fiu chemat la recrutare. Nu vreau să-mi provoc singur un beteşug care să mă facă inapt de armată.

- Dar nici să-l slujeşti pe ţar nu vrei.

- Nu, nu vreau.

- Atunci, frăţioare, nu ai decât o soluţie: pleacă în străinătate. Aici, Hertz Janower n-ar fi ajuns niciodată profesor.

- Încotro s-o iau? Şi de unde bani?

- Nu-ţi fă griji. Nici de paşaport n-ai nevoie. Pentru zece ruble, un contrabandist te trece graniţa. Cu alte câteva ruble ajungi în Elveţia.

- Şi din ce o să trăiesc acolo?

- Poţi da lecţii sau căpăta ceva de redactat. Mişună pe acolo tot soiul de rabini filantropi, dregători comunitari şi preşedinţi de comitete. O să te pot şi eu ajuta, ţi-am mai spus-o. Totu-i luminos pe acele meleaguri: munţii, cerul, lacurile! Dai uitării toate necazurile. Am de gând să mă stabilesc şi eu acolo. Asta ar trebui să facă şi Hadasa. Dacă nu vrea să se radă în cap şi să se ducă la baia rituală, nu-i rămâne decât să fugă din Varşovia.

Abram scoase un trabuc, îi muşcă vârful şi îl aprinse. Strada Bagno, pe care mergeau acum, era pustie şi aproape scufundată în întuneric. Peste uşile magazinelor erau petrecute bare de fier prinse cu lacăte. Sufla un vânt rece. Lui Oizer-Heşl începu să-i pară rău că i s-a destăinuit lui Abram. "Multe prostii i-am mai turnat..."

- Ai spus ceva? îl întrebă Abram, ca şi cum un simţ secret i-ar fi trădat gândurile tânărului.

- Nu, n-am spus nimic.

- Să nu disperăm. Suntem trimişi pe pământ pentru a lupta... Hadasa, pe deasupra, e şi bolnavă. Aerul Varşoviei este otrăvitor pentru dânsa. Dacă Niunie şi Dahe ar avea minte, ar trimite-o chiar ei în Elveţia.

- E grav bolnavă?

- Nu, dar s-ar putea ca în curând să fie prea târziu. Tu cum te simţi? Măcar tu să fii sănătos!

- Uneori mi se pare că sunt şi eu bolnav.

- Ce te doare?

- Capul. Inima. Mă simt tot timpul obosit.

- La anii tăi, inima bate perfect. Dar atâta te rod îndoielile, că nu ai încredere nici în propriile tale puteri.

- E o pedeapsă...

- Suntem un popor asupra căruia pribegia a lăsat urme. Totuşi, miezul a rămas sănătos. Nu vreau să te încânt, dar nu mă îndoiesc că ai putea deveni lesne doctor, profesor, filozof, orice ai dori. Arăţi ca un belferaş de provincie, dar placi fetelor. Oare ce vede Hadasa la tine? Sunteţi o pereche ciudată.

- Nu cred că vreodată...

- Cum adică? N-o vrei?

- Ba da. Dar... nu-i sunt pe potrivă...

- De ce spui asta? Eşti înalt, blond. Dă jos caftanul şi vei arăta splendid ca bărbat. O să vă sărutaţi şi o să vă sfâşiaţi în bucăţi. Asta-i dragostea.

Au ajuns tot discutând la clădirea unde locuia Abram. Paznicul le deschise poarta; mirosea a aşternut neschimbat şi a rachiu. Abram îl întrebă dacă Stefa s-a

întors acasă, dar omul, mahmur, mormăi ceva neclar. Pe scară era întuneric. Abram aprinse câteva chibrituri şi urcară la lumina lor tremurătoare. Abram descuie uşa şi-l lăsă pe Oizer-Heşl să intre primul. Tânărul se poticni de prag şi era cât pe ce să cadă. În coridor se auzi sunând prelung telefonul din birou. Abram o luă la fugă prin bezna din încăperi. Când ridică receptorul, abia mai răsufla. Totul se învârtea cu el. "Alo! Vă ascult! Cine-i la aparat? Sunt Abram Şapiro!"

Dar nu-i răspunse nimeni. La celălalt capăt al firului, receptorul tocmai fusese aşezat în furcă.

3

În timp ce Abram făcea paturile în dormitor, Oizer-Heşl intră în cabinet. Biroul era flancat de o bibliotecă-dulap cu geamuri şi de stelaje încărcate de tomuri. Pe raftul de jos al dulapului se înşira o ediţie completă a *Talmudului*, legată în piele, cu literele de pe cotor aurite, darul de nuntă primit de Abram de la reb Meşulem Moskat. Pe poliţele de sus se aflau *Mişna*, *Tora*, comentarii, scrieri ale lui Maimonide, codul legislaţiei iudaice, în versiune concentrată, *Zoharul*, culegeri de dezbateri pe teme hasidice şi cabalistice. Oizer-Heşl avu sentimentul că au trecut mulţi ani de când nu a mai ţinut în mână asemenea cărţi. "Cine ştie? îşi spuse el. Poate că am uitat să deslușesc asemenea cărţi!..."

Scoase din dulap o *Ghemara*, o aşeză pe birou şi o deschise. Prima literă era încadrată de ornamente, spirale, acolade. Oizer-Heşl porni să citească, murmurând vechea melopee.

- Ia te uită! S-a apucat să recite din *Ghemara*, exclamă Abram, care intrase chiar atunci în cabinet. Ursul tânjeşte după codru...

- De mult nu m-am mai uitat într-o carte evreiască.

- Poate nu-ţi vine să crezi, dar cândva am studiat şi eu aceste scrieri. Când m-am logodit cu Hama, am comentat un pasaj talmudic în aşa fel, că bătrânul Moskat s-a umflat în pene.

- Se pricepe?

- Îl atrage doar *Mişna*. E numai pe jumătate hasid. Dintre feciorii lui, numai Piniele ştie ceva carte. Învăţat cu adevărat este doar cumnatul meu Moise-Gabriel. Nevastă-sa, Leea, este o scorpie, îi face zile amare. Când vine seara târziu de la sinagogă, nu-i dă drumul în casă. Fiica lui mai mare, Maşa, are apucăturile maică-sii.

- Sunt o familie mare.

- O armată. De toate soiurile, ca în arca lui Noe. Ei, şi ce dacă suntem mulţi? Ascultă ce-ţi spun: noi, evreii, zidim pe nisip. Trăim în aer. Mai mult nu ni se îngăduie.

- Chiar credeţi în renaşterea Palestinei?

- Cum? Tu nu crezi?

- Şi ce-i de făcut dacă turcii n-o să ne dea ţara înapoi? Nu-i putem sili.

- Vor fi nevoiţi. Există ceea ce se cheamă logica istoriei. Un popor nu poate pribegi la infinit. Toate au un sfârşit, încolo sau încoace... Vrei un ceai înainte de culcare?

- Nu, mulţumesc.

- Atunci, să ne culcăm. E unu şi jumătate. Nu-mi dau seama cine m-a căutat la telefon atât de târziu.

În dormitor, Abram începu să se dezbrace. Oizer-Heşl îşi dezlegă îndelung şireturile ghetelor. Se jena să-şi scoată veşmintele în faţa lui Abram. Abia atunci când acesta a stins lumina, s-a dezbrăcat la repezeală şi s-a băgat în patul Hamei. Cele două paturi erau aşezate în unghi drept, potrivit vechiului obicei. Abram suspina şi se zvârcolea întruna, făcând să sune arcurile saltelei.

- Ce i-o fi venit lui Akiva să se înfiinţeze la Gina seara târziu? zise el. L-ai văzut pe neghiobul acela?

- Nu.

- Îl cunosc încă de la Bialodrewna, când locuia la socru-său, rabinul, după căsătoria cu Gina. Tot ce facem noi, evreii, este anapoda. Împerechem un elefant cu o muscă şi ies schilozi, nevolnici, minţi sucite. Of, pribegia asta a noastră! Ne-a făcut neoameni!

După mai puţin de cinci minute, Abram începu să sforăie. Oizer-Heşl se răsucea în aşternut, trăgând pernele ba în sus, ba în jos, învelindu-se cu plapuma şi

dezvelindu-se îndată. Nu putea adormi. Ceasornicul din camera alăturată ticăia repede, de parcă ar fi căpătat febră..."Da, Abram are dreptate. Trebuie să plece în străinătate. La fel şi ea, dacă nu vrea să fie măritată cu de-a sila..."

Se întoarse cu faţa la perete şi aţipi. Deodată, tresări din somn. Cineva descuiase uşa de la intrare. Era pesemne Stefa, fiica lui Abram. Îl auzise pe Abram întrebându-l pe paznic despre dânsa. Oizer-Heşl ascultă încordat. Fata călca apăsat; duşumeaua tremura sub paşii ei. O auzi căscând şi monologând în poloneză. Prin crăpătura de sub uşă, văzu că alături a fost aprinsă lumina. Apoi, fu stinsă. Brusc, uşa dormitorului se deschise şi silueta fetei se profilă în întuneric. Era pe jumătate dezbrăcată, în sutien şi combinezon.

- Dormi, tăticule?

- Cine-i acolo?

- Te-am trezit? Iartă-mă!

- Ce vrei la ora asta?

- Nu-i foarte târziu. Şi n-am încotro. Am rămas fără un ban.

- N-ai putut aştepta până mâine?

- Trebuie să plec devreme.

- Unde ai treabă dis-de-dimineaţă? Nu mai am un sfanţ.

- Îi sunt datoare croitoresei. Şi umblu în pantofi rupţi.

- Mai încet! Nu sunt singur. Doarme aici şi tânărul care locuieşte la Gina.

- Ei şi ce? Am nevoie de zece ruble.

- N-am nici zece copeici.

- Vrei să mă duc şi eu la bunicul?

- Aproape că mi-i indiferent. Plec în străinătate. Tatăl tău e falit. Pe toate planurile!

- Unde pleci? Ce vorbe-s astea?

- Plec. Ce importanţă are unde plec?

- Cred că eşti beat, tăticule.

- Cine-i studentul cu care te afişezi peste tot?

- De unde ştii că e student?

- L-am văzut.

- Nu-ţi scapă nimic. E un băiat minunat. Termină medicina. Un tip original. Tot ce spune e foarte interesant.

- Ce anume spune? Toţi vorbesc frumos, dar, când vine la o adică, fug ca iepurii.

Stefa vru să-i răspundă, dar, în acea clipă, sună din nou telefonul. Abram sări fulgerător din pat şi o luă la fugă, izbind pardoseala cu picioarele lui greoaie. Se lovi de Stefa. Oizer-Heşl îl auzi strigând în receptor, dar nu înţelese ce spunea. După vreo cincisprezece minute, Abram se întoarse şi se îndreptă spre patul lui Oizer-Heşl.

- Dormi, băiete?

- Nu.

- Hadasa nu s-a întors acasă aseară. Idiotul de Niunie a pălmuit-o. Ticălosul dracului!

4

Oizer-Heşl nu putu adormi. Se simţea străin în acel pat, ca şi cum n-ar fi fost el însuşi, ci un alter ego al său. Sosirea lui la Varşovia, întâlnirile lui cu Abram, Hadasa, Eidl, Gina, Hertz Janower, Dahe, Niunie, reb Meşulem Moskat, Roize-Frumetl - totul îi apărea ca un vis lung şi încâlcit. Nu erau nici două luni de când se afla în Varşovia, dar avea impresia că se vântură pe aici de ani de zile.

Încercă să facă ordine în mintea lui: la ce aspiră, ce are de făcut, ce trebuie să evite... Dar gândurile îi alergau şi nu reuşea să le ţină în frâu. Dorea să o vadă pe Hadasa, dar se temea să se afle faţă în faţă cu dânsa. Împlinise douăzeci de ani, dar rămăsese sfios ca un copil de şcoală. Îşi pipăi fruntea, coastele, genunchii, parcă îndoindu-se că trupul ar fi al lui. "Ce caut eu aici? se întrebă Oizer-Heşl. De ce am devenit un fel de umbră a lui Abram? Ce mă leagă de Hadasa? Părinţii ei nu mă înghit. Fata e bolnvă. Să nu mă fac vinovat de moartea ei!"

În sfârşit adormi. O visă pe Hadasa. I se arătă goală, învăluită doar într-un voal fin. Părul despletit îi ajungeea până la şolduri. Alerga pe picioarele ei lungi, iar dânsul fugea după ea... Se trezi speriat, cu senzaţia apăsătoare că i s-a dezvăluit o parte a încurcatei lui existenţe actuale. Era plin de teamă, dar şi de ispită carnală. Adormi din nou şi visă că străbate un teren

noroios, plin cu gropi şi şanţuri. Voia să se smulgă din mlaştină, dar se înfunda tot mai adânc în ea. "Doamne, când se va lumina de ziuă?" strigă el şi, deschizând ochii, îl zări pe Abram. Soarele pătrundea în dormitor printre draperii. Abram stătea lângă el, într-un halat colorat şi în nişte papuci scâlciaţi. I se vedea pieptul acoperit cu păr.

- Trezeşte-te, băiete! Astăzi e o zi a judecăţii şi a ispăşirii! Până şi peştii tremură în apă[1]!

- E tare târziu?

- N-are importanţă. Dahe a sunat din nou. Hadasa n-a apărut încă. Mai mult ca sigur că şi-a petrecut noaptea la Klonia, prietena ei din cartierul Praga. N-au acolo telefon. Bravo! Ce fată straşnică!...

Pentru Oizer-Heşl era clar că trebuie să se dea cât mai repede jos din pat şi să se spele. Dar, neavând halat şi papuci, se jena să se ducă în bucătărie numai în cămaşă şi să-l întrebe pe Abram dacă Stefa mai e acasă. Când Abram ieşi din dormitor, se îmbrăcă la repezeală. Se apropie de scrin şi se privi în oglindă. Bărbia îi era acoperită de ţepi. Părea ciudat, dar, în pofida frământărilor de care avea parte în Varşovia, se împlinise la faţă, căpătase trăsături mai bărbăteşti. Pe cap îi crescuse o coamă blondă. Ridică braţele, ca pentru a face gimnastică. "Ia te uită, am muşchi puternici!..." Deşi dormise puţin, somnul îi priise.

[1] Expresie folosită de obicei pentru sărbătoarea de Iom-Kipur.

- Ei, ce caşti gura? Du-te în bucătărie şi te spală! Îi spuse Abram poruncitor prin uşa întredeschisă. Nu te mai codi atâta!

Oizer-Heşl intră în bucătărie. Se afla acolo şi Stefa, într-o fustă cadrilată şi o bluză albă, cu mâneci scurte; în picioarele goale avea papuci de casă roşii. Spăla într-un lighenaş ciorapi şi lenjerie de-a ei. Freca atât de repede, că din mâinile ei se ridicau balonaşe de săpun. Îl măsură curioasă pe Oizer-Heşl din cap până în picioare.

- Aşadar, dumneavoastră sunteţi!

- Îmi cer scuze...

- Spălaţi-vă, n-o să mă uit. Mă cheamă Stefa. V-am văzut la bunicul, dar acolo arătaţi altfel... Săpunul e aici.

- Vă mulţumesc.

- Tata vorbeşte mereu despre dumneavoastră. Nu vă lăsaţi condus de dânsul! Faceţi exact contrariul!

Oizer-Heşl se spălă repede, se şterse cu prosopul pregătit de Stefa şi se îndreptă spre dormitor. Pe coridor fu oprit de Abram.

- O să gustăm ceva şi mergem s-o căutăm pe Hadasa. Mai întâi la Klonia, deşi cred că Dahe a şi fost acolo. Ce chestie!...

Îl luă pe Oizer-Heşl în sufragerie. Pe masa neacoperită se afla o jumătate de pâine; alături, puţină brânză şi o bucată de scrumbrie. Abram strigă spre bucătărie:

- Stefa, adu-ne ceaiurile!

- Îndată, îi răspunse ea.

Intră curând în sufragerie cu două pahare de ceai,

- Dar tu, fetiţo? Posteşti astăzi? făcu Abram.

- N-avea grijă de mine, tăticule!

- Fete!... Când o fi să te-nsori, să nu faci fete! îi spuse Abram tânărului, cu o gravitate simulată. Fetele sunt o pacoste. Să te ferească Dumnezeu!

Au mâncat în grabă. Abram a mestecat cu dinţii lui puternici pâinea uscată şi a băut patru pahare de ceai. Barba i se umplu de firimituri. Stefa intra întruna în sufragerie. Îl privea insistent pe Oizer-Heşl. Dorea parcă să-i spună ceva, dar nu îndrăznea de faţă cu tatăl ei. Până la urmă s-a închis în bucătărie. Cânta cu glas tare o melodie poloneză. După ce a terminat de mâncat, Abram a intrat în birou şi a început să dea telefoane. A sunat la Gina, la Hertz Janower, la Dahe, la un avocat. Akiva, i-a spus Gina, s-a simţit foarte rău în toiul nopţii şi a fost nevoie să fie chemat un doctor. Încă nu se ştie ce a fost - o indigestie gravă sau o criză de alt soi. Au fost nevoiţi să amâne divorţul. Hertz i-a spus lui Abram că Hilde a plecat în acea dimineaţă la maică-sa, la Otwock. "Nu ştiu ce-i de făcut, îi mărturisi el, oftând în receptor. Sunt complet zăpăcit". Dahe nu era acasă. Era dusă - potrivit Şifrei, care ridicase receptorul - la Klonia, în cartierul Praga. Telefonul sunase şi puţin mai înainte, adăugase slujnica, dar când a întrebat cine e, nu a primit nici un răspuns. "Curată nebunie! exclamase Şifre. O să răcească şi o să facă o pneumonie!" Abram nu dădu nici de Ida.

Zosia îi zise că a ieşit pentru cumpărături. În seara din ajun, s-a întors devreme. E foarte tulburată acum. Ştie că soţia lui l-a părăsit şi aşteaptă nerăbdătoare să vină la ea ori să-i dea un telefon.

Abram ieşi din birou într-o bună stare de spirit. "Mai sunt căutat, mai e nevoie de mine! îşi spuse el. E zarvă-n târg. Lumea e-ntoarsă pe dos!" Avea gustul aventurii, al zilelor în fierbere, al zbuciumului nepotolit. Pe undeva, îi plăcea să rămână fără o leţcaie şi să fie ameninţat de un proces. Abia îi spusese avocatul la telefon că pentru falsificarea de polițe poate lua până la trei ani de puşcărie. "Aiurea! Bătrânul n-o să mă bage la pârnaie. N-am luat de la un străin, ci de la bunicul fetelor mele! La vârsta lui, alţii zac în pământ şi moştenitorii le toacă banii cu plăcere..."

- Să mergem, băiete, îi spuse el lui Oizer-Heşl.

- Unde?

- Să împrumut mai întâi cincizeci de ruble. Mi-a promis cineva. Dar vreau într-un drum să-ţi iau un costum pe credit de la un negustor cunoscut. O să-ţi cumpăr şi o pălărie. Nu-mi place caftanul tău. Trebuie apoi să dăm de Hadasa, prinţesa noastră pierdută. Am un plan, un plan teribil! L-am brodit aşa ca toată Varşovia să râdă pe înfundate.

Au coborât în stradă. Ziua era calmă şi însorită. La ferestrele din curte, gospodinele băteau perne şi saltele îmbrăcate în dril roşu. Slujnicele spălau geamurile, stropind apă în curte. Un cerşetor cu ochelari negri

scârţâia la o scripcă şi îngâna un cântec despre războiul ruso-japonez. Pe stradă plutea un miros de lapte, pâine proaspătă şi cărbune. Abram îl întrebă pe Oizer-Heşl dacă are la el nişte bănuţi.

- Trei ruble.

- Dă-le încoace!

Abram chemă o droşcă şi au urcat amândoi. S-au îndreptat spre strada Elektoralna, unde un fost asociat al lui Abram ţinea un magazin de confecţii. Pe carosabil se înghesuiau trăsuri, automobile, biciclete. Trecu şi o înmormântare catolică. În fruntea cortegiului păşea un preot gras, purtând peste sutană un veşmânt alb cu dantele şi un lanţ cu crucifix. În urma lui, ducând felinare, veneau patru bărbaţi în pelerine cu tivuri argintate şi cu nişte coifuri ascuţite pe capete. Suna un clopot de biserică, iar trecătorii se descopereau şi-şi făceau cruce. Un stol de porumbei se lăsă pe caldarâm pentru a ciuguli grăunţe din balega lăsată de cai.

Negustorul, mic şi îndesat, cu un pântece mare şi cu o tichie de mătase pe creştet, îl sărută pe Abram pe ambii obraji, iar acesta îi şopti ceva la ureche. Până la urmă, Oizer-Heşl ieşi din magazin într-un costum bleumarin nou-nouţ, Caftanul lui, înfăşurat în hârtie de împachetat, fusese aruncat sub o tejghea. Fără a se sfii, Abram împrumutase de la fostul său tovarăş de afaceri câteva ruble, pentru a-i lua lui Oizer-Heşl o pălărie de la un magazin alăturat.

Opriră apoi la o frizerie. Patronul în persoană, care era şi felcer, îi rotunji lui Abram barba. O calfă în halat alb şi cu părul pomădat îi săpuni lui Oizer-Heşl obrazul şi-l rase; îi aranjă apoi părul şi-l stropi cu apă de colonie dintr-un pulverizator. Privindu-se în oglinzile şlefuite ale frizeriei, Oizer-Heşl nu se mai recunoscu. Devenise altul, ca printr-o vrajă.

- Ia te uită! Înălţimea sa contele Potocki! Pe cinstea mea! exclamă Abram. Nu mai arăţi ca unul dintre ai noştri.

Avea dreptate. O dată cu veşmintele hasidice, Oizer-Heşl lepădase şi înfăţişarea evreiască, însemnul Dumnezeirii.

5

Droşca se opri în faţa casei din cartierul Praga, unde locuia familia Kloniei, prietena Hadasei. Abram nu coborî, ci-l trimise pe Oizer-Heşl s-o caute pe tânăra poloneză. Tatăl Kloniei, Frantiszek Pawlowski, lucra ca maistru la o moară. Apartamentul lor se afla la etajul al doilea. Treptele fuseseră proaspăt spălate şi presărate cu nisip galben. Pe toate uşile era gravată o cruce mică. O fată trupeşă, înaltă, cu părul cânepiu-deschis împletit în două cozi groase, îi deschise lui Oizer-Heşl. Purta un şorţuleţ de rips. Un deget îi era înfipt într-un degetar, iar pe reverul bluzei era înfipt un ac cu aţa în el.

- Iertaţi-mă, aici locuieşte domnişoara Klonia?

- Eu sunt.

- Unchiul Hadasei e jos în droşcă. Vă roagă să fiţi bună să coborâţi.

- Ce unchi? Domnul Abram?

- Da, el.

- Hadasa a dormit aici, dar a plecat. Aş zice că dumneavoastră sunteţi...

- Da, cel căruia Hadasa i-a dat meditaţii la unele materii.

Ochii albaştri ai fetei scânteiară.

- V-am recunoscut imediat. Hadasa v-a descris foarte exact. Păcat că n-aţi venit cu un ceas mai devreme. N-a fost prima oară când a dormit la noi. A fost pe aici şi maică-sa. Intraţi măcar pentru o clipă.

- Cu plăcere, dar domnul Abram se grăbeşte.

- Numai o clipă. Mămica se va bucura să vă cunoască.

Îl luă de un braţ şi îl trase uşor înăuntru. Trecură printr-un mic coridor şi intrară într-o odaie încăpătoare, având în mijloc o masă cu scaune. Peretele din dreapta era împodobit cu un cap de cerb cu coarnele răsucite, alături de care atârna o veche puşcă de vânătoare cu două ţevi. Erau agăţate acolo şi fotografiile îngălbenite ale unei perechi poloneze: el, cu mustăţi lungi; ea, cu un piept impunător şi cu părul strâns într-un coc pe creştet. Lângă fereastră se afla o maşină de cusut, iar deasupra ei colivia unui canar. Pe un scrin, sub o icoană în care Iisus era

înfăţişat cu o barbă buclată şi cunună de spini pe cap, ardea o lămpiţă roşie. Pe o canapea cu îmbrăcămintea ruptă, lăsând să se vadă umplutura de roshar, se încolăcise un câine mare, cu blana ca de oaie. Îşi ţinea botul între labele din faţă. Când Oizer-Heşl a intrat în odaie, câinele începu să mârâie, dar o femeie scundă şi planturoasă, cu o guşă triplă şi părul cărunt legat în vârful capului, îi strigă:

- Fii cuminte! Stai acolo!

- Mămico, dumnealui este tânărul care ia lecţii de la Hadasa. Domnul Abram, unchiul Hadasei, aşteaptă jos într-o droşcă.

- De ce n-a urcat la noi? Suntem oameni cumsecade. Îmi face plăcere să vă văd. Domnişoara Hadasa, deşi ţine de altă lege, mi-e dragă de parcă ar fi propriul meu copil. O floare de fată. Deşteaptă şi gingaşă ca o contesă. Frumoasă, nu-i fie de deochi, ca soarele de pe cer. Ferice de bărbatul căruia îi e ursită. Dumneata, tinere, ai venit la Varşovia să studiezi?

- Da, sunt abia la început.

- Nimic nu-i mai bun decât învăţătura. Orice ai fi, creştin sau evreu, dacă ai ceva în cap, oamenii îşi scot pălăria în faţa ta. Domnişoara Hadasa nu poate lua de bărbat un habotnic dintre ăştia în caftan, chiar dacă ţine la religia ei. Băiatul acela cu perciuni lungi, de la depozitul de ulei de pe strada Gnojna, nu e de dânsa.

- Of, mămico, vorbeşti prea mult. Abia a intrat dumnealui şi gura a început să-ţi turuie.

- Aşa-s eu, nu-mi pot ascunde gândurile. Hadasa mi-a povestit totul, deşi nu-i o fire prea deschisă. I-am zis: trebuie să asculţi de părinţi, dar şi de inima ta.

În timp ce mama ei vorbea, Klonia şi-a prins cozile cu un pieptene, şi-a pus scurteica şi şi-a scos din scrin o poşetă lustruită, cu o încuietoare de alamă. Oizer-Heşl făcu o plecăciune către mama fetei, care-i întinse o mână asprită de curăţatul cartofilor şi-l invită să mai treacă pe la ei, împreună cu Hadasa ori singur. Câinele se dădu jos de pe canapea, îl mirosi şi începu să dea din coadă. Pe scară, Klonia îi şopti lui Oizer-Heşl:

- Hadasa o să se-ntoarcă aici pe la unu.

- Unde s-a dus?

- Să-şi ia un serviciu. A citit în ziar că o familie caută o educatoare.

Oizer-Heşl a rămas în poartă cât timp Klonia a discutat cu Abram. Nu era frig, dar lui îi clănţăneau dinţii. Lumina soarelui şi albeaţa zăpezii îl orbeau. În timp ce vorbea, Abram dădea din mâini, îşi ciupea barba, se lovea cu palma peste frunte. "Se-ntoarce pe la unu, îi strigă el din droşcă lui Oizer-Heşl. Aşteapt-o aici şi n-o lăsa în ruptul capului să mai plece. Revin într-o oră".

Pentru ca şi Klonia să priceapă, Abram i se adresase lui Oizer-Heşl în poloneză. Vorbise atât de tare, că trecătorii s-au oprit întrigaţi din mers. Până la urmă, s-au înţeles ca Oizer-Heşl să aştepte în restaurantul de peste drum, iar Klonia să i-o trimită acolo pe Hadasa. Tot acolo va veni apoi şi Abram. Birjarul începu să dea

semne de nerăbdre. Când, în sfârşit, Abram îi făcu semn să pornească, pocni din bici şi trânti o înjurătură calului. Klonia îi mai spuse ceva lui Oizer-Heşl, dar, cu toate că a auzit fiecare cuvânt, el nu a reuşit să priceapă ceva.

Stătu puţin în cumpănă înainte de a intra în local. Pe pardoseala de gresie fusese presărat rumeguş. Îl izbi un miros stătut, de bere, cârnaţi prăjiţi şi rachiu. Nu se vedea nici un consumator. Feţele de masă erau înnegrite, pline de pete. Dintr-o încăpere alăturată se ivi un ins scund şi lat în spate, cu fruntea colţuroasă şi fire rare de păr pe creştet. Mânecile îi erau suflecate până deasupra coatelor.

- Ce doriţi?

Oizer-Heşl ar fi vrut să spună "o bere", dar de pe buze îi ieşi "un ceai".

- Aici nu-i ceainărie.

- Atunci, un păhărel de rachiu, spuse Oizer-Heşl, uimit el însuşi de ceea ce ceruse.

- Şi o gustare?

- Da.

- Ce anume? Cârnăciori?

- Fie...

Îi păru îndată rău. Cârnăciorii nu puteau fi decât de porc. Dar era prea târziu. "Doamne-Dumnezeule, se alarmă în sinea lui, mă prăbuşesc în iad". Omul îi aduse un păhărel cu rachiu şi doi cârnăciori groşi, calzi, pe o farfurie întinsă. Ochii mici, căprui-unsuroşi, ai birtaşului se aţintiră scrutător asupra clientului.

- De unde sunteţi?

- Acum stau în Varşovia.

- Pe ce stradă?

- Pe Swiento-jerska.

- Ce meserie aveţi?

- Deocamdată învăţ.

- Unde? La ce şcoală?

- În particular.

- La un rabin?

- Nu, cu un profesor.

- De ce nu vă întoarceţi în Palestina?

Oizer-Heşl se făcu roşu la faţă. Simţi că i s-au încins urechile.

- Palestina a ars, îi răspunse el, vrând de fapt să-i spună că a fost distrusă, dar uitase cuvântul polonez.

- Pământul nu e ars.

- Turcul se împotriveşte.

- Evreii, cu toţii laolaltă, sunt mai tari decât turcul.

Birtaşul voia pesemne să se lanseze într-o lungă discuţie, dar apăru o fetiţă desculţă şi pistruiată, cu părul blond-cenuşiu, care-l chemă în bucătărie. Oizer-Heşl înghiţi o sorbitură din băutura tare. Simţi o arsură în gât şi înţepături în nas. Muşcă dintr-un cârnăcior. "Oricum sunt un om pierdut. Abram are dreptate, trebuie să plec din Polonia. Dacă nu în Palestina, atunci oriunde evreilor nu le sunt interzise şcolile înalte. Am de chibzuit la toate astea..."

Bău păhărelul până la fund. O fierbinţeală îi invadă întreg trupul. Ameţi. Toată cârciuma se învârtea încetişor - podeaua, pereţii, mesele. În starea aceasta de semi-trezie, nu auzi când uşa se deshise. În prag se afla Hadasa, în jacheta ei care se încheia cu panglici, cu pălăriuţa de catifea pe cap şi în jambiere. Faţa îi era palidă, ca după o boală. Îl privea dând din cap şi zâmbind. Noua lui îmbrăcăminte îl făcuse aproape de nerecunoscut. Numai cravata neagră şi subţire, trecută sub gulerul moale, mai amintea de vechea lui ţinută hasidică.

6

Când Oizer-Heşl i-a mărturisit Hadasei că are de gând să plece pentru studii în Elveţia, ochii ei s-au umplut de lacrimi. "Ia-mă şi pe mine! exclamă dânsa. Aici nu mai rezist". Roşeaţa care-i acoperea faţa până în loburile urechilor nu se dădea dusă. Mâinile ei mici, în mănuşi negre din piele de căprioară, se jucau nervoase cu scrumiera de tablă de pe masă. Din când în când îl privea pe Oizer-Heşl drept în ochi, apoi îşi pleca fruntea. Impresia lui era că, în ultimele zile, Hadasa a devenit alta, s-a maturizat. Cu o voce tremurândă, ea îi spuse că nu mai poate rămâne acasă; tatăl ei se poartă brutal cu dânsa, iar maică-sa a trecut de partea bunicului; toată familia - unchii, mătuşile, verişoarele, bunica vitregă, chiar şi

Copl, omul de încredere al lui Meşulem Moskat, numai grija ei o au. Nu s-a ales nimic nici din slujba pe care sperase s-o capete; stăpâna casei voia ca ea să se ocupe nu numai de copil, ci şi să spele rufe.

Tăcură amândoi un răstimp. Apoi Hadasa îl întrebă:

- Chiar eşti hotărât să pleci sau e numai un vis?

- Cu tine aş pleca şi acum.

- A fost de-ajuns să dai jos caftanul ca să-ţi schimbi şi felul de a vorbi.

- Am spus adevărul, îi replică Oizer-Heşl.

- Ca să plecăm ne trebuie paşapoarte.

- Există şi alte posibilităţi.

- Pur şi simplu nu ştiu ce să fac. Acasă, toată lumea e furioasă pe mine. Chiar şi Şifre, slujnica. Nu mă lasă nici o clipă singură. Nici când vreau să citesc o carte. Dar nimeni nu mă poate sili să iau de bărbat un om de care mi-e silă. Mai bine moartea!

- Nu vorbi aşa.

- Dar chiar tu mi-ai spus că supremul gest al libertăţii noastre este sinuciderea.

- Nu într-un caz ca al tău.

- Nu mi-e teamă. Când am fost în sanatoriu, la Otwock, m-am împăcat cu ideea morţii. De atunci, sunt pregătită pentru orice.

Se ivi cârciumarul. Când văzu la masă o fată, făcu ochi mari şi-şi răsuci mustaţa.

- Cu ce vă pot servi, domnişoară?

- Nu... ştiu. E atât de rece aici!

- Atunci, vă recomand o supă fierbinte. Proaspăt gătită. Supă de roşii cu orez.

- Bine.

- Şi pentru domnul?

- Nu, mulţumesc.

Birtaşul ieşi.

- Am impresia că nimic nu mai e ca înainte, spuse Hadasa. Mă uit la tine şi abia te recunosc.

- Eu însumi nu mă recunosc.

- I-ai plăcut mult Kloniei şi mamei ei. M-am întors puţin după ce ai trecut pe la ele. N-am dormit toată noaptea. Şi nici în noaptea precedentă. Ţi-am telefonat de două ori, dar nu erai acasă.

- A venit soţul Ginei, cred c-ai aflat. Am dormit la Abram.

- Da, da, toate s-au încurcat. Mătuşa Hama a plecat la bunicul. Ai văzut-o pe Stefa?

- Da.

- Îţi place?

- Seamănă cu tatăl ei.

- Aşa e. Ştiu de la Şifre că, atunci când ai telefonat, mama ţi-a cerut să nu mai suni. Am plâns de necaz.

- De ce? Doar nu e vina ta.

Apăru birtaşul cu o farfurie de supă, în care se vedeau bucăţi de tomate, şi o puse pe masă. Rămase o

clipă locului, parcă vrând să spună ceva, dar se răzgândi şi plecă. Hadasa puse mâna pe o lingură.

- Ce vrei să studiezi în Elveţia?

- Matematica. Poate şi astronomia.

- Am crezut că te atrage mai mult filozofia.

- Filozofii nu ştiu nimic. Trebuie luat totul de la început.

- Pe mine mă interesează biologia. Îmi place să lucrez la microscop. Sunt sigură că, mai devreme sau mai târziu, tata o să se răzgândească şi o să ne trimită bani în Elveţia.

- Sunt de aceeaşi părere.

- Cât costă drumul?

- Ceva mai puţin de cincizeci de ruble. Deocamdată am douăzeci şi cinci. I-am dat cuiva cu împrumut, am să-i capăt însă îndărăt.

- Cui? Dar asta n-are importanţă. Eu am două inele cu briliante şi un ceas de aur. Valorează câteva sute de ruble.

- Văd că o iei în serios. Dar ei n-o să te lase să pleci.

- Nimeni nu va şti. Dacă nu reuşesc, va trebui să mă căsătoresc cu acel...

Luă puţină supă în lingură şi o duse la buze, dar o vărsă imediat în farfurie.

- Nu-ţi place supa?

- Nu. De multă vreme ştiu că într-o zi voi pleca de aici. Mă simt ca o barcă lăsată în voia valurilor. Deunăzi,

am visat că te aflai într-un tren cu toate perdelele trase. Trenul s-a pus în mişcare. Am fugit după el, dar n-am mai putut urca.

- Şi eu te-am visat, spuse Oizer-Heşl. Ne aflam împreună pe o insulă. Eram întinşi în iarbă, la malul unui râu, şi-mi citeai dintr-o carte.

- Insulele m-au fascinat de pe când eram o fetiţă.

Hadasa îşi muşcă buzele şi tăcu. Mâinile îi tremurau. Zâmbi uşor, apoi chipul îi deveni grav. Singura ei gropiţă, de pe obrazul stâng, aproape că dispăru. Şuviţele de păr ieşite de sub pălăriuţa ei căpătară reflexe de aur topit la lumina razelor de soare pătrunse în local prin geamurile prăfuite. "Ce cutezanţă din partea mea! îşi spuse el. Dânsa e plină de încredere, în timp ce pe mine mă rod îndoielile. O să sufere mult din pricina mea". În acea clipă, uşa se deschise şi apăru Abram, gâfâind şi tropotind. Căciula îi era dată spre ceafă, iar dintre buze îi atârna un trabuc. Venea de la Zosia, care-i împrumutase cele cincizeci de ruble. Îi privi o clipă din prag pe cei doi tineri şi exclamă:

- Doamne-Dumnezeule, lumea se dă de-a berbeleacul, iar ei stau aici ca două turturele. Uită-te la ei: Romeo şi Julieta! Un prinţ şi o prinţesă! Pe cinstea mea!

Oizer-Heşl se fâstâci, gândindu-se cum să ascundă cârnăciorii din faţa lui, dar Hadasa ţâşni de la locul ei - aproape răsturnând farfuria de supă - şi fugi spre Abram.

- Unchiule!

Abram o apucă de umeri şi o sărută. Apoi o împinse puţin îndărăt şi strigă:

- Vreau s-o privesc până-n adâncul ochilor pe moştenitoarea dispărută, pe fecioara vrăjită! Maică-ta aleargă înnebunită prin oraş. Crede că zaci undeva pe fundul Vistulei. Sun-o imediat! Mă auzi? Chiar în clipa asta!

- Localul nu are telefon.

- Am s-o sun eu. E pe aproape o farmacie cu telefon. Ascultă-mă: nu-i o tragedie când un tată trage câteva palme odraslei sale. Pentru asta nu se fuge de acasă. Taică-meu, odihnească-se-n pace, era cât pe ce să mă omoare. Şi pe bună dreptate!

- Mămica a şi fost pe la Klonia. Ştie că mi-am petrecut noaptea la dânsa.

- Asta nu te cuză. Mi-am închipuit că nimeni nu mă pîntrece în boroboaţe. Dar generaţia tânără de azi nu vrea deloc să ştie de ruşine şi de lege. N-are nimic sfânt.

Oizer-Heşl făcu ce făcu şi azvârli cârnăciorii pe podea. O pisică tolănită pe un scaun din apropierea lor, deschise larg ochii ei verzi ca agrişele şi, dintr-un salt, îi înhăţă. Auzind glasul tunător al lui Abram, birtaşul apăru în local.

- Totu-i în ordine, domnule, îl linişti Abram. Ăştia-s copiii mei. Faceţi socoteala. Eu plătesc.

Scoase din portmoneul lui de piele o rublă de argint şi o aruncă pe masă. Birtaşul îşi scărpină fruntea lui îngustă. "Aşa se întâmplă întotdeauna, îşi zise. Ori de

câte ori intră în local un evreu, vin după dânsul o puzderie de-ai lui şi iese un balamuc". Farfuria cu supă rămase neatinsă şi pisica înfulecă fericită cârnăciorii. "O adunătură de măscărici, asta-s evreii care au dat jos caftanul şi şi-au pus haine moderne. Duhuri rele, anticrişti, masoni, solomonari! Are dreptate *Dwa groszy* când scrie că lăcustele astea au să pustiască Polonia. Sunt mai răi decât muscalii şi nemţii!" Ar fi vrut să le-o spună de la obraz celor din birt, dar se înfrână. Bărbatul smead, cu ochi arzători, cu barbă şi căciulă mare, părea să fie unul dintre acei cu care nu-i bine să ai de-a face.

Îi dădu lui Abram restul de optzeci de copeici, iar Abram îi întinse o monedă din aramă de zece copeici.

- Ăsta-i bacşişul dumitale! îi strigă el. S-auzim de bine!

7

După ce au părăsit localul, Oizer-Heşl s-a îndreptat spre un magazin din preajmă, să-şi cumpere o cravată. Abram îi spusese că, la costumul lui modern, nu se potrivea crăvăţica lui hasidică.

Rămasă cu Abram, Hadasa îi povesti că are de gând să plece în Elveţia şi că Oizer-Heşl va pleca şi el acolo. Abram o privi uluit. "Dar ăsta e chiar planul meu, îşi spuse. Cum de l-au şi aflat?" Nu-şi amintea să-l fi destăinuit cuiva. "Curată telepatie! Probabil că ideea

plutea în aer. Messinger are dreptate: gândirea are o forţă magnetică..." Cu câteva minute mai înainte, o îmbrăţişase pe Hadasa, îi strigase că e deşteaptă, minunată, splendidă, dar îşi dădu repede seama că ar fi mai bine să nu-şi ia nici o răspundere. Pentru că, într-un fel sau altul, vina va cădea asupra lui.

- Nu-i atât de simplu, făcu el.

- Oizer-Heşl spune că ar costa vreo cincizeci de ruble şi că ne putem descurca fără paşapoarte.

- Şi ce vei face acolo? În Elveţia va trebui să şi mănânci.

- O să câştig câte ceva. Sunt convinsă că tăticul o să se facă mai bun şi o să ne trimită nişte bani,

- Dar ce ai să faci dacă n-o să-ţi trimită? O să fluieri a pagubă?

- O să-mi trimită.

- Mă rog, fă cum crezi. Nu mai eşti un bebeluş. La anii tăi, maică-mea avea trei prunci.

Abram şi Hadasa se plimbau prin faţa localului în aşteptarea lui Oizer-Heşl. Entuziasmul lui Abram se topise.

- Aşa stau, deci, lucrurile? spuse el pufăind nervos din trabuc. Crezi că ai chibzuit îndeajuns?

- Nu mai e nimic de chibzuit.

- Totuşi, nu cumva te grăbeşti? El nu are nimic de pierdut. Tu nu uita însă că ai o sănătate şubredă şi că vei fi singură dacă, ferească Dumnezeu, te vei îmbolnăvi.

Deşi, la drept vorbind, Elveţia are un aer foarte bun pentru cei care suferă de plămâni.

- Vezi, unchiule?

- Oricum e greu să te împaci cu gândul că o fată de măritat, dintr-o familie respectabilă, îşi ia tălpăşiţa, aşa, în doi timpi şi trei mişcări. Bunicul tău va turba, iar maică-ta o să-şi iasă din minţi. Tot oraşul va vui. Ştii ce? Te rog să nu-mi mai istoriseşti nimic. N-am auzit nimic. Sunt fudul de-o ureche... De altminteri, şi eu am de gând să plec în străinătate. În cazul c-ai să ajungi pe acolo, o să fiu bucuros să te întâlnesc.

Faţa Hadasei se lumină.

- E-adevărat, unchiule? Sau îţi râzi de mine?

- De ce n-ar fi adevărat? Chiar şi un cal poate ajunge în străinătate. Nu ţi-am vorbit despre proiectul scoaterii unei reviste? Hertz Janower va fi redactorul ei, iar eu directorul. Trebuie să facem rost de cincizeci de mii de ruble. O să trec şi prin Elveţia.

De bucurie, Hadasa făcu paşi de dans pe trotuar.

- Ce minunat va fi! Vei locui la mine.

- Bravo! Am cazarea asigurată! Fetiţo, eşti amorezată şi zburzi ca o căpriţă! Ce crezi că este Elveţia? Cer, pământ şi case, ca peste tot!

- Of, mă sufoc aici! Mămica o ţine întruna: Fişele!... Fişele!... Omul ăsta îmi stă în gât... Pe lângă asta, vreau să studiez. Acolo, fetele pot ajunge doctori.

- Dar cu ce crezi că se ocupă o doctoriţă? Face clisme câte unui evreu bătrân... Dacă vrei s-o ştergi, n-ai

decât. Dar Oizer-Heşl cum o să se descurce? Veţi sta împreună? Vă veţi căsători?

- Important este că vom studia amândoi. Mai târziu, vom vedea.

- Ce înseamnă "mai târziu"? Ca să devii doctor ai nevoie de şapte ani.

- Ei şi ce? Nu suntem încă bătrâni.

- Sunteţi nişte mucoşi, asta sunteţi! Să mă ia naiba dacă vă înţeleg. Sau poate că m-am ramolit eu. Se ridică azi un tineret trăsnit. Încep să mă simt stingher pe lumea asta!

- Unchiule, ţin mult la tine. Dacă voi duce cuiva dorul, atunci de mama şi de tine îmi va fi dor.

- Mie de pe acum mi-e dor. Ce vorbă-i asta "plec"? Pur şi simplu întorci spatele Varşoviei şi o iei la sănătoasa? Asta nu-mi intră în căpăţână. Se pleacă pentru un timp, într-o staţiune balneară sau în altă parte. Dar să-ţi părăseşti părinţii, căminul, totul...

- Crede-mă, nu mai pot îndura.

- Atunci, pleacă! *Bon voyage!* Trimite-mi din când în când o carte poştală ilustrată. Acest Oizer-Heşl este o apă liniştită care sapă adânc. Îmi pare rău că m-am încurcat cu el, crede-mă.

- Dar i-ai adus atâtea laude! Ai spus că are o minte excepţională.

- Bunicului tău i se cuvine palma asta. Să nu-şi închipuie că el şi umbra lui, Copl, sunt mai puternici decât Dumnezeu. În felul tău, ai dreptate. Nu poţi târî o

fată sub baldachinul de cununie. Totodată, mi se pare că procedezi cu uşurinţă. Chiar şi păsărelele se întorc la cuibul lor.

- Am să mă întorc şi eu, îndată după încheierea studiilor.

- Şapte ani... O veşnicie! Of, tinereţe, tinereţe! Îţi vei pârli aripile. Amândoi vă veţi frige. Aşa că nu-mi cere sfatul. Nu mai sunt în stare să judec. Oricum, vor da vina pe mine. Sunt în familia asta veşnicul ţap ispăşitor.

Mai trase o dată din trabucul fumat pe jumătate şi-l aruncă la rigolă. După o clipă, porni în fugă spre un flaşnetar orb, pe care-l zărise de departe. Scoase din buzunar o monedă şi i-o aruncă în pălărie, după care se întoarse la Hadasa, cu blana descheiată şi căciula alunecată într-o parte.

- Aşadar, pleci! strigă el. Să ne luăm rămas bun!

- Încă nu plec. Eşti cam sarcastic azi, unchiule!

- Unde-i Oizer-Heşl? Atâta trebuie să dureze alegerea unei cravate? Frumos din partea lui, n-am ce zice. Eu îl îmbrac din cap până-n picioare, iar el fuge cu nepoata mea. Ca în Shakespeare. Am să-ţi spun adevărul: nu i-aş încredinţa-o pe Stefa mea.

- Te contrazici, unchiule.

- E un aventurier, un ins care nu ştie ce vrea. Ieri a şters-o din târgul lui, azi îşi ia tălpăşiţa din Varşovia, mâine o să-şi lase nevasta. Nici eu nu sunt un înger, dar nu aş vrea ca o fiinţă care-i carne din carnea mea şi sânge din sângele meu să aibă de tras din cauza lui.

- Eu nu mă tem că pot fi părăsită. Trăiesc pe picioarele mele.

- Am mai văzut eu asemenea duduițe mândre. După ce te-ai măritat și te-ai ales cu un plod, s-a zis cu fudulia.

- N-am să mă căsătoresc niciodată.

- Cum vine asta? Crezi în amorul liber?

- Căsătoria este o farsă.

- Unde ai citit asta? În Arțâbașev?

- Ce importanță are?

- Doamne-Dumnezeule, tare i-au mai zăpăcit pe oameni cărțile astea prostești! Am impresia că-ți bați joc de mine.

- Nicidecum.

- Tare aș vrea să știu ce zace în tine. Ești socialistă? Nihilistă? Odrasla Dahei!...

- Pentru dumneata sunt încă un copil. Dar să știi că eu gândesc cu capul meu.

- Ce gândești? Vreau să știu și eu.

- Știi foarte bine. Nu te preface că nu știi.

- Ai dreptate. Mi se pare că tot ceea ce spun e din gelozie.

- Gata, unchiule, încetează!

- Sunt, dacă vrei, un vânător de fuste, un Don Juan, dar, crede-mă, am jinduit întotdeauna după adevărata iubire. Nu prea am avut ce iubi la mătușa ta Hama. Am avut tot felul de legături, dar locul ăsta (și Abram arătă spre partea stângă a pieptului) a rămas

liber... Și deodată răsare un necunoscut de la mama dracului și trage lozul cel mare...

- Îmi este doar prieten.

- Cunosc cântecul ăsta.

- Plec la studii și-atât. Despre asta-i vorba acum.

- Bine, bine... Uite ce e: nu mai am timp să-l aștept pe Oizer-Heșl. Trebuie să ajung astăzi într-o mie de locuri. Îți las pentru dânsul cheia casei mele. Spune-i eroului tău că, atâta vreme cât prăpăditul de Akiva o să rămână la Gina, poate înnopta la mine. Iartă-mă, te rog, mi-am cam ieșit din pepeni. Asta-i din pricina inimii mele, care bate anapoda.

- Trebuie să te duci la doctor, unchiule. Nu alerga atâta.

- E-o poveste veche. De treizeci de ani alerg așa, fără a mă opri. Ca un accelerat. Sună-mă diseară sau mâine dimineață.

- Da, unchiule. Țin mult la tine, la sfaturile tale, dar, dacă rămân aici, voi fi silită să-l iau de bărbat pe Fișele...

- Asta așa e. Vino să te sărut. Dacă bunicul tău ar avea bunul simț să închidă ochii pentru totdeauna, toate s-ar schimba...

- Să-ți fie rușine! îi răspunse Hadasa și, ridicându-se în vârful picioarelor, îl sărută pe amândoi obrajii.

Abram o sărută și el. Ochii i se umplură de lacrimi. Avea sentimentul că se desparte de dânsa pentru

totdeauna. Mai vru să zică ceva, dar în acea clipă trecea pe lângă ei o droşcă. Abram se smulse de lângă Hadasa şi urcă. Flutură din mână spre Hadasa şi-i dădu birjarului adresa Idei. "Ce se petrece azi cu mine? se întrebă el. Numai să nu fac o criză cardiacă. Mai ştii? Poate că mâine la ora asta au să mă ducă la groapă". Scoase din buzunarul de la piept o cutiuţă cu pastile şi înghiţi două. Spuse apoi birjarului să oprească la o florărie, unde cumpără un buchet de trandafiri pentru Ida şi un mănunchi de flori galbene pentru Zosia, care-i împrumutase cu puţin mai înainte cele cincizeci de ruble din economiile ei. Ida nu fusese atunci acasă. Abram se gândi să rămână acolo toată ziua. Îi era foame şi voia să se odihnească. "Fie ce-o fi, îşi spuse el. Nu se moare de două ori".

Când coborî din droşcă în faţa casei, cu florile în braţe, tocmai trecea o femeie înfăşurată într-un şal, ducând o oală de mâncare. Dădu înciudată din cap: ea, un suflet creştinesc, era nevoită să facă pe jos un drum lung, până la fabrica unde lucrează bărbatul ei, în timp ce păgânii ăştia de evrei se plimbă cu trăsurile şi duc maldăre de flori târfelor... Portarul îi aruncă şi el o privire acră.

Abram urcă scările şi apăsă cu cotul butonul soneriei. Îi deschise Zosia. Purta un şorţuleţ cu broderii şi o fustă în carouri. Era încălţată cu cizme maro, cu turetcile înalte, strânse pe pulpele ei groase. El îi dădu ambele buchete.

- Doamna e acasă?

- Încă nu.

Abram se aplecă spre ea şi o cuprinse în braţe. Se sărutară îndelung pe buze.

- Zosia, bine mai ştii să săruţi! exclamă el în idiş. Buzele tale au gustul raiului...

- Ce-aţi zis, domnu' Abram? Nu cumva mi-aţi pus gând rău? chicoti ea.

- Taci, ţărăncuţo! Arzi toată! Naiba să-i ia pe cei care nu-i iubesc pe evrei.

Şi începu s-o sărute cu o înfocare disperată.

8

Oizer-Heşl şi Hadasa au pornit pe jos spre oraşul vechi. Au trecut curând podul de peste Vistula. Sub ei, fluviul era îngheţat, îmbrăcat în zăpadă. Undeva, departe, o mogâldeaţă parcă plutea pe gheaţă. Era greu de spus dacă era un bărbat sau un copil. La dreapta se vedea alt pod, pe care înainta un tren lung, cu vagoane roşii, de marfă. Aerul mirosea a fum şi a ajun de primăvară. Casele de pe malul celălalt al Vistulei aveau acoperişurile în pantă mare, turnuleţe, balcoane şi şiruri dese de ferestre, în care soarele se reflecta în nuanţe multicolore: ba albe, ba albastre, ba gălbui. Din coşuri se înălţa fum. Cârduri de porumbei se roteau în văzduh. Hadasa avea impresia că vede pentru prima oară aceste locuri, ca şi

cum ea ar fi venit dintr-un ungher de provincie, iar Oizer-Heşl îi arată frumuseţile marelui oraş.

Au străbătut apoi străduţe cu trotuare atât de înguste, că o pereche abia încăpea pe ele. Căruţele cu cai se strecurau anevoie pe caldarâmul din piatră roasă. Din loc în loc, oamenii de pe aici îşi umpleau cu apă găleţile la cişmelile cu pompă. Prăvăliile aveau uşi de fier. În zidurile coşcovite se vedeau multe ferestre zidite. De stâlpii felinarelor stăteau rezemate, ziua-n amiaza mare, femei de stradă.

În apropiere de strada Freta, Hadasa îi propuse lui Oizer-Heşl să intre într-o cafenea. S-au aşezat la o măsuţă acoperită cu muşama şi au comandat cafea cu plăcinte. Alţi clienţi nu se aflau în cafenea. Fereastra dinspre stradă avea un fel de vitraliu. În lumina care se strecura prin bucăţile de sticlă vopsită, tremurau fire de praf în toate culorile curcubeului.

Hadasa îi povesti lui Oizer-Heşl despre verişoara ei Maşa, fiica mătuşii Leea, care a urmat cursuri universitare, fără a ţine seama de împotrivirea tatălui ei, unchiul Moise-Gabriel. De ani de zile, Maşa nu mai vorbeşte cu dânsul. Moise-Gabriel e tratat ca un străin în propriul lui cămin. Stă mai mult la sinagogă şi studiază scrierile sfinte ori e plecat în pelerinaj la rabinul din Bialodrewna. Nu e dureros? Nimeni în familie nu e fericit... Hadasa sorbi din ceaşca de cafea şi aruncă o privire spre Oizer-Heşl, apoi duse din nou ceaşca la gură. "De ce nu-i pot spune tot ce gândesc? se întrebă ea. Ce

mă împiedică?" Oizer-Heşl şedea în faţa ei tăcut, palid, cu capul plecat. "Trebuie să scap de timiditatea asta! îşi spuse el. Trebuie! Trebuie!"

Deşi li se părea că sunt liberi de orice constrângeri, discutau cu poticneli, fără a se privi în ochi. În fapt, nu hotărâseră nimic. Se arătaseră entuziasmaţi de ideea plecării în Elveţia, dar ceea ce spuseseră sunase a vorbărie goală, ceva prea simplu pentru a fi şi realizabil. Erau ei în stare să ia o decizie fermă asupra viitorului lor, aici, în cafeneaua asta aproape goală de pe strada Freta, în amurgul unei zile de iarnă? Privind-o pe furiş pe Hadasa, Oizer-Heşl îşi spuse că e atât de fragilă, că nu ar putea deveni niciodată femeie, iar el însuşi se simţea prea neajutorat ca s-o facă fericită. Totul ascundea probabil o greşeală, un truc al soartei, care se va da de gol în ultima clipă - şi din speranţele lor se va alege neantul. O sumedenie de asemenea gânduri tulburi şi copilăreşti i se învălmăşeau prin cap. Nu-şi dădea seama de ce, dar din anii pubertăţii îl urmărea teama că nu va ajunge niciodată la adevărata bărbăţie în relaţiile cu femeile şi că noaptea nunţii sale îi va prilejui o amară umilinţă.

Hadasa îl privea şi ea cu coada ochiului. Nu dormise mai deloc în cursul nopţii din cauza arcurilor desfăcute ale canapelei pe care i-o oferise Klonia. Se sculase când afară mai era întuneric. Întâmplările din ziua precedentă încă nu se desprinseseră pe deplin de ceea ce se petrecea acum cu dânsa. Nu înceta să fie uimită de înfăţişarea schimbată pe care noile haine i-au dat-o lui

Oizer-Heşl. Se întorcea mereu cu gândul la mărturisirile derutante ale lui Abram. Era încredinţată că primise în sfârşit darul iubirii, după care jinduise vreme îndelungată. Crezuse, însă, că numai în cărţi iubirea presupune atâtea complicaţii. Cum să le ocolească? Mama ei se va stinge de inimă rea. "Mi-am pierdut, oare, cu totul simţul datoriei? se întrebă ea. Dumnezeule mare, ne cunoaştem de atât de puţin timp!"

- Aş zice că ne-am mai cunoscut, într-o altă încarnare.

- Crezi cu adevărat în aşa ceva?

Soarele în asfinţit arunca prin fereastra multicoloră sclipiri roşiatice pe chipul lui Oizer-Heşl. Şedea înaintea ei, mândru şi totodată umil, încărcat de taine pe care dânsa nu le putea descifra şi - cel puţin aşa i se părea Hadasei - gata să dispară din viaţa ei tot aşa de brusc cum s-a ivit.

Se înserase când au ieşit din cafenea. Au trecut prin faţa închisorii de la încrucişarea străzilor Dluga şi Nalewka, au luat-o pe Rymarska, apoi prin Piaţa Băncii. Cât au traversat strada, Hadasa l-a prins pe Oizer-Heşl de braţ. El avea impresia că trecătorii îl privesc şi-l arată cu degetul. În Piaţa Porţii de Fier fuseseră aprinse lampioanele electrice. Dinspre Grădina Saxonă bătea un vânt rece. Din toate direcţiile se iveau tramvaie. O sumedenie de cumpărători se înghesuiau în dreptul tejghelelor. Hadasa îl prinse iar de braţ, ca şi cum s-ar fi temut să nu se piardă de el în mulţime. În drumul lor, s-au

abătut pe la hale, prin Piaţa Mirowski. Vânzătoarele îşi strigau strident marfa la tarabele cu movile de unt, roţi mari de caşcaval, legături de ciuperci uscate, legume conservate pentru iarnă. Au trecut apoi pe lângă un abator puternic luminat. Îngrijitorii spălau cu furtunuri pardoseala de piatră. Lângă bazine pline de sânge, câţiva hahami tăiau, cu scurtele lor cuţite, găini, raţe, gâşte. În cuşti, păsările se zbăteau şi ţipau. Un cocoş abia tăiat încercă să mai zboare. Hadasa îl trase pe Oizer-Heşl de acolo. Pe chip i se aşternuse o paloare bolnăvicioasă. În piaţa de peşte, sub un coviltir uriaş, în butoaie, balii şi coveţi înotau crapi, ştiuci, şalăi. Mai peste tot, oameni flămânzi culegeau de pe jos cartofi, mere putrede, portocale strivite. Milogi cântau cu voci răguşite, schilozi îşi arătau cioturile mâinilor sau picioarelor. Jumulitori plini de pene şi de pete de sânge cărau coşuri cu păsări tăiate.

După lumina intensă din hale, întunericul de afară părea de nepătruns. Oizer-Heşl şi Hadasa au parcurs apoi o parte din strada Krochmalna şi au intrat pe Gnojna. Un vânt rece porni să mături străzile, prevestind viscol. Hadasa începu să tuşească.

- E timpul să mă duc acasă. Fie ce-o fi! Când ne mai vedem?

- Când vrei.

- Am să te sun la Abram mâine dimineaţă pe la zece. Ziua de azi a trecut atât de repede! Nu crezi şi tu asta?

- Din clipa în care te-am văzut, timpul a devenit pentru mine un fenomen cu totul şi cu totul iluzoriu.

La câţiva paşi de ei se oprise o droşcă. Hadasa urcă în ea, dădu din cap spre Oizer-Heşl şi-şi duse degetele la buze. Făcu şi el fără să şovăie acest gest şi o luă, în paşi grăbiţi, aproape fugind, spre locuinţa lui Abram de pe strada Zlota. Urcă treptele şi descuie uşa cu cheia primită de la Hadasa. Înăuntru era întuneric şi frig. Aprinse lumina electrică pe coridor şi intră în birou. Se întinse pe sofa şi închise pleoapele. Avusese parte de o zi plină şi fericită! Lepădase caftanul, se întâlnise cu Hadasa şi fusese multe ore împreună cu dânsa! Abia acum începe viaţa lui! Totuşi, cum să te bucuri de iubire când în jurul tău bântuie ura şi furia nimicitoare? Fără un răspuns la întrebarea asta viaţa nu poate avea nici un sens.

Aproape că aţipise în clipa când sună telefonul. Stătu la îndoială: să răspundă ori nu? "Dar dacă-i pentru mine?" îi trecu prin minte. Ridică receptorul. Era Hadasa. Îi spuse că se gândeşte la dânsul şi că o să-l sune din nou în dimineaţa următoare. Vorbea foarte repede, dar cuvintele îi fură curmate de telefonul pus în furcă. Pesemne că maică-sa o surprinsese la aparat.

Oizer-Heşl se duse la fereastră. Era zguduit de tonul decis al Hadasei. Ştia acum că sorţii s-au ales. Nu exista cale de întoarcere.

9

Din jurnalul Hadasei

3 februarie. E miezul nopţii. Tata doarme. Mama s-a dus acum la culcare. Numai eu nu pot închide un ochi. Tot ce e în jurul meu capătă parcă o altă înfăţişare. Nu mi-aş fi închipuit că va veni o vreme când mi se va face dor de strada Panska, de curtea noastră cu tomberoane, de locuinţa noastră de modă veche şi de odaia mea, în care m-am simţit adesea singură şi tristă.

Am visat noaptea trecută că mă aflu în Elveţia. Cât de absurd poate fi un vis! Se făcea că piscurile munţilor sunt de aur şi că din ele se ridică fuioare luminoase de fum, ca din nişte cratere de vulcani cumineţi. Vulturi de mărimea unui om pluteau în văzduh. Unii arătau ca nişte lilieci uriaşi. Visurile mele sunt atât de neobişnuite! Stau toată noaptea de vorbă cu cineva. Am uneori senzaţia că unchiul Abram şi Oizer-Heşl sunt una şi aceeaşi persoană.

Oizer-Heşl nu e un nume frumos. Aş prefera numele Henrik. Ba nu, nu-mi place nici acesta. Hasizii sunt atât de bizari şi numele lor sunt complicate! Gândul că voi fi nevoită să rămân în Varşovia, să-mi tund părul, să-mi pun perucă şi să mă duc la baia rituală mi se pare înfiorător.

4 februarie. Arată palid. Spune că nu e speriat şi că e gata de orice, pentru că totul e predestinat. E un

fatalist de felul lui Peciorin[1]. Cred că totuşi e înfricoşat. Păcat că este încă atât de tânăr. Mi-am dorit întotdeauna un "cavaler pe un cal alb", cu cel puţin zece ani mai mare.

Cât despre mine, eu nu mă tem, deşi uneori sunt sigură că greşesc şi că totul o să se sfârşească rău. Cineva din mine - un duh sau un alter ego - vrea să mă ducă la pieire. Mă urmăreşte de când eram copilă. Trebuie să scap de duşmanul acesta!

5 februarie. Am fost ieri multe ore împreună cu Oizer-Heşl. Ne-am plimbat prin Grădina Saxonă. Ne-am oprit lângă lacul pe care, vara, alunecă graţios lebede. Acum e îngheţat. Băieţi şi fete patinau pe suprafaţa lui, dansau, făceau tot felul de figuri. Am intrat apoi pe Aleea Trandafirilor. El a scris în zăpadă numele meu. Câteodată e vesel şi relaxat. Pe urmă redevine trist, melancolic. Hainele moderne îi stau bine, dar nu se ţine drept. Îşi îndoaie spinarea ca un învăţăcel de şcoală talmudică.

Pe seară, am intrat într-un magazin de mezeluri. Am telefonat acasă că voi cina la mătuşa Leea. Am luat doi crenvurşti cu chifle şi muştar. Când sunt cu el mi se face imediat foame. El a comandat o gustare rece, dar mănâncă de obicei puţin. Aş zice că posteşte întruna. Am discutat despre cartea lui Otto Weininger[2] *Sex şi caracter*. El e de acord cu părerea lui Weininger că femeile nu au suflet. Ce nerozie!

[1] Personaj din *Un erou al timpului nostru,* de I. M. Lermontov

[2] Filozof vienez, a cărui teză de doctorat, *Sex şi caracter*, a stârnit vâlvă la timpul său. S-a sinucis în 1903, la vârsta de 23 de ani.

Am luat apoi tramvaiul spre strada Zlota. Mi-a propus să intru cu dânsul în locuinţa lui Abram. I-am spus că buna cuviinţă nu permite unei fete să intre în casa unui bărbat. Asta l-a mâhnit. A fost mai mult o tachinărie din partea mea. Dar mă şi temeam că vom da acolo de Stefa. Pe lângă asta, portarul mă cunoaşte. Până la urmă i-am făcut pe plac. Ne-am înţeles să ies pe uşa din spate dacă Stefa va intra pe uşa principală. A fost destul de penibil.

El nu a aprins lumina. Ne-am aşezat pe sofaua din biroul unchiului şi am stat mult de vorbă. E plin de contradicţii şi groaznic de pesimist! Crede că lumea e o junglă şi că, moraliceşte, omul este inferior fiarelor. Spune lucrurile acestea cu atâta convingere, că-mi vine să plâng. Eu simt nevoia încrederii în om, în bunul Dumnezeu, în suflet, în iubire. Altfel, nu aş putea să trăiesc.

Stând aşa, lângă el, în întuneric, mi se părea că nu mai e atât de tânăr, ci un bărbat de treizeci, patruzeci de ani. Cuvintele lui răsunau adânc în mine. Chiar de ar distruge toate iluziile mele, îmi place să-i aud vocea. Sunt sigură că va recâştiga încrederea în oameni. În Elveţia ne vom regăsi împreună idealurile. Ne pasionează pe amândoi literatura, ştiinţa, discuţiile. Mă trec fiorii când mă gândesc că l-aş fi putut preschimba cu Fişele.

Ne-am sărutat îndelung. Mi-a spus că sunt cea mai frumoasă fată din lume. O crede cu adevărat? Uneori sporovăieşte ca un băieţel de şapte ani. De-ajuns pentru azi! Sunt foarte fericită!

În miez de noapte. Ce se va întâmpla dacă taina noastră va fi dezvăluită? Sau dacă mă voi îmbolnăvi? E tragic că fericirea noastră depinde de întâmplare. Înainte de a mă culca am citit *Spovedania* lui Tolstoi. El spune că trebuie să răsădim în noi iubirea pentru toți oamenii, fără vreo excepție. Dacă-i așa, va trebui să-i iubesc pe toți - pe Șifre, pe Copl, pe bunica vitregă, pe Eidl, pe fostul meu profesor de matematică Mieczyslaw Knopek, chiar și pe Zainvele pețitorul. Poate fi capabil de atâta iubire un singur om?

Visurile nu-mi dau pace. De îndată ce închid ochii, am viziuni fantastice, văd flori în cele mai variate culori, aud dangăt de clopote. În nări îmi pătrunde fumul unor incendii devastatoare; am impresia că toată lumea arde. Ce tâlc or fi având toate astea? Ce se petrece în bietul meu creier?

Stau pe marginea patului și simt că în mine bântuie o furtună.

8 februarie. Am fost nevoită să făgăduiesc alor mei că, până în două săptămâni, o să mă logodesc cu Fișele. I-am înșelat, săracii de ei! Unchiul Abram joacă un rol dublu. Vrea să mă abată de la "aventura" mea, dar, în același timp, ne dă o mână de ajutor. Se străduiește să obțină o bursă pentru Oizer-Heșl de la comunitatea evreiască din Varșovia, care a strâns un fond pentru studenții săraci. E un fel de cerșetorie. Unchiul se pregătește să plece în străinătate. Ar fi minunat să facem excursii în trei prin Alpi! Mama e foarte slăbită. Fața i s-a

veștejit. Nu mă scapă din ochi, de parcă un instinct i-ar spune că o voi părăsi.

Gina a divorțat, în sfârșit, de fanaticul ei soț. Fără îndoială că se va recăsători în curând cu Janower. Probabil că și ei vor pleca în Elveția. Vom fi atunci acolo un grup întreg.

11 februarie. Am fost cu Oizer-Heșl și cu Klonia la cinematograful de pe strada Zelazna. El nu a înțeles nimic din ce a văzut și a fost nevoie să-l lămurim. Un spectacol de cinema îmi pare și ceea ce se întâmplă cu noi, o fantezie în care nimic nu e adevărat, nici chiar viața și moartea. La ce s-o fi gândind dânsul acum? Am uneori impresia că el nu e o singură ființă, ci mai mulți oameni laolaltă.

12 februarie. Nu cumva mama știe totul, dar tace?

În cursul nopții. Am fost la un bijutier de pe strada Chlodna și l-am întrebat cât mi-ar da pe inelele mele. În timp ce stăteam în fața tejghelei, iar el examina cu lupa briliantele, mi-a devenit limpede că sunt pe cale să săvârșesc ceva care-mi va pecetlui definitiv viața.

De ce mi-a devenit tata atât de străin? A început să fumeze trabucuri și rezolvă probleme de șah din ziar. În casă se fac pregătiri de logodnă. Rabinul din Bialodrewna, tatăl Ginei, va fi și el invitat. Cu toții iau lucrurile foarte în serios. Numai că eu, eroina acestei povești, voi fugi de aici. Ca într-o comedie de la teatrul de vară.

De ce mă poartă destinul pe o cale atât de răsucită?

14 februarie, dimineaţa. Mă doare în gât. Am tuşit toată noaptea. Mi-e teamă că am făcut febră. Trebuie să mă întâlnesc astăzi cu el, dar cred că mama nu mă va lăsa să ies din casă. Afară ninge. La poartă aşteaptă o droşcă. Portarul mătură zăpada cu un târn. Pe coama casei de peste drum se roteşte un cocoş de tablă. Citesc romanul lui Zeromski[1], *Munca lui Sisif.* Am intrat în bucătărie şi am văzut-o pe Şifre sărând carnea pe grătarul de lemn[2]. Azi e joi, ziua când cerşetorii bat la uşi. I-am dat unui bătrân evreu zece groşi, iar el mi-a spus de două ori "Să fii sănătoasă!", lovind cu bastonul în duşumea. E un lucru obişnuit, dar pe mine m-a mişcat mult.

Varşovia, oraşul meu drag, ce tristă sunt! Încă înainte de a te părăsi mi-e dor de tine, de centrul tău şi de cartierul vechi, de străzile şi de străduţele evreieşti! Mă uit la acoperişurile tale înclinate, la coşurile fabricilor, la cerul tău înnorat şi simt de-abia acum cât de înrădăcinată eşti în inima mea. Ştiu că mă voi simţi bine în străinătate, dar, când va fi să mor, vreau să mă odihnesc în cimitirul de pe strada Gensza, lângă iubita mea bunică.

[1] Stefan Zeromski (1864-1925), prozator şi dramaturg polonez.

[2] Operaţie prealabilă gătirii cărnii, potrivit regulilor iudaice de alimentaţie.

CAPITOLUL XII

Oizer-Heşl Banet către Iekusiel Hurviţ

"Către preacinstitul şi scumpul prieten, înţeleptul gânditor Iekusiel Hurviţ din Tereşpolul-Mic!

Văd cu ochii minţii că mult stimatul meu prieten şade în atelierul său şi gândeşte precum urmează: aşadar, acesta-i obiceiul lumii de azi: îl înveţi pe un tânăr *Tora*, îi predai ştiinţele, îl ajuţi cu sfaturi şi îi arăţi înţelegere, dar, de îndată ce învăţăcelul pleacă din oraş, recunoştinţa lui se stinge şi el îl dă uitării pe dascălul şi îndrumătorul său. Ei bine, vreau să spun că nu-i aşa. Nu l-am uitat pe respectatul prieten şi n-am uitat nici binele pe care mi l-a făcut. Înfăţişarea lui stăruie mereu în închipuirea mea. Sufletului meu îi este dor de el şi, în sinea mea, îi istorisesc despre tot ce mi s-a întâmplat, despre toate necazurile mele. Scriu aşa nu, ferească Dumnezeu, pentru a-l linguşi, ci pentru că ăsta-i curatul adevăr.

I-am scris rareori mărinimosului meu prieten pentru că multe au trecut peste capul meu în marele oraş. Toate planurile şi năzuinţele mele s-au topit ca fumul în vuietul Varşoviei. Am căzut pradă unei năvale de simţiri dureroase, care parcă mi-au strivit mintea. Chiar şi cuvintele învăţătorului nostru Spinoza şi-au pierdut strălucirea în învălmăşeala asta. Am fost azvârlit încolo şi încoace ca un fir de praf. Setea de ştiinţă aproape că a

pierit în mine. Uneori, când mă uit într-o carte, mi se pare că slovele înseşi o iau la goană, secătuite de vreun înţeles. Când îmi ridic ochii spre cer, aproape că nu-l văd din pricina caselor înalte şi simt din plin cât de adânc e tâlcul cuvintelor «Nu în mijlocul gălăgiei îl simţi pe Dumnezeu».

Au fost zile şi ceasuri când m-am gândit să las totul şi să fug din acest cazan al iadului, dar soarta mi-a adus aici în cale şi prieteni. Dacă ar fi să povestesc tot ce mi s-a întâmplat, ar fi prea neîncăpătoare coala aceasta de hârtie. Nu ştiu, într-adevăr, de ce mi se cuvin darurile pe care le-am primit. Pe scurt, situaţia este precum urmează: de îndată ce mi-am găsit un mic rost în Varşovia, s-a ivit un nou plan - să plec în Elveţia. Mă aflu, aş zice, asemenea acelor rabini care nu-şi găsesc liniştea nici pe lumea asta, nici pe lumea cealaltă. Ceea ce mă îmboldeşte la o nouă călătorie este mai ales neputinţa mea de a vorbi limba rusă. Belferii cu care dau examene cei ce se pregătesc în particular sunt duşmani de moarte ai evreilor. Nişte câinoşi care cer să se vorbească muscăleşte fără greşeală, ca să nu se recunoască defel că vorbele ies de pe buze evreieşti. Dacă vrea, oricare dintre ei poate nimici dintr-o singură trăsătură de condei truda şi nădejdile unor ani îndelungaţi. Mulţi tineri şi-au pierdut minţile din pricina unor asemenea satrapi sau chiar şi-au luat viaţa.

Or, e bine cunoscut că în Elveţia oamenii de carte pun mai presus de orice dreptatea şi cinstea. Ei zâmbesc îngăduitor când un învăţăcel vorbeşte cu unele cusururi

limba lor. Pentru ei documentele personale nu atârnă cel mai mult. Când un tânăr căruia îi merge mintea se înfăţişează unui profesor, acesta îl primeşte în universitate fără a sta pe gânduri. Studentul cu însuşiri deosebite este preţuit, fie că este evreu ori neevreu. Mulţi foşti discipoli din şcolile talmudice au ajuns acolo doctori şi profesori. Elveţia este o ţară liberă şi un liman pentru cei care gândesc cu propriul lor cap.

Iubitul meu prieten va întreba de bună seamă: bine, bine, dar din ce vei trăi? Răspunsul sună astfel: sunt gata să mă hrănesc cu o coajă de pâine şi să beau apa sărăciei, ca să pot intra la universitate şi să nu-mi mai chinui creierul cu reguli şi istorii prosteşti, potrivite doar pentru copiii care abia au deprins cititul. Am socotit că în Elveţia voi putea trăi cu cinci ruble pe săptămână. Mama mea, Dumnezeu să-i dea sănătate, mi-a făgăduit ajutor la nevoie. Am căpătat aici un prieten cu numele de Abram Şapiro, un om cu gândirea luminată şi un iubitor al ştiinţei. Este unul dintre ginerii renumitului om de afaceri Meşulem Moskat. A făcut multe pentru mine şi mâna lui s-a întins ocrotitoare asupra mea. Mulţumită lui, o tânără foarte învăţată, Hadasa o cheamă, care îi este nepoată, a primit să-mi dea meditaţii în vederea examenelor. Tot prin el, l-am cunoscut pe un fost copil-minune, pe nume Hertz Janower, azi mare cărturar, care ţine cursuri la universitate. Am fost în casa lui şi mi-a arătat multă prietenie. În curând se va căsători cu fiica rabinului din Bialodrewna, interesată şi ea de cultura modernă.

Lanţul cauzelor şi efectelor s-a răsucit în aşa fel că profesoara mea Hadasa, de care am amintit, pleacă şi ea în Elveţia şi nu voi fi singur. Ea are o inimă bună şi e foarte inteligentă. Mi-e ca o soră. Părinţii şi bunicul ei ar vrea să o mărite cu un tânăr dintr-o familie de negustori foarte bogaţi, dar dânsa e gata să se lipsească de orice avere şi să trăiască în grea strâmtoare, pentru că năzuinţa ei este ştiinţa. Nu pot descrie aici totul, dar stimatul meu prieten va pricepe cum se leagă lucrurile. Sunt atât de copleşit de griji, încât uneori mi se pare că pământul se leagănă sub picioarele mele şi că plutesc în gol. Marele oraş te dezamăgeşte la tot pasul. Toţi aleargă înnebuniţi. Auzi cuvinte în doi peri. Un adevărat iad. Poate că şi eu am căzut în trufie şi deşertăciune. Nădăjduiesc că, plecând, o să-mi dobândesc repede liniştea, dar ştiu că paşii îmi sunt pândiţi de primejdii şi capcane. Trebuie să-mi încordez toate puterile pentru a rămâne stăpân pe mine însumi.

Îl rog pe stăpânul şi prietenul meu să mă ierte că spusele mele nu sunt pe deplin limpezi şi că am fost prea scurt acolo unde s-ar fi cuvenit să dau mai multe amănunte. Îi voi scrie mai pe larg când voi păşi în noua ţară. Mă gândesc la dânsul mereu şi cu deosebire când scot din buzunar ceasornicul dăruit de dânsul. Lui îi datorez totul. El mi-a înviorat cugetul şi mi-a insuflat puteri. Mi-e dor de preacinstitul meu dascăl şi de cuvintele lui inspirate.

Din partea prietenului şi ucenicului său devotat, care îi urează, cu toată dragostea şi admiraţia, numai zile paşnice.

Oizer-Heşl Banet.

P.S. Am dezbrăcat caftanul şi mi-am pus o haină scurtă. Am să mă fotografiez şi o să-i trimit iubitului meu îndrumător o poză. Nu-mi recunosc eu însumi chipul când mă privesc în oglindă. Îl rog ca pe bunul Dumnezeu să nu scape o vorbă despre asta şi nici despre drumul la care vreau să pornesc, căci, dacă ar afla, ai mei ar suferi amarnic. Vreau deocamdată să-i cruţ, neavând, de altminteri, siguranţa că năzuinţele mele îşi vor găsi împlinirea."

CAPITOLUL XIII

1

Pe neaşteptate, două ştiri au făcut senzaţie pe strada Grzybow şi în împrejurimi: mai întâi, că reb Meşulem Moskat a căzut bolnav la pat; apoi, că singura fiică a lui Niunie, Hadasa, a fugit de acasă cu un tinerel din provincie. Evreii varşovieni au împerechiat imediat cele două veşti: fuga fetii ar fi pricinuit îmbolnăvirea bătrânului. În sinagogile hasidice s-a iscat o zarvă nemaipomenită. Mulţi credincioşi şi-au întrerupt rugăciunile de dimineaţă. Tinerii studioşi au lăsat deschise *Ghemarele* fără a pune un semn la locul unde au ajuns şi au început să facă în grupuri comentarii. Lumea fierbea peste tot: în băcănii, în măcelării, în atelierele croitorilor şi cizmarilor, în magazinele de mobilă de pe strada Bagno, chiar şi pe străzi ceva mai îndepărtate, ca Nalewka sau Gensza. În locuinţele copiilor lui reb Meşulem Moskat telefoanele au sunat din zori. În faţa casei bătrânului staţiona cupeul doctorului Mintz şi se opreau mereu alte droşte. Ioiel, fiul cel mai mare, şi nevastă-sa, Regina Ester, amândoi corpolenţi, au urcat gâfâind scările. Notele, fiul cel mai mic, trebuia să stea la pat în acea zi, deoarece, în afară de diabetul care-i dădea de furcă, avusese şi o criză cardiacă. Totuşi, atâta a insistat, că, până la urmă, Salcia, soţia lui, i-a permis să se dea jos din pat şi l-a însoţit la locuinţa bătrânului, fără a

uita să ia cu dânsa o sacoşă plină cu medicamente. Perl, văduva, fiica cea mai mare a lui reb Meşulem, era plecată cu afaceri la Lodz; i s-a trimis o telegramă. Piniele a venit în goană, pe jos, speriat, cu hainele în neorânduială şi pălăria dată spre ceafă. În poartă s-a întâlnit cu soră-sa Leea. Mulţimea de gură-cască s-a strâns în jurul lor. L-au auzit pe Piniele întrebând:

- Ce s-a-ntâmplat, aşa, dintr-o dată?

- S-a-ntâmplat ce s-a-ntâmplat! Dumnezeu să aibă milă de el! îi răspunse Leea frângându-şi mâinile.

- Ce-i cu Niunie? mai întrebă Piniele. Aud că...

- Ssst! îi şopti Leea, încruntându-şi faţa, pentru a-l face să priceapă că adunătura de mahalagii pândeşte fiecare cuvânt al lor.

Cupeul doctorului Mintz era înconjurat de un cârd de copii. Se uitau înăuntru, prin geamurile sclipitoare, la bancheta moale şi la speteaza tapisată. Alţii îşi ţineau ochii aţintiţi asupra vizitiului cu joben şi cu nasturi argintii la pelerină. Caii aveau cozile scurtate, pielea lucioasă şi gâturile arcuite cu un soi de semeţie aristocratică. Nu le păsa de golănaşii care încercau să le smulgă fire de păr din cozi. Nu mult după doctorul Mintz, sosi o a doua caretă. Îl aducea pe doctorul Frankl. Grămada de curioşi începu să murmure că starea bătrânului trebuie să fie gravă, de vreme ce a fost nevoie de un consult. Din clădire ieşi Noemi, menajera, aprinsă la faţă.

- Ce dracu' v-aţi adunat aici? Nu mai poate intra un om în casă! strigă ea.

- Ce-i cu stăpânul?

- Faceţi loc! Plecaţi de aici! O să vă dăm noi de ştire! Nu mai staţi în cale ca nişte cioturi! strigă iar Noemi şi-i ameninţă cu pumnul.

- L-a prădat îndeajuns vrăjitoarea asta bătrână, făcu fata de la brutărie. Mânca-o-ar ciuma s-o mănânce!

- Pe unde-o fi slugoiul de Copl? strigă o femeie însărcinată, cu un şal peste peruca ei ciufulită şi ţinând un coş cu de-ale mâncării în dreptul pântecelui ei rotunjit.

- Uite-l c-a venit!

Copl tocmai sărise sprinten dintr-o droşcă. Era în paltonul lui îngust, cu gambeta trasă spre spate şi cu un chiştoc în colţul gurii. Cu o iscusinţă de scamator îi aruncă de la distanţă birjarului o monedă şi, înainte ca cineva să-i fi putut adresa o vorbă, urcă treptele şi dispăru dincolo de uşa de intrare. Hamali, surugii, meşteşugari şi inşi fără căpătâi se adunaseră pe trotuarul de peste drum; îşi răsuceau ţigări, priveau spre ferestrele de la etaj ale locuinţei lui reb Meşulem şi vorbeau cu glas tare.

- O să vedeţi ce tărăboi o să iasă de-ndată ce-o să închidă el ochii!

- De-am avea noi atâţia pitaci cât o să coste comedia asta!

- N-aveţi grijă, o să le rămână de-ajuns bănet ca să se-nece cu toţii în el.

- Babalâcul a avut chef şi de-o a treia muiere.

- Să nu-i plângi de milă, o să lingă şi ea un os!

- Cică fata lui Niunie a şters-o cu un ibovnic, zise un omuleţ galben la faţă, care tocmai se întorcea de la sinagogă, ţinând la subsuoară săculeţul cu şalul de rugăciune şi cu filacterele.

- Cum? Măiculiţă-maică, mă loveşte damblaua! izbucni fata de la brutărie şi-şi puse mâinile în şolduri.

- Care nepoată? Cum o cheamă?

- Hadasa. Cea mai frumoasă dintre toate.

- Pedeapsă dumnezeiască! Cel-de-Sus aşteaptă cât aşteaptă, dar la o adică plăteşte cu vârf şi îndesat! strigă femeia însărcinată. Să nu-şi închipuie porcii ăştia că lumea-i fără stăpân! Mănâncă şi beau, iar pe omul sărac îl aruncă în stradă cu nenorocitele lui de catrafuse! Înghiţi-i-ar focul gheenei!

- Hei, gură spurcată, reb Meşulem nu a dat pe nimeni afară din casă!

- Las' că ştia el să ia şapte piei de pe om!

Cei care adulmecă viaţa fiecăruia, cunosc toate tainele şi iau parte la toate înmormântările, susţineau că ereticul şi desfrânatul de Abram Şapiro este de vină că fiica lui Niunie, ajunsă în pragul măritişului, a dispărut de acasă, făcându-şi familia de ruşine. Multe se spuneau, dar, în realitate, încă nu se cunoşteau împrejurările în care s-a îmbolnăvit reb Meşulem, după cum nu se ştia nici când - şi cu cine - a fugit Hadasa.

Abia pe seară, când Zainvele Srocker, peţitorul, s-a arătat în sinagoga adepţilor rabinului din

Bialodrewna, s-a putut afla de la dânsul cum s-au petrecut lucrurile. Hadasa, a povestit el, are o prietenă poloneză în cartierul Praga. Luni dimineață i-a spus maică-sii că se vor duce amândouă la o reuniune tinerească şi că va înnopta la acea prietenă. Deoarece Hadasa mai dormise şi în alte dăți acolo, Dahe - desprinsă şi ea întru câtva de prescripțiile vieții evreieşti - nu s-a împotrivit. Numai că, în loc să se ducă la reuniunea din cartierul Praga, fata a luat-o direct spre gară, unde o aştepta iubitul ei, un tânăr originar din Tereşpolul-Mic, nepot de rabin, dar un răzvrătit, rupt de credința noastră. Totul a fost pus la cale aşa ca părinții ei să afle asta după o zi şi o noapte. Când ştirea a ajuns la el, reb Meşulem s-a prăbuşit ca lovit de trăsnet. Şi-a pierdut graiul şi fața i s-a schimonosit. Dahe a fost şi ea doborâtă; acum i se pun pungi cu gheață la cap. A fost anunțată poliția, dar parcă pământul i-ar fi înghițit pe cei doi. Or fi plecat spre America...

Oamenii din sinagogă îl ascultau uluiți, chiar dacă mai auziseră asemenea istorii. Însăşi fiica rabinului lor, Gina, o luase razna. După revoluția din 1905, s-au ținut lanț întâmplările scandaloase. Tineri hasizi au dat jos veşmintele lungi, şi-au ras bărbile, au devenit revoluționari şi sioniști. Fete din familii respectabile s-au îndrăgostit de indivizi suspecți, cu care au fugit la New York, la Buenos Aires sau în Palestina. S-a întâmplat ca femei evreice, mame de copii, să arunce perucile cât colo. Cărți scrise în jargon[1], ca oricine să le priceapă, au otrăvit

[1] Denumire, uneori cu sens persiflant, dată limbii idiş.

minții. În şcolile moderne, unde mulți părinți îşi trimit fetele, se învață tot soiul de erezii. Dar nimeni nu s-ar fi aşteptat ca şi familia Moskat să primească o asemenea lovitură. E un semn că nimeni nu mai poate fi sigur de copiii săi. Iar suferința care l-a trântit acum la pat pe reb Meşulem dovedeşte că, în pofida tuturor cusururilor sale, el rămâne un evreu de felul celor de odinioară, un adevărat hasid. "Doamne-Dumnezeule, au exclamat credincioşii, e sfârşitul lumii!"

Rugăciunea din amurg a început mai târziu ca oricând. Afară se lăsase noaptea. Cerul se acoperise cu stele. În sinagogă era întuneric. Pâlpâia o singură lumânare, în amintirea unui decedat. Când au ajuns la cele optsprezece binecuvântări, s-au auzit suspine după suspine. Aproape toți cei ce se rugau aveau copii care aduceau acasă romane împrumutate de la bibliotecă, se plimbau prin Grădina Saxonă şi participau la tot soiul de adunări, unde oratorii susțineau că evreii nu trebuie să mai aştepte venirea Mesiei, ci să înalțe ei înşişi țara Israelului; unii se strângeau prin pivnițe şi poduri şi conspirau împotriva țarului. Ce-i drept, prigoana împotriva evreilor se întețeşte întruna. Polonezii au pus la cale boicotarea prăvăliilor evreieşti. Pâinea se câştigă tot mai greu. Copiii sunt scoşi de mici de la învățătură şi trimişi să deprindă meserii sau dați la stăpân. Prin sinagogi rareori se mai aud voci tinereşti în timpul săptămânii. Unde se va ajunge în felul acesta? Rămânea o

singură speranță: să se ivească Mesia atâta vreme cât mai există evrei cucernici.

Reb Zainvele Srocker ședea pe o bancă, ținându-și mâinile pe genunchi și capul plecat. Fuga Hadasei era oricum un lucru trist, dar pentru dânsul însemna și o mare pierdere. Logodna Hadasei cu Fișele urma să-i aducă cinci sute de ruble. Se apropia Pesahul și avea și el o fată de măritat...

2

În dormitor, lampa ardea cu flacără mică. Reb Meșulem era vegheat de o infirmieră de la spitalul de pe strada Tszysta, în halat alb și bonetă, potrivit noilor cerințe. O chemase doctorul Mintz și era plătită cu trei ruble pe zi; pentru că nu avea prea multe de făcut, citea romanul foileton din ziarul evreiesc. Domnea un miros puternic de medicamente. Capul lui reb Meșulem se sprijinea pe două perne. Pleoapele îi erau închise. Obrazul supt avea culoarea pergamentului. S-ar fi putut crede că a murit, dacă bărbuța lui albă, rară și mustățile sale țepoase nu s-ar fi mișcat ușor. Nici că doarme nu făcea impresia; mai curând, că e scufundat într-o confruntare ce nu ține de lumea asta. Fruntea i se încrunta și i se destindea, lăsând parcă să se vadă cum îi gonesc gândurile. În răstimpuri, o roșeață îi năvălea în umerii obrajilor și buzele îi tremurau. Bolnavul scotea câte un

murmur, dar nu se putea ști dacă murmurul a fost chiar al lui sau al uneia dintre ființele nevăzute care-i înconjoară întotdeauna pe cei care stau să moară. Infirmiera pândea clipa când bătrânul se va trezi, pentru a-i picura în gură puțin ceai rece, în care dizolvase un praf. Dar reb Meșulem continua, după atâtea ore, să rămână cu ochii închiși și să trădeze, prin jocul agitat al fizionomiei lui, aceeași dispută fără grai. Oare a și început să dea seamă pentru ceea ce a făcut în viață?

Roize-Frumetl deschise încetișor ușa și o întrebă din ochi pe infirmieră dacă bolnavul și-a revenit. Femeia îi făcu semn că nu și Roize-Frumetl închise ușa la loc fără zgomot. Celelalte încăperi erau pline cu fiii, fiicele, nurorile și nepoții lui reb Meșulem. O dată cu ei pătrunseseră în casă și oameni străini de familie, dar care se purtau ca și cum ar fi făcut parte din ea. Ioiel și Notele, cei doi fii din prima căsătorie, ședeau în salon, în jilțuri. Ioiel purta un caftan lung, din alpaca, și o pălărie înaltă cu panglică. Își trecea mereu degetele prin barba lui de culoarea berii. Din când în când scotea din buzunarul vestei un mare ceas de aur, îi deschidea cele trei capace și se uita la cadran. Își avea treburile lui și îi șoptea nevesti-sii că trebuie să-și vadă de ele. Dar ea îi răspundea de fiecare dată că ar fi necuviincios să plece. Ba i-a suflat la ureche și ceva despre testament și moștenire. Neavând nimic de făcut, fuma trabuc după trabuc. Se gândea că, de-i va fi dat să atingă vârsta părintelui său, mai are de trăit vreo douăzeci de ani. Dacă se va stinge la

şaptezeci, va mai călca pe acest pământ numai zece ani. Dacă aşa stau lucrurile, ce noimă are goana asta după bani? Doar de dragul copiilor, care se vor strânge la fel de nerăbdători lângă patul său de moarte, ca fraţii şi surorile lui acum, când tatăl lor stă să moară... Tuşi, mormăi ceva, ciocăni în tabachera lui de argint şi-i zise lui Notele:

- Totul e deşertăciune. Deşertăciunea deşertăciunilor.

- Viaţa nu face două parale, îi răspunse Notele şi înghiţi o pastilă.

Notele trebui să se poarte aici întocmai ca la el acasă. Salcia, nevastă-sa, i-a scos ghetele şi i-a pus papuci moi. Sub picioare i-a aşezat un scăunel. I-a dezbrăcat caftanul şi i l-a înlocuit cu un halat din pluş, încins cu un şnur. Capul i l-a acoperit cu o tichie în patru colţuri. Îi aducea mereu câte ceva: ceai cu zaharină (zahărul îi era interzis din pricina diabetului), câteva feliuţe de portocală, un ficăţel de găină, un păhărel de vişinată. În loc să se lase purtat de gânduri triste, Notele răsfoia un calendar în care erau înscrise datele sărbătorilor evreieşti până în viitorul cel mai îndepărtat, precum şi toate bâlciurile care au loc în oraşele Rusiei; conţinea şi descrieri ale Chinei, Siamului, Indiei, Ţării de Foc şi ale regiunilor de la miazănoapte, unde bântuie geruri năpraznice şi şase luni pe an e zi, iar alte şase luni, noapte. "Cum sărbătoresc sâmbăta evreii de acolo? se întrebă Notele. Pesemne că se călăuzesc după ceasornic". Ar fi avut chef să discute despre asta cu Salcia, dar îi era

ruşine de Ioiel. "Încurcată mai e lumea asta, murmură el numai pentru sine. Cum să-i dai de capăt?"

Piniele, fiul mai mare din cea de-a doua căsătorie, trecea dintr-o încăpere în alta, cu tichia aşezată strâmb pe cap şi cu poalele caftanului desfăcute. Nu mâncase nimic de dimineaţă şi faţa îi era răvăşită. Hane, soţia lui originară din Curlanda, îi telefonase de două ori să vină acasă, pentru a prânzi; Piniele a rămas însă acolo. Cutreierând camerele, schimba câteva cuvinte cu fiecare - nu numai cu fraţii, surorile şi cumnatele sale, ci şi cu slujnicele şi străinii de familie, dar nu-şi găsea liniştea. "Ar trebui să fac ceva, îşi spuse el, muşcându-şi buzele. Lucrurile nu trebuie lăsate la voia întâmplării". Dar, oricât îşi frământa creierul, Piniele nu ştia de ce să se apuce. În cele din urmă, intră în cabinetul bătrânului, trase un sertar al biroului şi începu să răsfoiască hârtiile îngrămădite acolo: poliţe de mult expirate, scrisori de la rabini, negustori, rude şi diverşi pomanagii, chitanţe ale unor şcoli talmudice, conturi din care nu se putea deduce pe cine privesc. "Cum o fi ţinut tata minte toate astea? se întrebă el... Of, Doamne, tare l-o mai fi jefuit Copl!" Lângă perete se afla casa de bani. Încercă s-o deschidă, dar era încuiată. "Ce-o fi înăuntru? O să se găsească cine să înhaţe totul. Nouă n-o să ne rămână nici un groş..."

Leea, fiica cea mai mică a lui reb Meşulem, discuta în bucătărie cu Noemi, menajera, despre dispariţia Hadasei. Noemi susţinea că tânărul care a transcris lucrarea adusă de la Brod de către Roize-Frumetl nu i-a

plăcut din prima clipă. Aşa fac întotdeauna provincialii ăştia vicleni. Se strecoară în casele şi în sufletele oamenilor, vrăjesc femeile cele mai frumoase şi pe urmă o şterg cu prada înşfăcată. Dacă dânsa, Noemi, ar avea putere, nu ar îngădui acestor sălbatici să pună piciorul în Varşovia. N-au decât să zacă acolo, în cocioabele lor! Leea îi povesti că fiica ei Maşa a descoperit undeva, pe strada Hoza, un croitor care lucrează după jurnale de modă şi are un atelier plin cu oglinzi. Din când în când, intra în bucătărie Copl; îşi aprindea o ţigară la jăraticul din vatră, scotea rotocoale de fum şi schimba câteva cuvinte cu Leea. Noemi ştia că omul de încredere al bătrânului este încă îndrăgostit de Leea. Se ridica de la locul ei ori de câte ori apărea el şi se apropia de Mania, care, cu şăluţul ei înflorat pe umeri, îşi dădea ca de obicei în cărţi. Tuciuria de Mania nu putuse încă afla dacă ursitul ei va fi blond sau brunet...

Hama suferea mai mult decât toţi ceilalţi. O urmărea ghinionul. Tatăl ei a căzut la pat tocmai acum, când l-a lăsat pe Abram. Fraţii şi surorile ei vor pune mâna pe toată averea. Îi era teamă că reb Meşulem a dezmoştenit-o şi pe ea, împreună cu fetele ei, nu numai pe Abram. Pe lângă asta, în ultima vreme se obişnuise cu bătrânul şi reîncepuse a-l iubi ca pe vremea când era fată... Se retrăsese cu Roize-Frumetl în camera acesteia. Mama ei vitregă se afla în aceeaşi situaţie cu dânsa: nu ştia dacă reb Meşulem a omis-o sau nu din testament. Amândouă femeile plângeau şi-şi suflau nasul în batiste.

Asta nu le-a împiedicat să-şi amintească una alteia că ar trebui să mănânce câte ceva, fiindcă bolnavul nu se va simţi mai bine dacă inimile li se vor strânge de foame. Hama s-a dus la bucătărie şi s-a întors cu o farfurie de supă şi o bucată de carne pentru Roize-Frumetl. Aceasta acoperi cu grijă cartea de rugăciuni din care citise mai înainte versete din *Psalmi* şi spuse: "Crede-mă, nu pot mânca nimic", după care sorbi trei linguri de supă şi înghiţi câteva fire de carne albă.

Eidl nu ieşise deloc din camera ei. Ca un om la o vârstă înaintată, precum tatăl ei vitreg, să se îmbolnăvească şi să se afle în pragul morţii - era un lucru de aşteptat. Dar ca învăţăcelul acela provincial de şcoală talmudică să se facă nevăzut pe nepusă masă împreună cu Hadasa - aşa ceva i se părea de neînchipuit. Nu era geloasă. Nu le invidia fericirea. Totuşi, se simţea ca păimuită. O rodea gândul că îşi sfătuise mama să-i încredinţeze lui Oizer-Heşl transcrierea comentariului lăsat de tatăl ei. Îi era ruşine că a stat de vorbă cu dânsul şi că s-a oferit să-i dea meditaţii. Soarta ei este să fie trasă pe sfoară. Aşa i s-a întâmplat la Brod, la Viena, la Cracovia - iar acum şi aici, în Varşovia. E limpede că nu are noroc în dragoste. E oare atât de urâtă? Sau o fi având şi alte defecte, de care ea nu îşi dă seama?

Se întinse îmbrăcată pe pat. Simţea nevoia să se împace cu destinul ei. Trebuie pesemne să renunţe la ideea de a avea vreodată un soţ, copii, un cămin. Va rămâne singură, cu gândurile şi cărţile ei. Îşi aminti de

tatăl ei, care zăcea în cimitirul din Brod. "Tu, tăticule, m-ai iubit cu adevărat! murmură ea. Ai fost singurul!"

O înecară lacrimile. Îşi îngropă capul în pernă şi plânse îndelung.

3

Câtă vreme reb Meşulem a fost ţintuit la pat, Roize-Frumetl, Leea, Noemi şi Copl au tot adulmecat prin casă, pândindu-se reciproc: fiecare bănuia că celălalt are cheia de la casa de bani. Fiecare se întreba unde a ascuns reb Meşulem bijuteriile primelor sale două soţii şi pietrele preţioase adunate în anii din urmă. Odată, profitând de lipsa celorlalţi, Noemi a încercat să deschidă casa de bani cu un cleşte şi un cuţit de bucătărie, dar uşa, groasă de câţiva ţoli, nu a cedat. A căutat cheia la căpătâiul bătrânului, în saltea, în hainele lui, prin sertare, dar ia-o de unde nu-i. E-adevărat că, în zăpăceala care domnea în casă, ar fi putut lesne dosi argintărie: sfeşnice, pocale, talere, tacâmuri, dar Noemi devenise mai pretenţioasă. De altfel, fiecare dintre aceste obiecte avea gravat un însemn al familiei Moskat. Existau în casă şi lăzi înţesate cu veşminte: blănuri, pălării bărbăteşti din piei de samur, manşoane, pelerine, rochii de mătase, catifea şi atlaz - toate puse la naftalină, ca să nu le mănânce moliile. Dar ar fi trebuit să fii nebun ca să te atingi de astfel de vechituri.

Nefiind ce sfeterisi şi pentru că avea mica ei avere, de peste şapte mii de ruble, Noemi se hotărî să rămână cinstită până la capăt. Împreună cu Mania îi supraveghea pe ceilalţi. Leea nu făcea un secret din căutările ei. Deschidea cufere, scotocea prin dulapuri, vântura teancurile de hârtii, scutura caftanele şi pantalonii tatălui ei. Dar cheia, nicăieri. Bănuiala ei cădea asupra mamei vitrege şi a lui Copl. "Cineva a ascuns-o, spunea ea cu obidă. Dintre ai casei..."

Până una-alta, fiii şi ginerii lui reb Meşulem, care administrau imobilele lui, au încetat să-i mai verse lui Copl chiriile încasate. Obişnuiseră mulţi ani la rând să vină cu toţii la birou în prima vineri după ziua de opt a fiecărei luni pentru a preda socotelile şi banii. Biroul se acoperea cu grămezi de bancnote şi de monede de argint şi aramă. Fiecare întocmea o listă cu locatarii care întârziaseră plata chiriei şi cu cei care cereau să se facă reparaţii în locuinţele lor. Reb Meşulem nu dădea pe nimeni afară din casă, ameninţa numai cu trimiterea portărelului pe capul răilor platnici. Se discuta despre băncile care creditează cumpărarea de case şi despre oamenii de afaceri care datorează pentru ipoteci sume mai mari decât toată averea lor. Ioiel venea de fiecare dată cu noutăţi despre imobile care se pot obţine pe mai nimic, iar reb Meşulem îi cerea lui Copl să-şi noteze adresele şi, îndată după trecerea sâmbetei, să vadă la faţa locului despre ce e vorba. Acum, descendenţii lui reb Meşulem au alcătuit un consiliu de familie, fără Copl, şi au hotărât

ca fiecare să verse săptămânal câte cincisprezece ruble din încasări, pentru îngrijirea bolnavului şi bunul mers al gospodăriei lui.

Copl continua totuşi să se ducă zilnic la birou. Se instala în jilţul lui reb Meşulem, fuma ţigară dupa ţigară şi căsca. Într-una din zile, s-au arătat acolo cu căciulile în mână, foştii slujbaşi polonezi cărora bătrânul le plătea un fel de pensie şi au întrebat de starea lui. Copl le-a răspuns că nu se simte mai bine. Oamenii s-au scărpinat în creştet şi i-au trimis urări de sănătate, blestemându-şi nenorocul. Tocmai atunci s-a îmbolnăvit şi reb Iehiel Ştain, contabilul pe jumătate orb. Fiica lui a venit să i se plângă lui Copl că e a doua săptămână de când nu a căpătat un ban şi că nu are cu ce-i găti bolnavului ceva de mâncare. "Dacă ar depinde de mine, nu s-ar întâmpla aşa ceva", i-a replicat el şi a adăugat că nici el nu şi-a luat salariul.

Se ridică din jilţ şi începu să măsoare încăperea cu paşi nervoşi, în lung şi în lat. Se opri apoi la fereastră şi privi în curte. Totul era în paragină. Scările care urcau de afară spre locuinţe putreziseră în bună parte. Multe ferestre erau astupate cu scânduri, cartoane sau cârpe. Locatarii, neavând cu ce-şi cumpăra cărbuni pentru a se încălzi, puneau pe foc lemnele de construcţie depozitate în curte de către reb Meşulem. Copl spusese demult că e cazul să se facă vânt acestor paraziţi şi să se ridice aici o clădire ca lumea. Dar, în ultimii ani, nimic nu se mai putea obţine de la patron. Răspunsul lui era întotdeauna acelaşi: "O să mai vedem...".

De la o vreme, multe se schimbaseră. Când îl angajase pe Copl, reb Meşulem făcea mari afaceri. Banii curgeau din toate direcţiile. Reb Meşulem construia imobile, juca la bursă, se lansa în tot soiul de combinaţii, era proprietarul unei fabrici de cărămizi, al unei fabrici de bere şi coproprietarul unei fabrici de zahăr. El, Copl, era veşnic pe drumuri, călătorea la clasa a doua, trăgea la hoteluri de lux şi făcea chefuri cu oameni de afaceri şi latifundiari. Feciorii lui reb Meşulem tremurau atunci în faţa lui. Stăpânul îi încredinţa sume importante fără a sta pe gânduri. Negustori şi misiţi încercau să-l cumpere cu bani şi cadouri. Cu agoniseala din acei ani buni, Copl şi-a luat casa cu două etaje din cartierul Praga, unde locuia acum, şi şi-a deschis un cont bancar de câteva mii de ruble. Nădăjduise pe atunci că va ajunge unul dintre ginerii lui reb Meşulem. Nu şi-a pierdut speranţa asta nici după ce Leea a fost măritată la repezeală cu un văduv, acel Moise-Gabriel, care-şi făcea veacul în sinagogă. Curând după nuntă, s-a şi vorbit de un divorţ...

După ce a depăşit şaptezeci de ani, reb Meşulem a devenit parcă alt om. Şi-a lichidat mai toate afacerile şi a rămas numai cu imobilele. Şi-a depus banii lichizi la Banca Imperială din Sankt Petersburg, care plătea dobânzi mici, dar ferme, şi a cumpărat acţiuni care-şi păstrează cursul neschimbat ani la rând şi aduc dividende sigure. Se şoptea că achiziţionează discret pietre preţioase de la marii bijutieri. Dăduse uitării nişte terenuri necultivate de la marginea oraşului, participarea lui la o

mină de cărbuni din Sosnowek, de mult năpădită de apele freatice, şi de o sumedenie de ipoteci imposibil de descurcat. După socoteala lui Copl, bătrânul avea în bancă vreun milion de ruble, la care se adăugau valorile păstrate în casa lui de bani şi în alte părţi.

De multe ori şi-a spus Copl că ar fi cazul să dea dracului slujba asta şi să-şi croiască un drum propriu. Îşi putea lesne deschide o firmă imobiliară numai a lui ori să se asocieze cu altcineva. Oricum, din ceea ce strânsese avea asigurat un trai îndestulat. Nevastă-sa, Başele, nu era risipitoare. Din cele douăzeci de ruble, primite săptămânal de la dânsul pentru gospodărie, mai punea ceva deoparte. Copiii lui - Manjek, Şoşa, Ipe şi Teibele - crescuseră, slavă Domnului, frumos. Şoşa era o frumuseţe. Ipe, vai, şchiopăta puţin şi trebuia să poarte un aparat la piciorul stâng, dar zestrea ei era de pe acum depusă la bancă. Teibele era încă un copil. Da, Copl şi-ar fi putut îngădui să le râdă în nas tuturor celor din clanul Moskat. Avea totuşi încă destule motive să nu se rupă de ei.

Dragostea lui pentru Leea nu slăbise cu trecerea anilor; dimpotrivă, devenise şi mai fierbinte. Era o iubire ciudată. Leea avea acum o fată de măritat. Dacă Maşa ar avea chef de măritiş, Leea ar putea deveni bunică într-un an. Pentru dânsul rămăsese însă tânără. Când trecea pe lângă el, în peruca ei blondă coafată, cu pieptul bogat şi coapsele rotunde, îi stârnea fiori. Ochii ei mari, albaştri, zâmbeau tot timpul. Avea şi la vârsta asta gropiţe de fată

în obraji. Când râdea, hohotele ei răsunau în toată casa. Leea se purta ca o soţie corectă, dar Copl ştia că în ea arde un foc. Moise-Gabriel nu i se potrivea ca soţ. Nu de mult, ea îi spusese lui Copl: "Aş termina-o cu dânsul, dar nu vreau să-l necăjesc pe tata..."

Pentru a divorţa de Başele şi a se căsători cu Leea, Copl ar fi avut nevoie de mulţi bani. Fie şi numai pentru asta, nu trebuia să se rupă de familia Moskat. A uneltit ani de zile ca reb Meşulem să-l declare executorul său testamentar. Se imagina soţul Leei şi căpetenia întregii familii. Va călători într-o caretă cu roţile îmbrăcate în cauciuc şi sâmbăta îşi va face rugăciunile numai la Sinagoga Mare. În închipuirea lui, îi căsătorea pe nepoţii lui reb Meşulem cu odrasle ale celor mai bogate familii evreieşti din Polonia, realizând astfel o mare concentrare de capital. Îşi va deschide o bancă a lui: "Banca Moskat şi Berman". Se vedea fruntaş al bursei şi în graţiile guvernatorului general. Va purta un joben de mătase. Vara, va pleca împreună cu Leea în cele mai elegante staţiuni balneare.

Dar tot ce s-a petrecut în ultima vreme părea să-i răstoarne planurile. Reb Meşulem s-a însurat cu o galiţiancă şi a adus în casă o fiică vitregă plină de fumuri, care-i instigă pe toţi împotriva lui. El, Copl, spusese de mult că Abram este un ins periculos, de care familia trebuie să se descotorosească, dar reb Meşulem a tot şovăit să facă ceva. Abram îi putea încăleca pe nepricopsiţii lui de cumnaţi. Îmbolnăvirea subită a

bătrânului a pus capac la toate. E ca şi sigur că nu şi-a făcut testamentul. Abram o să-şi ia partea lui, în schimb el, Copl, n-o să capete nici o para. Leea pare a se îndoi acum de calităţile şi puterea lui. I-a dat de înţeles că umblă peste tot după cheia casei de bani şi că e gata să cadă la o înţelegere cu dânsul. El s-a prefăcut că nu pricepe aluzia ei.

- Şi eu care am crezut că nu eşti un funcţionar ca oricare altul, a murmurat ea, că nimic nu-ţi scapă.

El se făcu roş la faţă şi îi răspunse:

- N-oi fi eu un prost, dar nici ghicitor nu sunt.

4

Spre sfârşitul unei zile, Copl şedea la biroul lui reb Meşulem şi fuma o ţigară. Fără să vrea, trase cu vârful ghetei unul din sertarele de jos. Se aflau în el ştampile, sticluţe de tuş, batoane de ceară roşie, coli de hârtie sugativă, creioane - totul învălmăşit şi prăfuit. Mai observă o ulcică turtită, cu toartă şi căpăcel. Copl deschise căpăcelul şi înmărmuri. Înăuntru se afla cheia de la casa de bani a lui reb Meşulem. Recunoscu crestăturile ei adânci şi urechea mare. Nu-i venea să-şi creadă ochilor. Se aplecă şi o luă uşor, cu degetele tremurânde. Nu era cheia pe care reb Meşulem o folosea de obicei, ci o copie. Poate că n-o întrebuinţase niciodată. Arăta ca nouă şi avea o mare pată de rugină. Copl o cântări în

mână. "Or fi furat până acum tot ce era în casa de bani, gândi el, dar trebuie oricum să văd ce-i pe acolo".

Îşi puse paltonul şi gambeta, apucă bastonul şi servieta şi ieşi. Pe scară îşi aprinse o ţigară. "Să-mi ţin cumpătul, îşi zise el. Asta înainte de toate!" Jos, la intrare, se întâlni cu nevasta paznicului, care-i pomeni de gâsca pe care i-o îndopa pentru Pesah. "Mai e timp până atunci, îi răspunse Copl. Se mai poate îngrăşa". O luă pe strada Grzybow. Evrei în paltoane şi şube se îndreptau spre sinagogi, pentru rugăciunea din amurg. Spre miazăzi, cobora un soare mare, roşu. Mirosea a postul Esterei şi a Purim. La intrarea casei lui reb Meşulem, fata de la brutărie o beştelea pe o femeie care pipăise toate chiflele, iar femeia îi răspundea cu blesteme. La uşă nu ardea încă lampa cu gaz. Copl sună. Îi deschise Mania. Purta pe umeri şalul ei înflorat şi ţinea în mână un pachet de cărţi. Se uită la el mijindu-şi ochii ei mici, oblici, ca de calmucă, şi rosti îngânat:

- Aa, uite-l pe Copl.

- Ce se aude? Ce face bătrânul?

- Duşmanii să facă ce face el.

- Unde-i Noemi?

- S-a dus după ceva.

Asta îl bucură pe Copl. În ultimele zile, Noemi îl urmărise pas cu pas, ca pe un hoţ. Pe coridor era aproape întuneric. Pentru a-i nu da Maniei de bănuit, îi vorbi pe un ton glumeţ:

- Văd că îţi dai mereu în cărţi.

- N-am altceva mai bun de făcut.

- Cine n-are noroc la cărți are noroc în dragoste.

- Eu nu am noroc nici la una, nici la alta.

Copl îi zâmbi provocator. Mania se strânse în șalul ei. Nu-i plăcea să aibă de-a face cu bărbați însurați.

- Să aprind o lampă, zise ea.

- Nu-i nevoie.

Copl făcu lumină cu un chibrit și-și aprinse totodată o țigară. Mania se întoarse în bucătărie. Copl intră în salonul neluminat, tuși ușor și aşteptă. Nu se ivi nimeni. Nici din sufragerie și nici din camera ocupată de Roize-Frumetl nu venea vreo licărire de lumină. În afară de bolnav, infirmieră și Mania, nimeni nu părea să fie acasă. Copl împinse ușa cabinetului. Storurile pe jumătate coborâte lăsau să pătrundă de afară razele gălbui ale unui felinar cu gaz. Ușa casei de bani le reflecta ca o oglindă neagră. Copl își ciuli urechile și, cu răsuflarea aproape oprită, scoase cheia. "Acum ori niciodată!" strigă înăbușit cineva din el. Încercă să bage cheia în gaura casei de bani, dar nu izbuti. Cheia luneca mereu într-o parte, se izbea cu un vag clinchet de ceva. Îi trecu prin minte să aprindă un chibrit, dar renunță imediat. Toți nervii îi erau întinși. Pipăi gaura cu vârful degetelor și înțelese: cineva o astupase cu miez de pâine sau chit. Scoase un briceag din buzunarul vestei și o curăță înfrigurat. La a doua încercare, cheia intră în gaură fără vreo împotrivire. Copl o răsuci spre dreapta și broasca cedă cu un scârțâit. Ușa nu se lăsă totuși deschisă decât după ce Copl o trase cu

toată puterea. Casa de bani era pesemne umplută până la refuz, pentru că au început să curgă din ea, foșnind în penumbra cabinetului, teancuri de hârtii, care se îngrămădeau, unele peste altele, pe podea, ca într-o scenă de vis. Pipăindu-le, Copl își dădu seama, după formatul și rigiditatea lor, că acele hârtii erau bancnote, o cantitate uriașă de bancnote. Ar fi putut jura că vede pe ele portretul împărătesei Ecaterina a Rusiei.

Totul s-a petrecut apoi cu o mare iuțeală. Se așeză în genunchi, desfăcu închizătorile și curelile servietei, după care începu să îndese în ea pachete de bancnote. O burdui în mai puțin de un minut și o închise anevoie. Își umplu cu bani toate buzunarele hainei, pantalonilor și paltonului. Ridică servieta, mirându-se de greutatea ei. Nu se aștepta ca banii de hârtie să atârne atâta. Când strânse ultima curea, cuiul cataramei îi pătrunse sub unghia degetului mic al mâinii stângi. Simți o durere ascuțită. Își duse degetul la gură și-l supse. "Numai să nu las urme de sânge", își spuse el speriat, ca un ucigaș îngrijorat de semnele crimei sale.

Rămase o clipă nemișcat, deoarece i se păruse că aude pași. Împinse cât putu de tare ușa casei de bani și o încuie. Ieși pe coridor. Avu impresia că o umbră se strecoară prin întuneric. "Tu ești, Mania?" întrebă Copl, dar nu-i răspunse nimeni. Umbra se topise. Însăși vocea sa îi sunase lui Copl ca fiind a altuia. Zări pe podea o bancnotă. I-o fi căzut dintr-un buzunar? Se aplecă s-o ridice și-și dădu seama că era numai luciul duşumelei

date cu ceară. "Mi s-o fi năzărit, din cauza emoţiei". Tâmplele îi zvâcneau şi gulerul cămăşii îi era năclăit de sudoare. Pentru a-şi învinge teama, începu să tuşească şi să păşească zgomotos. Deschise încet uşa camerei unde zăcea reb Meşulem. Lampa de masă avea abajurul înfăşurat într-un carton. Pe tavan se proiecta umbra mare a capului infirmierei cu bonetă albă. Femeia îşi întoarse faţa spre dânsul şi-şi duse degetul arătător la buze. Pesemne că reb Meşulem abia adormise.

Ieşi din locuinţă fără ca broasca automată să-i fi făcut greutăţi. Scara nu era nici acum luminată. Nu s-a întâlnit cu nimeni nici pe trepte, nici la intrarea în clădire. "Unde s-or fi dus cu toţii? De ce l-au lăsat pe bolnav numai cu infirmiera?" Fără să ştie de ce, vechi expresii ebraice, lipsite de vreo legătură directă între ele, îi răsăriră în minte: "Să fii binecuvântat... să reuşeşti din plin... viţelul de aur..." Stătu o clipă în cumpănă: încotro s-o ia, spre strada Twarda sau spre strada Gnojna? Porni spre Twarda. Mergea grăbit, alunecând pe gheaţă. Cât pe ce să şi cadă. Dintr-o sinagogă ieşeau credincioşi. Un băietan căra un coş de zbârnâietori[1]. Copl se miră: "O fi Purimul atât de apropiat?" Tocmai trecea o droşcă şi Copl făcu semn birjarului să oprească. Urcând, îşi lovi un

[1] De Purim, la citirea *Cărţii Esterei*, copiii agită nişte zbârnâietori-morişti ori de câte ori e pomenit numele lui Haman, dregătorul care a pus la cale exterminarea evreilor din imperiul lui Xerxe I.

genunchi de scară. Se aşeză pe banchetă cu servieta lipită de el.

- Unde să vă duc? întrebă birjarul.

Copl avu un lapsus straniu: nu-şi aminti propria adresă. Izbuti să îngaime:

- Peste pod... în cartierul Praga.

Birjarul, nu prea lămurit, se scărpină la ceafă. Pocni apoi din bici şi trase atât de brusc hăţurile încât Copl aproape că se răsturnă. Îşi aminti acum de chitul cu care fusese înfundată gaura cheii la casa de bani a bătrânului Moskat. Cine făcuse treaba asta? Ori Noemi, ori Leea. Chitul căzut pe jos va da totul în vileag. Şi-apoi, Mania va dezvălui familiei că dânsul a fost pe acolo. "Doamne-Dumnezeule, mare prostie am făcut! Unde mi-a fost capul? Sunt pierdut, m-am băgat singur în mormânt! E riscant să mă duc acasă. Îmi vor face o percheziţie şi o să găsească totul. S-o iau mai bine spre gara Petersburg? Să sar din droşcă şi să fug? Nu, ar fi o nebunie!"

Într-un singur minut, Copl şi-a dat seama că se află la mare strâmtoare. Cel puţin să fi strâns chitul de pe jos şi să fi astupat la loc gaura cheii! E foarte posibil ca, întoarsă din oraş, Noemi să fi şi telefonat la poliţie. Îl vor aştepta la intrarea în casă şi-l vor pune în lanţuri. Va pierde totul şi întreaga Varşovie o să râdă de nenorocirea lui. O să putrezească în temniţă. O sudoare rece curgea pe el. Nu mai era Copl Berman, mâna dreaptă a lui Meşulem Moskat, proprietar al unei case, tatăl unor copii reuşiţi, ci un tâlhar care fuge cu prada lui într-o droşcă. Chiar şi

omul de pe capră îşi dă seama de asta. Spinarea lui gheboşată îl neliniştea pe Copl. De undeva se auzi fluieratul unui poliţist - lung, ţipător. Sunt pe urmele lui!...

Închise ochii şi aşteptă. "E sfârşitul, îşi zise el. Ce va spune Leea?"

Îl fulgeră deodată o durere în degetul mic al mâinii stângi. Deschise ochii şi văzu la lumina unui felinar o pată neagră sub unghie. I-o fi rămas acolo o fărâmă de fier ruginit? "O rană ca asta se poate uşor cangrena..."

Droşca se opri dintr-o dată şi Copl se aplecă mult înainte. Un tramvai le tăiase calea. Se aflau undeva pe Strada Senatorilor. Dinspre Vistula bătea un vânt rece. Copl avu senzaţia că s-a trezit dintr-un somn adânc...

5

Pe măsură ce se apropiau de pod, se potolea şi panica de care fusese cuprins Copl. Nu se mai auzeau fluierăturile poliţiştilor. Nimeni nu mai era pe urmele lui. Pesemne că Noemi nu se întorsese încă acasă şi nimeni n-a observat firimiturile de chit. Mai mult ca sigur că însuşi reb Meşulem a astupat gaura cheii înainte de a se îmbolnăvi. Şi chiar dacă bănuiesc pe careva, nu se grăbesc să cheme poliţia. Copl îşi şterse sudoarea de pe frunte. Scoase pachetul cu ţigări şi-şi aprinse un chibrit,

ferindu-i cu iscusinţă flăcăruia de vânt. Îşi întinse picioarele, îşi aşeză greaua servietă pe genunchi şi închise ochii. Străbătea Varşovia cu o comoară asupra lui. Tot ce s-a petrecut cu el în seara asta i se părea de necrezut, un vis înşelător. Cum de s-a încumetat el să săvârşească o asemenea faptă? "O puteam păţi urât, murmură el. Ar trebui să-i mulţumesc lui Dumnezeu". Pe pod era înghesuială şi gălăgie. Tramvaiele se hurducau şi-şi sunau clopoţeii. Felinarele împrăştiau o lumină ceţoasă. Birjarul îşi întoarse spre Copl faţa congestionată, adânc brăzdată. "Acum încotro s-o iau, boierule?"

Copl nu-i dădu totuşi adresa lui, ci-i indică o stradă din apropiere şi un număr la întâmplare. Birjarul dădu bici căluţului. Cu cât înaintau, cu atât întunericul devenea mai dens şi frigul de periferie se întetea. Felinarele cu gaz abia pâlpâiau. Mirosea, ca întotdeauna aici, a fum, a gară, a fructe putrezite. Nori uriaşi, întunecaţi sau arămii, goneau pe cer, lăsând să se vadă din când în când o lună subţirică. Birjarul nu cunoştea pesemne zona. Rătăcindu-se, ajunse pe strada lui Copl, care nu văzu pe nimeni în poarta casei lui. Deci, nu era aşteptat de agenţi. Îşi ridică gulerul, îşi îndesă pălăria pe cap, pentru a nu fi recunoscut de vreun vecin. În locuinţa lui de la primul etaj era luminată o singură fereastră, cu perdeaua trasă. Başele economisea şi acum gaz, ca în primii ani de după nuntă, când dânsul câştiga numai zece ruble pe săptămână. Mai dură puţin şi droşca se opri. "Am ajuns, boierule. Prrr!"

Copl coborî. Îşi luă servieta şi plăti jumătate de rublă. Omul îşi scoase şapca slinoasă şi droşca îşi văzu de drum. Copl o luă încet spre locuinţa lui. Totul îi era aici familiar: prăvălioara de lactate, fierăria, depozitul de cărbuni, băcănia. Iar nimeni la intrarea casei sale. Din odăiţa portarului răzbătea un cântec de armonică. Pe treptele puţin luminate se târa Menaşe, cocoşatul aciuat în podul clădirii. Se opri în faţa uşii lui şi ascultă atent. O auzi pe Başele umblând cu vesela în bucătărie şi fredonând ceva. Totul părea la locul lui. Intră. În bucătărie era cald. Aburi plăcut mirositori se ridicau din oalele de pe plită. Başele purta şorţ şi papuci în picioarele fără ciorapi. Faţa îi mai arăta tânără. O basma îi acoperea pe jumătate părul castaniu. Avea ochii cam spălăciţi şi nasul cârn, ca al femeilor poloneze. În gură, din loc în loc, îi sclipea un dinte îmbrăcat în aur. Ca fată fusese slujnică. Ai ei o duceau greu.

Başele habar n-avea de iubirea lui Copl pentru Leea, nici de banii depuşi de el în bănci sau de patima lui pentru jocul de cărţi. Era absorbită tot timpul de treburile gospodăreşti. Gătea şi cocea în bucătărie, cumpăra chilipiruri prin bazare. Îşi mai purta veşmintele din zestre. O dată la doi ani, îşi lua o pălărie împodobită cu cireşe de lemn. Îi urmărea întotdeauna cu admiraţie pe scamatorii care-şi făceau numerele în curtea lor şi asculta cu lacrimi în ochi ariile cântăreţilor ambulanţi despre războiul ruso-japonez. Sâmbăta după-amiază îşi vizita sora, în altă parte a oraşului, iar sâmbăta pe seară se vedea cu

vecinele: tăifăsuiau şi-şi dădeau în bobi. Era cunoscută ca o soţie credincioasă şi o mamă devotată. Când nu dormea acasă, Copl îi spunea că are de făcut un drum cu trenul, din ordinul stăpânului, iar dânsa nu întreba ce şi cum. Başele nu ştia nici că locuinţa lor şi întreaga clădire aparţin lui Copl. El îi spusese că adevăratul proprietar este reb Meşulem, care folosise numele lui ca un tertip pentru fisc. "Să nu scapi cuiva o vorbă despre asta! " o avertizase el. Şi Başele a tăcut mâlc. "Copl ştie ce face, gândea dânsa despre bărbatul ei. E un om cu scaun la cap".

Când a intrat Copl, Başele tocmai întorcea un cotlet în tigaie, dar îl simţise. Îi recunoscuse paşii pe trepte. I s-a părut chiar că a stat cam mult în uşă.

- Tu eşti, Copl?

Când se întorsese spre el, aproape că scăpă tigaia din mână.

- Doamne-Dumnezeule, de ce eşti aşa de alb la faţă? Arăţi ca un mort.

- Eu alb la faţă? De unde ai scos-o şi pe asta?

- Alb ca varul. Te doare ceva? Ce-i cu tine?

- Nu mă doare nimic.

- Ce ai în geantă? Stă să plesnească.

Prin Copl trecu un fior.

- A fost careva pe aici?

- Cine să fi fost? Nimeni!

- Unde-s copiii?

- Ştiu eu? Aleargă, îşi rup pingelele.

Fără a mai spune ceva, Copl intră în camera mare, unde era întuneric. Deschise apoi pe bâjbâite uşa spre odăiţa căreia dânsul îi zicea "birouaşul meu". Se afla aici un pat îngust de fier, pe care dormea el când vreunul dintre copii se îmbolnăvea. Aici citea sâmbăta ziarul evreiesc, îşi făcea socotelile, visa la Leea şi la anii tinereţii, când cârduri de fete fugeau după dânsul şi îl asaltau peţitorii. Scoase un chibrit şi aprinse lampa cu picior de bronz. Oricât deretica Başele, domnea aici întotdeauna o mare harababură. Copl grămădise o sumedenie de lucruri de-ale lui: o pereche de cizme galbene de călărie, pe care nu le îmbrăcase niciodată, o undiţă, o şa, felurite bastoane, trei ceasuri vechi de perete care nu mergeau bine. Pe o măsuţă zăcea o mandolină. De pereţii coşcoviţi atârnau calendare îngălbenite şi portrete de împăraţi, generali, cântăreţi de operă. Mirosea a tutun, a piele şi a praf.

Copl încuie uşa cu cheia şi trase zăvorul. Deschise servieta şi se uită la teancurile de bani. Scoase cu mâinile fremătânde bancnotele din buzunare. De la prima vedere îşi dădu seama că luase mai mulţi bani decât crezuse. Desfăcu un pachet: erau numai bancnote de o sută de ruble; conţinea în total patru mii şapte sute de ruble. "O avere!" spuse tare Copl, cu o voce care îi sună străină. Avea strania impresie că cineva invizibil se află alături de el. Flăcăruia lămpii se legăna ca bătută de vânt. Copl încercă să numere banii mai departe, dar privirea îi era tulbure. Avea ameţeli şi greşea întruna. Îşi duse vârfurile

degetelor la buze pentru a le umezi şi a putea astfel mai uşor număra bancnotele, dar gura îi era uscată. Se aşeză în mijlocul camerei şi se uită în toate părţile: comoara trebuia ascunsă cât mai repede, pentru a nu fi găsită la o percheziţie. Dar unde? Nu găsi un răspuns. Nici un loc nu era sigur: nici cufărul cu lucruri vechi, nici coşul de rufe, nici coronamentul sobei, nici podul casei, unde ţineau oalele, vesela şi tacâmurile de Pesah[1]. Putea desprinde o scândură a podelei, dar care poliţist se mai lasă păcălit în felul acesta? Copl se îndreptă spre oglindă. "Diavole! Hoţule!" îşi spuse sieşi scrâşnind.

Başele avusese dreptate. Era alb ca varul. Părul îi era ud. Inima îi zvâcnea. "O să mă îmbolnăvesc, îi trecu prin minte. Dragostea pentru Leea o să mă ucidă. O să-i nenorocesc pe toţi!" Deodată, se auzi o uşă trântită. Apoi, paşi grăbiţi. "Au venit! E poliţia!" Dădu fuga spre grămada de bani şi o acoperi cu ambele braţe, ca pentru a ocroti. Simţi un zvâcnet dureros în degetul rănit. Cineva îi bătu în uşă.

- Cine-i acolo? întrebă Copl în poloneză cu o voce zugrumată de spaimă.

Era Başele. Venise să-l anunţe că cina e gata.

- De ce te-ai încuiat? îl întrebă ea. Hai, tăieţeii se răcesc.

Cuvintele acestea simple îi sunară atât de ciudat lui Copl, că izbucni în râs.

- N-au decât să se răcească.

[1] Din considerente rituale, evreii religioşi folosesc de Pesah oale, veselă şi tacâmuri speciale.

CAPITOLUL XIV

1

După dispariţia Hadasei, certurile dintre părinţii ei se ţineau lanţ. Niunie a părăsit dormitorul. Şifre, slujnica, îi aşternea pe canapeaua din biroul lui. Lampa ardea acolo până târziu. Niunie citea un tom intitulat *Date despre natură*, în care se istorisea cum s-a rupt pământul din soare o dată cu celelalte planete, cum s-a răcit şi din aburii condensaţi s-au născut mările, cum în mâlurile vâscoase au apărut primele vieţuitoare, care au evoluat încet-încet, de la microb, la peşte, la maimuţă, până la dânsul, la Niunie. În comparaţie cu milioanele de ani, câţi i-au trebuit sistemului solar să se desprindă din ceaţa cosmică pentru a ajunge la starea de azi, timpul de când el, Niunie Moskat, se târâie pe lumea asta e ca o picătură în oceanul veşniciei. Pe locul unde se află acum Varşovia a fost, poate, cândva, un ocean. Acolo unde se cască astăzi prăpăstii e foarte posibil ca, odată şi odată, să se fi înălţat mari oraşe. Stelele şi cometele nu luminează veşnic: se aprind şi se sting. Cazanul naturii clocoteşte întruna şi scoate mereu la iveală noi lumi, noi specii, noi popoare, noi forme de viaţă.

Când citea despre toate aceste minuni, Niunie uita pentru câteva clipe că are o soţie bolnavă şi greu de suportat, că unica lui fiică a fugit cu un tânăr talmudist răzvrătit, că tatăl său zace pe patul de moarte şi că el,

Niunie, nu a făcut nimic serios în viaţă. De-a lungul anilor a tot năzuit să se rupă de Varşovia şi de familie, pentru a vedea lumea şi a învăţa câte ceva, dar a rămas aici, ca zidit, în strada Panska. Zilele se scurgeau pentru el după acelaşi tipic. Se scula, îşi făcea rugăciunea, lua micul dejun, stătea de vorbă cu Moişele, ajutorul lui, despre încasarea chiriilor, şi, fără a şti cum şi când, ziua se apropia de sfârşit, iar el trebuia să se ducă la sinagogă pentru rugăciunile din amurg şi de seară. După prânz dormea adânc, dar noaptea se trezea mereu. Gândurile i se învălmăşeau în cap. Ispitele tinereţii nu se potoliseră în el. Dahe ofta şi suspina tot timpul. Ba o săgeta în inimă şi-i dădeau valeriană; ba avea crampe în abdomen şi-i puneau comprese calde; ba o durea capul şi era nevoie de o pungă cu gheaţă. Când vorbea, glasul îi era plângăreţ ca al femeilor bătrâne când se roagă. Tot ce-i spunea lui Niunie era plin de învinuiri şi înţepături. El şi-a dat acum seama, mai bine ca oricând, că tatăl său şi peţitorii l-au nenorocit. "Asta nu-i o nevastă, asta-i o plagă, îşi spunea în sinea lui. O greşeală cumplită!"

În biroul lui, cel puţin, nu trebuia să vadă mutra acră a Dahei şi să-i asculte jelaniile. Cât despre Hadasa, nu era foarte îngrijorat. "E mai deşteaptă decât mine. Păcat că n-am avut şi eu mintea ei!" Luă chiar o hotărâre: de îndată ce va primi veşti de la dânsa, îi va trimite săptămânal cincisprezece ruble - şi asta până va termina universitatea. Poate că se va duce s-o viziteze acolo. Ar fi dorit să-şi pună şi el haine moderne şi să studieze. Se

simţea atras de lumea liberă de dincolo de graniţele poloneze.

Dahe nu putea dormi. Şedea pe pat, în capul oaselor, cu spinarea rezemată de trei perne. O apăsau mult mai multe griji decât pe nătângul de Niunie, care dormea acum în biroul lui. Gestul lui nu o lăsase, totuşi, nepăsătoare. "Ăsta nu-i bărbat, e un porc! Are o nevastă bolnavă, iar el îi întoarce spatele. Să se-ndoape şi să doarmă ca un animal - asta-i tot ce-l interesează. O fi având de-a face şi cu alte femei. Te poţi aştepta la orice din partea bărbaţilor!..."

Abia în zori izbuti să aţipească. Se trezi pe la zece, mai obosită decât înainte de a o fi prins somnul. Poştaşul trecuse fără a lăsa ceva. Hadasa dispăruse ca o piatră aruncată în apă. Şifre îi aduse un ceai cu lapte şi o jumătate de chiflă unsă cu unt. Dahe se mulţumi numai cu băutura caldă. N-avea poftă de nimic. Niunie plecase de dimineaţă. Dânsa habar nu avea pe unde umblă toată ziua bicisnicul ei de bărbat. S-o fi împăcat cu celălalt pierde-vară, pramatia de Abram. La ora douăsprezece, ea trebuie să fie la doctorul Mintz pentru electroterapie şi injecţia cu arsenic şi stricnină. Doctorul o avertizase că trebuie să-şi vadă neapărat de sănătate. "Pe fiica dumitale n-o s-o ia dracul, i-a spus el de la obraz. Dar sunt foarte îngrijorat de mămica ei..."

Rămasă singură în casă, Şifre puse mâncarea la fiert (o bucată de carne de vacă pentru dânsa şi un sfert de pasăre pentru stăpână), după care intră în salon. Se tolăni

în jilţul tapisat al Dahei, se înfăşură în şăluţul de mătase pe care erau brodaţi doi păuni şi se încălzi la soarele de iarnă care pătrundea prin fereastra dublă. Îi plăcea să urmărească firele de praf care pluteau în razele de lumină. Îşi trase fusta până deasupra genunchilor, pentru ca şi pulpele să i se bucure de mângâierea soarelui. Îşi descheie apoi şi bluza, aşa cum fac domnişoarele din familiile bogate prin staţiunile balneare. Fuga Hadasei stârnise în Şifre gânduri vinovate: dacă şi domnişoare cu educaţie aleasă nu se dau în lături de la asemenea isprăvi, de ce n-ar face-o şi dânsa, care e doar o slujnică?

Sună telefonul. Şifre ridică receptorul. Era pentru dânsa. Itşele, un cărător de bere pe care-l cunoscuse nu de mult, o întrebă dacă nu vrea să meargă cu dânsul, sâmbăta asta, la teatru. Şifre zâmbi strengăreşte imaginii ei din oglinda de lângă telefon şi-şi ţugui buzele.

- De ce mă înviţi tocmai pe mine? se alintă ea. Sunt şi alte fete frumoase pe aici.

- Ştii tu de ce.

- Haida-de! Nu pe mine mă placi. Las' c-am aflat eu, ai la mahala o gagicuţă.

- Ohoho, de mult nu mai ştiu nimic despre ea.

Şifre mai stătea la îndoială dacă să aibă de-a face cu dânsul. Itşele câştiga frumos cu harabaua lui. Dar lumea îl vorbea de rău. Se înhăitase cu golănimea de pe Nalewka. Fusese logodit cu o fată, care, până la urmă, a rupt logodna. Oricum, Şifre nu avea încredere în inşii cu cizmele lustruite lună şi cu ochi sfredelitori. Dar nu era o

nenorocire să meargă la cinematograf cu un asemenea crai ori să ia cu el o gustare la un birt. De măritat, se va mărita, însă, numai cu un om aşezat.

Itşele începu să mai spună ceva, dar în acea clipă se auzi soneria de la intrare. Cineva apăsa insistent butonul. Şifre puse telefonul în furcă şi alergă spre uşă. "Cine-o fi? se întrebă ea. Dac-o fi un pomanagiu, îl arunc pe scări".

- Cine sună?

- Poliția.

Şifrei îi înțepeniră mâinile. "Asta-mi mai trebuia, să mă încurc cu secătura asta!" Abia izbuti să desfacă lanțul de siguranță și să sucească rozeta broaştei automate. Întredeschise puțin uşa şi dădu cu ochii de un polițist îndesat, cu un chipiu înalt, într-o tunică cenuşiu-argintie, cu epoleți. Şifre trase larg uşa şi văzu pe cineva lângă polițist. Îi trebuiră câteva secunde pentru a-şi da seama că e Hadasa. Ar fi scos un țipăt, dar îi pierise graiul. Hadasa era palidă, slăbită, într-un palton rupt şi pantofi scâlciați, fără nimic pe cap şi cu părul răvăşit. În mână ținea un pachet înfăşurat într-o hârtie boțită. Arăta intimidată şi speriată, ca o fată venită de la țară, încăpută pe mâinile unui proxenet. Şifre se făcu şi ea galbenă la față şi cuprinse în palme obrajii Hadasei.

- Aici locuieşte Nehum Leiba Moskat? întrebă polițistul, citind numele de pe o hârtie.

- Da, aici.

- E-acasă?

- Nu, e în oraş.

- Dar nevasta lui?

- Nici ea.

- O cunoşti pe tânăra asta? întrebă polițistul şi arătă spre Hadasa, aproape înfigându-şi în pieptul ei degetul arătător al mâinii înmănuşate.

- Of, Dumnezeule, e domnişoara noastră, îi răspunse Şifre.

- Cum o cheamă?

- Hadasa.

- Ga-da-sa, pronunță polițistul numele în ruseşte. Când vine locatarul?

- Nu ştiu bine. Pe seară.

- Tu ce faci aici?

- Sunt bucătăreasă.

- Bine. Mă-ntorc mâine la ora nouă, zise polițistul, după care se întoarse către Hadasa: Tu n-ai voie să ieşi din casă. Ține minte! Do svidania!

Îşi duse mâna la mânerul sabiei, îşi ridică două degete la cozorocul chipiului, făcu stânga-mprejur şi plecă. Pe scări îl aştepta portarul, cu şapca în mână. În spatele lui se aflau nevastă-sa şi câinele lor păros.

Şifre izbuti cu greu să îngaime ceva.

- Comoara mea! Ce-mi văd ochii? De ce stai în uşă?

Hadasa aruncă o privire îndărătul ei, pentru a se încredința că polițistul nu mai era acolo, şi abia apoi intră în casă. Frângându-şi mâinile, Şifre o urmă în camera ei.

După fiecare pas al fetei rămâneau pe covor bucăți de noroi uscat. Hadasa se opri în mijlocul odăii, ținând sub braț pachetul înfășurat în hârtie. Ochii îi erau adânciți în orbite, iar privirea buimacă.

- Sfinte Dumnezeule, ce ți s-a-ntâmplat? o întrebă Șifre.

Dar Hadasa continua să tacă.

- Să-ți fac un ceai?

Hadasa legănă din cap, în semn că nu.

- Sau vrei, poate, să te speli mai întâi?

Hadasa îi aruncă o privire obosită.

- Nu acum.

Pe Șifre o trecu un fior rece. Se duse în salon și-și lipi spatele de soba de teracotă. Nu se putea liniști. "Of, Doamne, prin câte o fi trecut! murmură ea. Ce jale o să fie în casă, când s-or întoarce!"

După un sfert de oră, deschise ușa Hadasei și o văzu întinsă pe pat, cu paltonul și încălțările pe ea. Fața îi era întoarsă spre perete. Șifre nu-și putu da seama dacă doarme sau e trează. Prin pingelele rupte i se vedeau degetele. Ciorapii erau ferfeniță. Pachetul pe care îl adusese cu ea se afla, desfăcut, pe masă, lăsând să se vadă o jartieră, un pieptene știrb, câteva monede mici și o bucată de pâine neagră. Șifrei i se puse un nod în gât. "O asemenea pâine nu se mănâncă pe aici nici măcar de către soldați", își spuse ea. Părea cleioasă, necoaptă, plină de tărâțe, grea, de nemâncat. "E pâinea celor care zac în pușcării", murmură ea.

2

Dahe s-a întors acasă pe la patru. Străbătuse strada Panska în blana ei de vulpe, cu șoșoni înalți în picioare și cu un șal negru peste perucă. Fața ei suptă era galbenă, ca și cum ar fi suferit de hepatită. Mergea rezemându-se în mânerul umbrelei. De la plecarea Hadasei, evita să se uite în ochii oamenilor. Nu mai făcea cumpărături prin magazine; o trimitea peste tot pe Șifre.

La poarta casei se strânseseră mai multe femei din cartier, ținând coșuri în mâini. De obicei, vecinele îi dădeau Dahei binețe. De data asta, femeile își întorseseră fețele. "O fi murit socrul meu?" se întrebă Dahe. Urcă treptele oprindu-se mereu să-și tragă răsuflarea. Sună și așteptă destul de mult până ce o auzi pe Șifre.

- Cine-a sunat?

- Eu sunt.

Șifre deschise ușa mai încet ca oricând.

- Doamnă, a sosit o scrisoare de la Hadasa, spuse ea după câteva clipe de ezitare.

- O scrisoare? De unde-i expediată? Dă-mi-o!

- E în odaia Hadasei.

Dahe se îndreptă cu pași nesiguri spre camera fetei. Deschise ușa și o zări pe Hadasa. Ședea îndoită pe marginea patului, cu capul lăsat în jos. Fața îi era îmbujorată pe partea care fusese îngropată în pernă. Când intră maică-sa, Hadasa vru să se ridice în picioare, dar nu reuși. Dahe se dădu îndărăt. Chipul i se aprinse de mânie.

- Aşadar, eşti în viaţă! izbucni ea.

Hadasa nu-i răspunse.

- De bine ce te-ai întors, ai să vezi ce te aşteaptă! mârâi furioasă Dahe, speriată de propriul ei glas. Îşi întoarse capul şi, zărind-o pe Şifre în prag, trânti uşa. Simţea nevoia să-şi strângă fiica în braţe, dar şi să o apuce de păr.

- Când ai venit? O întrebă ea.

Hadasa nu răspunse nici de data asta.

- Ai amuţit? De ce taci?

- Astăzi. Puţin mai înainte.

- Arăţi îngrozitor. Ce clipe mi-e dat să trăiesc! spuse Dahe cu o intonaţie de bocet. Pe buzele ei răsunase parcă vocea mamei sale, răposata rabiniţă din Krostinin.

Îşi privi îndelung fiica. Paltonul Hadasei era murdar şi sfâşiat pe alocuri. Doi nasturi fuseseră smulşi cu stofă cu tot. Prin găuri se vedea vatelina. Rochia îi era ruptă la piept, iar părul îi părea mânjit cu noroi. Dahe văzu pachetul de pe masă.

- Ce pâine-i asta? întrebă ea.

- Pâine..., mai mult nu-i spuse Hadasa.

- Asta văd şi eu!... Mare năpastă pe capul nostru!

Dahe ieşi din cameră. Uşa se închise cu un pocnet, ca împinsă de un curent. Şifre se afla şi acum în coridor.

- Când a venit? Cum a fost?

- A adus-o un poliţist.

- Un poliţist? A fost arestată?

- Aşa se pare.

- Ce-a spus poliţistul?

- Că o să fie aici mâine dimineaţă la nouă.

- S-or fi adunat toţi vecinii.

- Poate... Nu ştiu...

- N-are rost să ne mai ascundem. Să afle toată lumea! zise Dahe şi ochii ei căpătară o lucire stranie. Oricum, n-o s-o mai ducă mult.

- Nu vorbiţi aşa.

- Mai bine taci! Încălzeşte cazanul din baie. E murdară din cap până-n picioare. Şi nu lăsa pe nimeni înăuntru.

- Auziţi? Sună telefonul.

- Nu răspunde.

Şifre intră în bucătărie. Luă un lemn din grămada pregătită pentru gătit şi ciopli din ele cu satârul un mănunchi de surcele. Pe o foaie de hârtie ruptă dintr-un caiet turnă o grămăjoară de cenuşă stropită cu gaz. Îi era greu să aprindă focul în baie. Focarul cazanului era stricat, uşiţa nu se închidea bine şi coşul nu trăgea... Dahe se duse în salon şi începu să-l măsoare cu paşi repezi în lung şi în lat, ţinându-şi mâinile la piept. Starea ei de slăbiciune dispăruse. Se lovea de măsuţe, de scaune, de ghivecile de flori. Un scăunaş îi stătea în cale. Îl izbi cu vârful pantofului şi-l răsturnă. Cuvinte tulburi îi veniră pe buze: înmormântare... spital... gravidă... bastard... Îşi aminti de Niunie. "Pe unde umblă dobitocul ăsta toată ziua?" rosti cu glas tare. Simţea nevoia să strige, să se certe, să se năpustească asupra cuiva.

Sună din nou telefonul. Dahe dădu fuga şi smulse receptorul din furcă.

- Cine-i la aparat?

- Dahe dragă, sunt eu, Abram.

- Da. Şi ce mai vrei?

- Te rog, Dahe, ascultă-mă. E foarte important. Despre fetiţa ta e vorba.

- Nimic nu e important acum. O ai pe conştiinţă. Uită că a existat o Hadasa.

- Lasă-mă să-ţi vorbesc. Am primit o carte poştală.

- Ce fel de carte poştală? Criminalule! Bestie! Monstrule!

- Nu te supăra, dar nu te recunosc. Ţipi ca o precupeaţă.

- Blestemat să fii! Tu eşti vinovat de nenorocirea noastră! Fiicele tale să aibă soarta fetei mele! Eşti un diavol, un ucigaş, un câine turbat!

Dahe trânti cu putere telefonul. În aceea clipă intră Şifre.

- Doamnă, am făcut focul.

- Arză-l-ar focul pe cine ştiu eu! Cazanul e plin? Avem săpun verde?

- Da, doamnă.

- Caută un sac, pune în el tot ce-i pe ea şi aruncă-l la gunoi.

Dahe se întoarse în odaia Hadasei. Fata îşi dezbrăcase paltonul. Rochia îi era plină de pete şi ruptă în

multe locuri. Gâtul i se subţiase şi se vedeau pe el vânătăi. Când intră maică-sa, Hadasa se afla lângă masă, gata parcă să tragă un sertar. Tresări şi se dădu înapoi. Dahe apucă bucata de pâine şi o cântări în mână.

- E grea ca plumbul.

Hadasa nu se mişca din loc.

- De ce stai ţeapănă şi holbezi ochii la mine? Unde ai fost? În ce mocirlă te-ai tăvălit? Cine ţi-a rupt rochia?

- Nimeni.

- Unde-i şnapanul acela? Pe unde te-a târât? Ce a făcut din tine? Îmi vine să ies în stradă şi să urlu!

- Mamă.

- Nu mai sunt mama ta. Te-am şters din sufletul meu. Ce ţi-a făcut canalia aceea? Vorbeşte odată! Spune adevărul!

- Mamă.

- Trebuie să ştiu ce-i spunem doctorului. Poate că mai putem face ceva.

- Nu e nevoie de nici un doctor.

- Dar de cine ai nevoie? De o moaşă?

Apăru Şifre.

- Doamnă, apa e fierbinte.

- Hai să te curăţ măcar de jeg!

- Lasă-mă, am să mă spăl singură.

- Ţi-e ruşine c-am să te văd goală? Cele de teapa ta nu ştiu de ruşine!

Faţa Dahei se făcu galbenă-verde. Ochii îi ardeau. Bărbia ei îngustă tremura. Rădăcina nasului i se încreţi. Cu degetele ei osoase o apucă pe Hadasa de umeri şi o împinse înainte.

- Hai îţi spun, strigă ea. Hai, târfă ce eşti!

Hadasa rezistă numai o clipă, apoi se lăsă dusă de maică-sa. "Să mi se pară că am murit. O să mă spele ca pe un mort". Dahe smulse de pe ea rochia, combinezonul, ciorapii, chiloţii. Şifre îndesă totul în sac, apoi răsuci robinetele. Hadasa aştepta goală, tremurând şi clănţănind din dinţi, să se umple cada. Trupul îi devenise scheletic. I se puteau număra coastele. Pielea îşi păstrase totuşi albeaţa şi netezimea. Îşi plecă fruntea şi închise ochii, spunându-şi întruna că a murit, că nu trebuie să-i pese de nimic, că nu are de ce să-i fie ruşine.

3

Chemat de Dahe, doctorul Mintz a examinat-o îndelung pe Hadasa. I-a ascultat inima şi plămânii. I-a luat pulsul prinzându-i încheietura mâinii între degetele lui scurte şi groase şi privind la marele lui ceas de buzunar. Şi-a încruntat fruntea şi a mormăit ceva ininteligibil, după care a spus că Hadasa trebuie din nou internată în sanatoriul de la Otwock, cu perspectiva de a rămâne acolo până la toamnă. Mai întâi, însă, fiind sleită de puteri, să stea la pat o săptămână sau două. A interzis

discuţiile cu dânsa şi orice vizite. Avea nevoie de repaus complet.

Micul şi spătosul doctor, cu ţeasta lui mare şi mustaţa groasă, îşi îmbrăcă paltonul de blană, apucă servieta lui umflată, îşi puse pălăria lui profesorală de pluş, cu boruri largi, şi plecă grăbit, fără a aştepta onorariul, ceea ce nu se prea întâmplă doctorilor. Dahe fugi după el şi, în coridor, îi strecură în mână o bancnotă de cinci ruble. Doctorul îşi încălţă şoşonii lui cu monograme şi-şi luă umbrela.

- Lucrul cel mai important este să nu-i puneţi întrebări şi să nu-i faceţi reproşuri, spuse el şi-şi duse degetul arătător la buze.

- Domnule doctor, făgăduiţi-mi c-o să se facă sănătoasă.

- Nu sunt nici Dumnezeu, nici rabin făcător de minuni. O să fac tot posibilul. La revedere.

Coborî treptele, oprindu-se între etaje pentru a-şi trage răsuflarea. Era prea corpolent pentru statura lui joasă. Nu putea scăpa de abdomenul lui voluminos şi de ceafa lui grasă. "Doamne, ce s-a ales de evreii varşovieni! murmură el şi continuă în gând: O fată bolnavă fuge de la părinţii ei, fără să-i pese de nimic. Era să fie împuşcată la graniţă. Băiatul care a însoţit-o o fi zăcând acum în închisoare. Trebuie salvat..."

În stradă, lângă trăsura lui, aştepta un cârd de femei înfăşurate în şaluri. L-au înconjurat şi au început să

i se plângă de metehnele lor, mai ales de pătimirile lor femeieşti. Doctorul le îndepărtă cu umbrela.

- Lăsaţi-mă-n pace, cumetrelor! Eu sunt mai bolnav decât voi, zise el, imitându-le tonul plângăreţ şi tropăind din picioarele lui scurte. N-aveţi grijă, nu vă ia dracul.

Urcă în trăsură şi se aşează cu un geamăt pe bancheta moale, lăsându-şi spatele pe rezemătoare. Îşi scoase apoi carnetul de notiţe şi creionul din buzunarul de la piept şi-şi însemnă cu scrisul lui neciteţ, numai de el descifrabil, că trebuie să discute cu vreun ştab despre Oizer-Heşl. El însuşi fusese în tinereţe hasid şi se îndrăgostise de o fată bogată. Cine s-ar fi aşteptat că va deveni o asemenea viperă! "Hadasa nu o mai duce mult. Păcat! Păcat!"

Îşi aprinse un trabuc gros şi scoase inele de fum. Era obosit şi somnolent. Ar fi dorit ca trăsura să-l poarte, legănându-se pe roţile ei moi, până într-o ţară caldă, fără bolnavi, spitale şi telefoane...

*

Hadasa se afla singură în camera ei. Totul i se părea neverosimil şi, totuşi, familiar, normal: tihna şi intimitatea casei, trupul ei curat şi cămaşa ei de noapte din mătase albă, aşternutul proaspăt şi soba fierbinte, portretele şi peisajele care o priveau de pe pereţi. Pe noptieră se aflau o farfurie cu felii de portocală, un

castronel cu fulgi de ovăz şi o ceaşcă de cacao. Aici nu sunt ploşniţe şi nici gardiene de închisoare care să se răstească la dânsa. E vis sau realitate? Acum poate muri liniştită în patul ei.

Închise ochii şi-i redeschise. Ştia că e grav bolnavă, dar asta nu o înspăimânta. Dormise zile şi nopţi la rând, însă nevoia de somn nu-i trecuse încă. Timpul trecea incredibil de repede. Ba era lumină, ba era întuneric. Ceasornicul suna nouă şi, parcă imediat, suna trei. I se întâmpla să întindă o mână pentru a lua ceva, fără a şti ce. În minte i se înfiripau gânduri neclare. Nu avea febră, dar somnul îi era chinuit de coşmaruri. Se vedea uneori luând înfăţişarea unui liliac care zboară prin aer, pentru a se prăbuşi apoi ca o piatră. Figuri crispate îi şopteau ceva într-un amestec grosolan de poloneză, rusă şi idiş. Oizer-Heşl şi Abram se contopeau într-un singur om cu două chipuri. Tatăl ei şi doctorul Mintz erau ba una şi aceeaşi persoană, ba două persoane. Ea însăşi, vrând să plece în străinătate, vedea graniţa îndepărtându-se, pentru ca, apoi, aceeaşi graniţă să se apropie brusc de dânsa sub forma unui munte întunecat sau a unui râu strălucind în soare.

Uşa se întredeschise şi Dahe aruncă o privire înăuntru.

- Acoperă-te, fetiţo, oberlihtul e ridicat. Să nu te tragă curentul.

- Când e Purim?

- Ce-ți veni să întrebi? Săptămâna viitoare, cu voia Domnului.

- Ce face unchiul Abram?

- Să-l ia naiba!

- Dar bunicul?

- Dușmanii să se simtă ca el. Zace fără cunoștință.

Hadasa ar fi vrut să întrebe ce-i cu Oizer-Heșl, dar tăcu. Se întoarse cu fața la perete și ațipi iar. De data asta visă că i se dilată capul, devenindu-i enorm, ca un balon, și că degetele i se îngroașă, i se fac tot mai grele... Se smulse îngrozită din vis. Afară se așternuse întunericul. Pe noptieră ardea o lumânare într-un sfeșnic de sticlă. Dahe, într-o rochie lungă, neagră, stătea aplecată și, la lumina scăzută din cameră, se uita la un termometru. Umbra ei dublă se legăna pe perete. Scutură termometrul.

- Nici o schimbare.

- Cât de târziu e, întrebă Hadasa.

- Ce importanță are? Zece.

- E încă tot astăzi?

- Dar ce crezi? Că-i ieri? Ia-ți medicamentul, zise Dahe și-i întinse o linguriță în care turnase un lichid cu aromă de scorțișoară.

- S-a trezit?

Hadasa recunoscu vocea tatălui ei și îl văzu intrând. Niunie purta halatul lui de catifea și mica lui tichie de mătase în vârful capului. Hadasa avu impresia că a scăzut în înălțime și că și-a scurtat barba. Niunie se uită la fiica lui și exclamă:

- Frumoasa cu păcat!

Hadasa nu reacționă, pentru că o prinsese din nou somnul. Când s-a trezit, odaia era scufundată în beznă. Nu mai știa unde se află. Se ridică în capul oaselor și-și duse mâinile la frunte. "Sunt în închisoare! Totul e pierdut!" Își ținu răsuflarea și ascultă. "Unde-or fi fiind celelalte femei? Nu se aude nimic. Or fi murit sau le-au dat tuturor drumul?" Întinse mâna și degetele atinseră un pahar plin. Îl duse la gură. Era ceai îndulcit, în care plutea o feliuță de lămâie. Sorbi întregul pahar și strivi între dinți feliuța de lămâie. Brusc, își aminti, până în cele mai mici amănunte, tot ce i se întâmplase: întâlnirea ei cu Oizer-Heșl în gara Muranow; călătoria lor cu clasa a treia până la Reiwitz; noaptea petrecută în gara aceea mică și înghețată, printre țărani ucraineni; călătoria cu căruța spre Krasnystaw; hanul plin cu hasizi, cărăuși și agenți comerciali; drumul anevoios până la Krzeszow; au așteptat apoi îndelung, la o moară de apă, călăuza tuciurie care trebuia să-i treacă peste granița în Galiția. Satul se numea Bojari. Au înnoptat pe cuptorul morii. Lui Oizer-Heșl îi crescuse barba. Neputând adormi, el s-a cățărat în podul cu fân pentru a citi ceva. Un țăran le-a adus vestea că s-a schimbat paza pe granița și că trebuie din nou mituiți soldații. Pe urmă, drumul prin noaptea neagră până la înghețatul râu San. Călăuza le spusese că au de mers doar un sfert de verstă, dar s-au târât ceasuri întregi peste ogoare arate, prin păduri și lunci mlăștinoase. S-a pornit o ploaie care i-a udat până la

piele. Vântul i-a smuls lui Oizer-Heşl pălăria, iar ea şi-a pierdut un galoş. Se auzeau lătrături. Cineva aprinse numai pentru câteva clipe o lanternă. Deodată, răsunară zbierete şi împuşcături. S-au trântit cu toţii la pământ. Îl auzi pe Oizer-Heşl strigând-o pe nume, dar chiar atunci o înhăţă un soldat, care o târî până la o gheretă unde ardea un felinar şi se mai afla un soldat, cu o puşcă lungă. Ea izbucni în plâns şi se rugă de grăniceri să-i dea drumul, dar i-au răspuns neînduplecaţi: "Legea e lege!"

A fost dusă sub pază la Janow, iar de acolo, din post în post, la Zamosc, Izbica, Lublin, Piaski, Pulawy, Iwangorod, Zelabow şi Garwolin. La Janow a stat în aceeaşi celulă cu o ucigaşă. Era o femeie de la ţară, care i-a povestit că i-a tăiat soacră-sii capul cu o seceră. În alte locuri a fost închisă laolaltă cu hoaţe şi prostituate. A făcut cunoştinţă şi cu o deţinută politică, o fată din Zamosc, infirmă de un picior, care a fost prinsă împărţind manifeste. La Varşovia şi-a petrecut o noapte în arestul circumscripţiei a şaptea. A doua zi dimineaţa, a fost transferată la circumscripţia a patra, iar de acolo un poliţist a dus-o acasă.

Acum, în toiul nopţii, totul îi era limpede. Planul fugii în străinătate eşuase. Oizer-Heşl dispăruse pe undeva, departe de dânsa. Ea însăşi este grav bolnavă şi expusă batjocurilor. Nu, viaţa nu mai are nici un rost pentru ea. Singura ei dorinţă e ca Dumnezeu s-o ia la dânsul chiar acum. Se lăsă pe spate, îşi întinse braţele şi picioarele şi încercă să-şi închipuie că viaţa i se stinge

încetul cu încetul. Îşi luă în gând rămas bun de la mama şi de la tatăl ei, de la Abram şi de la Oizer-Heşl, despre care nu ştia dacă mai trăieşte ori a fost împuşcat la graniţă şi se află acolo unde va ajunge şi ea curând.

CAPITOLUL XV

1

În familia Moskat se obişnuia ca, de Purim, fiii, fiicele, nurorile, ginerii şi nepoţii lui reb Meşulem să ia parte la cina sărbătorească din casa bătrânului. Anul acesta, cu toate că reb Meşulem era bolnav, obiceiul nu a fost părăsit. În ajun, Noemi şi Mania au pregătit de zor dulciurile tradiţionale - ştrudele, torturi, turtă de miere, "humentaşn"[1] şi alte copturi. Spre seară, a venit Notele, care, deprins să intoneze în sinagogă textul *Torei*, a citit *Cartea Esterei* pentru tatăl său şi Roize-Frumetl, de faţă fiind şi Hama, Beile-Ite, Noemi, Mania şi Eidl. Roize-Frumetl a aprins în sufragerie două lumânări scurte şi groase, înfipte în şfeşnice de argint. Slujnicele au adus lumânări şi pentru candelabrul de aramă folosit îndeobşte sâmbăta.

S-au gândit mai întâi să-l lase pe reb Meşulem în patul lui, dar el le-a dat de înţeles prin semne că doreşte să participe la masă alături de ai săi. N-au avut încotro. L-au îmbrăcat şi l-au adus în sufragerie pe un scaun rulant. La lumina roşiatică a lumânărilor, faţa lui era galbenă ca şofranul cu care era unsă marea pâine festivă. Reb Meşulem purta un halat alb de mătase, pe care erau

[1] Prăjituri în formă triunghiulară, cu umplutură de nuci şi miere. În traducere literală: buzunarele (sau pungile) lui Haman. Aluzia la Haman este vesel-caustică.

brodate flori şi frunze, şi era încins cu un brâu. Pe cap avea o tichie de catifea, iar picioarele, băgate în papuci noi, îi erau aşezate pe un scăunel. Ca să nu-i fie frig, i-au acoperit genunchii cu un şal. Notele aduse o cană de aramă umplută cu apă şi un lighenaş, iar Ioiel spălă mâinile ţepene ale bolanvului şi i le şterse cu un prosop. După ce s-au spălat cu toţii, rostind cuvenita rugăciune: "...ridicaţi-vă mâinile...", Ioiel, ca fiul cel mai mare, a tăiat pâinea, dar nu de-a latul ca în zilele obişnuite, ci de-a lungul. S-a folosit de un cuţit anume, cu mânerul îmbrăcat în sidef şi pe a cărui lamă erau gravate cuvintele "În cinstea sărbătorii". Noemi şi Mania au servit crap în sos dulce-acrişor, supă cu colţunaşi, friptură cu stafide, compot de caise. Mesenii s-au desfătat apoi cu "humentaşn", migdale şi dulceaţă. Bărbaţii au băut vin vechi, din sticle abia scoase din pivniţă, iar femeile şi copiii vişinată, un lichior uşor şi mied cu nuci. Cei mici au primit în plus prăjiturele cu glazură aurie şi argintie, care întruchipau personaje din *Cartea Esterei.*

Încă de la amiază au început să se arate tineri şi copii cu daruri de Purim de la rude, cuscri, oameni de afaceri, credincioşi ai rabinului din Bialodrewna. Aduceau vinuri, ananas, rodii, portocale, struguri, smochine, curmale, alune, migdale, tot felul de prăjituri, fripturi, sardele, conserve importate de prin străinătăţi, în cutii care trebuiau deschise cu chei speciale. Un rabin modest de pe strada Krochmalna, strănepot direct al celebrului predicator din Koszenic, i-a trimis lui reb

Meşulem, ca în toţi anii, un pachet de tabac străin, amestecat cu mirodenii. Reb Meşulem îi trimitea în schimb o monedă de aur. Moişele, ajutorul de administrator al lui Niunie, a trimis prin băieţelul lui o jumătate de duzină de havane. Roize-Frumetl şi Noemi aveau grijă să-i răsplătească pe aducători şi să-i încarce, la rândul lor, cu bunătăţi, pentru cei care-i trimiseseră, fiecăruia după rangul lui. Pentru că Roize-Frumetl nu cunoştea pe nimeni în Varşovia, Noemi hotăra totul cum credea ea.

Reb Meşulem şedea în capul mesei şi privea fix înaintea lui. Auzea şi înţelegea totul, dar era lipsit de grai. Să se zbată şi să le vorbească prin semne - asta nu era de dânsul. A observat că Piniele şi-a muiat mâneca în sosul de peşte şi că un nepot al lui Ioiel, un băieţel de vreo patru ani, şterpelea întruna de pe masă fructe şi dulciuri. "O să se ghiftuiască şi o să-şi strice stomăcelul", gândi bătrânul. Ar fi vrut să-i strige: "Hei, drăcuşorule, opreşte-te!", dar cuvintele i se opreau în vârful limbii.

Uşa nu rămânea închisă nici o clipă. Veneau mereu oameni săraci, după pomeni, şi mascaţi[1]. Roize-Frumetl schimbase douăzeci şi cinci de ruble în bani mărunţi, de diferite mărimi, cu care umpluse o farfurie, şi fiecare îşi primea darul. Au apărut de asemenea învăţăcei de la şcoala talmudică din vecinătate, orfani de la căminul de pe strada Szlyska, emisari ai societăţilor de binefacere, religioase şi laice. Cerşetorii

[1] Purimul prilejuieşte un carnaval sui-generis.

dovedeau o anumită impertinenţă: la intrare binecuvântau gazdele, dar, după ce îşi primeau darurile, se plângeau că au fost prea puţin miluiţi. Din când în când, vreunul dintre ei îi arunca lui reb Meşulem o privire sfredelitoare, care voia să spună că acesta e sfârşitul celor care se sgârcesc la pomeni. Mascaţii, de cum intrau, începeau să cânte. Măştile lor aveau bărbi de cânepă, iar pe coifurile lor erau lipite stele în şase colţuri, din hârtie lucioasă. Unii dintre ei ţineau în mâini săbii şi suliţe de lemn. Cântau cu glasurile lor tremurătoare, săreau, tropăiau, îşi înfigeau, unii în alţii, armele lor de recuzită. Un grup de calfe a interpretat o scenetă cu regele Ahaşver şi regina Ester. Când era sănătos, reb Meşulem le dădea acestor comedianţi ce li se cuvenea şi îi poftea afară. Îl iritau întotdeauna mimuţărelile lor. Pe lângă asta, între artiştii aceştia improvizaţi se strecurau destui hoţi şi trebuia să fii cu ochii în patru. Acum nu mai era cine să-i expedieze la repezeală. Ahaşver purta o coroană de hârtie şi o barbă neagră, lungă. Era încins cu un brâu roşu, de care-i atârna sabia. Vântura spre regina Ester sceptrul lui de aur. Doi evlăi cu pălăriuţe ascuţite se pregăteau s-o decapiteze, cu ajutâre de mucava, pe Vaşti[1], care avea un corn în frunte, iar de sub rochie îi ieşeau două cizme bărbăteşti. Haman, cu o mustaţă imensă şi tricorn pe cap, se închina în faţa lui Mordechai[2], în timp ce Zereş, nevasta lui Haman, golea chipurile în capul acestuia o oală de noapte.

[1] Personaj din *Cartea Esterei*: soţia lui Ahaşver înaintea Esterei.
[2] Unchi (sau văr) al Esterei.

Vaizusu, unul dintre cei zece fii ai lui Haman, avea un nas lung, roşu şi ciupit de vărsat, care-i cădea peste bărbie. Reb Meşulem le auzea glasurile, dar nu le pricepea balivernele. Ceilalţi râdeau în hohote şi aplaudau. Burta ascuţită a lui Notele se scutura în ritmul râsetelor; din când în când, el se îneca, iar Salcia, nevastă-sa, alerga şi-l bătea pe spate. Ochii lui reb Meşulem trădau furie. "O adunătură de prostănaci", îşi spuse el.

Era copleşit de păreri de rău: că s-a însurat de două ori cu fete din familii de rând şi că a avut cu ele copii mărginiţi; că n-a fost mai pretenţios în alegerea ginerilor (nu erau de faţă nici Abram, nici Moise-Gabriel); că s-a căsătorit a treia oară cu o femeie din Galiţia - şi mai ales că nu şi-a făcut testamentul, cum ar fi trebuit, numind un executor, şi că nu a lăsat o parte importantă din averea sa pentru binefaceri. Acum e prea târziu. Nu poate vorbi şi nimeni nu l-ar asculta. Ştie dinainte că feciorii săi se vor sfâşia între ei şi vor face praf toată agonisita lui. Copl îşi va băga mâinile până-n coate. Abram o să se înfrupte şi el din plin. Hama o să rămână pe drumuri, iar Beile-Ite, lipsită de zestre, n-o să se mai poată mărita. Aflase de la ai săi că Hadasa revenise acasă. Ceva, însă, nu-i era clar. De unde s-a întors ea? Ce s-a ales de iubitul ei? Cum o să i se mai găsească un mire după o ispravă ca asta? "Am trăit fără socoteală şi pier fără să pot rosti rugăciunea dinaintea morţii, gândi bătrânul. Cum spune *Eclesiastul*? Totul e

deşertăciune, numai deşertăciune. Ce rost are strădania omului? Generaţiile se succed una după alta, dar pământul rămâne veşnic. Dacă-i aşa, pentru ce goana asta nebună?" Mai bine ar fi fost să plece la anii bătrâneţii în Eret-Israel. Venirea Mesiei şi învierea din morţi l-ar fi găsit acolo. În curând va avea de dat socoteală. A săvârşit destule greşeli faţă de ai săi şi faţă de străini. A neglijat scrierile sfinte, nu s-a rugat cu smerenie, s-a lăsat în voia mâniei, a umilit pe alţii, a vorbit urât. Nici numele nu şi-l ţine minte. Ce va răspunde când îngerul mormintelor îşi va îndrepta vergeaua de foc spre groapa lui şi-l va întreba: "Cum te cheamă?"

Reb Meşulem încercă să-şi amintească versetul din *Psalmi* pe care îl intona în fiecare zi după rugăciunea de dimineaţă. Dar memoria nu-l mai slujea. Ţinea minte doar ultimele cuvinte: "... celor ce se încred în Tine, în faţa fiilor oamenilor...". Îşi ridică ochii şi privi pe fereastră. Soarele apusese, dar bolta cerului era acoperită cu nori incandescenţi, care întruchipau corăbii cu pânzele în flăcări şi păsări purpurii, ciudate arătări arzânde. O uriaşă pată de foc, înconjurată de cercuri galbene şi verzi, ca de pucioasă topită, îi amintea bătrânului de baia purificatoare prin care sufletul lui va trebui să treacă... Ţâşnirile figuri îşi schimbau întruna formele şi culorile. Un nor prelung aluneca grăbit spre soare-răsare, ca şi cum ar fi avut de împlinit o misiune. Dar ce înţelesuri au toate astea? Fiii oamenilor nu le pot afla... Măcar pe

scăpă pe jos batista, iar Copl, care se afla lângă dânsa, i-o ridică imediat. Lumea începu să se retragă, mulţi îndreptându-se spre sinagogi, pentru rugăciunile din amurg şi de seară. Unii au intrat în restaurante şi birturi cu servicii rituale. Alţii au umplut tramavaiele sau au luat-o pe jos pe străzile Zelazna ori Nalewka. Mulţimea rărindu-se în cimitir, au putut fi mai bine văzuţi rabinii - cu bărbi albe, roşcovane sau negre, purtând pălării de blană şi paltoane lungi, îmblănite. Perciunii le fluturau în vânt. Gâturile le erau învelite în fulare de lână sau de mătase. În jurul fiecăruia gravitau numeroşi admiratori. Aveau cu toţii o mină tristă, prizau tabac din cutii mari, se salutau, dar vorbeau prea puţin între ei, deoarece între curţile hasidice nu domnea cine ştie ce armonie. Rabinul din Bialodrewna a întors capul când l-a zărit pe cel din Sencymin. După divorţul dintre Akiva şi Gina-Gnendl nu mai aveau nimic în comun. Totuşi, Akiva, în simplitatea lui, s-a îndreptat spre rabinul din Bialodrewna şi i-a urat cu glas tare:

- Pacea fie cu dumneata, tată-socrule!

Rabinul din Bialodrewna ridică posomorât din umeri.

- Pace şi ţie!

5

Fiii şi fiicele lui reb Meşulem şi-au petrecut cele şapte zile de doliu la pământ în casa părintelui lor. Ioiel, Notele, Piniele şi Niunie şedeau în salon, descălţaţi, pe scăunele scunde şi citeau din Iov, din *Trecerea peste râul Iabek*[1], şi din *Cartea jalei*[2]. Oglinda era şi acum acoperită. Potrivit tradiţiei, pe pervazul ferestrei fusese aşezat un mic vas cu apă în care era muiată o fâşie de pânză[3], unde să se scalde sufletul mortului. Roize-Frumetl aprinsese o candelă cu ulei. Dimineaţa şi seara venea lume la rugăciune. Roize-Frumetl, fiica ei Eidl, Perl, Hama şi Leea se aflau în sufragerie. Roize-Frumetl le citea, dintr-o *Tora* tradusă în idiş, capitolul despre dărâmarea Templului de la Ierusalim. Mai amărâtă parcă decât celelalte, Hama se uita într-o carte de rugăciuni pentru femei. Apăreau mereu, pentru a le consola, rabinişte, soţii de fruntaşi şi de oameni de afaceri sau ale fidelilor rabinului din Bialodrewna. Cele vârstnice purtau pe cap bonete împodobite cu benzi brodate şi şaluri turceşti peste paltoane. Cele mai tinere aveau peruci de mătase şi nu-şi acopereau mantilele şi blănurile.

Pentru ziua de sâmbătă, copiii lui reb Meşulem s-au risipit pe la căminele lor[4], de unde s-au întors la

[1] Culegere de rugăciuni privitoare la sfârşitul vieţii.
[2] Scriere inspirată de distrugerea Ierusalimului antic.
[3] Mănută din veşmântul mortuar al celui decedat.
[4] În zi de sâmbătă, evreii religioşi întrerup doliul la pământ.

cealaltă lume, se întrebă reb Meşulem, i se va dezvălui adevărul tuturor lucrurilor?

- Să ne trăieşti, tată! Să te faci sănătos! strigă deodată Ioiel şi închină în cinstea lui.

Reb Meşulem nu-i răspunse nici măcar ridicând din sprâncene. "De ce tot bea şi mănâncă nesătulul ăsta? Pântecele nu-i este de-ajuns de umflat? De mult nu mai e tânăr. Are peste şaizeci de ani. Ce-şi închipuie? Că, dacă taică-său moare, dânsul o să trăiască veşnic?"

Bătrânul începu să facă mişcări nervoase. Era un semn că s-a săturat să stea acolo. Notele, care tocmai cânta "Trandafirul de aur"[1], fu nevoit să se întrerupă. Noemi împinse împreună cu Piniele scaunul rulant până în dormitor. Mania schimbase aşternutul. L-au culcat cu grijă pe bolnav şi l-au acoperit. El rămase încă multă vreme treaz, urmărind prin fereastră căderea nopţii. De pe cerul întunecat dispăruseră norii; doar ici-colo câte un petic rătăcit. Se aprindeau stelele. Printre turnurile bisericilor, în vârful cărora mai scânteia o fărâmă din soarele apus, se ivi o lună galbenă. La fel ca în copilărie, reb Meşulem desluşi pe discul ei chipul lui Ioşua. Frământările acestei lumi nu-l mai interesau. Avea acum o singură dorinţă: să poposească dincolo cât mai repede şi să vadă ce se petrece în luminoasele şi tainicele lumi cereşti care se arcuiesc peste acoperişurile cartierului Grzybow.

[1] Cântec tradiţional de Purim.

2

Cu ani în urmă, înainte de a se certa cu socrul său, Abram sărbătorea Purimul alături de întreaga familie, la reb Meşulem. Mai târziu, după ce au rupt relaţiile, Abram şi ai lui rămâneau acasă. Hama şi Beile-Ite pregăteau un meniu bogat pentru masa festivă şi o sumedenie de dulciuri, începând cu "humentaşn". Cumnaţii şi cumnatele, rubedeniile, prietenii le trimiteau daruri. Aveau şi oaspeţi. După încheierea petrecerii de la bătrân, se arătau la Abram şi ceilalţi membri ai familiei, pe jumătate beţi, şi se benchetuia până în zori. Femeile şi fetele dansau între ele, iar bărbaţii beau vin şi mied. Abram se deghiza în femeie: îşi punea o rochie veche de-a Hamei, o perucă rărită, o bluză sub care îşi îndesa, în faţă, multe cârpe, ca să-şi înalţe pieptul. Niunie o făcea pe bărbatul, iar Piniele pe rabinul. Cu o voce ţipătoare, "femeia" se plângea rabinului că nepricopsitul ei de bărbat nu câştigă un ban şi stă toată ziua la sinagogă împreună cu alţi trântori; pe deasupra, şterpeleşte din oale şi are obiceiul să ciupească. Abram îşi sufleca mâneca şi-şi arăta braţul păros pe care se vedeau, cică, urme de ciupeli.

- Rabine sfinte, striga el, sunt mama a opt puişori! Uite ce e în stare să-mi facă tâlharul ăsta, hingherul ăsta, porcagiul ăsta!

- Nu ţi-e ruşine, femeie? o admonesta "rabinul" Piniele. Acoperă-te, imediat!

- Rabine, comoara mea, nu mai ispitesc pe nimeni, te poţi uita.

Abram repeta sceneta an de an. Cu toate astea, de fiecare dată femeile făceau mare haz, ţopăiau şi îşi cădeau în braţe una alteia. Locatarul de la etajul întâi nu-şi plătea chiria câteva luni după Purim, deoarece tropăiala din apartamentul de deasupra distrugea zugrăveala tavanelor sale care trebuia refăcută.

După istoria cu perechea în dihonie, Abram interpreta un ins luat în stăpânire de un duh rătăcitor. Îşi îmbrăca un halat alb, cum poartă bărbaţii de sărbători la sinagogă, îşi acoperea capul cu un şal de rugăciune şi se prezenta la rabin ca să-l scape de năpasta care-l lovise. Piniele o făcea şi de data asta pe rabinul. Îşi punea pe cap, peste tichie, o pălărie de blană, şi ea un semn de cucernicie, dar veche şi roasă, îşi petrecea peste şolduri o cingătoare, după care lua la întrebări duhul rătăcitor.

- Care-s păcatele de care te-ai făcut vinovat în timpul vieţii?

- Mai bine întreabă-mă, rabi, ce păcate n-am săvârşit?

- Ai mâncat carne interzisă de legea noastră?

- Numai când era bună la gust.

- Te-ai dat la nevestele altora?

- La cine să mă fi dat? La bărbaţii lor?

- Ai postit de Iom-Kipur?

- Am mâncat o friptură de porc între mese.

- Şi pe urmă?

- Am vizitat-o pe fiica măritată a rabinului.

- Ce-ai făcut acolo?

- Bărbatul nefiind acasă, am stins lumânările şi am spus versete din *Psalmi*.

- Pe întuneric?

- Le ştiu pe de rost.

Bărbaţii se stricau de râs, iar femeile chicoteau, oarecum ruşinate. Faţa lui Ioiel se făcea stacojie. La primul hohot, trabucul îi scăpa dintre buze. Notele şi Balcia se ţineau de mâinile lor rotofeie şi, când izbucneau în râs, se ciocneau între ei, ca două polobocele. Dahei, care nu-şi uita obârşia rabinică, povestea cu duhul rătăcitor îi stârnea un zâmbet acru, dezaprobator. Hama mai mult se prefăcea că râde. Bănuia că toate aceste glume o vizează pe ea. Leea bea bărbăteşte: îşi umplea paharul cu bere, adăuga puţin rachiu şi-l dădea peste cap. Îşi trăgea apoi peruca spre spate, lăsând să i se vadă părul propriu, îşi ridica puţin poalele, de sub care se ivea dantela combinezonului şi se lansa într-un cazacioc înfocat, izbind sprintenă duşumeaua cu tocurile ei late. Abram îşi lepăda caftanul şi, numai în cămaşă, dănţuia cu dânsa. Ceilalţi băteau ritmul din palme. Regina Ester, soţia lui Ioiel, făcea mereu aceeaşi remarcă: "Cum se mai încurcă iţele! Abram ar fi trebuit s-o ia de nevastă pe Leea - şi Moise-Gabriel pe Hama..."

Piniele ţinea apoi o predică trăsnită în care eroii din *Cartea Esterei* se strămutau în timpurile moderne. Demonstra că, în realitate, Mordechai a fost hasid

varşovian, Haman un alter ego al lui Rasputin, Vaşti - ţarina, iar Ester o cântăreaţă de operă, aflată în graţiile lui Abram. Abundau vorbele în doi peri, pe care numai bărbaţii le înţelegeau. Femeile râdeau de gesticulaţia caraghioasă a lui Piniele, de vocea lui subţire, de pălăria lui cu blana roasă, care-i cădea peste frunte, de caftanul lui prea lung, luat de la Abram, de batista înflorată care-i atârna din buzunar. Noaptea târziu, Piniele rostea un fel de binecuvântare, în care amesteca anapoda frânturi de rugăciuni, după care se relua ospăţul, cu prăjituri, mied, carne rece cu hrean, chifteluţe şi cârnăciori. Oaspeţii plecau apoi spre casele lor, în cântece şi strigăte. Băteau în uşile vecinilor, speriind copiii care dormeau. În poartă, Notele cânta "Trandafirul lui Iacob" şi îl lua pe portar la dans. Într-un Purim, Niunie a ieşit în balconul locuinţei lui Abram şi a vărsat în stradă o sticlă de bere. Tocmai trecea un sergent de poliţie şi berea i-a udat chipiul şi vestonul; omul a urcat furios la Abram şi, dacă nu i s-ar fi pus ceva în palmă, i-ar fi cărat pe toţi la comisariat.

Anul acesta, n-a mai venit nimeni la Abram. Hama plecase de acasă şi gospodăria era lăsată în părăsire. Abram a dormit toată ziua din ajunul sărbătorii. Pe seară, a cumpărat o sticlă de vin şi un buchet de flori şi s-a dus la Ida. Născută într-o casă bogată şi bigotă, Ida era şi dânsa obişnuită cu petrecerile vesele de Purim. În casa părinţilor ei, copiii interpretau "Vinderea lui Iosif"[1].

[1] Scenetă inspirată de un episod biblic: Iosif, fiul cel mai iubit al patriarhului Iacob, a fost vândut de către fraţii săi unor negustori

Ea, Ida, juca rolul Zlihei, nevasta lui Potifar. Îl apuca de mânecă pe fratele ei mai mic, devenit "Iosif", şi cânta:

"Vino, robul meu Iosif, la mine-n iatac.
Ascultă de-ndată ruga ce-ţi fac.
Potifar e plecat, nu-i nimeni pe-aici,
Hai, frumosule, în braţe să-mi pici".

Iar "Iosif" îi răspundea:

"Nu uita, stăpână, că Domnu-i peste tot
Şi vede pe-oricine, deştept sau netot,
Nu mai trage de mine, mă feresc de păcat greu,
Că mi se-arată de departe chipul tatălui meu".

Acum, însă, Ida se afla singură acasă. Zosia era plecată la o prietenă. Cu o carte poloneză în mână, Ida se instalase în balansoar. Abram descuie uşa apartamentului cu cheia pe care o avea asupra lui şi intră cu paşi uşori. Ida nici nu ridică ochii de pe roman. Abram îşi făcu puţin curaj:

- Un Purim fericit, Ida! De ce nu zâmbeşti? E o sărbătoare veselă.

- Nu şi pentru noi.

Au luat masa împreună - o simplă gustare - şi s-au ciondănit. Ida era nemulţumită că nu primeşte de la dânsul cele douăzeci de ruble pe săptămână pe care i le dăduise. Îi reproşă că şi-a lăsat părul prea lung, că haina îi era plină de pete şi de scrum şi că poartă o barbă de dascăl pentru copii mici. Abram îi răspunse iritat că, de

mediaţi şi a ajuns robul demnitarului egiptean Potifar, a cărui soţie i-a făcut avansuri erotice.

nu-l mai place, n-are decât să se mărite din nou cu fostul ei bărbat, blegul de Leon Prager. Îi mai spuse că, oricum, pentru el nimic nu mai are importanţă. Ca întotdeauna, s-au împăcat în dormitor. S-au sărutat şi şi-au şoptit cuvinte tandre. Abram îi promise că o va lua de soţie de îndată ce va obţine divorţul de Hama şi că-şi vor petrece luna de miere pe Riviera, după care vor călători prin lume; se vor opri şi la Monte Carlo, pentru a-şi încerca norocul. Mai ştii? Poate că va câştiga o avere. Ida clătină sceptică din cap.

- Am încărunţit de când mă duci cu basmul ăsta.

- Nu vorbi aşa! O să ne bucurăm de tot ce-i minunat în viaţă! O să le luăm duşmanilor piuitul!...

În cei nouă ani de când dura legătura lor, Abram şi Ida s-au despărţit de mai multe ori. Rudele ei o avertizaseră că Abram o va purta cu vorba la infinit şi că trebuie s-o rupă cu el. Leon Prager nu a încetat niciodată să spere că Abram va dispărea într-o bună zi şi că Ida se va întoarce la dânsul. Pepi, fetiţa lor, care avea trei ani când părinţii au divorţat, nu avea un adevărat cămin: şedea ba la taică-său la Lodz, ba la maică-sa la Varşovia, ba la bunica din Wloclawek, ba la un internat din Druskenik. De câte ori pleca din Varşovia, Ida îi trimitea lui Abram lungi scrisori în care îl implora s-o lase în pace. Dar relaţia lor se reînnoda de fiecare dată. Abram îi telegrafia Idei şi pleca după dânsa în staţiunile balneare unde ea îşi căuta un refugiu. Ida se plângea psihiatrilor pe care-i consulta că Abram are asupra ei o putere hipnotică.

Adevărul era că nu puteau trăi nici împreună, nici despărţiţi.

Reb Meşulem, cu limba lui ascuţită, îi asemuia cu un câine şi o căţea, înlănţuiţi între ei, care chelălăie vrând să-şi desfacă legătura, dar nu sunt în stare. Dahe, care găsea cândva scuze pentru isprăvile lui Abram, spunea: "Ce să facă bietul de el? Se iubesc totuşi. Asta-i viaţa!..."

3

Abram plecă de la Ida puţin înainte de amiază. Coborând treptele, luă hotărârea ca, de data asta, să nu mai ia o droşcă, ci să urce în tramvai. Avea în pungă doar trei ruble şi nu ştia de la cine să se mai împrumute. De îndată ce ieşi pe poartă, zări însă o droşcă îndreptându-se spre el. Pesemne că toţi birjarii din cartierul Praga îl cunoşteau. Urcă şi spuse birjarului să-l ducă acasă, pe strada Zlota. Soarele lumina ca după Pesah[1]. Prin rigole se scurgeau repede pârâiaşe în care se oglindea un cer albastru primăvăratic, cu norişori albi, zdrenţuiţi. Un vânt potolit bătea dinspre pădurica de la marginea cartierului. Căluţul mergea la trap legănându-şi crupa. Porumbeii ciuguleau grăunţe risipite printre pietrele caldarâmului. Pe Vistula, sloiurile goneau agăţându-se unele de altele, răsucindu-se în vârtejuri, spărgându-se în bucăţi şi alunecând mai departe pe valurile verzui-galbene care se

[1] Purimul precede Pesahul cu câteva săptămâni.

îndreptau spre Danzig. Privind de pe pod blocurile de gheaţă, Abram nu avea impresia că ele se târâie spre depărtări, ci că podul urcă în văzduhul necuprins fără a-i păsa de imensa lui greutate. Şi mai primăvăratic părea malul celălalt al fluviului. Din vârful coloanei sale, regele Sigismund îşi flutura sabia de bronz. Sirenele beau însetate din pocalele lor goale. Peste iarnă, olanele acoperişurilor au redevenit roşii. Ferestrele clădirilor sclipeau aurii şi se trăgeau grabnic îndărăt. Fumurile vineţii, care ieşeau răsucindu-se din coşuri, îi aminteau lui Abram de cultele păgâne. Prin faţa Castelului defilau coloane compacte de soldaţi, infanterişti şi cavalerişti. În fruntea lor, fanfara militară cânta un marş. Cizmele ostaşilor băteau ritmic caldarâmul. Se auzea uneori clinchet de pinteni. Potcoavele cailor izbeau pietrele ca nişte ciocane. Ofiţerii şi plutonierii majori îşi strigau comenzile cu glasuri răguşite. Prin mulţimea care se oprise pentru a urmări trupele se strecura anevoie o înmormântare catolică. Abram îşi scoase pălăria ca şi creştinii de pe stradă. "Ce vreme şi-a ales ca să moară! murmură el. Când totul se trezeşte la viaţă..."

Droşca se opri în faţa locuinţei lui de pe strada Zlota. Vru să intre în cafeneaua de alături, ca să ia o gustare, dar îşi aminti că un chiriaş i-a trimis în ajun nişte dulciuri de Purim. Urcă scara. În casă, totul era vraişte. Pe duşumea erau împrăştiate hârtii, haine, lenjerie. Intră în dormitor şi se întinse pe pat. Noaptea de Purim era

întotdeauna urmată de o zi de mahmureală. Rămase aşa îndelung, până izbuti să adoarmă.

Îl trezi un zgomot. Cineva descuia uşa apartamentului. "E Stefa" îşi spuse el. Dar nu erau paşii Stefei. Abram se ridică brusc în capul oaselor. În acea clipă intră în dormitor Hama. Faţa îi era verde. Avea cearcăne umflate sub ochi. Din peruca ei ciufulită atârna un ac de păr. Unul dintre obraji avea o mare pată roşie, de parcă ar fi fost pălmuită. Abram o privi speriat. Ea parcă voia să spună ceva. Buzele îi tremurau. Deodată, scoase un geamăt ca un horcăit.

- A murit! Tata a murit!

- Când? Cum aşa?

- Azi dimineaţă. A adormit ca un copil, îi răspunse ea şi izbucni în plâns.

Se legănă, gata să se prăbuşească. Abram sări de pe pat şi o sprijini.

- Ei, gata, potoleşte-te! Era un om bătrân.

- Era tatăl meu! îşi strigă ea jalea. Ce-o să mă fac acum? Sunt singură! Nu mai am pe nimeni!

- Linişteşte-te, Hama! Aşază-te!

- Viaţa mea nu mai are nici un rost! Aş vrea să zac şi eu lângă dânsul!

Abram o ajută să se aşeze pe un scaun. Ea continuă să plângă cu sughiţuri adânci, în timp ce el făcea tulburat paşi încolo şi încoace.

- Ce să-i faci? Ăsta-i sfârşitul! spuse el. Nimeni nu-i veşnic.

Hama îşi suflă nasul.

- Te-ai certat mereu cu dânsul. Acum e întins pe jos, cu picioarele spre uşă!

- Dumnezeu mi-e martor că nu i-am fost niciodată duşman.

- Încotro s-o iau, Dumnezeule? Ce mai caut pe lumea asta?

- Nu vorbi prostii! Eşti o femeie bogată. O să moşteneşti nişte clădiri şi câteva sute de mii de ruble.

- Nu vreau nimic! De ce n-am murit eu în locul lui?

- Ce vorbe-s astea? Ai două fete de măritat!

- Nu mai vreau să trăiesc! Nu-mi trebuie viaţa asta de câine!

Deodată, Hama sări de pe scaun.

- Abram, m-ai făcut de-ajuns de ruşine! strigă ea. Să se termine cu asta!

Făcu un pas spre el, ca şi cum ar fi vrut să i se arunce la piept. Abram se dădu îndărăt. Se albise la faţă.

- Nu înţeleg ce vrei, spuse el înfricoşat.

- Abram, bate-mă, rupe-mă în bucăţi, omoară-mă, dar nu mă lăsa singură! spuse ea, întinzându-şi implorator mâinile spre dânsul. În numele lui Dumnezeu, fie-ţi milă de mine!

Suspinele ei deveniră spasmodice, aproape că o sufocau. Se lăsă, la un moment dat, în genunchi şi cuprinse picioarele lui Abram. Degetele ei osoase se

înfipseră în gleznele lui cu atâta putere că Abram îşi păstră cu greu echilibrul.

- Pentru Dumnezeu, Hama, ce faci?

- Abram, să ne împăcăm! Să mai încercăm o dată! Nu mai pot îndura!

- Ridică-te!

- Să trăim iar ca oamenii! Fetele noastre să aibă din nou un tată!

Abram simţi că i se urcă sângele în obraz. Îl podidiră şi pe el lacrimile.

- Bine, să fie cum spui tu.

- Ai să vii la înmormântare?

- Da, ridică-te!

- Of, Abram, te iubesc mult! Ştii cât te iubesc!

El se aplecă şi o ridică. Stoarsă de puteri, Hama se agăţă de el, cuprinzându-i gâtul. Lacrimile ei îi picurau în barbă. Trupul îi era fierbinte. În acele clipe, în Abram se trezi vechea, uitata lui dorinţă de această femeie, acum zdrobită, mama fiicelor sale. Îi sărută fruntea încreţită, obrajii căzuţi, bărbia. Îl sărută şi dânsa, cu buzele ei uscate, umezindu-i faţa. El înţelese limpede că nu mai putea fi vorba de un divorţ între ei. Vor fi nevoiţi să-şi petreacă împreună restul vieţii. Mai ales că, prin moartea bătrânului, Hamei îi va reveni o moştenire princiară.

4

Deşi obiceiul cere ca, pe cât posibil, cei decedaţi să fie îngropaţi chiar în ziua în care şi-au dat sufletul, înmormântarea lui reb Meşulem a fost amânată cu două zile. Şi asta, deoarece conducătorii comunităţii evreieşti au contestat înţelegerea în temeiul căreia reb Meşulem plătise, la moartea celei de-a doua soţii, două mii de ruble pentru un loc dublu la cimitir, în primul şir de morminte. Susţineau că reb Meşulem îi convinsese prin şiretenie să accepte o sumă atât de mică. Drept care au anulat acea înţelegere, pretinzând acum de la moştenitori zece mii de ruble.

Ioiel, fiul cel mai mare al lui reb Meşulem, se înfurie în aşa hal, că îi ameninţă pe fruntaşii obştei cu o plângere la poliţie şi cu un proces în urma căruia vor ajunge la închisoare. Ei s-au distrat pe seama lui. "N-are decât să ne reclame. Dacă asta îi face lui plăcere, o să ne facă şi nouă". După certuri şi tocmeli care au durat o zi şi o noapte, s-a ajuns la un acord: urmaşii lui reb Meşulem vor plăti comunităţii încă trei mii de ruble. În toate sinagogile din Varşovia s-a discutat cu aprindere despre acest conflict. Se strânsese lume în faţa comunităţii şi se opreau mereu trăsuri din care coborau figuri importante ale obştei. Se auzeau tot soiul de comentarii.

- Zău, nu e cine ştie ce scofală să fii putred de bogat, spunea cineva în batjocură.

- După mine, plătit e bun plătit, se rosti un măruţel galben la faţă, membru al societăţii care se ocupa cu înmormântarea săracilor.

- Nu se umblă după chilipiruri în contul comunităţii, îl puse la punct o femeie negricioasă.

- Dumnezeule, de ce nu lăsaţi mortul în pace? se schimonosi un evreu bătrân, fără un ochi. E Sodoma[1]!

După ce toate conciliabulele s-au încheiat şi trebuia să înceapă înmormântarea, a sosit o telegramă care anunţa că rabinul din Bialodrewna va participa la ceremonie. Întrucât trebuia aşteptată sosirea lui cu trenul, a intervenit încă o amânare, de aproape o zi. În zăpăceala lor, copiii lui reb Meşulem uitaseră să dea rabinului de ştire că-şi pierduseră părintele.

În zilele când leşul lui reb Meşulem zăcea în aşteptarea înmormântării, locuinţa lui a devenit un adevărat bâlci. Noemi şi Mania au încercat să împiedice năvala celor străini de familie, dar uşile au fost aproape smulse din balamale. Pe scări era tot timpul un du-te-vino. Reb Meşulem era întins pe duşumea în salon, acoperit cu o pânză neagră. La cap îi ardeau două lumânări înfipte în şfeşnice de argint. Oglinda era acoperită, iar fereastra pe jumătate deschisă. Membri ai obştii "Paznicii mortului" şedeau pe scăunele joase şi recitau *Psalmi*. Toţi cei care avuseseră diferende cu reb Meşulem şi rostiseră vorbe aspre pe seama lui veneau acum să-şi ceară iertare. Sub pânza neagră, capul

[1] Oraş pomenit în *Biblie* ca prototip al desfrâului colectiv.

mortului părea mic, ca de copil, iar trupul închircit. Roize-Frumetl umbla plânsă prin casă. Lepădase peruca de mătase şi-şi acoperise cu o broboadă capul tuns. De atâta nesomn şi nemâncare, faţa i se încreţise şi i se îngălbenise. Eidl şedea închisă în camera ei. Fiii, fiicele, ginerii, nurorile şi nepoţii mai mari ai bătrânului se perindau tot timpul pe acolo. Casa de bani fusese sigilată. Familia veghea să nu se fure lucruri din apartament, dar şuvoiul de vizitatori era prea mare pentru a putea fi urmărit îndeaproape.

- Când îi vezi cum se îmbulzesc, ai zice că au fost chemaţi de cineva, îi spuse Noemi Maniei.

- N-o să mai prididim cu dereticatul după nespălaţii ăştia, prevesti Mania.

Când s-a aflat că rabinul din Bialodrewna a sosit la Varşovia şi că înmormântarea stă să înceapă, strada Grzybow s-a umplut de lume. Tramvaiele n-au mai putut circula pe acea arteră şi a fost nevoie să fie abătute pe străzile Mirowska şi Chlodna spre Spitalul evreiesc. Călătorii întrebau ce s-a întâmplat şi, când aflau că e vorba de înmormântarea unui evreu bogat, ridicau iritaţi din umeri: "Dar ce-i aici? Palestina?"

Au venit la înmormântare şi rabinii hasidici din Nowo Minsk, Amszynow, Koszenic, Piasetsz, Sencymin, precumn şi mulţi rabini comunitari[1]. Akiva, care

[1] În timp ce rabinii hasidici îşi aveau curţile lor, rabinii comunitari erau angajaţi şi se ocupau de treburile obşteşti de ordin religios-administrativ.

divorţase nu de mult de Gina, se afla în aceeaşi trăsură cu tatăl său, rabinul din Sencymin. Purta o pălărie înaltă şi era aşezat pe o perniţă adusă de acasă, pentru a nu veni în contact direct cu bancheta trăsurii[1]. În jurul rabinilor hasidici se înghesuiau adepţii lor. Poliţiştii trimişi de comisariatele şapte şi patru pentru a menţine ordinea strigau şi loveau cu tecile săbiilor mulţimea tot mai compactă. Mulţi învăţători din şcolile de copii mici dăduseră copiilor drumul, pentru a putea fi de faţă. Şcolile talmudice care fuseseră stipendiate de reb Moşulem îşi trimiseseră învăţăcei care să meargă în fruntea cortegiului. Puştimea alerga şi se băga peste tot. Majoritatea negustorilor de pe strada Grzybow şi-au închis prăvăliile. Ştiind că într-o asemenea împrejurare e nevoie de ei, birjarii din întreaga Varşovie s-au îndreptat încoace. Trăsurile le-au fost ocupate din mers, dar nu se puteau strecura prin mulţimea densă, în pofida pocnetelor din bici şi a răcnetelor. Inşi cărora un asemenea prilej le stârneşte chef de vorbă îşi dădeau binete cu necunoscuţi şi cunoscuţi şi mormăiau cu acreală: "Să mă ierte Dumnezeu, dar nu merita atâta cinstire!"

Spre amiază, carul mortuar se puse în mişcare. Cai, îmbrăcaţi în linţolii negre cu găuri în dreptul ochilor, înaintau încet. De departe, carul - înfăşurat în voaluri negre, care cădeau în falduri - părea că pluteşte ca o arcă pe vreme de potop. În urma lui, trăsurile veneau la

[1] Norma iudaică nu permite contactul cu o ţesătură din lână amestecată cu in, cum putea fi îmbrăcămintea banchetei trăsurii.

pas. Cortegiul a străbătut străzile Grzybow, Twarda, Krochmalna, Gnojna. Mulţi băieţandri au încercat să se agaţe de trăsuri, dar au fost goniţi cu şfichiul biciului. Caii nechezau. Precupeţele şi-au golit tarabele de marfă, pentru ca mulţimea să n-o împrăştie şi s-o calce în picioare. Nici un alt eveniment nu se bucura de atâta interes din partea evreilor varşovieni ca marile înmormântări.

Încă înainte de sosirea carului mortuar la cimitir, se adunase acolo o mulţime imensă. Balcoanele de pe strada Gensza, care mărginea cimitirul, erau înţesate de privitori. Copiii se căţărau pe monumente. Ciocli în coifuri lucioase şi în mantale cu nasturi poleiţi în alb se învârteau în preajma cabinei de spălat morţii, aduceau scânduri, lopeţi şi-i goneau pe curioşi. Sute de calici şi de schilozi se ţineau în poarta cimitirului şi pe potecile care duceau la proaspătul mormânt. Exista primejdia ca, din pricina înghesuielii, sicriul să fie răsturnat ori ca vreunul dintre rabini să fie împins în groapă; de asemenea, ca puştii urcaţi pe monumente să cadă şi să fie striviţi de mulţime. Numai că evreii varşovieni erau obişnuiţi cu aglomeraţiile. Fapt este că, şi de data asta, au fost respectate cu stricteţe toate prescripţiile şi datinile. Leşul a fost spălat, îmbrăcat în veşminte de îngropăciune şi înfăşurat într-un şal de rugăciune. Pe ochi i-au fost aşezate cioburi de pământ ars, iar între degete i s-a pus o nuia cu ajutorul căreia, la venirea Mesiei, îşi va deschide drum până la Ereţ-Israel. Rabinii au ajutat la coborârea

lui în mormânt. Cei din jur au întins mâinile şi un suspin a ieşit din piepturile tuturor. Femeile izbucniră în bocete. Oficiantul a rostit versetul destinat acestei împrejurări: "Creatorul! Desăvârşită e fapta Lui şi toate căile Sale sunt drepte. El e un Dumnezeu al adevărului, fără greş. Drept şi sincer este El..."

După ce groapa a fost acoperită, fiii lui reb Meşulem au recitat rugăciunea morţilor. Asistenţa a smuls ierburi îngălbenite, din anul precedent, şi le-au aruncat peste umeri. Printre membrii familiei se afla şi Abram, alături de Hama şi de fiicele lor. Femeile îi aruncau priviri curioase. Purta pălărie neagră şi blană. Lacrimi îi curgeau pe obraji când socrul i-a fost aşezat în groapă. Hama era înfăşurată într-un şal. Şireturile înşălţărilor se târau după ea. Nu se putea opri din plâns: "Tată, unde mă laşi?"

Moise-Gabriel stătea mai în spate şi tăcea. Faţa îi era albă şi ochelarii aburiţi. Privea undeva, peste capetele tuturor, acolo unde cerul pe jumătate înnorat se înclina spre morminte. "E acum sus, gândea el despre socrul său. A scăpat de poverile vieţii. Îl aşteaptă purificarea în foc, dar locul lui este în rai. Nici cel mai sfânt dintre oameni nu poate înţelege căile Lui". Stefa, Maşa, Doşa şi celelalte nepoate ale decedatului trecute prin şcolile laice erau îmveşmântate ca la înmormântările creştine: mantile negre, pălării acoperite cu crep negru şi voaluri negre peste faţă. Arătau frumoase şi interesante în costumaţia asta. Ochii multor tineri se îndreptau spre ele. Leea îşi

căderea serii, ca să fie din nou împreună în ultimele zile de doliu la pământ. Dar atmosfera n-a mai fost atât de pioasă. Ioiel şi Notele au început să discute despre imobilele tatălui lor, despre testament şi despre sumele depuse la bănci ori aflate în casa de bani. Noemi şi Mania au servit ceai cu lămâie. Se arătă şi Copl şi au făcut cu toţii calcule pe foi mari de hârtie. Perl, Leea şi cumnatele lor Regina Ester şi Salcia au trecut în altă cameră şi s-au sfătuit între ele. Bijuteriile primelor două soţii ale lui reb Meşulem dispăruseră şi bănuiau că Roize-Frumetl pusese mâna pe ele.

- Numai dânsa a făcut-o, după ochi se vede că e o hoaţă! spuse Leea.

- Unde le-o fi ascuns? întrebă Salcia.

- N-aveţi grijă, îşi are oamenii ei, fu de părere Regina Ester.

Curând, începu vrajba. După atâtea şoapte la ureche, fiicele şi nurorile lui reb Meşulem au trecut la învinuiri pe faţă. I-au cerut mamei vitrege să jure în faţa lumânărilor negre că bijuteriile nu se află la dânsa. Roize-Frumetl izbucni în lacrimi şi spuse că niciodată nu a fost pusă în situaţia să se dezvinovăţească în felul acesta umilitor. Aminti obârşia ei aleasă şi îşi ridică mâinile ei încreţite spre cer, invocând mărturia lui Dumnezeu. Îi blestemă pe cei care o vorbesc de rău, dorindu-le să-şi piardă graiul şi să li se întunece mintea. Dar, cu cât plângea şi protesta ea mai mult, cu atât o credeau mai puţin. Copl, care se pretindea un adversar al certurilor, se

retrase cu Roize-Frumetl în bibliotecă şi-i spuse împăciuitor:

- O soţie are dreptul să-şi însuşească ceea ce crede, iar fiicele au dreptul să ţipe. Nu vă faceţi inimă rea.

- Uşor de spus. N-ai văzut că m-au acoperit cu lături?

Copl încercă să cadă la o înţelegere cu ea. Era gata să-i dea un act în numele fiicelor ei vitrege, potrivit căruia, de îndată ce bijuteriile vor ieşi la iveală, o treime îi va reveni ei. Roize-Frumetl scuipă în batista ei fină.

- N-am nevoie de hârtiile dumitale. Eşti un om fără suflet!

Bărbaţii nu ajunseseră până atunci să-şi arunce vorbe urâte. Dar fiecare dintre ei ridica pretenţii. Testamentul pe care l-au găsit într-un sertar al lui reb Meşulem nu era semnat de el şi nici autentificat de un notar. Bătrânul îi retrăsese Hamei dreptul la moştenire, partea ei urmând să-i revină Beile-Itei şi Stefei la trei ani după căsătoria lor. Erau prevăzute şi sume pentru opere de binefacere. Moştenitorii au căzut de acord să nu ia în seamă această ciornă, deoarece în ultimii săi ani de viaţă reb Meşulem îşi pierduse în parte luciditatea. Până una-alta, Abram şi Notele aproape că s-au luat la palme. În mod normal, averea trebuia împărţită în părţi egale. Ioiel susţinea însă că, fiind primul născut, legea evreiască îi acordă o parte dublă. Piniele cerea în plus trei mii de ruble: erau darul de nuntă primit de la taică-său, dar lăsat

acestuia în păstrare; se adăuga şi dobânda. A fost întrebat dacă o poate dovedi cu un înscris.

- Am avut o hârtiuţă, dar am rătăcit-o pe undeva.

- Dacă-i aşa, atunci eşti un neghiob, îi spuse Ioiel.

- Dacă eu sunt un neghiob, trebuie să fii tu un ticălos?

Cu mulţi ani în urmă, reb Meşulem trecuse o casă pe numele primei sale soţii. Perl, fiica cea mai mare, socotea că această casă trebuie împărţită între ea, Ioiel şi Notele, ca fiind a mamei lor, odihnească-se în pace. La rândul ei, Roize-Frumetl le-a arătat o hârtie prin care, înainte de a se căsători cu dânsa la Karlsbad, reb Meşulem se obligase, negru pe alb, să-i lase o clădire şi să o înzestreze pe fiica ei. Avea şi o hârtie prin care i se făgăduise un supliment de cinci mii de ruble. Roize-Frumetl bătu cu pumnul în masă şi-i ameninţă că-i va chema în faţa tribunalului rabinic. Ioiel îşi frământa trabucul între dinţi.

- Nu ne speriem noi de rabini, făcu el.

- Dar de Dumnezeu vă temeţi?

Era limpede că împărţirea averii se va tărăgăna multă vreme. Trebuiau prezentate tot soiul de documente, făcute copii după acte, evaluate casele şi terenurile, scormonite arhivele. Se iviseră încurcături din pricina transcrierii greşite a numelor şi a datelor ori complicaţii în materie de ipoteci şi impozite. Un colonel în rezervă era de mulţi ani în proces cu reb Meşulem pentru un loc viran. Întreaga familie ştia că Noemi încredinţase o sumă

importantă bătrânului, dar a reieşit că femeia asta plină de energie, cu un cap de bărbat, nu avusese grijă să-i ceară o chitanţă. Trebuia acum crezută pe cuvânt. Cu acordul tuturor, conducerea curentă a afacerilor a rămas pe seama lui Copl. Ca şi mai înainte, în prima vineri după ziua de opt a fiecărei luni, fiii şi ginerii lui reb Meşulem îi predau lui Copl sumele încasate pentru chirii. Se făceau pachete de bancnote şi fişicuri cu ruble de argint, guldeni şi mărunţiş de aramă. Copl se dovedea pentru urmaşii lui reb Meşulem şi mai necesar decât fusese părintelui lor. Vărsa fiecăruia cota săptămânală, iar Roize-Frumetl îşi avea asigurate toate cheltuielile casei. Ioiel şi Notele veneau în fiecare dimineaţă la cancelarie, se aşezau unul lângă altul, iar Copl îi servea cu ceai şi le prezenta rapoarte. "Copl rămâne Copl, le spunea Piniele fraţilor săi. Are cap, ştie întotdeauna ce are de făcut".

Abram nu înceta să-şi avertizeze cumnaţii că, până la urmă, Copl va înhăţa totul. Le spunea că numai nişte idioţi, nişte capete pătrate pot avea încredere în el. Dar nimeni nu-i dădea ascultare. Îl îndemnau chiar să se împace cu dânsul şi să-i facă decontările de chirii ca toţi ceilalţi. "Niciodată! Niciodată!" le răspundea Abram furios. S-a ales şi el cu ceva din suma găsită în casa de bani a bătrânului. Nu mai încasa el chiriile (se ocupau de asta Hama şi Beile-Ite), dar primea în fiecare vineri patruzeci de ruble pentru cheltuielile casnice. I-a cumpărat Idei un inel cu două briliante şi se pregătea

pentru călătoria în străinătate. O dată la două seri, se afla la Hertz Janower.

Şi Eidl se pregătea să plece din Polonia. Roize-Frumetl îl trimitea la fiica ei pe Zainvele Srocker, peţitorul, care i-a propus câţiva tineri din familii cu stare. Dar Eidl nu voia să audă de astfel de candidaţi varşovieni, cu tichiuţele lor de bigoţi, cu perciunii ascunşi în spatele urechilor şi cu bărbuţele lor rotunjite. Unica ei dorinţă era acum să fugă din Varşovia şi să se apuce iar de studii, deşi nu ştia prea bine ce studii să facă şi cu ce scop. După multe discuţii, feciorii lui reb Meşulem s-au declarat de acord să-i trimită fetei câte zece ruble pe săptămână şi să depună la bancă două mii de ruble ca zestre, cu condiţia să se căsătorească nu mai târziu decât într-un an şi jumătate.

Într-o zi ploioasă, la întoarcerea de la biblioteca orăşenească de la Kaszykowa, Eidl găsi pe măsuţa ei o scrisoare expediată din Elveţia. Rupse plicul cu degete tremurânde. Era de la Oizer-Heşl, scrisă în poloneză cu o mână stângace, pe o foaie ruptă dintr-un caiet. Faţa ei se făcu mai întâi roşie, apoi palidă.

"Mult stimată domnişoară Adela,

Oare mă mai ţineţi minte? Sunt tânărul care a transcris o lucrare a onoratului dumneavoastră părinte. Din nefericire, am fost nevoit să fug ca un hoţ, înainte de a-mi termina munca. Da, mai trăiesc. Îmi închipui ce cred despre mine mama dumneavoastră şi toţi ceilalţi. Sper să

pot, cel puţin, înapoia banii primiţi pentru treaba ce mi-a fost încredinţată.

Nu aş fi îndrăznit să vă deranjez, dar mă aflu într-o situaţie foarte neplăcută. La graniţă, unde am pierdut totul, mi-a dispărut carnetul de notiţe. Nu-mi amintesc de nici o adresă în afară de aceea a tatălui dumneavoastră vitreg şi de aceea a doamnei Gina. I-am scris acestei doamne, dar scrisoarea s-a întors de la Varşovia, deoarece n-am trecut pe plic numele ei de familie, pe care nu-l cunosc.

Mă adresez dumneavoastră, stimată domnişoară, cu o mare rugăminte. Mi-aţi putea indica adresa domnului Abram Şapiro? Nu vă puteţi închipui ce ar însemna acest serviciu pentru mine. N-am să vă uit niciodată. Vă voi fi recunoscător până în ultima clipă a vieţii.

Nu cred că persoana mea prezintă vreun interes pentru dumneavoastră. Vă voi spune totuşi că locuiesc în Berna, la un haham originar din Galiţia, care a stat un timp la Antwerpen. Predau copiilor lui limba ebraică şi alte discipline iudaice. Particip la cursuri ale universităţii ca simplu audient şi mă pregătesc de bacalaureat. Am renunţat de mult la aspiraţiile mele şi m-am împăcat cu soarta mea, dar setea de ştiinţă nu s-a stins în mine. Elveţia este minunat de frumoasă, dar nu mă pot bucura de natura ei. Sunt tot timpul singur. Am impresia că trăiesc pe lună.

Vă mulţumesc anticipat de mii de ori.

Cu multă stimă,

Oizer-Heşl Banet."

Eidl încuie uşa şi-i răspunse imediat. Aşternu opt pagini cu scrisul ei ascuţit, cu multe semne de întrebare şi de exclamaţie, liniuţe şi puncte de suspensie. Tonul scrisorii era ba glumeţ, ba grav. Puse în plic o rămurică de liliac înflorit şi o fotografie a ei, pe spatele căreia a scris: "Unui Don Quijote de provincie din partea unei Dulcinee fără noroc". Adresa lui Abram uită totuşi să i-o comunice.

CAPITOLUL XVI

1

Eidl către mama ei

"Scumpă mamă,

Sunt două săptămâni de când te-am anunţat telegrafic că m-am căsătorit. De atunci, am primit de la tine o telegramă şi două scrisori. Am primit şi darul de nuntă. Am vrut să-ţi răspund în fiecare zi. Dar am fost atât de ocupată, că nu mi-a rămas nici o clipă liberă. Astăzi, în sfârşit, am să-ţi povestesc totul.

De la Viena, am luat expresul spre Elveţia. Scopul meu era, precum ştii, să reintru la universitate. Ştiam că Oizer-Heşl se află la Berna, dar nu m-am gândit la asta. Nu mi-am închipuit niciodată că vom ajunge unde am ajuns. Ne-am cunoscut prea puţin şi suntem caractere foarte diferite. Când l-am întâlnit pentru prima oară la Niunie, nu mi-a făcut cine ştie ce impresie. Totuşi, după sosirea mea în Elveţia, am socotit firesc să-l caut, pentru a-i da ştiri despre cunoscuţii lui din Varşovia. M-am gândit de asemenea că îl voi putea ajuta cu ceva. Se pare că el a fost tot timpul îndrăgostit de mine. Când m-a văzut, aproape că mi s-a aruncat de gât. Era limpede că a uitat-o de mult pe Hadasa. N-a fost pentru el decât o aventură. Nici măcar nu i-a scris. Fără să vreau, mi-a

scăpat o vorbă despre logodna ei cu Fişele, ceea ce l-a convins pe deplin că e o fiinţă uşuratică.

N-o să-ţi vină să crezi, dar chiar în prima seară mi-a declarat dragostea lui şi mi-a propus să ne căsătorim. Cuvintele lui m-au uluit şi i-am răspuns că asemenea lucruri nu se fac la repezeală. Dar el a continuat să-mi vorbească despre căsătorie. Mi-a spus că s-a gândit la mine tot timpul - şi aşa mai departe, şi aşa mai departe. Mi-am dat seama că e sincer. Tu ştii, mamă, că eu nu mă las înşelată de false complimente. E un tânăr remarcabil, deosebit de sensibil şi foarte reţinut. Îmi vorbea cu un tremur în glas şi mi-a inspirat multă simpatie. Starea în care l-am găsit este de nedescris. N-avea un ban. Sunt sigură că a răbdat de foame, deşi e prea mândru ca s-o recunoască. Cu greu l-am înduplecat să primească de la mine câţiva franci elveţieni, firește cu titlu de împrumut, cum am avut precauţia să-i spun.

Mi-ar cere prea mul timp să-ţi istorisesc cum am ajuns până la urmă la hotărârea de a ne căsători. Eu aş fi vrut să mai aşteptăm, dar el aproape că mi-a smuls consimţământul. N-am văzut încă un om atât de impetuos. În Elveţia mi-a apărut cu totul altfel decât aş fi crezut - e atât de romantic, de îndrăgostit! Toarnă uneori prostii cu duiumul, în care amestecă reflecţii filozofice şi citate din *Talmud*, că nu mai ştii ce şi cum. Aş zice că talmudiştii au fost mari admiratori ai sexului slab. M-am gândit la un lucru: păcat că tăticul n-a apucat aceste zile! Spunea mereu că-şi doreşte un ginere studios, fie şi de

modă nouă. Uneori, când Oizer-Heşl începe să vorbească, am impresia că-l aud pe tata. Seamănă ca două picături de apă. E imposibil să-ţi explic toate astea într-o scrisoare.

El a vrut să mergem chiar a doua zi la rabinul din Berna, dar eu m-am împotrivit categoric insistenţelor lui. Era nebun de nerăbdător. Ce mi-am zis? O fi aşa sortit. Să fac ce vrea dânsul! Tu, mamă, mi-ai spus cândva o vorbă dreaptă: oamenii n-au încotro, trebuie să se căsătorească şi să moară. E poate straniu, dar tânărul care a venit la noi să transcrie cartea tatei i-a luat, într-un fel, locul. Acum ştiu că îl iubesc, că mi-a devenit nespus de apropiat şi de scump. M-am îndrăgostit de el şi mai mult după nuntă, ca şi tu de tata.

A fost de bună seamă o nuntă modestă. Oizer-Heşl a cunoscut câţiva tineri din Rusia. I-a întâlnit în localul unde iau masa - şi toţi aceştia au luat parte cu plăcere la nunta noastră. Am cumpărat inele, pandişpan şi vin - şi asta a fost totul. Oficiantul a trecut numele noastre pe înscrisul de cununie. E comic, dar în cazul că, ferească Dumnezeu, am ajunge la divorţ, el va trebui să-mi plătească o desbăgubire de două sute de guldeni, potrivit legii evreieşti. În camera de lucru a rabinului au fost aprinse două lumânări şi i-au îmbrăcat lui Oizer-Heşl un halat alb de rugăciune. Asta m-a mişcat până la lacrimi. Eu am purtat rochia mea neagră de mătase şi pălăria pe care mi-am cumpărat-o înainte de plecare. Doamnă de onoare mi-a fost soţia rabinului. Nu mi-am închipuit niciodată, iubită mamă, că nu vei fi de faţă la nunta mea.

M-am gândit numai la tine şi la tata, binecuvântată fie-i amintirea! Înainte, râdeam când vedeam miresele plângând sub voalul de cununie. Dar acum, nu m-am putut stăpâni şi am vărsat şi eu lacrimi. Patru bărbaţi au susţinut baldachinul de cununie. Rabinul a rostit formula sacră şi ne-a dat să bem vin dintr-un pocal. Oizer-Heşl mi-a pus inelul în deget şi a spus: "Tu devii de acum soţia mea...". Cu asta s-a terminat ceremonia. După aceea, ne-am dus cu toţii la mine, la hotel, şi am comandat o cină bogată, cu vin. Unul dintre oaspeţi a venit cu o sticlă de şampanie.

Noaptea ne-am petrecut-o în camera mea. E de nedescris fericirea noastră. A doua zi dimineaţa, am plecat în călătoria noastră de nuntă, începând cu Lausanne. Trenul trece prin Alpi. E greu să-ţi imaginezi frumuseţea munţilor în primele zile ale verii. Aveam impresia că întreaga natură se bucură de fericirea noastră. Pe urmă, trenul goneşte pe malul lacului Geneva. La Lausanne am stat două zile la o pensiune evreiască, unde se serveau mâncăruri gătite după legea noastră. Am cunoscut acolo mulţi oameni interesanţi. Au înţeles cu toţii că suntem abia căsătoriţi şi făceau tot felul de glume pe seama noastră. Oizer-Heşl era cât pe ce să se ia la bătaie cu unul dintre ei, care întrecuse măsura. Pe de-o parte e sfios ca un copil şi fuge de oameni, pe de alta se lansează în afirmaţii care îi pot irita pe cei din jur. Trebuie să stau tot timpul lângă dânsul pentru a-l feri de neînţelegeri. În aceste câteva luni a studiat prea puţin.

Are de dat aici un bacalaureat, dar, în loc să se ocupe de el, s-a lăsat atras de nişte cărţi de care nu are nevoie. Nu e deloc disciplinat. N-avea însă grijă, am să-l veghez tot timpul. Este foarte înzestrat şi nu mă îndoiesc că îl aşteaptă un viitor strălucit. Nici nu-şi dă seama ce norocos este că mă are alături de dânsul. Fără mine nu s-ar alege nimic din el.

De la Lausanne am plecat la Montreux, un oraş aşezat la picioarele unui munte care se ridică drept, ca un zid. De jos se văd podgoriile care se caţără pe versanţi şi păşunile cu oi. Ai în orice clipă impresia că totul stă să se prăbuşească în vale. Vacile de pe pajişti poartă tălăngi uriaşe. Era o zi de sărbătoare când am sosit noi. Au sunat întruna clopotele. Băieţii şi fetele purtau costume naţionale şi cântau melodii populare, acompaniindu-se cu zurgălăi. Era şi o expoziţie de animale - tauri imenşi, vaci, oi şi păsări. Elveţienii par scutiţi de griji, ca nişte prunci. La Montreux ne-am petrecut o noapte, după care am plecat la Vips, un sat mic de unde un trenuleţ urcă spre Zermatt. De acolo se vede clar Matterhornul, acoperit de zăpadă ca în plină iarnă. Priveliştea l-a entuziasmat la culme pe Oizer-Heşl. Am rămas două zile la Zermatt, aproape nebuni de fericire. Nu-ţi pot înfăţişa nici a mia parte din ceea ce am trăit în acele locuri. Aveam de gând să ne îndreptăm apoi spre Italia, care este foarte aproape, dar Oizer-Heşl n-a mai vrut să călătorim numai pe socoteala mea. E de-a dreptul nostim: îşi notează într-un carnet tot ce îmi "datorează", până la

ultimul bănuţ. El câştigă foarte puţin, abia câţiva franci, dând lecţii copiilor unui haham, care a luat şi el parte la nunta noastră.

Scumpă mamă, suntem acum din nou la Berna. Stăm încă la hotel, dar ne căutăm o locuinţă. Îţi trimit un atestat al rabinului, care confirmă că ne-am căsătorit, pentru ca fraţii Moskat să-mi trimită cele două mii de ruble promise. Aş mai fi putut amâna căsătoria un timp, în care să primesc cele zece ruble pe săptămână - ştii că mi-au dat un termen de optsprezece luni. Dar n-am vrut să fac uz de asta. Dacă sunt cât de cât cinstiţi, vor aprecia sinceritatea mea şi mă vor recompensa cu un dar de nuntă. Dacă cel de-al doilea soţ al tău ar mai fi trăit, sunt sigură că ar fi fost foarte generos cu mine, cum de altfel mi-a şi făgăduit de multe ori. Nu trebuie să uiţi că suntem amândoi studenţi şi că nu putem câştiga un ban aici.

Te sărut de multe ori şi te felicit din inimă, pentru că bucuria este a ta ca şi a noastră. El i-a telegrafiat mamei sale, dar până acum n-a primit nici un răspuns. Din ceea ce mi-a povestit despre ai lui, am dedus că sunt nişte habotnici primitivi. Trăiesc ca în cel mai întunecat ev mediu. El însuşi este un amestec de mentalitate învechită şi gândire modernă. De aceea, câteodată îmi vine greu să-l înţeleg.

Scrie-mi cum te simţi. A fost trecută pe numele tău casa pe care ţi-a lăsat-o tatăl meu vitreg? Sunt dornică să aflu tot ce se întâmplă. S-a măritat Hadasa? Ai fost la nuntă? Ce se spune în familie despre căsătoria mea?

Oizer-Heşl mi-a promis că-ţi va scrie separat. Îţi trimite salutări călduroase. Te îmbrăţişează fiica ta devotată, care-şi doreşte să te revadă cât mai curând în împrejurări fericite,

Eidl Banet."

2

Din jurnalul Hadasei

3 iulie. S-a căsătorit. Cu Eidl. În Elveţia.

4 iulie. N-am dormit toată noaptea. Mă chinuie o bănuială îngrozitoare: că el mi-a scris, dar mama a ascuns scrisorile. Am tremurat de furie până în zori. M-am văzut repezindu-mă la mama şi smulgându-i scrisorile. Dumnezeule din ceruri, ori redă-mi liniştea, ori trimite-mi moartea!

Seara. De ce este interzis unei fete evreice să intre în sinagogă pentru a se ruga în genunchi lui Dumnezeu? Avem în casă *Psalmii* în poloneză. Îi citesc şi-i recitesc. Am văzut-o cândva pe bunica plângând aplecată asupra cărţii ei de rugăciuni şi am râs de ea. Acum lacrimile mele picură pe paginile sfinte. Părinte ceresc, te implor, ajută-mă să-mi recapăt credinţa! Vreau să mor, dar nu înaintea mamei. I-am pricinuit şi-aşa destule necazuri.

Noaptea. Dumnezeu a creat totul: cerul şi pământul şi stelele. Totul se petrece potrivit voinţei sale.

Nu e aceasta suprema mângâiere? Dacă Dumnezeu vrea să suferim, trebuie să îndurăm totul bucuroşi. (Să nu uit asta niciodată!)

5 iulie. Ne-a sosit o invitaţie la nuntă scrisă în ebraică şi germană. Şifre mi-a adus-o mie. Pe cine aveau ei de invitat acolo, în Elveţia?! Sunt convinsă că Eidl le-a tipărit numai pentru a le trimite la Varşovia şi a-mi face mie sânge rău. Procedeu stupid şi respingător. Ei se află la Berna şi sunt sigură că el este nefericit, dar nu atât de nefericit ca mine.

6 iulie. Diavolii bântuie prin creierul meu. Mă lupt din răsputeri să n-o urăsc pe biata mea mamă. O iubesc, dar nu o pot suporta. Doamne, te rog, nu-mi lua şi ultima mea iubire. Unchiul Abram nu mai vrea să ştie de mine. Am impresia că toţi se bucură de nenorocirea mea. Nu, nu poate fi adevărat. Mi se fac atâtea veşminte şi alte lucruri, că mă apucă sila. Plăpumile şi pernele sunt mari şi grele. Au adus în casă lenjerese care-mi cos cămăşi şi chiloţi cu multe, multe dantele. Totul e demodat, fără gust. Mi se pregăteşte şi o blană. Mă bucur că Klonia se află la Miedzeszyn. Mi-e ruşine de ea mai mult decât de ceilalţi. Mi s-a luat măsură şi pentru perucă. Am aruncat o privire în oglindă şi nu m-am recunoscut. În ciuda mâhnirii mele, mi-a venit să râd. Am să port peruca şi toate celelalte ca pe o cruce.

În zori. Am dormit şase ore la rând. Am visat că mă aflu în cimitirul de pe strada Gensza. Era acolo o scândură înclinată pe care alunecau copii morţi. O fetiţă

avea părul blond, legat cu o panglică, şi o cicatrice pe frunte. O am şi acum în faţa ochilor.Dacă totul vine de la Dumnezeu, cum susţine Oizer-Heşl, atunci care-i tâlcul unor asemenea vise?

Cununia va avea loc vineri, nu într-o sală din oraş, ci în casa bunicului. Se tipăresc şi invitaţii. Vina e numai a mea. Mi-am pus singură jugul pe umeri. Simt nevoia să mă torturez. Trebuie să sorb din paharul suferinţei până la ultima picătură.

Am primit o scrisoare de la "mirele" meu. Are o scriere dichisită, fiecare literă târâie după ea o codiţă. E în trei limbi: idiş, poloneză şi rusă. O fi copiat-o dintr-una din cărţile cu modele de scrisori pentru toate împrejurările.

8 iulie. Am stat pe o bancă în Grădina Saxonă şi mi-a venit o idee caraghioasă: să-i scriu *lui* în Elveţia. Acum îi cunosc adresa. Ştiam că nu voi expedia scrisoarea. Am intrat totuşi într-un magazin şi am cumpărat o coală de hârtie şi un plic. Am scris în idiş: "Sincere felicitări", apoi am rupt coala şi am aruncat-o. Totul e o prostie, dar nu mi-am putut stăpâni plânsul şi toţi trecătorii s-au uitat intrigaţi la mine.

9 iulie. M-am întâlnit ieri pe stradă cu unchiul Abram. Când m-a zărit, a dat să fugă spre mine, dar s-a oprit. Şi-a scos pălăria şi a trecut mai departe. Nu mi-aş fi închipuit niciodată că va veni o zi când unchiul Abram mă va saluta cu răceală şi va păşi pe lângă mine ca un străin. Dincolo de faptul că nu-l poate suferi pe "mirele"

meu, logodna mea este pentru el un eşec personal. Asta înseamnă că ticălosul de Copl l-a învins. E trist că în familia noastră e atâta zâzanie. Tata e la Otwock şi nu ne dă nici un semn de acolo. După moartea bunicului, aş fi putut obţine orice de la dânsul, chiar şi să mă trimită în Elveţia. Ăsta este adevărul. Dar eram epuizată atât sufleteşte, cât şi trupeşte. Mă cuprinsese o indiferenţă ucigaşă. Mi se părea că din vina mea s-a stins bunicul şi voiam să mă pedepsesc singură. Acum e prea târziu. Mă arunc de bună voie în prăpastie. Nici eu nu mă pot înţelege. E un fel de sinucidere.

Seara. Mi-e foarte greu să mi-l imaginez alături de Eidl. N-ar fi mare lucru, dar mintea mea nu este capabilă de aşa ceva. Sunt sigură că el se gândeşte la mine zi şi noapte. Nu poate fi altcum. Un fel de atracţie electrică ne ţine legaţi. Pentru Eidl, slavă Domnului, nu am un sentiment de ură. (În clipa asta m-a străbătut un fior de ură împotriva ei - zace în ea atâta făţărnicie! Fereşte-mă, Doamne de aşa ceva!) De un lucru mi-e frică: să nu-mi ies din minţi. Se zbate în mine o teamă copilărească, pe care nu sunt în stare să o descriu. Am oroare de murdărie şi mă spăl întruna. La fiecare jumătate de oră mi se pare că trebuie să mă duc la baie. E deprimant. Stefa mi-a adus o carte de Forel[1]. Am mai citit din el, dar, de data asta, mi-a făcut silă. Totul se cere profanat pe lumea asta. Suntem cu toţii animale.

[1] Auguste Forel, psihiatru şi naturalist elveţian (1848-1931).

Ce zi e astăzi? I-am scris trei scrisori şi pe toate le-am ars. Ieri, Roize-Frumetl a invitat toată familia la ea, dar mama nu s-a dus. Sunt vinovată de toate. Întâi m-am logodit eu şi pe urmă s-a căsătorit dânsul. Eu am trădat prima, deşi firea mea nu acceptă trădarea. Toţi vorbesc despre mine. Se spune chiar că am fost pomenită în presa evreiască. Un singur lucru vreau: să nu gândesc. Dar bietul meu cap nu se astâmpără nici măcar un minut. Îmi vine să mă arunc pe fereastră ori de câte ori ajung în dreptul ei. I-aş mulţumi lui Dumnezeu dacă aş muri. Ce bine ar fi fost dacă m-ar fi împuşcat la graniţă! El ar fi avut despre mine o părere mai bună.

Mai târziu. Trebuie să fac ceva şi nu ştiu ce. Invidiez călugăriţele pe care le întâlnesc în stradă. Ele şi-au dobândit liniştea. Dacă n-ar fi mama, aş intra în rândurile lor. Ce importanţă are felul în care ne rugăm lui Dumnezeu? Presimt că nu o să mă căsătoresc cu Fişele. Ceva trebuie să se întâmple. Sau mor, sau fug de aici în ultima clipă. Apropo, mama "mirelui" mi-a dăruit un şirag de perle. De la mama am primit jumătate din bijuteriile ei. Mă gândesc uneori să vând totul şi să plec în America. Unii nu s-au dat îndărăt de la o asemenea treabă. Dar cu ce scop aş face-o? Toate speranţele mele s-au irosit.

O dimineaţă. Nu mai ştiu ce dată e astăzi. Ştiu însă că peste două săptămâni mă vor împinge sub baldachinul de cununie. Mi s-a şi adus rochia de mireasă. Am probat-o şi am rămas uluită când m-am văzut în

oglindă: arătam bine, eram frumoasă. Croitoresele erau încântate şi spuneau că îmi vine minunat. E o rochie bogată, cu o trenă lungă. O clipă, mi-am simţit inima uşurată. Mi-am zis că primejdia nu-i chiar atât de mare. Sunt tânără, frumoasă şi avută. Am simţit invidie în jurul meu - şi asta mi-a creat o anumită bună-dispoziţie.

Luni. Sâmbăta asta, "mirele" meu va fi chemat la citirea *Torei* în sinagogă[1]. Mama i-a telefonat tatei la Otwock şi l-a făcut cu ou şi cu oţet. Mi-a displăcut. Tata a promis că va veni. Vineri va fi cununia, iar sâmbătă seara va avea loc recepţia. Mama are grijă de toate. Ziua şi noaptea se ocupă de mâncărurile şi dulciurile ce vor fi servite. Se înfurie, biata de ea, pentru orice fleac. Cum s-o ajut, când toate pregătirile astea mă scârbesc? În timp ce eu sufăr atât de mult, *el* se găseşte într-o pensiune din Alpi împreună cu Eidl. Aflu prin Şifre ceea ce se ştie în familie. *Ea* se bucură de tot ce n-am îndrăznit eu să sper. Sunt sigură că nici măcar nu-l iubeşte. Ce plăcere diabolică i-o fi făcând nenorocirea mea!

La miezul nopţii. Ce uşor ar fi să-mi pun capăt zilelor! Am găsit un şnur negru şi i-am făcut un laţ. În perete văd un cârlig liber. Nici scăunelul nu-mi lipseşte. E tot ce-mi trebuie pentru a scăpa de toate suferinţele. Totuşi, ceva mă reţine: mila de mama. Ştiu de altminteri că e un păcat să-ţi iei viaţa. Dumnezeu nu vrea să fugim de încercările la care ne supune. În adâncul sufletului meu mai stăruie nădejdea că nu-i totul pierdut.

[1] Ritual care precede oficierea cununiei.

Duminică. Dragul meu jurnal, bunul meu prieten, de aproape trei săptămâni n-am mai făcut nici o însemnare în paginile tale. Cea care ţi se destăinuie acum nu mai este Hadasa pe care o ştiai. Stau la masa de scris cu o perucă pe cap şi propriul meu chip îmi este la fel de străin ca şi sufletul meu. Am trecut prin toate: baia rituală, cununia, dansul miresei şi toate celelalte. Nu-ţi voi mai încredinţa tainele mele. Tu eşti curat, iar eu necurată. Tu eşti sincer, iar eu o prefăcută. Abia îndrăznesc să-ţi ating filele. Vreau să te ascund, împreună cu alte lucruri care-mi sunt scumpe. Chiar şi numele îmi e schimbat. Mă cheamă acum Hadasa Kutner. Numele acesta e la fel de absurd ca tot ce se întâmplă cu mine. Adio, iartă-mă!

3

Roize-Frumetl către Eidl

"Mult iubitei şi scumpei mele fiice Eidl Banet,

Află mai întâi că, slavă Celui-de-Sus, stau bine cu sănătatea. Dea Domnul să aud la fel despre tine, acum şi de-a pururi! În al doilea rând, vreau să vă felicit încă o dată din adâncul inimii şi să vă urez ani îndelungaţi, plini de bucurii şi de împliniri. Căsătoria voastră să fie binecuvântată cu pace şi bunăstare şi anii să vă fie încununaţi de cinstirea tuturor, amin! Căci pe cine nu ou

pe lumea asta în afară de tine, fiica mea? Mi-aş fi dorit desigur fericirea de a-mi conduce singurul copil sub baldachinul de cununie, dar pesemne că Atotputernicul nu m-a socotit demnă de această favoare. Când am primit telegrama ta, am vărsat multe lacrimi de bucurie şi recunoştinţă. Mă doare mult că tatăl tău, odihnească-se în pace, n-a apucat aceste clipe. Fie ca să stăruie în ceruri pentru binele tău, al nostru al tuturor. Nu mă îndoiesc că sufletul lui sfânt a plutit în sinagoga unde v-aţi cununat şi că l-a rugat pe Dumnezeu să-ţi hărăzească o viaţă senină, încărcată de reuşite şi ferită de orice necazuri, împreună cu soţul tău, care să te iubească şi să te ocrotească precum meriţi. Căci într-adevăr el s-a ales cu un diamant, cu o comoară fără seamăn pe lume - deşteaptă şi frumoasă şi învăţată, dăruită cu toate însuşirile. Sper la Dumnezeu că veţi fi o pereche exemplară, fără îndoială că aşa e sortit acolo sus, pentru că totul e menit încă înainte de a ne naşte. Trebuie să-ţi spun că, atunci când l-am văzut pe Oizer-Heşl pentru întâia oară, la Niunie, am simţit, cu un zvâcnet de inimă, că este ursitul tău, iar acum îl socot propriul meu fiu şi aş vrea din suflet să mă întâlnesc cu mama şi cu bunica lui, rabiniţa, şi cu bunicul lui, rabinul din Tereşpolul-Mic. Laudă şi slavă lui Dumnezeu, te-ai căsătorit cu un tânăr dintr-o familie de seamă, pe măsura obârşiei tale distinse. Greşelile lui tinereşti sunt de mult uitate. Totul e bine când se termină cu bine.

Vreau să-ţi mai spun că vestea fericită primită de la tine i-a bucurat pe toţi şi că toată lumea a venit să mă

felicite, chiar şi Dahe, deşi cu jumătate de gură. Cele două mii de ruble se şi află în bancă, pe numele tău. În ce priveşte cele zece ruble pe săptămână, s-a iscat o întreagă discuţie. N-ar fi fost nimic, dacă nu s-ar fi amestecat pungaşul de Copl, căruia Leea i-a cântat în strună. Ştii, fata mea, ce se vorbeşte despre ei. Acum mi-am dat seama că-i adevărat, o mână spală pe alta. I-am avertizat că, dacă nu cădem la o înţelegere, am să-i chem în faţa tribunalului rabinic. Nu s-a lămurit până acum nici chestiunea casei pe care mi-a lăsat-o Meşulem, odihnească-se în pace! Vor să tărăgăneze lucrurile le nesfârşit. Dar n-am să tac. Sunt îndopaţi cu aur, nu ştiu nici ei cât de bogaţi sunt. Se spune că derbedeul de Copl i-a furat ca în codru, dar ei se gudură pe lângă dânsul, îi îngăduie să facă tot ce vrea, pentru că sunt nişte capete seci şi habar n-au de afaceri. Mi-am dat seama de asta îndată după căsătoria mea cu tatăl tău vitreg şi l-am sfătuit să pună lucrurile la punct. Acum e prea târziu. Deocamdată, m-au scos din casă şi mi-au dat două cămăruţe pe strada Twarda. În locuinţa lui Meşulem s-a mutat Ioiel, ca fiind cel mai mare dintre fii. M-aş fi putut împotrivi, dar n-am vrut să ajung la certuri cu ei, fiindcă sunt, Dumnezeu să-mi ierte vorba urâtă, nişte ţoape.

Iubita mea, în timp ce-ţi scriu, mi se pare că stai lângă mine şi discutăm de la inimă la inimă. Am avut aici o nuntă gălăgioasă, a Hadasei cu acel Fişele. Cununia a avut loc într-o vineri, iar recepţia sâmbătă seara. Tare n-am avut chef să mă duc, îţi dai seama, dar nu se putea,

lumea şi-ar fi închipuit cine ştie ce. A trebuit să-i fac şi un cadou, o cutie pentru bijuterii, care zăcea la mine încă de la Brod. Au stârnit un tămbălău asurzitor, cu surle şi tobe, în jurul nunţii, pentru a-i face pe oameni să uite că, nu de mult, mireasa s-a acoperit pe sine şi şi-a acoperit familia de ruşine. Sunt sigură că n-a sărit în sus de fericire când a aflat de căsătoria voastră. Toată Varşovia a vuit. S-a scris şi în gazetele evreieşti. Mirele e dintr-o casă bogată, dar nu-i nimic de capul lui. E de înţeles că nu o poate impresiona cu nimic pe Hadasa, după ce ea a avut de-a face cu Oizer-Heşl. Se spune că îşi plânge întruna soarta ei amară şi că a fost nevoie să fie păzită pentru a nu fugi de la bărbatul ei. De toate a avut grijă nelegiuitul de Copl, care vrea să jecmănească şi familia lui Fişele. Ce spurcăciune de om! Nimeni nu îndrăzneşte să sufle o vorbă împotriva lui, în afară de Abram, care nu a fost la nuntă. Îţi închipui ce impresie jalnică a făcut asta. L-am întâlnit pe stradă, dar s-a făcut că nu mă vede. Toată lumea e pornită împotriva lui. Se arată pretutindeni cu amantele lui - un adevărat scandal.

Cununia a avut loc în salonul răposatului tău tată vitreg. Mireasa a postit. Vorba ceea: morţii arată după cât mănâncă. N-ar fi fost urâtă, dar faţa îi era ca de cretă. Doamnele de onoare de fapt o târau, nu o conduceau, iar fetele care se aflau acolo plângeau jalnic. Era mai mult o înmormântare decât o nuntă. Marşul nupţial sună aici altfel decât la noi. Evreii polonezi au cu totul alte obiceiuri. Prin locurile noastre, nuntaşii ies în calea

miresei dansând şi oferindu-i o pâine de sărbătoare. Aici nu se ştie de aşa ceva. Nu au servit pandişpan şi rachiu pentru că se făcuse târziu şi femeile trebuiau să aprindă la timp lumânările în întâmpinarea sâmbetei. Cununia a fost oficiată de un trimis al rabinului, cu joben pe cap. Era vorba că va participa şi rabinul din Bialodrewna, dar n-a venit. A fost ca o palmă dată familiei.

Vineri seara au rămas împreună numai membrii familiei. Eu m-am dus acasă la mine pentru că ţin să respect sosirea sâmbetei şi ar fi fost pentru mine un chin să fiu de faţă. Sâmbătă seara a trebuit să mă duc. A fost o înghesuială că nu aveai unde arunca un ac şi o căldură că te treceau toate năduşelile. Chelnerii alergau înnebuniţi. Unii invitaţi au primit porţii duble, alţii nimic. Mâncarea lăsa de dorit. Peştele nu era proaspăt, iar supa era o apă chioară. Măscăriciul spunea vrute şi nevrute în mai multe limbi. A făcut şi o aluzie fină la purtarea miresei, iar lumea îşi râdea în pumni. Rudele s-au înfuriat şi au cerut să fie dat afară, dar el a mai turnat vorbe în doi peri. Dahei îi ardeau obrajii, că ne-a apucat mila de ea. S-au adus multe daruri, dar mai toate de prost gust. Ar fi trebuit să le vezi pe Regina Ester şi pe Salcia: şi-au atârnat atâtea tinichele, că abia se mai zăreau sub ele. Două paiaţe - să mă ierte Dumnezeu că vorbesc aşa. Ioiel şi Notele, amândoi pântecoşi, au jucat un cazacioc. Păreau o pereche de elefanţi. Hasizii strigau că bărbaţii care dansează cu femei încalcă legea noastră, dar cine să-i asculte în îngrămădeala aceea? Slugoiul de Copl a venit

la nuntă fără nevastă-sa şi se pare că a dansat cu Leea un vals, dar nu i-am văzut cu ochii mei. Bărbatul ei, Moise-Gabriel, care-i foarte cucernic, a plecat devreme, neputând suporta asemenea apucături. Şi bunicul mirelui a protestat în gura mare. N-am văzut niciodată o harababură ca asta. Muzicanţii au cântat marşuri militare. Hane, soţia lui Piniele, a pierdut în mulţime o broşă sau i-o fi furat-o cineva. Când şi-a dat seama, a leşinat. Îţi spun deschis, fată dragă: decât aşa o nuntă, mai bine o cununie discretă, ca a ta. Şi i-a costat o avere!

Scumpa mea Eidele, ţin să-ţi amintesc că eşti evreică şi că trebuie să-ţi cinsteşti înaintaşii. În chestiunile lumeşti, nu-ţi pot da sfaturi, dar să nu uiţi de igiena impusă femeilor evreice. Stă scris că din trei pricini se pot stinge ele de tinere şi că una dintre aceste pricini este tocmai neîmplinirea normelor privitoare la îmbăieri. Copiii care se nasc în asemenea familii sunt socotiţi bastarzi. Nu te supăra că-ţi vorbesc despre nişte lucruri pe care lumea de azi nu le priveşte cu seriozitate. Îţi trimit cartea *Izvorul curat*, în care sunt trecute toate aceste reguli şi te rog din suflet să le respecţi. Nu e uşor într-o ţară ca Elveţia, dar, dacă vei căuta cu stăruinţă, vei găsi acolo o baie rituală şi un rabin care să-ţi dea toate lămuririle. Evrei pentru care legea e sfântă se găsesc pretutindeni.

Scrie-mi, draga mea, dacă ţi-ai făcut rost de o locuinţă şi cum o duceţi. Vreau să-ţi trimit veselă şi un dar pentru iubitul tău soţ, dar mai întâi trebuie să aveţi un

acoperiş deasupra capului. Fă-mă să înţeleg ce e cu studiile voastre. Se cuvine să vă orânduiţi de pe acum tot restul vieţii. Cu ajutorul lui Dumnezeu veţi avea câţiva copilaşi şi grija de ei va sta mai presus de orice. Scrie-mi când şi câţi bani să-ţi trimit. Sper că bărbatul tău îşi dă seama ce comoară de soţie are şi că se poartă cu tine aşa cum meriţi. Mă gândesc la tine ziua şi noaptea. Salutări din toată inima soţului tău şi ginerelui meu. Trimite-mi imediat o scrisoare lungă, pentru că, de când ai plecat, scrisorile tale sunt singura mea mângâiere.

Atât pentru astăzi din partea mamei tale care doreşte să primească mereu de la tine veşti bune.

Roize-Frumetl Moskat."

CAPITOLUL XVII

1

Au trecut doi ani de la nunta Hadasei. Venise vara şi, ca întotdeauna, întregul clan Moskat a părăsit Varşovia. Ioiel, Notele şi Piniele s-au instalat în vila lui reb Meşulem de la Otwock. Tot acolo s-au dus Hama şi fiica ei mai mare, Beile-Ite. Văduva Perl, sora cea mai vârstinică, avea propria ei vilă, la Falenitz. (Ea şi copii ei nu agreau societatea celorlalţi membri ai familiei. Pe Ioiel şi pe Notele îi socoteau nişte neciopliţi. Abram şi Niunie le păreau prea moderni. De aceea, fiii şi ginerii Perlei îl frecventau pe rabinul din Gur, nu pe cel din Bialodrewna, iar vara voiau să-şi petreacă sfârşitul de săptămână departe de ceilalţi.) Niunie şi Leea închiriau împreună o vilă la Swider. Fişele cumpărase înainte de nuntă o casă cu treizeci de acri de pădure la Usefow. Cu un an mai înainte, Roize-Frumetl a fost şi ea la vila lui reb Meşulem, dar s-a ales numai cu ponoase. Regina Ester şi Salcia o luau mereu peste picior, îşi râdeau de felul ei de a se ruga, de a pipăi găinile cu degetele ei osoase, de a-şi pune peruca de mătase, de a rosti binecuvântarea la ieşirea din toaletă. Roize-Frumetl şi-a făcut atâta sânge rău, că a slăbit cu cinci pfunzi. În vara asta, însă, nu a mai depins de familia Moskat. Îşi găsise un nou soţ, pe reb Volf Hendels, un evreu bogat şi învăţat, care îşi avea vila lui la Swider. Scrisorile pe care le trimitea acum fiicei

sale Eidl în Elveţia erau semnate "Roize-Frumetl Hendels", ultima literă având o coadă până la marginea hârtiei.

Prima care a plecat a fost Regina Ester, soţia lui Ioiel. Îndată după Pesah a început a se plânge că tenia cuibărită în măruntaiele ei îi suge toată vlaga, că aerul Varşoviei e atât de îmbâcsit că-l poţi tăia cu un cuţit, că rochiile pe care şi le-a cusut în iarnă cad acum de pe dânsa, atât de tare a slăbit. Spunea că şi fiicele ei Mine, Neşe şi Gutşe şi fiul ei Manes au ajuns numai piele şi oase. Ioiel se încrunta, nemulţumit. Pe de-o parte, nu putea rămâne singur în Varşovia, pe de alta nu putea suporta aerul tare şi peisajul păduros, dar mai ales să fie mereu înconjurat de un cârd de femei gălăgioase. Când e cald, spunea el, asuzi oriunde. Şi-apoi, din pricina vânturilor care bat noaptea şi se strecoară prin obloanele vilelor, poţi răci foarte uşor. Dar Regina Ester îşi impunea voinţa. Cu puţin timp înainte de Şavuot, în curtea lui Ioiel îşi făceau apariţia două harabale, pe care le încărcau cu aşternuturi, îmbrăcăminte, oale, veselă, alimente. Vizitiii îi rugau pe ai casei să nu îngrămădească atâtea bagaje, deoarece caii sunt slabi şi se pot ivi necazuri pe drum. Dar Regina Ester de-abia mai adăuga ceva: o cratiţă, o lădiţă, un sac de cartofi vechi, care începuseră a da rădăcini. De fiecare dată, samovarul se afla în vârful piramidei, legat cu o frânghie, ca să nu cadă. Câinele chior al portarului lătra întruna. Copiii smulgeau fire din cozile cailor. La ferestrele caselor din jur se iveau

capetele cu peruci ale unor femei sărace, care aruncau priviri furioase: "Se duc să pască ierburile grase din staţiuni. Înnebunesc de atâta bine..."

Salcia insista ca Notele să plece cât mai repede din cauza diabetului de care suferea. Ziua în care au părăsit Varşovia era înnăbuşitor de fierbinte, dar şi-a silit bărbatul să-şi îmbrace o flanea groasă şi să-şi încheie toţi nasturii caftanului. Regina Ester îi reproşa Salciei că, de fapt, se gândeşte mai mult la plăcerea ei decât la sănătatea lui Notele, pentru că, din pricina bolii, el nu avea voie să pună în gură mare lucru, iar aerul proaspăt din Otwock de-abia îi stârnea poftă de mâncare.

Pentru Piniele vilegiatura era importantă mai ales pentru că avea patru fete - şi nici una încă măritată. Femeile spuneau că e mai uşor să descoperi candidaţi la însurătoare în staţiuni decât în Varşovia, unde fetele stau închise în casă şi nimeni nu le vede. Din acelaşi motiv s-a grăbit şi Hama să ajungă la Otwock: Beile-Ite era o fată coaptă; sora ei Stefa avea o legătură cu un student, dar nu mai mult. Şi-apoi, de ce să fi rămas Hama la Varşovia? Oricum, Abram făcea vizite rare pe acasă. Era zi şi noapte împreună cu femeia aceea, Ida Prager, deşi se zvonea că s-a săturat de ea şi că e în căutare de alte cuceriri. Totuşi, Abram îşi petrecea sâmbetele la Otwock, ca şi ceilalţi capi de familie; uneori se întâmpla să aducă şi daruri.

Dahe pleca la Swider la recomandarea doctorului Mintz şi pentru că acasă certurile cu Niunie se ţineau lanţ. Pentru ea medicamentul cel mai bun era să se întindă

într-un hamac prins de doi brazi, să-şi aşeze o perniţă sub cap şi ochelarii pe nas şi să se uite într-un ziar evreiesc. Citea totul: ştirile, articolele, romanul-foileton, reclamele. Afla de toate: ce spun miniştrii de la Petersburg şi cum trăiesc Rothschilzii de la Viena, Paris şi Londra; cine a murit la Varşovia şi cine s-a căsătorit; cum o duc evreii în Yemen, India sau Etiopia şi în ce constă gustarea de dimineaţă a lui Nikolai Nikolaievici, unchiul ţarului. Comentatorii vorbeau de un război care stă să înceapă în Balcani. Purişkievici şi alţi antisemiţi puneau la cale prigoane împotriva evreilor. Sioniştii s-au adunat în Elveţia pentru a cere ca evreii să-şi facă neapărat un stat al lor. Pentru Dahe năzuinţa asta era o iluzie. Turcul nu va renunţa de bună voie la Palestina. O atrăgeau şi ciocnirile de păreri; bunăoară, dacă evreii sunt un popor. Dahe era de părerea celor care credeau că sunt. "Cum să nu fie? Ce prostie!"

Rivkele, slujnica (Şifre se ocupa acum de gospodăria Hadasei), îi aducea un pahar de cacao, o prăjitură, compot de mere. Dahe se spăla pe mâini cu apa dintr-o sticlă pe care şi-o adusese cu ea, rostea o binecuvântare şi-şi lua cu plăcere gustarea. Lăsa apoi gazeta să cadă pe iarbă şi se întindea la loc, cu voluptate, în hamac. Acum o dureau mai puţin picioarele şi spatele, iar ficatul îi dădea mai puţin de furcă. Un singur lucru o indispunea aici pe Dahe: prezenţa Leei în imediata ei apropiere. Bărbatul Leei, Moise-Gabriel, se afla, împreună cu băiatul lor Arele, la Bialodrewna. Era un

secret cunoscut de toată lumea că sunt ca şi despărţiţi. Gurile rele preziceau că, de îndată ce Leea va divorţa de Moise-Gabriel, va divorţa şi Copl de Başele, pentru a se căsători cu Leea. Dahei îi trecea un fior prin spinare ori de câte ori auzea istoria asta. Atâta îi mai trebuia - să devină cumnata lui Copl! Nu se putea obişnui cu vocea stridentă a Leei, care răsuna în întreaga vilă, cu gramofonul la care punea toată ziua plăci cu melodii din vodeviluri şi nici cu mânecile scurte ale bluzelor Leei ori cu rochiile ei moderne din care îi ieşeau picioarele fără ciorapi, ca la o femeie de mahala. Că fetele preferă prosteşte o asemenea îmbrăcăminte, mă rog, asta ar mai fi de înţeles. Dar Leea ce mai vrea? "La urma urmei, cu cât e mai tânără decât mine?"

Dahe închidea apoi pleoapele, fără însă a aţipi. Îşi aminti că nu a ţinut niciodată la socrul ei, că îl socotea un ins plin de sine, un tiran. Acum, însă, când nu mai era pe lumea asta, parcă îi simţea lipsa. Moştenirea nu fusese încă împărţită. Stăteau cu toţii smirnă în faţa escrocului de Copl. Leea nu mai ştia ce e ruşinea. Regina Ester şi Salcia, cumnatele ei, făceau pe grozavele, se umflau în pene ca nişte curcani. Abram o luase cu totul razna. Chiar şi bărbatul ei, Niunie, nu se mai purta cu ea ca pe vremea când îi trăia tatăl. Dar propriul ei copil, Hadasa? Îi ajungeau Dahei la ureche tot felul de bârfe, dar nu voia să se gândească la ele. "Sunt o fiinţă suferindă, îşi spunea ea, fiecare zi de care am parte e un dar al cerului". Ce rost

avea să-şi mănânce singură sufletul? Niunie de-abia aşteaptă s-o vadă închizând ochii pentru totdeauna.

Din când în când se auzeau fluierături de locomotivă. Păsărelele ciripeau. Îi era totuşi plăcut să se legene aici, în hamac, între doi brazi. Doctorii vorbeau de o operaţie, dar Dahe nu voia să audă de aşa ceva. Dorinţa ei cea mai fierbinte era ca Hadasa să-l dea uitării pe Oizer-Heşl, să-şi scoată din cap prostiile din adolescenţă, să fie o soţie credincioasă, aşa cum este ea, Dahe, şi cum au fost bunicile şi străbunicile ei, până în străfundul timpurilor.

2

Hadasa către Oizer-Heşl

"Dragă Oizer-Heşl,

Am aflat astăzi întâmplător adresa ta. Cunoşti desigur totul în ce mă priveşte. De fapt, nu ştiu de ce îţi trimit scrisoarea aceasta. E o naivitate din partea mea şi, sinceră să fiu, nu mă aştept la un răspuns. Tu ai acum o soţie, iar eu un soţ. Aud că te-ai stabilit acolo şi mă bucur că măcar unul dintre noi şi-a atins ţinta. Vreau să sper că nu m-ai uitat cu totul. Ca filozof, ştii doar că trecutul nu poate fi şters. Ţin încă minte multe dintre spusele tale despre Dumnezeu şi legile eterne, ca şi despre

predestinarea a tot ce se întâmplă. Găsesc astfel o mângâiere în cursul tristelor mele zile şi nopţi.

Îmi închipui uimirea ta când ai aflat de la Eidl că m-am căsătorit. Ai avut încă o dovadă privitoare la firea uşuratică a femeilor. Am simţit tot timpul dispreţul tău şi asta m-a durut mai mult decât orice. Am zăcut bolnavă săptămâni la rând. Speram că moartea va pune capăt zbuciumului meu. O vreme am nutrit iluzia că îmi vei scrie. Dar tu ai tăcut şi muţenia ta m-a dus la disperare. Adaug că nu părinţii mei sunt vinovaţi de ceea ce mi s-a întâmplat. Vina e în întregime a mea. Când am văzut că drumul spre fericire îmi este închis, am ales calea inversă. Am ştiut încă din copilărie că în ultima clipă o să mă dau învinsă.

Ce faci? Cum o duci? Studiezi la universitate? Este Elveţia chiar atât de frumoasă cum mi-ai zugrăvit-o cândva? Ori de câte ori îmi amintesc de expediţia noastră, totul îmi apare ca un vis tulbure. La înapoierea mea am trecut printr-un supliciu. Nu mi-am închipuit niciodată, atunci când mă plimbam pe străzile Pawia şi Dluga, că voi fi şi eu închisă într-o zi în spatele gratiilor de acolo. Acum, cel puţin, ştiu ce calvar este acesta.

La noi, totul e ca mai înainte. Mama e aproape tot timpul bolnavă şi în proastă dispoziţie. Tata îi ţine foarte des companie unchiului Abram. Cândva, nu-şi vorbeau, dar acum s-au împăcat. Actuala mea locuinţă e pe strada Gnojna[1], un nume foarte potrivit pentru situaţia mea.

[1] În poloneză: gnoj=gunoi.

Vara, plec la Usefow. Acolo pot măcar fi singură cu gândurile mele.

Pentru eventualitatea că vei dori să-mi răspunzi, îţi dau adresa mea din Usefow. Sperând că ai o căsătorie fericită, îi adresez salutări şi soţiei tale.

Hadasa

P.S. Klonia s-a măritat."

Oizer-Heşl către Hadasa

"Dragă Hadasa,

Nu-ţi poţi închipui cât de mult m-a bucurat scrisoarea ta. Am citit-o de nenumărate ori. M-am trezit în toiul nopţii, am scos scrisoarea ta de sub pernă şi am recitit-o la lumina lunii. Încă nu-mi vine să cred că mi-ai scris. Totuşi, e scrisul tău. Vreau să-ţi spun că, deşi am făcut amândoi o mare prostie, iubirea mea pentru tine nu a încetat nici o clipă. Gândul meu e la tine ziua şi noaptea. Mi-am spus adesea că trebuie să te şterg din amintirea mea, că totul e fără speranţă. Dar mi-a fost peste putinţă. Simţeam pe undeva că nu m-ai uitat cu totul şi că, odată şi odată, îmi vei da un semn. Când am citit scrisoarea ta, mi-am zis: acum pot să mor.

Vreau să-ţi spun că ţi-am scris - şi nu o dată, ci de mai multe ori. Le-am scris şi doamnei Gina şi unchiului tău Abram. Din păcate, îmi pierdusem carnetul de însemnări şi adresele erau incomplete. Cele mai multe scrisori mi-au fost înapoiate. Când a sosit la Berna, Eidl mi-a istorisit despre logodna ta, fără a-mi spune că ai fost arestată şi bolnavă. E îngrozitor. Am uneori impresia că nişte forţe tainice s-au coalizat împotriva mea. Încă din copilărie mi-a mers totul de-a-ndoaselea. Cea mai grea lovitură pe care am primit-o a fost despărţirea brutală de tine. Dacă aş fi ştiut că am cea mai mică şansă, m-aş fi întors imediat. Dar catastrofa de la graniţă şi contactul cu o nouă ţară m-au buimăcit în primele săptămâni. Nu m-am putut bucura de măreţia munţilor şi de toate frumuseţile din jurul meu. Eram încredinţat că mă urăşti şi că nu-mi vei răspunde. Ştirea că te vei căsători a fost pentru mine o confirmare. Am vrut, ca şi tine, să înăbuş în mine orice speranţă. Scrisoarea ta a reînviat totul dintr-o dată. Singura mea năzuinţă este acum să fiu din nou lângă tine. Nu voi avea odihnă până nu se va întâmpla asta. N-am iubit pe nimeni niciodată, în afară de tine. Ăsta-i adevărul adevărat.

Sper că-mi vei răspunde de îndată. Ştiu câte obstacole, materiale şi morale, ne stau în cale, dar nu poate fi altfel. Scrie-mi despre toate. Particip la cursurile facultăţii de filozofie, dar numai ca audient. Şi aici e necesar un bacalaureat pentru a fi înmatriculat ca student. Ceea ce se predă la universitate e mult prea puţin faţă de

ideile care bântuie mintea omului modern. Viaţa mea particulară este o absurditate de la început până la sfârşit. Nu învinuiesc pe nimeni. Gândul că tu ai un soţ mi se pare cel puţin straniu. Şi totuşi e un fapt.

Elveţia este minunat de frumoasă, dar totul îmi este străin: oamenii, peisajele, moravurile. Eu însumi îmi apar uneori ca un străin. Împreună cu tine totul ar fi altfel aici. Varşovia mi se pare nespus de îndepărtată, ca şi cum ar fi fost lovită de o vrajă.

Oizer-Heşl

P.S. Îţi dau altă adresă. Înţelegi de ce."

3

Eidl către mama ei

"Scumpă mamă,

De ce, oare, îţi scriu această scrisoare? Poate pentru că inima mea e plină de atâta durere, că nu o mai pot păstra în mine. M-ai întrebat de multe ori cum o duc, dacă Oizer-Heşl se zbate să-şi facă un rost şi cum se poartă cu mine. De fiecare dată, am încercat să înfrumuseţez lucrurile, pentru că nu am vrut să te necăjesc. Acum, însă, nu-ţi mai pot ascunde adevărul. Iubita mea mamă, află că fiica ta s-a înşelat cumplit. Nu ştiu dacă am avut o lună bună în cei doi ani de când sunt

căsătorită. În primele zile am fost foarte fericită. Îmi spuneam că s-a terminat cu singurătatea mea, Dar mi-am dat curând seama că nenorocul mă urmăreşte mereu şi peste tot. Sunt fiica tatălui meu, m-am născut ca să sufăr şi probabil că voi avea ca şi el un sfârşit timpuriu.

Am să-ţi destăinuiesc acum totul. N-am să-ţi tăinuiesc nimic. Ar fi trebuit s-o fac de la început şi poate că n-aş fi îndurat atâtea în aceşti doi ani. Oizer-Heşl nu e lipsit de calităţi. Poate fi foarte plăcut în societate, mai ales printre cei care nu au făcut nimic pentru dânsul şi cărora nu le este îndatorat în nici un fel. Este în felul lui un idealist. Visează tot timpul cum poate fi vindecată lumea de rele. Când îl vezi, e cu o carte de filozofie în mână. Asta, însă, nu-l împiedică să fie rece şi crud. Aş putea umple o carte întreagă descriindu-ţi purtarea lui necugetată. Ca să ţi-o spun pe scurt: eram hotărâtă să fac tot posibilul ca el să studieze şi să capete o profesie. Aş fi cheltuit pentru asta toţi banii pe care i-am primit. I-am cerut un singur lucru: să înveţe temeinic şi să se comporte ca un om normal. Dar m-am ales cu mari dezamăgiri. Am vrut să închiriez o locuinţă şi s-o aranjez, ca să avem un cămin al nostru. Dar el a refuzat categoric, aşa că ne trambalăm tot timpul prin cămăruţe mobilate. M-am gândit că, într-o bună zi, va dori, ca orice om cu scaun la cap, să avem un copil, dar el m-a ameninţat că, dacă voi rămâne însărcinată, îşi va lua tălpăşiţa şi n-o să aflu niciodată unde se găseşte. Puteam să cred asta, pentru că e cu totul lipsit de simţul răspunderii. De două ori mi s-a

întâmplat - vina fiind numai a lui - şi a trebuit să avortez cu riscul vieţii. A doua oară am avut o hemoragie şi am făcut febră mare. Aici nu te poţi adresa unui doctor. Am apelat la o moaşă bătrână. Slavă Domnului, nu mi-a fost încă sortit să mor.

Scumpă mamă, îmi dau seama că nu ar trebui să-ţi scriu asemenea lucruri şi că te îndurerez, dar în faţa cui să-mi revărs amarul? Îndată după nuntă a început să-i fie ruşine cu mine, ca şi cum aş fi fost o leproasă. Mi-a interzis să intru în localul unde se întâlneşte cu prietenii lui ruşi, o bandă de pierde-vară, buni de închis într-o grădină zoologică. Nu eram îndeajuns de frumoasă şi de cultă pentru a apărea în faţa acestor creaturi. Tăgăduia chiar că ar fi însurat şi mă punea deseori într-o situaţie îngrozitoare. Nu a invitat pe nimeni, niciodată, la noi. În loc să studieze, îşi pierde o bună parte din zi dând meditaţii. A devenit un biet dăscălaş - şi asta ca să nu ia de la mine vreun ban. Spune întruna că procedează aşa pentru că are de gând să se despartă de mine şi nu vrea să-mi fie cu nimic dator. Mănâncă la cantina Crucii Roşii alături de cei mai prăpădiţi cerşetori. Când îl apucă furiile, urlă ca un nebun scăpat de la balamuc. E pasionat de cartea unui filozof smintit care ura femeile şi s-a botezat din cauza asta, după care s-a sinucis la vârsta de douăzeci şi trei de ani[1]. Spune că nu vrea un copil de teamă să nu fie o fată. E numai un exemplu al scrântelii lui. Aici lumea se culcă devreme. La nouă dorm cu toţii.

[1] Aluzie la Otto Weininger.

Dar el citeşte în pat până la trei dimineaţa şi-şi face o sumedenie de însemnări, pe care apoi le aruncă. Doarme buştean până la amiază. Din cauza apucăturilor lui am fost de câteva ori nevoiţi să părăsim camera. În această parte a Europei trăiesc oameni civilizaţi, deloc dispuşi să tolereze asemenea maniere primitive. Când nu se duce la cantină, posteşte toată ziua şi i se face foame în toiul nopţii. L-aş fi lăsat de mult, dar, când îi convine, devine tandru şi vorbeşte frumos, să-l pui la rană, nu altceva, şi-mi jură că mă iubeşte. Poate fi sfios ca un învăţăcel de şcoală talmudică şi, totodată, un desfrânat. Când am sosit în Elveţia, era încurcat cu fiica unui haham, o târfuliţă.

Dragă mamă, te miri desigur că fiica ta a putut suporta atâtea mizerii şi umilinţe. Ai putea chiar să-mi spui că îmi merit soarta - şi ai avea dreptate. Am rămas cu el pentru că n-am vrut să distrug totul şi pentru că îmi cunosc firea. Nu fac parte dintre femeile care azi iubesc un bărbat şi mâine altul. Semăn cu acele insecte care iubesc o singură dată în viaţă. N-am vrut să mă întorc la tine după trei luni, zdrobită de eşecul meu. Am scrâşnit din dinţi şi am suferit mai departe. Am sperat că lucrurile se vor îndrepta. Cu timpul, îmi ziceam, o să-şi dea seama că greşeşte. Nu de mult, a început să-mi spună că îl bate gândul să se înapoieze la Varşovia. Am bănuit întotdeauna că nu o poate uita pe Hadasa, deşi îmi jura pe tot ce are mai sfânt că nu se mai gândeşte la dânsa. Sunt acum sigură că-şi scriu. Scrisorile ei îi sosesc la o altă adresă. Când i-am spus că am aflat, era să turbeze de furie

şi a plecat la Zürich. Ar fi murit acolo de foame, dacă n-ar fi căpătat de lucru la comunitate; rabinul a vrut chiar să-i dea postul de secretar. Asta ne-ar fi prins bine pentru că Zürich este un oraş mai mare decât Berna. Ne-ar fi convenit din toate punctele de vedere. Dar a obosit repede şi s-a întors. Acum mă ameninţă că pleacă la Varşovia, indiferent dacă vin sau nu cu el. A depăşit douăzeci de ani şi trebuie să se prezinte la recrutare. Nu încape îndoială că va fi încorporat, pentru că nu are nici o infirmitate. Dar nu vrea să ştie de nimic. Hadasei nu-i pasă de bărbatul ei, asta e mai mult ca sigur. La dânsa vrea să plece Oizer-Heşl. În ultimele săptămâni umblă buimac tot timpul; parcă-i de pe altă lume. E gata să pună totul la bătaie: viaţa lui, a mea, a altora. Am aflat că tatăl lui a murit de nervi într-un nenorocit de sat galiţian. Fiul i-o fi călcând pe urme.

Dragă mamă, iartă-mă că nu te-am felicitat la căsătoria ta cu domnul Hendels. Înţeleg situaţia ta şi nu am ce-ţi reproşa. Cei din familia Moskat sunt o bandă de şnapani. Ce puteai să faci? Sper că acum vei avea o existenţă tihnită.

Încă nu ştiu ce hotărâre să iau. El vrea să plecăm împreună şi-mi promite până şi luna de pe cer. Spune că vrea să mergem la Tereşpolul-Mic, să mă prezinte mamei şi surorii lui, bunicului său, rabinul, unchilor şi mătuşilor. De fapt, a rămas un copil, e plin de gânduri copilăreşti. Mi-am zis că, poate, soacra mea îl va trezi la realitate. Mi-a scris câteva cuvinte foarte simţite. Ştiu totodată că

Hadasa îl aşteaptă şi că, mai devreme sau mai târziu, vom ajunge la o despărţire. S-ar putea să nu-l însoţesc, deşi m-am săturat şi eu de Elveţia şi mi-e dor de tine. Sunt atât de răscolită, că scrisoarea asta o să ţi se pară o îngrămădire de aiureli. Se oglindeşte în ea tot ce se petrece în sufletul meu. Roagă-te pentru mine lui Dumnezeu, iubită mamă, pentru că numai El mă poate ajuta.

Fiica ta nefericită,
Eidl Banet."

CAPITOLUL XVIII

1

În Tereşpolul-Mic se uscau încet-încet noroaiele ivite după Pesah din topirea zăpezilor şi revărsările pârâului din apropiere. În livezile care înconjurau orăşelul, crengile copacilor erau pline de cireşe, mere şi pere mici, verzi. În tufişuri se coceau afinele şi zmeura. Ca în fiecare primăvară, făina se scumpise. Se găseau însă din belşug păsări şi ouă. Ţăranii prevedeau o recoltă bogată, fiindcă zilele erau calde şi plouase mult. Cu toate acestea, în luna mai au avut loc obişnuitele procesiuni pentru rodul ogoarelor: bărbaţi în cămăşi lungi de in şi cu tradiţionalele pălăriuţe pătrate împodobite cu pompoane, femei în rochii înflorate şi cu broboade peste cerculeţele de lemn aşezate pe creştet, fete în bluze măiestrit brodate şi cu şiraguri de perle şi de mărgele multicolore, purtau cruci, icoane, prapuri şi lumânări de ceară şi intonau litanii ca la înmormântări. Se opreau în dreptul altarelor ridicate la marginea drumului şi înălţau rugi ca grânele să nu le fie mistuite de foc sau culcate la pământ de grindină, ca vânturile să nu spulbere spicele şi să nu frângă ramurile pomilor încărcaţi cu fructe, ca să nu le ardă casele şi vitele să nu le fie lovite de molime, ca diavolul să nu trimită lăcuste şi rozătoare care să dea iama prin lanuri.

Evreii îşi duceau viaţa după tipicurile lor. În piaţă, negustorii îşi vindeau mărfurile. Pe străzile laterale, meşteşugarii lucrau de zor. Pe uliţa care cobora spre pod, mai toţi făceau site din păr de cal. Fetele dărăceau smocurile de păr şi cântau melodii despre orfane năpăstuite şi mirese răpite. Bărbaţii ţeseau la războaie de lemn pânza din păr de cal şi fredonau crâmpeie de cântece sinagogale. Pe altă stradă, cizmarii ciocăneau la încălţări care se vindeau pe la iarmaroace. Blănarii coseau cojoace pentru săteni. Butnarii ciopleau doage şi băteau cercurile butoaielor. În croitorii se confecţionau haine de gata. Deşi comunitatea evreiască era mică, existau în Tereşpolul-Mic şi un ceasornicar, un bijutier, un legător de cărţi şi chiar o orchestră care cânta la nunţi evreieşti şi neevreieşti.

În lunile de vară, deverul era slab în piaţa orăşelului. De prăvălii se ocupau mai mult femeile. Bărbaţii aveau timp să se dedice îndatoririlor religioase. Sinagogile erau pline de zumzetul celor aplecaţi peste cărţile sfinte. Dascălii îşi dădăceau şcolarii de dimineaţa până seara. Fetele aflau de la nevestele învăţătorilor cum să se roage şi să întocmească scrisori. Nu dormea, însă, nici "piaza rea". Iekusiel, ceasornicarul, a adus de la Zamosc o grămadă de cărţi "impure" şi a întemeiat o bibliotecă publică. Un număr de tineri au devenit sionişti. Se şoptea că muncitori de la tăbăcărie şi unii dintre cei care meştereau site se adunau sâmbătă după-amiază şi

puneau la cale o grevă, ca în 1905. Alţi localnici au plecat în America.

Ziarul din Lublin dădu de veste că moştenitorul tronului austro-ungar şi soţia lui au fost împuşcaţi la Sarajevo de un student sârb şi că împăratul Franz Joseph a adresat un ultimatum Serbiei. Doctorul, farmacistul şi bărbierul din Tereşpolul-Mic au încins seara o discuţie despre acest eveniment, în timp ce soţiile lor beau ceai din samovar şi jucau cărţi. Ceilalţi evrei din târg nu prea s-au sinchisit. Câte nu se întâmplă în lumea largă!

Reb Dan Kaţenelenboign, rabinul comunităţii, nu mai avea autoritatea de pe vremuri. Mai întâi, pentru că îmbătrânise, urma se împlinească optzeci de ani. În al doilea rând, pentru că avea un nepot căzut în erezie. În al treilea rând, pentru că cei doi fii ai săi, Ţodek şi Levi-Meier, ca şi fiica lui, Finkl, nu i-au prilejuit bucuriile pe care le aştepta de la ei. Ţodek dobândise titlul de rabin comunitar şi se chema că va moşteni funcţia tatălui său. Dar comportarea lui nu se dovedea la înălţimea unei asemenea demnităţi. Fruntaşii obştii spuneau că - atunci când rabinul va părăsi lumea noastră, "fie asta peste o sută de ani!" - îi vor aduce un succesor din alte părţi. Levi-Meier începuse îndată după căsătorie să-şi caute o slujbă de rabin, dar nu a găsit; de douăzeci de ani trăia pe spinarea părintelui său şi-şi risipea timpul pe nimicuri. Finkl divorţase de bărbatul ei, Ionatan, la câţiva ani după nuntă, şi a rămas cu doi copii, Dinele şi Oizer-Heşl. A fost singură aproape nouăsprezece ani. L-a

luat apoi de bărbat pe reb Paltiel, unul dintre conducătorii comunităţii din Tereşpolul-Mic, care a murit după numai câteva luni. Rabinul a ajuns să creadă că cerul îl prigoneşte. Credincioşii spuneau că, adâncindu-se în filozofia lui Maimonide, rabinul s-a ales cu o tristeţe de nelecuit. Alţii bănuiau că studiul Cabalei i-a ştirbit rabinului judecata.

Rabinul trăia acum la fel ca odinioară. Se culca îndată după rugăciunea de seară. Dormea în indispensabili şi ciorapi, cu pieptarul în patru colţuri pe el. Se trezea la miezul nopţii pentru a jelui distrugerea Templului de la Ierusalim. Scria cu o pană de gâscă. Mânca numai o dată pe zi: pâine, borş de sfeclă şi o bucăţică uscată de carne. Casa în care locuia - proprietate a comunităţii - era aproape o ruină. Grinzile putrezeau, iar şindrila acoperişului era acoperită de muşchi. În camera de studiu a rabinului, varul pereţilor se cojea. Jilţurile îmbrăcate în atlaz galben se desfăceau din încheieturi. Administraţia comunitară a vrut să facă reparaţii, dar rabinul a cerut ca totul să rămână neschimbat.

Rabinul părea să se ascundă în spatele perdelei albe a ferestrei care dădea spre sinagogă. La procesele dintre enoriaşi îi trimitea pe fiii săi. Când i se ridicau probleme de interpretare talmudică, le rezolva numai pe cele mai dificile. Nu răspundea la scrisorile altor rabini. Rareori asista la nunţi şi circumcizii. Sperase că la bătrâneţe va fi scutit de încercările lumeşti şi că-l va putea sluji în linişte pe Dumnezeu. Dar şi acum, în pragul

morţii, era nevoit să ducă un război cu necuratul, care stârnea în el îndoieli, îl împingea să se întrebe mereu ce e drept şi ce e nedrept. Îl muncea o veche nedumerire: de ce trebuie să sufere cei curaţi la cuget şi de bucurii au parte cei cu sufletul pătat? Mesia întârzie a se arăta. Nu se petrece nici o minune. Poporul ales continuă să fie umilit. În loc să se pocăiască, evreii se dedau la erezii. Dacă-i aşa, ce noimă a avut vieţuirea lui pe acest pământ? Pe ce drum şi-a călăuzit turma? Şi care va fi sfârşitul? Ce va avea de spus pe lumea cealaltă, la judecata cerească?

Se smulse din jilţ, puse un semn în tomul pe care îl parcurgea şi ieşi cu paşi repezi în curte. Tichia lui largă îi alunecase pe frunte şi caftanul de mătase îi era descheiat. Barba, care i se albise cu ani în urmă, căpătase iar o nuanţă gălbuie. Sprâncenele groase îi umbreau ochii. Rabinul simţea uneori nevoia să stea de vorbă cu cineva, nu despre nimicuri, ci despre lucruri cât se poate de grave. Intră în sinagogă. Nu era însă nimeni acolo. Scoase de pe un raft o carte, apoi încă una şi încă una. Le răsfoi, inspiră adânc mirosul hârtiei şi le puse la loc.

Rămase în sinagogă, parcă în aşteptare. Se ivi curând un băiat de la şcoala talmudică. Perciunii îi fluturau şi i se vedeau ciucurii pieptarului. Reb Dan îl chemă la el şi îl ciupi uşor de obraz.

- Cum te cheamă?
- Moise.
- Şi ce înveţi tu, Moise?
- *Tora*, *Raşi* şi *Ghemara*.

- Vrei să fii un evreu temător de Dumnezeu?
- Bineînţeles, rabi.
- Crezi în atotputernicia lui Dumnezeu?
- În ce altceva aş putea crede, rabi?
- Frumos din partea ta, băiete. Cel drept trăieşte prin puterea credinţei.

2

Căruţa pe care Oizer-Heşl şi Eidl au luat-o la gară, pentru a-i duce la Tereşpolul-Mic, a parcurs mai întâi o porţiune din drumul naţional, după care s-a abătut pe un drum de ţară. De-o parte şi de alta se întindeau holde înalte. Sperietorile îşi desfăceau braţele de lemn cu mâneci rupte. Ciorile se roteau croncănind peste lanuri. Ţăranii îi salutau pe călători scoţându-şi pălăriile de paie. Fetele îşi întorceau spre ei chipurile încadrate de broboade în culori vii şi le zâmbeau. Oizer-Heşl abia străbătuse Elveţia, sudul Germaniei şi Austria, dar peisajul polonez avea pentru el ceva care nu exista nicăieri. Totul era pătruns de o linişte stranie. Cerul cobora lin, ocrotitor, de jur-împrejur, la pământ. Pluteau pe el mici nori argintii, care căpătau mereu înfăţişări aidoma vieţuitoarelor din aceste locuri. Ţârâitul greierilor de câmp, bâzâitul albinelor, orăcăitul broaştelor din băltoace se contopeau într-o melodie care numai aici putea fi auzită. Soarele sclipea ciudat, parcă pieziş, ca şi

cum s-ar fi abătut de pe drumul lui etern prin înalturi. Colibele ţărăneşti acoperite cu paie păreau de departe rămăşiţe ale unei lumi preistorice. Pe o pajişte, ciobanii aprinseseră un foc. Fumul urca drept, ca de pe un jertfelnic păgân. Pe un altar înălţat la marginea drumului se vedea o statuetă din lemn a Sfintei Fecioare, cu micul Iisus în braţe. Sculptorul îi cioplise un mijloc rotund, ca de femeie însărcinată. La picioarele ei ardea o lumânare. Aerul era uscat, ca în ajun de seceriş, şi mirosea a rădăcini smulse din pământ. O molcomie din alte vremuri învăluia mestecenii albi care priveau undeva departe, teii cu trunchiuri scurte şi sălciile cenuşii-argintii, îndoite ca nişte moşnegi cu bărbile până la pământ.

Eidl nu dormise toată noaptea. Şedea întinsă pe paie, cu o perniţă sub cap şi moţăia. Căruţaşul, un evreu scund, lat în spate, cu o căciulă de oaie pe cap, stătea nemişcat pe capră. Nu se putea şti dacă adormise ori era adâncit în gânduri. Căluţul îşi lăsase capul în jos şi mergea la pas. Oizer-Heşl zări la marginea pădurii o şatră de ţigani. Un bărbat îndesat, cu o barbă bogată, neagră ca smoala şi ochi arzători, ciocănea la o tigaie de aramă. Copii goi puşcă alergau printre corturi. Ţigănci în veşminte multicolore pregăteau fierturi la focuri care ardeau în gropi anume săpate. În străinătate, Oizer-Heşl nu văzuse niciodată ţigani. Pentru el era un semn că se află acasă.

Căruţa intră în pădure. Se făcu aproape întuneric. Brazii de pe marginea drumului păreau încremeniţi,

scufundaţi în haina lor densă de ace verzi. O păsărică ciripea. Undeva cânta un cuc. Deodată, calul ciuli urechile şi se opri ca în faţa unei primejdii iminente, pe care numai animalele o pot presimţi. Căruţaşul se trezi:

- Hai, hai!...

Oizer-Heşl şedea pe un sac cu făn şi privea înainte. Se afla iar pe vechile meleaguri şi se apropia de Tereşpolul-Mic. Trecuse prin multe în cei aproape trei ani de când plecase la Varşovia. S-a îndrăgostit de Hadasa, a fugit peste graniţă, s-a căsătorit cu Eidl împotriva propriei sale voinţe, a studiat la universitate. Iekusiel, ceasornicarul, i-a scris că toţi tinerii din târg îl invidiază ca pe unul care a pus piciorul în Europa. Acum s-a întors - şi deloc fericit. Pe drum îmbrăcămintea i s-a şifonat; îi era plină de praf şi presărată cu paie. Pentru a nu-şi necăji mama şi bunicul, nu s-a mai ras de câteva zile şi faţa i s-a acoperit cu ţepi. Ochii i se înroşiseră de nesomn. Mâncărurile de prin gări nu-i priiseră. Şi cu ce isprăvi se poate lăuda? Are o soţie pe care n-o iubeşte, şi-a întrerupt studiile, în curând va trebui să se prezinte la recrutare. Jurase că va respecta cele zece porunci, care stau la temelia oricărei etici, dar iubeşte o femeie măritată. Ce s-a ales din aspiraţiile sale de a descoperi adevărul şi de a izbăvi lumea? Căsătoria lui cu Eidl a fost o capcană care i-a închis toate căile.

Ca şi cum ar fi simţit ce gânduri îl frământă pe Oizer-Heşl, Eidl se trezi şi se aşeză în capul oaselor. Paiele pe care dormise îi lăsaseră pe faţă urme roşii. Părul

i se răvăşise; şi-l aranjă repede, prinzându-l cu multe ace. Purta o bluză albă şi o fustă în carouri. Se uită la Oizer-Heşl cu ochii ei de o culoare indecisă.

- Unde suntem?

- Ne apropiem de Tereşpolul-Mic.

- Pe unde mi-o fi poşeta? Dar pieptenul? Vai, în ce hal ne-au ajuns valizele! Ce vandali!

Şi se lansă într-un torent de reproşuri. De ce o trage pe coclaurile astea? Ce caută ea la Tereşpolul-Mic? Viaţa lor în doi oricum nu mai are nici un sens. Ce mai vrea de la dânsa? Ştie prea bine de ce a vrut el să se întoarcă în Polonia. A fost o nebunie din partea ei că a acceptat ocolul acesta. Ea ar fi trebuit să plece direct la Varşovia, iar dânsul să umble brambura pe unde o vrea. Doamne-Dumnezeule, cel mai bine ar fi fost să dea pe gât o sticluţă cu tinctură de iod şi să pună capăt ruşinii în care se zbate... Spunea toate astea în limba germană, pentru ca vizitiul să n-o înţeleagă. În timp ce se lamenta, îi zvâcneau tâmplele, maxilarele, gâtul. Din când în când, buza de sus i se răsfrângea, lăsând să i se vadă dinţii înguşti, rari şi ascuţiţi.

Oizer-Heşl o privea în tăcere. Ce noimă avea toată izbucnirea asta? Doar au încheiat o înţelegere. Voia să o prezinte familiei sale, după care, ajunşi în Varşovia, să rămână câteva zile la mama ei. Tot ce spusese - despre iubirea ei pentru dânsul şi despre infidelitatea lui - era vorbărie goală. Când s-au căsătorit, ea ştia că nu pe dânsa o iubeşte, ci pe Hadasa. Eidl însăşi a văzut în legătura lor

o experienţă de convieţuire fără dragoste. I-o poate arăta negru pe alb, cu scrisul şi semnătura ei.

Au intrat în Tereşpolul-Mic, trecând mai întâi prin cartierul creştin. Căsuţele date cu var erau despărţite de grădini, pe alocuri de răzoare cultivate cu cartofi. Ferestruicile aveau perdele şi glastre cu flori pe pervazuri. Ici-colo, în spatele geamurilor, câte o pisică se încălzea la soare. O fată desculţă îşi umplea găleata la fântână; când s-a aplecat, i s-a văzut dantela cămăşii. În capătul unei uliţe se înălţa biserica catolică, străjuită de două turnuri. La lumina soarelui, crucile lor aurite împroşcau raze de foc. Dincolo de un pâlc de castani se profila biserica ortodoxă, cu sfinţi bărboşi pictaţi pe ziduri. Curând, căruţa pătrunse în piaţă. Casele erau aici mai înalte, cu pereţii coşcoviţi şi înghesuite una în alta. În prăvălii şi la tarabe se vindeau tot soiul de mărfuri: ţesături, oale de fontă, gaz şi unelte de scris, pielărie şi mături. Arătătoarele ceasului din turnul primăriei indicau de ani de zile aceeaşi oră: douăsprezece. Când au ajuns în dreptul atelierului de ceasornicărie al lui Iekusiel, Oizer-Heşl ceru căruţaşului să oprească. Iekusiel ieşi îndată, mărunt, cu spinarea gheboşată, într-o haină de rips şi pantaloni dungaţi, cu o tichie de mătase în vârful capului. În ochiul stâng mai avea încă lupa. Iekusiel se uită mut la căruţă. Oizer-Heşl coborî.

- Nu mă recunoşti?

- Oizer-Heşl!

S-au strâns în braţe.

- Bine-ai venit! Bine-ai venit! De ce nu mi-ai dat de ştire că vii? Dumneaei este soţia ta?

- Eidl, el este Iekusiel. Ţi-am vorbit despre dânsul.

- Îl ştiu pe soţul dumitale cu mult înainte de a vă fi cunoscut voi, spuse Iekusiel surâzător.

Au stat puţin de vorbă. Oizer-Heşl îi făgădui că se va întoarce mai târziu şi urcă în căruţă. După puţin timp au intrat pe strada sinagogii. Oizer-Heşl cuprinse totul dintr-o privire. Regăsi abia aici ambianţa neschimbată a târgului de odinioară. Casa în care locuia bunicul stătea într-o rână, cu ferestrele deformate şi ciudat de joase. Din coş ieşea un fum alb, subţire. Pesemne că venise cineva în fugă să anunţe familia, căci în uşă se aflau trei femei: mama, bunica şi Dinele. Spinarea bunicii se îndoise mult şi faţa i se smochinise. Avea sub ochi cearcăne galbene, adânci. Pe bărbia ei ascuţită crescuseră fire albe de păr. Aruncă o privire peste ochelari şi legănă din cap.

- Tu eşti? Dumnezeule, abia te recunosc. Arăţi ca un neamţ.

Finkl, mama lui Oizer-Heşl, purta un fel de capot, ciorapi albi, papuci şi un batic peste capul tuns. De când nu o mai văzuse, bărbia i se îngustase şi nasul i se ascuţise. În colţurile ochilor îi apăruseră reţele de riduri. Îşi desfăcu larg braţele, iar faţa ei palidă deveni roşie ca focul.

- Copilul meu! Bine că am apucat şi ziua asta!

Oizer-Heşl îi sărută obrajii zbârciţi. În braţele lui, ea se simţi slabă, ciudat de uşoară. El îi aspiră mirosul din

totdeauna. Buzele îi erau umede şi sărate de lacrimile vărsate de dânsa.

Dinele, sora lui, se măritase cu un an în urmă. Bărbatul ei, Menaşe-Dovdl, lipsea din orăşel. Ea nu era de recunoscut. Purta o rochie otova şi o perucă prea mare. Se îngrăşase şi părea mai scundă decât înainte. Ochii ei spălăciţi trădau o fiinţă în impas.

- Uite-l, mamă, uite-l!

- Dânsa e soţia mea Eidl, spuse Oizer-Heşl către cele trei femei.

Finkl se clătină încurcată. Nu ştia ce să facă. După ce stătu o clipa în cumpănă, Eidl se apropie de ea şi o sărută.

- Oizer-Heşl este leit dumneavoastră, spuse ea. Semănaţi ca două picături de apă.

- Ca soţie a lui Oizer-Heşl te socot fiica mea.

- Oizer-Heşl ne-a scris despre toate, făcu Dinele, timidă. Aproape că nu-mi vine să cred. Parcă ieri mai eram copii şi ne jucam cu pietricele... Dinele îşi pipăi peruca, de parcă ar fi vrut să se încredinţeze că şi dânsa e căsătorită.

Nu trecu mult şi se ivi întreaga familie: unchiul Ţodek şi soţia lui Zisl, unchiul Levi-Meier şi soţia lui Mindl, verii şi verişoarele. Au apărut şi vecinii. Bucătăria bunicii, unde au intrat cu toţii, răsuna de bineţe şi urări. În răstimp, căruţaşul a dat jos cufărul cel mare, în care Eidl îşi împachetase lucrurile, şi cele patru valize, pe care erau lipite etichetele serviciilor vamale. Se răspândi o

mireasmă de prăjituri şi de cafea cu lapte pusă la fiert pe trepiedul sub care ardea un foc însoţit de mici pocnete. Vara focul nu se făcea cu surcele, ci cu rămurele şi conuri de brad culese în pădure de către fetele din familie.

3

În amurg, răsună clopotul bisericii catolice. La chemarea lui se duceau să asiste la mesă pâlcuri de femei în rochii lungi, negre, în pantofi de modă veche cu vârfuri ascuţite şi tocuri joase, cu cruci şi şiraguri de mărgele atârnate de gât şi cu broboade negre pe cap. În mâini aveau cărţi de rugăciuni, cu litere aurii pe coperte. Bărbaţii evrei din târg porniră spre sinagogi, să-şi facă rugăciunile de încheiere a zilei. Păstori desculţi aduceau vacile de la imaş. În bucătării se aprindeau focurile. Soarele apusese dincolo de pădure, dar pe cer norii mai erau în flăcări, vegheaţi de o lună mare, plină. Desimea de brazi devenise albăstrie. Un clinchet aproape stins, ca ecoul unor clopoţei invizibili, umplea văzduhul.

Unchii, mătuşile şi verii lui Oizer-Heşl se întoarseră la casele lor. Mama lui s-a întins pe pat pentru că o durea capul. Dinele pregătea cina. Bunica îşi făcea rugăciunea de seară. Eidl s-a retras în camera din spate, lăsată tinerei perechi. Oizer-Heşl ieşi în grădina din dosul casei, despărţită cu un gard de curtea sinagogii. Mai era acolo mărul cu fructe mici, care se coceau vara târziu. În

jurul lui crescuseră ierburi şi buruieni înalte cât omul, printre care sclipeau o sumedenie de floricele, ale căror nume Oizer-Heşl nu le ştia. Gâze săgetau aerul. Se simţea o foială de vieţuitoare mărunte prin bălării - greieri, cârtiţe, şoareci de câmp.

Oizer-Heşl privi în jur. În puţinele ore de când se afla aici, auzise destule istorii bizare. Unchiul Ţodek îl învinuia pe fratele său Levi-Meier că îl sapă şi vrea să-i ia slujba de rabin comunitar. Mătuşa Mindl pretindea că Zisl, cumnată-sa, i-a făcut farmece, strecurându-i într-un sipet un ghem de păr încâlcit şi fire dintr-o mătură. Verişoarele erau supărate între ele, iar verii se vorbeau de rău unii pe alţii. Familia era hărţuită de certuri, bănuieli şi invidii. Maică-sa i-a şoptit la ureche că ambele cumnate o duşmănesc de moarte.

- Se uită la mine de parcă ar vrea să mă mănânce. Irosească-se-n pustiu tot ce-mi menesc!

Oizer-Heşl se uită la ferestrele camerei unde au fost găzduiţi el şi Eidl. Ardea acolo o lumânare. O văzu pe Eidl golind cufărul, de parcă s-ar fi pregătit să rămână aici mai multă vreme. Trăsăturile feţei îi erau crispate. Sub ochi avea cearcăne cenuşii. Brazde adânci îi străbăteau fruntea. Scoase din cufăr un taior alb, îl examină, stătu câteva clipe la îndoială, apoi îl puse la loc. I se păru straniu că, dintre toate femeile, pe dânsa a ales-o de soţie, că ea şi-a legat soarta ei de a lui.

Brusc dădu cu ochii de bunicul său. Bătrânul apăruse pe neaşteptate, ca o fiinţă de pe altă lume. Tichia

îi stătea strâmb, iar caftanul lui de mătase avea poalele desfăcute. Ciucurii pieptarului i se legănau peste pantalonii albi. Barba îi stătea într-o parte, ca bătută de o pală de vânt. Bătrânul făcu un pas la stânga, apoi un pas la dreapta şi se opri lângă Oizer-Heşl, care, fără să vrea, se dădu puţin îndărăt.

- Oizer-Heşl, tu eşti, nu-i aşa?

- Da, bunicule.

- Atunci, fii bine venit! Mi se pare că te-ai mai înălţat.

- Se poate, bunicule.

- Ştiu totul. Te-ai căsătorit. Ne-ai scris. Să fie într-un ceas bun! Încă nu ţi-am făcut darul cuvenit.

- Nu-i nimic, bunicule.

- V-aţi cununat cum cere legea lui Moise şi a lui Israel?

- Da, bunicule. Ea s-a născut într-o familie cucernică.

- Asta contează pentru tine?

- De bună seamă, bunicule.

- Dacă-i aşa, nu s-a stins în tine ultima scânteie de credinţă.

- Nu tăgăduiesc existenţa lui Dumnezeu.

- Atunci, ce tăgăduieşti?

- Ceea ce se bizuie pe trufia oamenilor.

- Vrei să spui că te îndoieşti de *Tora* lui Moise?

Oizer-Heşl tăcu.

- Ştiu, ştiu. Ereticii spun că există un Creator, dar acesta nu s-a dezvăluit nimănui. Moise a minţit. Alţii susţin că natura este Dumnezeu. Şi ce reiese din asta? Că orice păcat e îngăduit. De aici se trage tot răul.

- Nu, bunicule.

- Mă duc la rugăciunea din amurg. Dacă vrei, vino şi tu. Ce ai de pierdut?

- Da, bunicule, vin.

- Să se vadă că a mai rămas în tine o rămăşiţă de evreu.

Reb Dan îl prinse pe Oizer-Heşl de un cot şi au străbătut curtea sinagogii. Evrei de toate vârstele se opreau din mers şi se uitau uimiţi la ei. Bunic şi nepot au intrat în vestibulul sinagogii, s-au spălat pe mâini cu apă de la rezervorul de aramă prins de un perete şi au păşit apoi în locaşul de rugăciune. Pe menoră pâlpâia o singură lumânare. Stâlpii estradei la care se citeşte *Tora* aruncau umbre prelungi. Rafturile erau pline până sus cu tomuri. La mese mai şedeau studioşi care se străduiau să desluşească slovele în lumina scăzută. Credincioşi circulau prin sinagogă, murmurând versetele de rigoare. Un băiat cu perciunii desfăcuţi se legăna într-un colţ, rugându-se cu fervoare. Se mai puteau citi literele roşii ale unei inscripţii înrămate, fixată aproape de chivot: "Dumnezeu este întotdeauna în faţa mea". Pe frontonul chivotului, doi lei auriţi sprijineau Tablele legii. Mirosea a ceară, a praf, a zi de post şi a veşnicie laolaltă. Oizer-Heşl n-ar mai fi putut scoate un cuvânt. În

semiobscuritatea din sinagogă, tot ce i se întâmplase pe meleaguri străine i se păru derizoriu. Timpul dispăru dintr-o dată, ca o iluzie. "Aici e adevărata mea casă, îi trecu prin minte. Aici voi găsi un refugiu dacă voi da greş în toate."

4

După rugăciunea de seară, Oizer-Heşl s-a întors acasă împreună cu bunicul şi a rămas îndelung în camera lui de studiu. Rabinul i-a pus o sumedenie de întrebări despre lumea de dincolo de Tereşpolul-Mic. Ce fel de ţară este, de fapt, Elveţia? Trăiesc acolo evrei? Şi, dacă da, au ei sinagogi, băi rituale şi rabini? Oizer-Heşl îi descrise serviciul divin de Şavuot la care asistase în sinagoga din Lausanne. Preşedintele comunităţii, care-i chemase pe credincioşi la citirea *Torei*, vorbise franţuzeşte. La Berna şi Zürich, însă, conducătorii şi membrii obştii vorbesc germana. Rabinii din Elveţia scriu cărţi de filozofie laică, iar soţiile lor, spre deosebire de evreicele din răsăritul european, nu poartă peruci. Reb Dan îl asculta, trăgea câte un fum din pipă, ridica din sprâncene şi-şi încrunta fruntea. Da, da, nu era pentru el o noutate că evreii din ţările apusene îi maimuţăresc pe creştini. În templele lor se cântă la orgă, precum în bisericile celor de alte credinţe (e o profanare că le pomeneşte din aceeaşi răsuflare). La fel, în sinagogile lor

nu există un spațiu aparte pentru femei, așa că femeile se amestecă printre bărbați. Ce-i mai ferește, atunci, pe credincioși de gânduri și pofte necurate? Mai auzise că mulți evrei din apus se duc la sinagogă numai la marile sărbători, Roș-Hașana și Iom-Kipur. Își pusese adesea întrebarea dacă asemenea evrei mai sunt evrei. Ce se petrece în capul acestor evrei care au devenit cu totul niște eretici? îl întrebă bătrânul pe Oizer-Heșl. Câtă vreme pentru ei Dumnezeu și-a pierdut orice însemnătate și nu mai există o lume viitoare, ce-i mai îndreptățește să se socoată evrei? Oizer-Heșl îi răspunse că, după părerea lui, evreii sunt un popor ca toate celelalte popoare și că au dreptul să ceară ca puterile mondiale să le înapoieze Țara Sfântă. Rabinului nu-i fu deloc pe plac răspunsul nepotului său. Dacă acei evrei nu mai cred în *Biblie*, afirmă el, ce rost mai are să râvnească la pământul *Bibliei*? Și încă ceva: e o prostie să se creadă că turcii vor ceda evreilor Palestina. Darurile acestei lumi revin celor puternici, nu celor slabi.

Rabinul trecu apoi la chestiunile care îl priveau direct pe Oizer-Heșl. Ce a învățat în universitățile creștinilor? Ceea ce a aflat acolo îl poate ajuta să-și ducă existența zilnică? Ce va face când va primi ordinul de încorporare în armată? Vrea neapărat să îmbrace uniforma țaristă? Oizer-Heșl admise în sinea lui că, fie și la întrebări elementare ca acestea, nu avea răspunsuri care să-l mulțumească pe bătrân. Recunoscu vrând-nevrând că nu și-a încheiat studiile și că, oricum, studiul filozofiei nu

poate fi un mijloc de a-și câștiga pâinea de toate zilele. Cât despre serviciul în armata țaristă, nu e nerăbdător să recruteze, dar nu dorește nici să-și provoace singur o infirmitate care să-l facă inapt. Bătrânului îi stătea pe limbă întrebarea: "Atunci de ce te-ai întors în Polonia? Cu ce te-ai ales alergând nebunește după bunurile acestei lumi?", dar renunță la ea. Știa de multă vreme că oamenii de soiul lui Oizer-Heșl nu pot fi vindecați de îndărătnicia lor.

Se ridică din jilț. "Du-te acum să mănânci ceva, îi spuse el lui Oizer-Heșl. O să avem încă destul timp să stăm de vorbă". Începu apoi să se plimbe încolo și încoace prin cameră, suspinând și ciupindu-și barba. Oizer-Heșl își dădu seama că bătrânul nu mai ia în seamă prezența lui acolo. Se ridică și el și ieși.

Era așteptat în bucătărie, pentru cină. Dinele gătise o supă cu hrișcă, rasol de carne de vită cu mazăre și compot de prune. Cumpăraseră și o coptură, anume pentru oaspeți. Bunica, mama, Dinele și slujnica, pe care Oizer-Heșl nu o văzuse mai înainte, se învârteau în jurul lui. Abia apucă să termine de mâncat că se arătară o mulțime de rude și de vecini. Câteva dintre vizitatoare, care purtau peruci de femei măritate, îi erau cunoscute lui Oizer-Heșl din copilărie, când se jucaseră împreună. Îi aruncau priviri curioase, zâmbeau jenate și dădeau din cap. Eidl părea să se fi familiarizat cu toată lumea. Își ascunsese părul sub o basma și căpătase înfățișarea unei evreice bigote de provincie. Arătă verișoarelor lui

Oizer-Heşl un şorţ brodat de ea şi un corset cumpărat la Viena. Scoase apoi din poşetă monede străine, lăsându-i pe toţi să le admire. Mamei lui Oizer-Heşl i-a dat o pastilă împotriva durerilor de cap. După o clipă, el fu tras într-un colţ de către maică-sa, care i-a spus la ureche că are o comoară de nevastă şi i-a cerut să-i promită că o va preţui şi o va feri întotdeauna de necazuri. Dinele i-a făcut cu ochiul, în semn că îi place mult cumnata. Mătuşile şi verişoarele lui nu lăsau să le scape nici o vorbă rostită de Eidl.

Pentru ca Oizer-Heşl să poată da jos pălăria modernă pe care o purtase tot timpul, bunica i-a adus o tichie. Cu toţii au răsuflat uşuraţi când l-au văzut cu ea pe cap. Eidl i-a adus imediat o oglinjoară, în care nu s-a mai recunoscut. Din pricina tichiei şi a părului aspru răsărit pe bărbie şi pe obraji nu mai semăna a vest-european.

În timpul mesei, Eidl îi arunca mereu priviri victorioase, care păreau să spună: "Familia ta este de partea *mea*... Pentru ei *eu* sunt soţia ta, nu Hadasa". Mamei lui Oizer-Heşl îi zicea întruna "mamă-soacră". Se juca tot timpul cu inelul de cununie. Istorisea pe larg despre înaintaşii săi de spiţă aleasă. Bunicii, care nu mai auzea bine, îi repeta totul la ureche, iar bătrâna dădea încântată din căpşorul ei cu bonetă. Familia se temuse că Oizer-Heşl nu-şi va alege bine soţia. Slavă Domnului, nu i-a făcut de râs.

După cină, Eidl şi celelalte femei au ieşit în cerdacul casei şi s-au aşezat pe bănci, la taifas.

Oizer-Heşl hotărî să tragă o raită prin târg. Se opri câteva clipe în dreptul sinagogii. Înăuntru, aproape de uşă, la o masă lungă, şedeau câţiva bătrâni adânciţi în cărţi, la lumina lumânărilor. De pe strada sinagogii o coti pe Şoseaua Lublinului. Se opri puţin la pompa de apă cu mânerul rupt. Potrivit unei legende, izvorul ei secase cândva; dar, într-o zi, când a izbucnit un incendiu, apa a ţâşnit vijelios din ţeavă şi astfel sinagoga şi casele din jur au scăpat de la nimicire.

O luă apoi spre pădure. Arbori uriaşi - castani şi stejari - mărgineau drumul. Unii dintre ei fuseseră loviţi de trăsnet. În trunchiurile lor se căscau scorburi largi ca nişte peşteri de tâlhari. Câţiva copaci bătrâni îşi aveau coroanele adânc aplecate spre pământ; păreau gata să se prăbuşească în orice clipă şi să-şi smulgă din sol rădăcinile seculare.

5

Nu departe de pădure, dincolo de locurile unde se aflau cândva cazărmile, Oizer-Heşl zări o casă scundă cu ferestrele din faţă viu luminate. O luă într-acolo. Văzu prin geamuri o încăpere mare, cu pereţii acoperiţi de sus şi până jos cu rafturi de cărţi. De un lanţ agăţat în tavan atârna o lampă de gaz cu flacără rotundă. Umbre se mişcau încolo şi încoace. Oizer-Heşl se miră: să existe şi aici, la marginea orăşelului, un locaş hasidic? Se apropie

mai mult şi recunoscu trupul cocârjat al lui Iekusiel ceasornicarul. Era biblioteca despre care îi vorbise. Urcă cele trei trepte care duceau la uşă şi bătu, dar nimeni nu-i răspunse. Apăsă pe clanţă şi intră. Toţi cei dinăuntru îşi întoarseră privirile spre dânsul. Iekusiel pocni din palme şi fugi în întâmpinarea lui. Se aflau acolo tineri ale căror figuri îi erau cunoscute lui Oizer-Heşl. Câţiva mai purtau caftane lungi, alţii trecuseră la veşminte moderne - sacouri, gulere tari, cravate colorate. Unii aveau pe creştet nişte tichii minuscule. Fetele purtau rochii de stambă sau fuste cu bluze colorate şi ghete înalte, cu şnururi. Într-un ungher era rezemată o tablă neagră, ca de şcoală, pe care cineva scrisese o propoziţie în ebraică: "Călimara este pe masă" şi adăugase dedesubt traducerea în idiş.

- Bine ai venit! îi spuse Iekusiel. Tocmai discutam să te invităm aici. Eşti un oaspete drag.

Unul dintre tineri, fără tichie pe creştet, îi întinse mâna lui Oizer-Heşl şi ţinu un mic discurs.

- Sunt David Katz. Prieteni, dumnealui este Oizer-Heşl Banet, fiu al oraşului nostru, abia întors din Elveţia... Apoi, întorcându-se spre ceilalţi, adăugă: Veniţi mai aproape şi recomandaţi-vă!

Băieţii au fost primii care s-au apropiat de Oizer-Heşl. A strâns mâinile lor transpirate şi i-a auzit rostindu-şi numele de familie: Rosenzweig, Meisner, Beckerman, Silbermintz, Kohen, Frampolski, Rappaport. Cândva, îi fuseseră cu toţii tovarăşi de joacă. Îşi aminti că Meisner este fiul cel mai mic al lui Moise, negustorul de

fierărie, şi că numele lui mic e Haim-Zelig. Tot aşa, că Frampolski este fiul lui Dovdl-Leibiş, cărăuşul, şi că a învăţat cu Rappaport la acelaşi dascăl; pe atunci i se spunea Şepsele-chelbosul. Îşi aminti şi de poznele pe care le făceau împreună; răsturnau pupitrele din sinagogă şi hăituiau ţapul comunităţii. Figurile acestor tineri erau pentru Oizer-Heşl un amestec straniu de cunoscut şi necunoscut. Era uimit să revadă aceste frunţi, aceşti ochi, aceste nasuri şi guri, toate trăsăturile care i se imprimaseră odinioară în memorie, dar fuseseră pe cale să se destrame. Fetele formaseră un grup aparte. Zâmbeau îmbujorate la faţă şi se împingeau una pe alta în faţă. Oizer-Heşl fu surprins că mai toate erau micuţe, grăsune, îmbrăcate fără gust şi cu părul desfăcut. Pe chipurile lor se citeau însă o sinceritate şi o bunătate pe care Oizer-Heşl le întâlnise rareori prin alte părţi.

Îşi ceru scuze.

- Nu vă deranjaţi. Vedeţi-vă de ale voastre. Am vrut numai să arunc o privire.

- Nu ne deranjezi. Dimpotrivă, ne face plăcere.

- De când e deschisă biblioteca?

- Spune tu, Iekusiel, făcu David Katz.

- De ce eu? Tu o conduci.

- Dar tu cunoşti mai bine greutăţile de care ne-am lovit.

- N-are nici o importanţă. Fapt e că avem o bibliotecă. Bunicul tău a tunat şi a fulgerat, dar cine stă să-l asculte? Hasizii s-au plâns până acum de trei ori

autorităţilor. Am reuşit totuşi să împiedicăm închiderea bibliotecii.

- Povesteşte-i cum au intrat aici şi ne-au ars o mulţime de cărţi.

- Aşa e. Fanaticii ne-au spart ferestrele. Acum avem însă obloane groase. Dar necazuri apar mereu. Sunt puţine cărţi şi ne lipsesc banii pentru a cumpăra altele. Din păcate, suntem şi dezbinaţi. După ce ai plecat, s-au ivit aici partidele. Ebraica împotriva idişului, sionismul împotriva socialismului - şi Dumnezeu mai ştie ce. Prostii, exact ca în oraşele mari!

Oizer-Heşl trecu încet prin faţa rafturilor. Volumele fuseseră legate în pânză groasă, dar cădeau foi din ele. Literele de pe cotoare erau şterse. Deschise la întâmplare câteva cărţi. Unele pasaje erau subliniate cu creionul sau cu cerneală. Copertele interioare erau pline de nume, desene şi aprecieri asupra cărţilor, într-un stil simplist şi cu greşeli de ortografie. Oizer-Heşl cunoştea unele dintre aceste cărţi. Pe altele nu le ştia. Apăruseră autori noi în anii când fusese plecat din Polonia. Pe masă se aflau reviste şi o antologie cu scoarţele cartonate şi cu filele prinse doar cu agrafe. Oizer-Heşl răsfoi antologia şi descoperi poezii cu versuri scurte şi cu multe puncte de suspensie - manierele europene pătrunseră şi în grafia idiş. Autorul unui articol intitulat "Evrei care au o misiune" scria:

„Noi, evreii, suntem sătui de misiunile metafizice pe care rabinii nemţi şi alţi dregători evrei le-au aşezat pe

umerii noştri slabi. Respingem idea că trebuie să dăm înapoi acele de pe cadranul istoriei mondiale, să ne facem bagajele şi să ne întoarcem în Palestina. Masele evreieşti îşi iubesc căminele lor. Ele vor să trăiască în frăţie cu celelalte popoare şi să lupte alături de ele pentru un viitor mai bun, când nu vor mai fi naţiuni, clase, religii, ci o singură omenire, unită şi progresistă".

Era aproape de miezul nopţii când au închis biblioteca. Oizer-Heşl, Iekusiel şi David Katz au luat-o înainte. La o oarecare distanţă îi urmau ceilalţi, braţ la braţ. Discutau şi râdeau. O fată începu să cânte. Tinerii o acompaniară. Paşii tuturor răsunau pe caldarâm. Umbre prelungi îi precedau, se întretăiau, se contopeau, ca într-un dans.

Iekusiel îşi aprinse o ţigară şi zâmbi.

- Dacă bunicul tău i-ar vedea...

- În Tereşpolul-Mic se săvârşesc păcate mult mai mari, adăugă cineva.

La intrarea pe strada sinagogii, Oizer-Heşl se despărţi de însoţitorii săi. A dat mâna cu fiecare. O fată, ai cărei ochelari scânteiau în lumina lunii, i-o strânse cu mai multă căldură decât ceilalţi. Rămas singur, Oizer-Heşl trase adânc aerul în piept şi ascultă atent zgomotele nopţii. Din când în când se auzea un ţipăt de bufniţă; părea să dea glas unei suferinţe de neîndurat. Oizer-Heşl ştia că Eidl este încă trează în pat şi că-l va primi cu un torent de reproşuri şi învinovăţiri. Le cunoştea bine, aşa cum îi erau cunoscute şi răspunsurile lui. Vor urma obişnuita împăcare, mângâierile - şi minciunile.

CAPITOLUL XIX

1

Într-o după-amiază târzie, Hadasa citea o carte pe veranda vilei din Usefow. Nu se afla nimeni în prejma ei. Deodată, auzi pe cineva tuşind. Ridică privirile şi o zări pe Roize-Frumetl aproape de ea, pe pajişte, rezemată de trunchiul unui brad. Purta o rochie înflorată, pantofi albi şi o perucă neagră, bogată. O fixa pe Hadasa cu nişte ochi care trădau gânduri crâncene. Hadasa lăsă cartea să cadă pe jos.

- Sunt un oaspete neaşteptat, nu-i aşa? o întrebă Roize-Frumetl cu o voce răguşită. Am venit să-ţi spun că se ştie foarte bine ce pui la cale. Adevărul iese întotdeauna la iveală!

- Ce vreţi... de la mine? spuse Hadasa poticnindu-se.

- Ştii foarte bine ce vreau. N-o mai face pe sfânta! Crezi că lumea nu mai are un stăpân? Există în ceruri un Dumnezeu care vede şi aude totul. Atotputernicul rabdă cât rabdă, dar până la urmă pedepseşte fără milă.

- Scuzaţi-mă, dar...

- N-am venit să-ţi fac o vizită. Vreau să-ţi spun de la obraz că-ţi înşeli bărbatul şi ademeneşti bărbatul altei femei. Află că te joci cu focul. Nu-i treaba mea că umbli cu capul neacoperit, ca o târâtură. Dumnezeu o să

te pedepsească şi pentru asta. Dar n-am să te las să distrugi viaţa fiicei mele. O să iasă un scandal, că o să se strângă toţi cei din vilele apropiate.

Hadasei îi pieri sângele din obraz.

- Nu înţeleg despre ce vorbiţi.

- Îi trimiţi scrisori de dragoste, ştii tu cui. Îţi baţi joc de obligaţiile oricărei femei evreice. Eşti gata să fugi cu el şi să trăiţi în concubinaj. Crezi că suntem cu toţii orbi? O să se sature de tine în câteva săptămâni şi o să te arunce ca pe o cârpă. Dar - ascultă ce-ţi zic! - n-am să las ca lucrurile să ajungă atât de departe. Am să-l înştiinţez pe bărbatul tău. Şi pe mama ta. E, biata de ea, o fiinţă şubredă. O să-i grăbeşti moartea. E oprit şi de legi. În Polonia femeile de stradă au o cărţulie galbenă!

- Plecaţi de aici!

- O să plec când o să vreau. Dacă nu încetezi să te porţi ca o curvă, am să-ţi smulg părul din cap. Nu uita că ai mai stat o dată în puşcărie.

Hadasa se ridică din şezlong şi o luă la fugă spre uşa cu geam care da în casă. Roize-Frumetl se ţinu după ea, cu paşi mărunţi.

- Târfă! Haimana! Ajutor! Ajutor!

Hadasa încuie pe dinăuntru uşa verandei. Roize-Frumetl începu să bată cu pumnul în cercevea. Trezit din somn, câinele paznicului se repezi lătrând spre Roize-Frumetl. Ea îşi feri poala rochiei şi încercă să-l alunge cu un băţ pe care-l găsise rezemat de balustrada verandei.

- Marş, javră! A asmuţit şi câinii împotriva mea! Doamne milostive, mai există dreptate acolo sus! Plăgile Egiptului s-o lovească! Ducă-se-pe-pustii s-o zvârle cât e casa de înaltă!

Nevasta paznicului ieşi din căsuţa ei şi potoli câinele. Roize-Frumetl îi spuse ceva în poloneză. Hadasa îşi luă în mare grabă din şifonier pardesiul, pălăria şi poşeta şi se precipită prin bucătărie spre poarta care da pe câmpul din spatele vilei. O luă în fugă spre gară. Inima îi bătea tare şi steluţe de foc îi zburau înaintea ochilor. Din când în când se oprea şi se uita îndărăt, ca şi cum s-ar fi temut că Roize-Frumetl o urmăreşte. În gară tocmai se oprise un tren fluierând şi scrâşnind din frâne. Hadasa urcă în el fără bilet. După ce trenul se puse în mişcare, îşi dădu seama că el nu se îndreaptă spre Varşovia, ci spre Otwock. În apropiere de Swider zări bărbaţi şi femei scăldându-se în râu, deşi soarele apusese. Pe valurile mărunte mai pâlpâiau reflexe roşiatice. O pasăre mare zbura de-a lungul apei. Din casele mici situate în apropierea terasamentului căii ferate se auzeau cântând gramofoane. Perechi se plimbau pe potecile din pădure. Lângă un copac se legăna un evreu: îşi făcea rugăciunea din amurg.

Hadasa coborî în gara Otwock şi-şi luă bilet de Varşovia. La peron era tras un tren care urma să plece în douăzeci de minute. Hadasa intră într-un compartiment întunecos şi se aşeză. Era singură. Închise ochii. Locomotiva pufăia şi scotea aburi care intrau pe fereastra

deschisă a compartimentului. O oboseală adâncă o copleşi pe Hadasa. Soarta îi dăduse o lovitură atât de năucitoare, încât nu mai simţea durerea. Îşi dădea totuşi seama că în ea mocneşte o mânie care va izbucni mai târziu. I se făcu frig şi-şi ridică gulerul pardesiului. "Dacă *el* ar fi fost acolo şi ar fi auzit acele cuvinte! îşi spuse ea. Dacă ar şti cât plătesc pentru iubirea pe care i-o port!"

În ultima ei scrisoare către Oizer-Heşl îi indicase unde şi când se vor întâlni. Urma ca el să vină la vila din Usefow. În cursul săptămânii, Fişele nu se arăta acolo. Ea va avea grijă să nu se ivească nici oaspeţi. Acum planul căzuse şi nu ştia ce are de făcut. Să se ducă la Klonia? Dar cum va afla el că se găseşte la ea? Nu-i rămânea decât să se întoarcă acasă, la Fişele. Va trebui să inventeze, însă, o explicaţie a revenirii ei la Varşovia pe o căldură atât de înăbuşitoare. Ce a gândit oare Şifre când nu a mai dat de ea în vilă? Şi ce şi-a spus nevasta paznicului? Roize-Frumetl i-o fi povestit totul şi bârfele aleargă în aceste clipe din vilă în vilă. E foarte posibil să-l fi pus şi pe Fişele la curent, telefonându-i din staţiune. Fără îndoială, a alergat şi la maică-sa, iar Dahe a făcut imediat o criză de ficat.

Poate că cel mai nimerit ar fi să se înapoieze la Usefow. Ce rost are fuga asta? Oricum, taina lor a fost dezvăluită. Şi totuşi, Hadasa nu se simţea în stare să revină acolo. Insultele cu care o acoperise Roize-Frumetl, bătăile furioase în uşa verandei, ameninţările cu pumnul o înspăimântaseră. Retrăia parcă unul dintre coşmarurile ei

din copilărie, care o chinuiau ori de câte ori era speriată de ceva. Simţea spasme în abdomen, îi treceau fiori prin şira spinării, o furnica pielea capului, la fel ca odinioară.

Trenul porni. Intră conductorul şi aprinse lumina. Luă biletul Hadasei şi-l perforă de două ori. Ea privea pe fereastră. Ştrandul de lângă Swider, unde abia văzuse bărbaţi şi femei scăldându-se, era pustiu. Pădurile din jur păreau încremenite în noapte. Doar ici-colo clipea câte o luminiţă. Lângă staţia Falenitz se văzu din tren un local în care câţiva inşi modest îmbrăcaţi, hamali ori căruţaşi, jucau domino. Când trenul se opri la Miedzeszyn, Hadasa se ridică brusc, parcă dorind să coboare, dar îşi reluă repede locul. După Wawer, începură să defileze fabricile. Pe coşurile lor ieşea un fum gros. Dincolo de ferestrele lor zăbrelite se vedeau muncitori făcându-şi treaba. Se ivi apoi cimitirul din cartierul Praga. Hadasa fu brusc cuprinsă de un fel de invidie. "Ce se întâmplă acolo, sub movilităţile de pământ? se întrebă ea. Oare cei îngropaţi ştiu că sunt morţi?" De-a lungul gardului metalic al cimitirului trecea zdrăngănind un tramvai luminat. Semafoarele îşi schimbau mereu culorile: ba verde, ba roşu. Trenul intră pe pod. Dedesubt, Vistula, cu albia ei largă, părea un cer răsturnat. O linişte divină, ca dinaintea facerii lumii, plutea deasupra valurilor. "Doamne-Dumnezeule, ce fericiţi sunt peştii care înoată în fluviu! Ei nu fug de acasă, nu cunosc iubirile interzise. De ce, oare, este omul atât de nefericit?".

Trenul se opri. Dând să coboare, Hadasa întinse mâna, ca pentru a apuca o valiză. Uitase că plecase fără nici un bagaj. O izbi aerul apăsător al oraşului. Pavajul peronului, zidurile, vagoanele răspândeau o fierbinţeală sufocantă. Trecu pe lângă locomotivă - întunecată, masivă, mirosind a cărbune încins. De pe uriaşele ei roţi şi pistoane picura ulei. Coşul continua să tuşească răguşit. Prin ferestruică se vedea un om tuciuriu, cu bustul gol, în faţa unei guri de cuptor. În ochi îi jucau flăcări, aidoma unui diavol din iad. La ieşirea din gară, vacarmul şi înghesuiala o ameţiră pe Hadasa în primele clipe. Veneau trăsuri din toate direcţiile. Vânzătorii de ziare, încărcaţi cu o ediţie specială, tipărită numai pe o faţă a hârtiei, strigau în gura mare. Hadasa prinse câteva cuvinte. Austro-Ungaria... Serbia... război. Prin urmare, ceea ce îi trecuse pe la urechi nu fuseseră simple flecăreli. "Şi tocmai acum s-a întors Oizer-Heşl!..." De dragul ei va intra de-a dreptul în foc.

Intră într-un magazin de pe strada Muranow şi sună la Abram. Nu-i răspunse nimeni. Era probabil plecat la Ida ori la actriţa cu care s-a încurcat în ultima vreme, cum aflase şi Hadasa. Sună apoi la mătuşa Leea. Spera să o găsească pe Maşa. Dar nici ea nu era acasă. Se afla de bună seamă pe undeva, împreună cu prietenul ei, pictorul creştin. Doamne-Dumnezeule, caută o fiinţă căreia să i se destăinuiască, dar nu găseşte pe nimeni. Făcu un alt număr, de data asta al tatălui ei. Din nou ghinion: nici el

nu răspunse. Urcă într-o droşcă şi ceru birjarului s-o ducă acasă la ea, pe strada Gnojna.

2

În săptămâna următoare - era miercuri pe seară -, se auzi la un moment dat soneria telefonului de pe coridor. Hadasa fugi spre aparat. Mâna cu care a ridicat receptorul îi tremura. "Vă ascult", spuse ea în poloneză. Nimeni nu-i răspunse. În receptor se auzi un fâşâit uşor, ca un ţiuit. Apoi, o voce înăbuşită:

- Doamna Kutner?

Era glasul *lui*. Hadasa vru să spună ceva, dar nu izbuti. Parcă-şi pierduse graiul. Dinţii îi clănţăneau. Izbuti până la urmă să articuleze trei cuvinte:

- Eu sunt, Hadasa.

Iar tăcere. Hadasa fu aceea care o rupse.

- Unde eşti?

- Într-o drogherie de pe strada Krochmalna.

- Doamne-Dumnezeule, când ai sosit?

Oizer-Heşl murmură ceva, dar Hadasa nu înţelese nimic.

- Vorbeşte mai tare!

El vorbi din nou, dar, deşi desluşise fiecare cuvânt, Hadasa nu pricepu ce-i spusese. Auzise: "Ieri... adică alaltăieri... de la Swider..." . "Ce-o fi căutând la Swider?" se întrebă ea.

- Trebuie să ne vedem imediat. Aşteaptă-mă pe Gnojna, la colţul cu Krochmalna. Ştii unde este?

- Da, ştiu.

- Vin îndată, într-un minut sunt acolo.

Vru să pună receptorul în furcă, dar pur şi simplu nu izbuti. Articulaţiile degetelor parcă îi înţepeniseră. A durat câteva secunde până şi-a revenit. Ce noroc că Fişele nu era acasă! Intră în camera ei şi deschise larg uşa dulapului cu haine. "Dumnezeule mare, am apucat în sfârşit clipa asta!" Se uită la veşminte. Erau numai cele de iarnă. Pe cele de vară le avea la Usefow. Purta o rochie albă. Căută în scrin şi scoase de acolo un cordon negru. Îşi puse o pălărie de paie cu boruri largi. "Unde o fi cheia? Unde mi-am lăsat poşeta?" Le găsi. Vru să stingă gazul de luminat, dar nu izbuti să ajungă la comutator. "Nu-i nimic, să ardă mai departe!" Ieşi, lăsând ca uşa să se închidă cu broasca automată. Coborî câteva trepte în viteză, dar se opri. "Să nu cad tocmai acum!" Simţi o împunsătură în dreptul inimii. "Să nu mor înainte de a-l vedea!" Trecu prin faţa depozitului de ulei. Uşile cu geamuri fuseseră închise, dar înăuntru mai ardea o lampă. O lumină tulbure cădea pe zidurile pătate cu ulei, pe pardoseala de piatră, pe butoaie şi pe bidoanele de tablă. Fişele nu se vedea. Se afla pesemne în odaia din spate. Strada Gnojna era plină de lume. Chipurile oamenilor păreau încruntate, iar ochii speriaţi. Apăruse o nouă ediţie specială. Telegramele erau tipărite cu litere mari, dar Hadasa nu le putea citi din mers. Trecătorii înhăţau

repede foile şi vânzătorii le dădeau restul tot atât de repede. O copeică scăpă din mâna cuiva şi căzu cu un clinchet pe pavaj. Hadasa ocoli un hamal cu un coş mare pe umăr, apoi o calfă de brutar într-o cămaşă peticită şi în indispensabili, care purta pe cap o tavă cu prăjituri abia scoase de la cuptor. Un poliţist răsturnase pe trotuar, cu vârful cizmei, un coş cu mere. Vânzătoarea plângea şi o droaie de copii se înghesuiau să culeagă merele din rigolă. Hadasa ajunse în sfârşit la încrucişarea străzilor Gnojna şi Krochmalna, dar *el* nu era încă acolo. Oare acea convorbire telefonică fusese doar o nălucire de-a ei? Deodată îl zări. Era şi nu era el. Se înălţase şi se împlinise la trup. Părea un străin poposit la Varşovia.

- Hadasa!

- Oizer-Heşl!

Au rămas amândoi tăcuţi.

Hadasa şovăi puţin, apoi îl îmbrăţişă. Faţa ei era umedă şi fierbinte. Îl sărutase pe obraz, iar el o sărută pe frunte. Pietonii se opreau din mers şi se uitau la ei. Totul se petrecea la doi paşi de depozitul lui Fişele, dar Hadasa uitase de orice. Îl luă pe Oizer-Heşl de ambele mâini.

- Vino!

- Unde?

- Vino la mine!

- La Usefow?

Hadasa nu mai ştia nici ce spusese ea, nici ce întrebase dânsul.

Tocmai trecea o droşcă. Hadasa făcu un semn birjarului şi se lovi cu genunchiul de scara vehiculului înainte de a urca. Oizer-Heşl şovăi o clipă, apoi urcă şi el. Birjarul se întoarse spre ei.

- Unde să vă duc?

- Unde crezi dumneata. Ne e totuna.

- La Parcul Lazienki?

- Da.

Droşca porni brusc. Hadasa îşi pierdu echilibrul şi se prinse de braţul lui Oizer-Heşl. Totul părea că se învârte cu ea: cerul, şirurile de case, lampioanele.

- Când ai venit? îl întrebă într-un târziu.

- Luni. Astăzi.

- Dar azi e miercuri.

- Am fost mai întâi la Swider, la mama ei, la vila tatălui ei vitreg.

Hadasa rămase pe gânduri, ca şi cum spusele lui ar fi ascuns ceva. Uitase în acea clipă că el s-a întors cu Eidl şi că Roize-Frumetl locuieşte la Swider, cu noul ei soţ.

- De-acum înainte, ne aparţinem unul altuia! Pentru totdeauna!

- Da, pentru totdeauna!

- Nimeni nu ne mai poate despărţi!

- Nimeni!

Calul o luase la trap şi droşca se hurduca de parcă ar fi coborât o pantă. Au trecut prin dreptul Grădinii Saxone. În frunzişul copacilor se aprindeau şi se stingeau

luminiţe. Pe cer plutea cornul lunii. Hadasa fusese aici cu doar câteva ore mai înainte. Dar grădina era alta. Şi strada se schimbase. Stâlpii felinarelor, pomii - totul căpătase altă înfăţişare. Droşca gonea şi luna se ţinea după ei. Două fete mergeau cu paşi mărunţi, având în mâini buchete mari de flori. Nori de gâze roiau în jurul becurilor cu gaz şi aruncau umbre jucăuşe. Florile de salcâm umpleau aerul cu mireasma lor. "Sunt cele mai frumoase clipe din viaţa mea", îşi spuse Hadasa şi-şi aminti deodată că el trebuia s-o caute la Usefow.

- Ai fost la Usefow?

- De două ori. Îngrijitoarea mi-a spus că ai plecat la Varşovia.

- Te-am aşteptat.

- N-am ştiut ce s-a-ntâmplat. De ce n-ai rămas acolo?

- Pentru că... Dar ce-a fost a fost... O să rămânem împreună până la moarte.

- Dacă nu m-or lua la armată.

- Nu, nimeni nu te poate lua de lângă mine. Scoate-ţi pălăria. Vreau să te văd mai bine.

Îi scoase ea pălăria şi o scăpă din mână. Se aplecă s-o prindă. Oizer-Heşl se aplecă şi el. În acea clipă, droşca se înclină pe o parte. S-au prins în braţe pentru a nu cădea pe caldarâm. Birjarul trase de hăţuri şi opri calul. Îşi întoarse către ei faţa congestionată şi, trăgându-şi şapca spre ceafă, le zâmbi înţelegător. Ca

orice birjar de oraş mare era obişnuit cu asemenea scene de dragoste în nopţile de vară.

- Fiţi atenţi să nu cădeţi din droşcă.

Hadasa îl privi cu nişte ochi scânteietori.

- Scuzaţi-ne, suntem atât de fericiţi...

3

Droşca intră pe strada Marszalkowska şi trecu prin faţa Gării Vieneze. Orologiul din turn arăta unsprezece fără un sfert, dar forfoteala era aici la fel de mare ca în timpul zilei. Tramvaiele soseau încărcate, trăsurile îşi făceau cu greu loc, pe trotuare - şuvoaie de pietoni. Juni în costume de culori deschise însoţeau dudui în rochii înflorate, mânuşi albe şi pălării împodobite cu cireşe şi flori artificiale. La lumina becurilor electrice, umerii lor dezgoliţi şi gâturile lor căpătau o albeaţă stranie. Sub borurile largi şi voalurile pălăriilor, ochii femeilor străluceau încărcaţi de ispitele aprinse ale nopţilor de vară. Boarea de parfum lăsată de ele se întrecea cu mirosul trupurilor năduşite şi al gunoaielor.

Până acum, Oizer-Heşl nu văzuse Varşovia în plină vară. Oraşul îi părea acum mai mare, mai bogat, mai elegant. Nu trecuseră nici două săptămâni de când părăsise Elveţia, dar avea impresia că au trecut luni de zile. De la vizita pe care a făcut-o împreună cu Eidl la Tereşpolul-Mic, nu se odihnise deloc. S-a chinuit mai

întâi în căruţe şi în trenuri, apoi a înnoptat cu Eidl într-un hotel de pe Nalewka, unde s-au certat până în zori. În cele din urmă, s-a lăsat convins să plece cu ea la Swider, la vila noului soţ al mamei ei, Volf Hendels. Eidl a făcut acolo crize de isterie. Roize-Frumetl nu mai contenea cu imprecaţiile. Volf Hendels l-a mustrat şi el cu asprime.

De două ori a luat Oizer-Heşl trenul de la Swider la Usefow. Prima dată nu a găsit vila, a doua oară nevasta paznicului i-a spus că Hadasa e la Varşovia. Probabil că Eidl l-a urmărit, pentru că la întoarcerea în Swider a coborât şi ea din tren. L-a apucat de braţ şi i-a strigat de faţă cu lumea din staţie: "Acum ştiu totul, ticălosule!" Ţipa, plângea şi-l arăta cu degetul. El a fugit de acolo şi a luat-o pe jos până la Falenitz, unde s-a urcat într-un tren de Varşovia. Cum a sosit, a telefonat la Hadasa, dar nu a răspuns nimeni. Şi-a învins ruşinea şi s-a dus la Gina. Ea l-a primit cu amabilitate, dar din păcate nu avea unde-l găzdui. S-a dus cu el la două croitorese din vecinătate, care i-au închiriat o odăiţă întunecoasă.

Îi povestise Hadasei toate acestea în cuvinte nesigure, sacadate.

- Despre ce croitorese vorbeşti? Nu înţeleg.

- Ţi-am spus. La Gina toate camerele erau ocupate. N-avea unde mă primi. Ea m-a recomandat croitoreselor.

- De ce te-ai dus mai întâi la bunicul tău? Mi-am închipuit că te-ai răzgândit.

- Nu, Hadasa, ferească Dumnezeu! Te iubesc mai mult decât pe oricine în lumea asta!

Droşca s-a oprit pe Aleea Ierusalim. Se făceau reparaţii la canalizare. Lămpi electrice semnalau săpăturile. Mirosea a asfalt, a gaz natural şi a pământ răscolit. La lumina unui proiector puternic, oameni pe jumătate goi lucrau la tuburile scufundate în noroi. A fost nevoie de un răstimp pentru ca droşca să-şi poată continua drumul.

Hadasa îi spuse ceva lui Oizer-Heşl, dar el nu o auzi din pricina zgomotului. Pe Aleea Ujasdowski toate băncile erau ocupate. El o privi derutat.

- Unde ne ducem?

- La Parcul Lazienki, aşa ne-am înţeles cu birjarul.

- Mai e deschis la ora asta?

- Nu ştiu.

- Ce-o să facem dacă e închis?

Ea se uită la dânsul fără să-i răspundă. Droşca se opri.

- Am ajuns, îi înştiinţă birjarul.

Oizer-Heşl băgă o mână în buzunar şi scoase o monedă. Birjarul se uită la ea şi o prinse între ambele mâini, vrând parcă să o frângă în două.

- E o monedă străină, coane.

- Iartă-mă, am greşit.

Scoase din buzunar o jumătate de rublă şi i-o puse în mână. Birjarul vru să-i dea rest, dar Oizer-Heşl îl refuză cu un gest scurt.

- Mulţumesc, să trăiţi! făcu birjarul şi pocni din bici.

Cei doi coborâră şi droşca se îndepărtă. Poarta parcului era încă deschisă, dar un paznic nu lăsa pe nimeni să intre. Oizer-Heşl şi Hadasa au luat-o de-a lungul gardului. După câţiva paşi, Hadasa se opri brusc.

- Doamne-Dumnezeule, am uitat să te întreb dacă nu ţi-e foame.

- Nu, am mâncat pe seară.

- Cum ai ajuns pe Krochmalna?

- Pentru că e aproape de casa ta.

- Eram pe plecate. Cu cinci minute mai târziu, n-ai fi dat de mine. Când am auzit telefonul sunând, am ştiut că eşti tu.

- N-ai fost acasă toată ziua. Am sunat poate de douăzeci de ori.

- Imposibil. A, da, am fost la Stefa, fiica lui Abram. Sora ei Beile-Ite s-a măritat. Cu un văduv. Am discutat cu Stefa despre tine. Ea ştie totul despre noi. La fel şi Maşa.

- Cu *dânsul* ce-i? întrebă Oizer-Heşl.

Hadasa tresări.

- Ţi-am scris totul. M-am căsătorit cu dânsul din disperare. Am vrut să mă pedepsesc singură. N-ai să înţelegi asta niciodată.

- Dimpotrivă, înţeleg foarte bine. Amândoi am ajuns la disperare. De ce nu ai rămas la Usefow?

- Nu ţi-am povestit? Mama ei a venit la mine şi mi-a făcut un scandal îngrozitor.

- Nu mai putem rămâne aici. Trebuie să mergem undeva.

- Da. Dar unde? Am nevoie de câteva lucruri. Acasă nu mă pot duce. El e acum acolo.

- Ai dreptate.

- Toată lumea e împotriva noastră. Trebuie să-ţi mai spun ceva. Tatăl meu e în Varşovia. Sunt frecuşuri între el şi mama. Se întâlneşte deseori cu Abram. Fuseseră certaţi cândva, dar s-au împăcat. Tata e pur şi simplu fascinat de Abram. Îl imită în toate. Îţi vine să şi râzi. Dacă tata e plecat, putem lua cheia de la portar.

- Cum ai să ştii că nu e acasă? Ce-ar fi să telefonezi?

- N-am de unde suna de aici. Uite o bancă.

S-au aşezat. Peste drum se afla o vilă înconjurată de salcâmi. Ferestrele ei înalte erau luminate. Din când în când, dincolo de draperiile trase plutea o umbră. Balconul de deasupra ferestrelor se sprijinea pe trei statui care-l înfăţişau pe Hercule. Începu să se simtă o adiere răcoroasă. Oizer-Heşl se uită la ceasul de mână. Se oprise la unsprezece fără cinci. Era desigur mult mai târziu. Tramvaiele care veneau dinspre centru erau goale şi se legănau ca bete pe şine. Pe chipul Hadasei jucau umbre. Dragostea lui pentru dânsa, estompată de eforturile călătoriei, îşi recăpătă brusc intensitatea. "Doamne, sunt lângă Hadasa! Ţin mâna ei în mâna mea! Nu e un vis!"

Se aplecă spre ea, dar în acea clipă cineva se aşeză pe celălalt capăt al băncii.

- Hadasa, murmură el, chiar tu eşti?

- Da, eu sunt, spuse ea, după care adăugă cu o voce înăbuşită: De ce n-am merge la tine?

- Va trebui să trecem prin camera croitoreselor.

- A, da, croitoresele, zise ea încet şi tăcu, dezolată de neşansa care o urmărea necontenit.

4

Era mult după miezul nopţii când au luat din nou o droşcă. Hadasa spuse birjarului să-i ducă pe strada Panska. Se vedea uşor că e beat. La jumătatea drumului, aproape de Aleea Ierusalim, calul se opri din mers şi izbi cu o potcoavă în caldarâm. Birjarul îşi plecase capul şi se auziră sforăituri. Ridicându-se de pe banchetă, Oizer-Heşl îl ciocăni uşor pe spate. Omul se trezi şi apucă biciul, care-i scăpase din mână. Uitase însă unde trebuia să-i ducă. Opri din nou şi-i întrebă de adresă. De-abia după trei sferturi de oră au ajuns pe Panska. Hadasa îi ceru să oprească la întretăierea cu strada Wielka. Oizer-Heşl plăti iarăşi o jumătate de rublă. Hadasa îi spuse dojenitor că aruncă banii. Erau amândoi atât de obosiţi, că nu mai ştiau exact ceea ce spun.

Strada Panska era pustie. Felinarele cu gaz, aflate la mari distanţe între ele, aruncau o lumină palidă, gălbuie

pe caldarâm. Magazinele aveau obloanele trase şi încuiate cu lacăte grele. Hadasa a fost nevoită să tragă de multe ori de mânerul clopotului până s-a arătat portarul. L-a întrebat dacă tatăl ei este acasă, dar el nu ştia. L-a rugat să-i descuie uşa apartamentului (în timpul acesta, Oizer-Heşl stătea într-o parte). Portarul s-a jurat că nu are o dublură a cheii. Hadasa l-a trimis la culcare, apoi l-a luat pe Oizer-Heşl de braţ şi au ieşit pe strada Twarda, iar de acolo pe Grzybowska. Hadasa îi arătă spre casa lui reb Meşulem. Ferestrele erau întunecate, cu excepţia uneia, luminată de o lămpiţă roşie de noapte.

- Locuinţa bunicului. Acum stă în ea unchiul Ioiel.

- Gina mi-a spus că este bolnav.

- Da, foarte bolnav.

De pe Grzybowska au cotit pe strada Gnojna. Era drumul spre casa Hadasei. Ea se opri în faţa unei porţi. Oizer-Heşl citi pe o tăbliţă numele "Fişel Kutner". Hadasa trase clopotul, iar el o privi uluit. În felul acesta vrea să se despartă de dânsul? Ea îl luă de mână şi îi zâmbi. Faţa îi era nespus de palidă. Scântei de aur îi jucau în ochi. Se auziră paşi.

- Să vii după mine, îi şopti ea.

El vru s-o întrebe ce are de gând, dar nu mai avu timp. Se auzi un scrâşnet de cheie răsucită şi poarta se deschise. Oizer-Heşl zări o faţă roşie, fără un ochi şi cu un plasture negru în locul nasului. Scotoci în buzunar şi scoase o monedă de argint, pe care o strecură în palma bătătorită a portarului.

- Domnul? Încotro?

- Nici o grijă, Jan. E oaspetele nostru, spuse Hadasa şi-l trase pe Oizer-Heşl de mânecă.

Ea trecu repede pragul, urmată de Oizer-Heşl cu paşi nesiguri. La început nu văzu nimic din pricina beznei. Abia când privi în sus, zări un petec de cer presărat cu stele. Parcă s-ar fi aflat într-un fund de prăpastie. Se simţea singur, dar, după o clipă, Hadasa răsări lângă el ca o pată albă. S-au îmbrăţişat în tăcere. Pălăria Hadasei căzu pe jos.

- Hai, îi şopti ea, atingându-i cu buzele lobul urechii.

Îl prinse de încheietura mâinii, iar el o urmă orbeşte. "Fie ce-o fi!" gândi el. Era speriat, dar nu stătu în cumpănă. "Vrea pesemne să mă pună faţă în faţă cu bărbatul ei. Am să-i spun pe şleau că Hadasa e a mea". Au străbătut o curte lungă. În întunecime se iviră căruţe, butoaie, lăzi. Mirosea a ulei şi a sodă caustică. Hadasa îl trase spre o intrare. Au urcat tăcuţi, în vârful picioarelor, o scară abruptă, în spirală. Treptele scârţâiau. Balustrada se legăna. Domnea o linişte de clădire părăsită, în ruină. S-au oprit la etajul al doilea, în faţa unei uşi. Hadasa încercă să o deschidă, dar părea încuiată.

- O secundă, spuse ea şi dispăru undeva.

Rămas singur, Oizer-Heşl se simţi ca o făptură neajutorată, care trebuie să-şi aştepte ocrotitorul. Întinse mâna şi dădu pe bâjbâite de clanţa uşii şi de gaura cheii. Împinse uşor - şi uşa se deschise. Cum vine asta? Doar

adineauri era încuiată! Vru s-o strige pe Hadasa, dar se temu că va fi auzit şi de alţii. Uşa dădea într-o încăpere scufundată în beznă. Îl izbi un miros stătut, de casă nelocuită, înecată în praf. Unde se dusese Hadasa? Probabil să ia cheia. Da, l-a adus într-o clădire unde nu se afla nimeni, proprietate a bărbatului ei. Dar de ce întârzie? Să nu cadă pe undeva. E acum fericit? Desigur, asta e fericirea! Din clipa aceasta, poate să şi moară.

Auzi paşi.

- Hadasa, unde eşti?

- Aici, aproape de tine.

- Uşa e deschisă.

- Ai forţat-o?

- Nu, s-a deschis aproape de la sine.

- Cum aşa? Dar ce importanţă are?

El deschise larg uşa şi intră. Hadasa îl urmă. Vru s-o ia de mână, dar atinse ceva moale, lânos. Hadasa adusese un şal sau o pătură. Trecură printr-un coridor îngust şi pătrunseră într-o cameră mare, încărcată cu mobilă. Oizer-Heşl se izbi de un balansoar, care începu să se legene, apoi de muchea unei sobe de teracotă. Acum Hadasa era aceea care mergea înainte, trăgându-l pe el după dânsa. Ea deschise cu vârful pantofului o uşă şi dădură într-o odaie mică. Ochii lui Oizer-Heşl se obişnuiră cu întunericul. Văzu desenele tapetelor, două paturi nichelate, un scrin şi o oglindă prin care trecu fulgerător o rază de lumină. La fereastră atârna o perdea ruptă. Hadasa lăsă pătura pe salteaua unuia dintre paturi.

- Ce cameră-i asta?

- Camera noastră.

S-au îmbrăţişat şi au rămas aşa îndelung. El îi auzea bătăile repezi ale inimii. Ea îi prinse încheieturile mâinilor şi i le apăsă până la durere.

Hadasa se desprinse de dânsul şi întinse pătura pe saltea. S-au întins amândoi pe pat, gură la gură, cu genunchii lipiţi. Prin găurile perdelei se vedea o frântură alburie de cer. O fierbinţeală stranie, niciodată bănuită, puse stăpânire pe Oizer-Heşl. Îşi lăsă, ca un orb, mâinile să-i alunece pe trupul ei, îi mângâie ochii, fruntea, obrajii, gâtul, sânii. Se priviră în ochii lor cu pupilele lărgite şi se pătrunseră de tainele nopţii.

CAPITOLUL XX

1

La câteva zile de la izbucnirea războiului, crainicul comunal din Tereşpolul-Mic a dat în piaţă citire unui ucaz: toţi evreii din orăşel trebuie să-l părăsească în douăzeci şi patru de ore. S-a iscat o zarvă nebună. Conducătorii comunităţii au dat fuga la primar, care le-a spus că ordinul a venit telegrafic de la Zamosc. Doi dintre evreii sus-puşi ai târgului, care vorbeau ruseşte, s-au urcat îndată într-o căruţă şi au plecat la Zamosc. Dar comandantul militar a refuzat să-i primească. Le-a trimis vorbă că ucazul era semnat de Nikolai Nikolaievici, unchiul ţarului, în persoană.

Evreii care aveau căruţe cu cai au şi început să-şi încarce catrafusele. Alţii s-au repezit în satele din jur să închirieze sau să cumpere căruţe. Polonezii din orăşel nu s-au sinchisit de ceea ce se întâmpla şi şi-au văzut de treburile lor. Măcelarul Markewicz a tăiat în acea zi un porc. Jan Dobasz, un mic moşier, şi-a văzut de treieratul secarei şi de culesul merelor. Antek Liss, cizmarul, a apărut în dugheana de pielărie a lui Iser Matels şi s-a oferit să-i cumpere toată marfa pe o treime din preţ. "Oricum, ai noştri vă vor lăsa fără nimic. Se spune că toţi jidovii o să fie căsăpiţi". Spunând asta, cizmarul îşi duse degetul arătător la gât: "Hârşti!"

Femeile evreice au intrat la vecinele lor creştine să-şi verse amarul, dar acestea aveau altceva de făcut decât să le asculte. Una cernea făina, alta fierbea dulceaţa, alta punea brânza la scurs, alta bătea laptele în putinei, să se aleagă untul. Cele vârstnice depănau in pe vârtelniţă. Copiii se jucau cu pisici, căţeluşi şi purcei ori scormoneau în pământ după râme. Se puteau foarte bine lipsi de evrei.

Unele gospodine evreice s-au gândit să lase câte ceva din mobila lor vecinelor, dar toate au spus că şi aşa casele lor sunt pline. În schimb, erau gata să ia în păstrare îmbrăcăminte, lenjerie, veselă şi bijuterii.

Crainicul citise ucazul luni dimineaţă. Marţi la amiază, trei sferturi dintre localnicii evrei erau şi plecaţi. Pe drumul spre Lublin se îngrămădeau căruţe, care şi oameni care mergeau pe jos. Măcelarii îşi mânau vitele. Nevoiaşii îşi strânseseră sărăcia în boccele pe care le duceau în spinare. Într-o căruţă aşternută cu paie fuseseră aşezate cu grijă sulurile sfinte. Peste ele au fost întinse şaluri de rugăciune. Căruţa era înconjurată de un grup de cucernici, bărbaţi şi femei. Ţăranii şi ţărancele ieşeau în prag la trecerea convoiului prin sate. Unora li se făcea milă şi aduceau găleţi cu apă celor însetaţi. Alţii râdeau şi-şi băteau joc: "Oi, oi, oi, jidovilor! Tatele! Mamele![1]".

Reb Dan Kaţenelenboign şi ai săi au fost printre ultimii care au părăsit orăşelul. Înainte de plecare ceruse ca tomurile din biblioteca lui să fie ascunse în podul

[1] Tăticule, mămico (idiş).

casei. Luase cu sine numai săculeţul cu şalul de rugăciune şi câteva cărţi la care ţinea mult. Manuscrisele şi le-a înghesuit în sobă şi le-a dat foc. "Nici o pagubă! a spus el. Lumea nu are nevoie de ele!" Rezemat de tocul uşii, privea cum focul mistuie tot ce a aşternut el pe hârtie în patruzeci de ani de rabinat: studii şi interpretări ale scrierilor sfinte, comentarii asupra lucrărilor altor învăţaţi, textele unor cuvântări şi predici, teancuri mari de mesaje primite de la rabini şi studioşi de pe întinsul Poloniei, Galiţiei, Lituaniei. Se afla printre ele şi scrisoarea unui misionar care dorea să-i vândă rabinului viaţa sa de apoi; era totuşi un om cu carte, care-şi argumenta cu o anumită iscusinţă oferta.

Din când în când, reb Dan se apleca spre cele trei feţe de pernă umplute cu hârtii şi alimenta focul din sobă. Voia să scape cât mai repede de corvoada asta, mirându-se că a fost în stare să scrie atâta. Nu dăduse nimic la tipar în viaţa lui. Feciorii lui, ca nişte neisprăviţi ce erau, nu i-ar fi putut da o mână de ajutor şi de scrierile lui s-ar fi ocupat nişte ambulanţi nenorociţi care cutreieră târgurile după abonaţi. Nu, mai bine focul! Flăcările, însă, nu se grăbeau. Curentul azvârlea câteodată hârtiile din sobă şi trebuiau băgate la loc. Mapele legate erau prea groase pentru a se aprinde repede şi era nevoie să fie mai întâi desfăcute. Ca printr-o minune, rezista focului şi câte o coală îngălbenită. Când o învăluiau flăcările, cenuşa şirurilor de slove rămânea un scurt răstimp incandescentă.

După ce a golit cele trei feţe de pernă, reb Dan ieşi din casă. Sărută mezuza şi aruncă o ultimă privire asupra curţii năpădite de ierburi înalte şi bălării. Contemplă mărul, acoperişul de şindrilă, coliba ridicată pentru sărbătorirea Sucotului[1]. Deasupra sinagogii se rotea un cocostârc. Geamurile ei reflectau razele aurii ale soarelui. Din coşul băii evreieşti ieşea fum. Pesemne că au şi intrat acolo ceilalţi localnici. Uşa azilului era străjuită, ca întotdeauna, de targa pentru cărat morţii. Printre mormintele vechiului cimitir păşteau capre.

Rabinul urcă greu în căruţă. Rabiniţa, fiica lor Finkl şi nepoata lor Dinele se aşezaseră mai înainte, printre coşuri, pachete şi boccele cu aşternut. Bătrâna plângea. Dinele îşi înfăşurase capul într-o basma. Soţul ei, Menaşe-Dovdl, se afla undeva, prin Galiţia. Finkl ţinea în poală o legătură cu cărţi de rugăciuni. Reb Dan luă loc pe capra căruţei şi spuse: "Da, e timpul să pornim la drum!"

Au străbătut strada sinagogii şi au trecut prin piaţă. În jurul bisericii se strânsese multă lume. Era o înmormântare sau, poate, o nuntă. Crucile aurite străluceau în soare. Dinăuntru se auzeau acorduri de orgă şi vocile unui cor. Ceva mai departe, în stânga, se întindea cimitirul evreiesc. Sub mesteceni, dominând celelalte morminte, se profila monumentul marelui rabin

[1] Potrivit prescripţiilor mozaice, evreii religioşi îşi petrec cele opt zile ale sărbătorii strângerii recoltei - Sucot - în colibe acoperite cu frunziş şi stuf, împodobite cu fructe, ghirlande, covoare.

Menahem Dovid, care a scris aici, în Tereşpolul-Mic, cincizeci de studii talmudice. În vârful monumentului stătea, ca încremenită, o cioară.

După ce au depăşit bariera târgului, s-au oprit la hanul ţinut de o văduvă evreică. Ordinul de evacuare nu o privea şi pe dânsa, pesemne pentru că hanul se afla în raza altei comune. Cârciuma era plină de evrei - bărbaţi şi femei, printre care alergau copii. În cămăruţele din fund au fost culcaţi pe paie câţiva bolnavi de la azil. În faţa hanului, alături de căruţa rabinului, poposise o brişcă în care se afla Iekusiel ceasornicarul, înconjurat de câteva pendule şi cutii cu uneltele lui. Îl privi pe rabin cu un zâmbet trist şi spuse doar atât: "Ei, rabi?!", ceea ce voia să însemne: "Unde este acum Dumnezeul dumitale? Unde sunt minunile Lui? La ce ajută *Tora* şi rugăciunile?"

Rabinul a ghicit gândurile ceasornicarului şi i-a răspuns la fel: "Ei, Iekusiel?!" Era limpede ce voia să spună: "Unde sunt preceptele tale laice despre mântuirea lumii? Ce s-a ales din încrederea ta în cei de altă credinţă? Ce ai căpătat maimuţărindu-l pe Esau[1]?"

Hangiţa veni la rabin şi-l invită în casă împreună cu ai săi. Îi rezervase o cameră pentru a se odihni. Ştiind că oricum trebuie să aştepte până ce vor fi adăpaţi caii şi făcute pregătirile pentru continuarea drumului, reb Dan coborî din căruţă luându-şi cu el săculeţul cu şalul de rugăciune şi cărţile cu care plecase de acasă. În odaia unde fu poftit nu-şi găsi multe minute locul. O măsură în

[1] Personaj biblic, prototip al adversităţii faţă de evrei.

lung şi în lat cu paşi nervoşi. De un perete atârna o lămpiţă de Hanuca. Într-un dulăpior zări câteva cărţi de rugăciuni. Pe cele două paturi cu aşternut înalt şi cuverturi brodate erau împrăştiate perniţe. Pesemne că locuia aici o pereche tânără. În curticica spre care da fereastra zări o capră. Bătrânul o privi îndelung. Capra îşi legăna bărbuţa albă, se scărpina cu coarnele şi, din când în când, izbea pământul cu una dintre copitele ei despicate. Simţind parcă privirile rabinului, îşi întoarse ochii spre dânsul. Reb Dan se înduioşă de făptura asta "vitează între ierbivore", cum spune *Talmudul*, care o asemuieşte cu poporul lui Israel, "viteazul între popoare". Ar fi vrut s-o mângâie pe greabăn, să-i dea ceva bun de ronţăit. După o clipă, luă dintre cărţile aduse cu el o *Ghemara* şi începu să citească. De multă vreme, lectura textelor sacre nu-i mai dăruise desfătarea sufletească de care avea acum parte.

Când intră să-i spună că trebuie să pornească din nou la drum, rabiniţa îl văzu atât de transfigurat, că nu izbuti să scoată un cuvânt. În încăperea aceea străină, bărbatul ei arăta ca unul dintre marii învăţaţi din vechime. Era atât de emoţionată, că-i veni să plângă la gândul că i-a fost sortit să trăiască aproape şaizeci de ani alături de acest om sfânt.

2

Pe la două după-amiază, căruţa lui reb Dan a purces din nou la drum. Fiii, nurorile şi nepoţii rabinului porniseră mai înainte. În mod normal, ar fi ajuns la Zamosc în vreo patru ore. Dar mai mult au stat pe loc decât au mers. Şoseaua era plină de soldaţi, furgoane şi tunuri. Trupele se îndreptau spre râul San, unde atacaseră austriecii. Erau militari de toate soiurile: cazaci cu suliţe lungi, berete şi cercei în urechi; cerchezi cu mantale lungi, căciuli înalte şi cu pieptul acoperit de pumnale; calmuci, scunzi ca nişte pitici şi cu ochii oblici. Tunurile erau trase de câte opt sau zece cai. Roţile grele sfărâmau pietrele aşternute pe şosea. Gurile tunurilor erau acoperite cu rămurele şi coroniţe de flori. Pe marginea drumului, bucătăriile de campanie pregăteau hrană pentru coloanele de ostaşi. Cavalerişti galopau înainte şi înapoi, strigau şi îşi fluturau cravaşele. Caii, cu boturile înspumate, nechezau şi se ridicau pe picioarele din spate. Stoluri de ciori croncăneau în văzduh. Nori de praf pluteau peste şirurile de baionete lucioase ale formaţiilor în marş.

Căruţele cu evrei au stârnit furia soldaţilor: "Jidovii se cară... Şobolanii fug de pe corabia care se îneacă!" Câţiva dintre cei surghiuniţi au încercat să le explice că au fost siliţi să-şi părăsească orăşelul, dar ofiţerii i-au gonit şi i-au plesnit cu cravaşele. Femeile s-au pus pe plâns. Copiii ţipau speriaţi. Cărăuşii creştini au început să vocifereze: cât o să se târâie pe drumuri cu

bulendrele evreieşti? Tare ar fi vrut să lepede totul pe şosea şi să se întoarcă în satele lor. Cel care a atras cel mai mult atenţia soldaţilor a fost rabinul. Barba lui albă, pălăria de catifea, caftanul de mătase - întreaga lui înfăţişare li se părea năstruşnică. Unde naiba se duc vrăjmaşii ăştia afurisiţi ai lui Hristos? De partea cui sunt în războiul acesta? Ce au de gând? De ce nu au trecut câinii ăştia la dreapta credinţă? Ar fi avut chef să-i tragă de bărbi şi de perciuni şi să-şi înfigă baionetele în ei. Mare plăcere le-ar fi făcut să smulgă perucile şi bonetele femeilor şi să-şi bage mâinile sub fustele fetelor! De ce să se aştepte clipa când se vor afla faţă în faţă cu duşmanul austriac de dincolo de San, câtă vreme duşmanul evreu e aici, stă în calea furgoanelor lor? "Javre! Nelegiuiţi! Spioni! Porci nemţeşti!"

Unii soldaţi îi scuipau pe evrei în obraji, alţii îi ameninţau cu pumnul ori îi loveau cu vârfurile cizmelor. Mulţi se uitau cu un aer tâmp la arătările acestea în veşminte lungi, cu bărbile încâlcite şi ochi speriaţi. Cărăuşii nu conteneau cu înjurăturile. Când treceau pe lângă altarele de pe marginea drumului, îşi făceau cruce şi implorau ajutorul Sfintei Fecioare şi al pruncului Iisus pentru a se putea întoarce acasă cu caii şi căruţele lor.

Soarele asfinţea, fără a se vedea în zare vreo localitate. Infanteriştii cântau marşuri, cu vocile lor groase, răguşite. Cavaleriştii strigau, drăcuiau, îşi vânturau săbiile scoase din teacă. Unii cai se poticneau şi se prăbuşeau, frângându-şi şira spinării. Era nevoie să fie

împuşcaţi. Războiul abia începuse, dar se şi aduceau răniţi de pe front. Zăceau pe jos, în drum, cu feţele livide, înfăşuraţi în bandaje însângerate. Mirosea a sudoare, a urină, a unsoare de căruţă.

Reb Dan şedea în căruţă ca încremenit. Nu se îndoise niciodată că poporul lui Israel este un miel printre lupi, înconjurat de păgâni şi ucigaşi, de beţivani şi desfrânaţi. Trăim într-o lume a întunericului, în care domneşte răul. Unde dacă nu aici să-şi aibă diavolul sălaşul şi să bântuie duhurile negre? Se mângâia totuşi cu gândul că totul vine de la Dumnezeu. Chiar şi Satana îşi are obârşia în creaţia divină. Hotărâtoare este puterea dată omului de a alege între bine şi rău. Urâtul este menit să dispară. Ceea ce-i necurat e părelnic.

Acum, însă, rătăcind în necunoscut, rabinul se afla faţă în faţă, ochi în ochi, cu forţele răului. Se stinsese parcă în el lumina evlaviei. Rămăsese fără reazem. Vru să se roage, dar buzele lui refuzau să rostească sfintele cuvinte. Închise ochii şi avu senzaţia că se rostogoleşte într-o prăpastie. Se prinse cu amândouă mâinile de loitrele căruţei şi încercă să murmure rugăciunea din amurg. Dar, din pricina stării de încordare nu-şi mai aminti textul ei. Repeta întruna prima parte a unui verset: "Ferice de cei care locuiesc în casa Ta..."

După căderea serii, convoiul a ajuns la Modly-Boszycz. Aici nu se simţea războiul. În piaţă nu se vedea ţipenie. Lămpile cu gaz fuseseră aprinse prin case şi ferestrele erau luminate. În sinagogă, bărbaţi vârstnici

şi tineri învăţăcei stăteau la mese, aplecaţi asupra tomurilor. Rabinul, hahamul şi fruntaşii târgului i-au salutat pe reb Dan şi pe fiii lui şi i-au condus la sinagogă. Femeile au fost invitate la locuinţa rabinului.

Reb Dan a psalmodiat rugăciunea de seară, la peretele dinspre răsărit al sinagogii. Chivotul sfânt, amvonul, tribuna pentru citirea *Torei*, pupitrele şi băncile credincioşilor, rafturile cu scrieri sfinte l-au reînsufleţit. Murmurul celor care studiau la mese îi mângâiau auzul. Trase pe nas mirosul familiar al locaşului de rugăciune. În timp ce afară bântuia pierzania, aici, în sinagogă, totul era încărcat de sfinţenie. Când ajunse la versetul "Iartă-ne, Părinte Ceresc, păcatele! Iartă-ne, Rege al nostru, că ţi-am încălcat poruncile!", se bătu tare cu pumnul în piept. Se simţea vinovat că alunecase în prăpastia îndoielii.

Când îşi termină ruga, un tânăr cu perciuni lungi şi ochi mari, negri, se apropie şi-l rugă să-i desluşească ceea ce lui i se părea a fi o contradicţie în comentariile lui Rabenu Tam[1]. Reb Dan îi ascultă cu pleoapele închise nedumerirea rostită cu o voce îngânată, melodioasă. Ceru apoi să i se aducă o *Ghemara*. Luă în mână un muc de lumânare şi la lumina flăcăruii, răsfoi paginile ei îngălbenite, pătate de ceară. Într-un târziu, bătrânul îşi trase tichia spre frunte. "Rabenu Tam are dreptate", spuse el şi-i tălmăci tânărului dificultăţile pasajului cu pricina.

[1] „Învăţătorul nostru Tam", supranumele unei importante figuri religioase evreieşti, Iacob ben Meir (1100 - 1171, Franţa).

Reb Dan avusese de gând să se stabilească la Lublin până ce se vor mai linişti lucrurile. Dar unul dintre fiii lui, Levi-Meier, care se descurca în ale politicii, susţinu că frontul se va apropia de Lublin. Era de preferat să se plece la Varşovia. După multe discuţii, reb Dan a trimis două scrisori: una nepotului său Oizer-Heşl, cealaltă unui fost învăţăcel al său, reb Godl Ţinamon, care făcuse avere la Varşovia. Îi rugă să li se pregătească o locuinţă. Scrisoarea către Oizer- Heşl era semnată şi de restul familiei: bunica, mama, Dinele, unchii, mătuşile şi verii. I se adresau salutări dragi soţiei sale, Eidl. Deşi nu o cunoşteau pe soacra lui, Roize-Frumetl, îi trimeteau şi ei cele mai bune urări. Nu a fost uitat nici soţul acesteia, reb Volf Hendels.

CAPITOLUL XXI

1

Evreii varşovieni înstăriţi, care aveau vile în zona Otwock, îşi prelungeau de obicei vilegiatura până în ajun de Roş-Haşana. Unii îşi petreceau acolo şi sărbătorile de toamnă. Anul acesta s-au întors însă la Varşovia mult mai curând. Era vreme de război şi se împuţinaseră alimentele, iar preţurile erau în continuă creştere. Nemţii obţineau victorie după victorie. Din primele zile au ocupat oraşele Kalisz şi Czestochowa. Trupele ruseşti se retrăgeau şi frontul se apropia. Cine ar fi avut curajul să rămână la aer curat pe o asemenea vreme?

Ca în toţi anii, femeile din clanul Moskat şi-au adăugat nu puţini pfunzi la greutate, iar bărbaţii aveau feţele arse de soare. În perioada aceasta, apartamentele lor erau de obicei renovate: se zugrăveau camerele şi se vopsea lemnăria. Acum, însă, au renunţat. Femeile au pornit să cutreiere cartierul după alimente, dar făceau cu greu rost de ele. Majoritatea prăvăliilor aveau obloanele trase. Patronii stăteau afară, în caftanele lor cândva pline cu făină, discutau în şoaptă cu clienţii şi-i lăsau apoi să intre prin uşile din spate. Unii negustori nu primeau bancnote, cerând să li se plătească în monede de argint şi de aur. De parcă s-ar fi înţeles între ei, chiriaşii nu-şi mai achitau obligaţiile. Familia Moskat a rămas fără venituri.

Notele, Piniele şi Niunie au venit la Copl, în biroul de pe strada Grzybow, să vadă ce-i de făcut. Dar Copl nu avea nici o idee. Nu se mai putea pune sechestru pe mobilele chiriaşilor, pentru a fi vândute la licitaţie şi nici evacuările nu mai erau posibile. Majoritatea bărbaţilor tineri fuseseră mobilizaţi. Pe lângă asta, imobilele lui reb Meşulem încă nu fuseseră împărţite între moştenitori. Notele, care nu voia niciodată să ia lucrurile în tragic, susţinea că războiul nu putea dura mult.

- Neghiobii ăştia o să se omoare între ei pe capete, spunea el, şi vor fi nevoiţi să încheie pace.

Dar Piniele, care citea toate ziarele şi cunoştea mai bine situaţia, pretindea că războiul o să se prelungească încă un an sau doi.

- Împăraţii au soldaţi cu duiumul şi timpul nu contează.

- Dar noi ce-o să ne facem? întrebă Notele, plimbându-şi mâna pe pântecele rotund.

- O să scrâşnim din dinţi şi o să strângem cureaua. Ţie n-o să-ţi strice.

Copl se învârtea printre ei, în ghetele lui lustruite, cu gambeta trasă pe ceafă, creionul la ureche şi ţigara în colţul gurii. Era şi dânsul îngrijorat. Avea două case, una în cartierul Praga, cealaltă spre centru. Îşi muşca buzele şi scotea rotocoale subţiri de fum. "Bătrânul avea dreptate, îşi spuse el. Cei mai mulţi dintre oameni sunt hoţi, escroci, canalii, lovi-i-ar damblaua!"

Copl devenise ceea ce visase întotdeauna: tutorele, chiar dacă nerecunoscut, al familiei Moskat. Regina Ester, soţia lui Ioiel, i se plângea mereu că a rămas fără un ban. Ioiel zace bolnav, iar făina şi cartofii sunt pe terminate în gospodăria lor. Soţia lui Piniele, Hane, ceruse convocarea unui "consiliu de familie" pentru împărţirea moştenirii. Era dispusă să-şi vândă partea ei. Niunie se arăta mai calm. Explicabil: cele zece mii de ruble ale lui erau puse deoparte, iar ginerele lui, Fişele, avea o mare avere. Copl îi asculta pe toţi, îşi făcea însemnări cu creionul într-un carneţel şi spunea de fiecare dată: "Să vedem ce se poate face".

Perl, văduva, fiica cea mai mare a lui reb Meşulem, nu a ţinut să participe la întâlnirea moştenitorilor. Îşi avea casele şi afacerile ei. Suferea de inimă şi doctorii i-au cerut să evite orice iritare. Nici Leea nu s-a arătat. Era limpede că, mulţumită lui Copl, nu va fi păgubită. Dragostea veche nu rugineşte, cum se spune.

Hama ar fi fost gata să alerge cu lacrimi în ochi la Copl, dar Abram a ameninţat-o că o părăseşte pentru totdeauna dacă se va umili într-un asemenea hal.

- Să cerem noi ajutorul slugoiului ăsta viclean? Asta nu! Nu! Cât trăiesc eu, nu! urlă el şi izbi atât de tare cu pumnul în masă, că lampa era să se răstoarne.

- Dar nu vezi, Abram, ce se întâmplă? se lamentă Hama şi-şi suflă în batistă nasul ei roşu. Dacă merge tot aşa, o să rămânem în curând fără o bucată de pâine.

- O să mâncăm atunci prăjituri! Nu te mai boci atâta!

Abram ieşi din cameră trântind uşa. Nu putea înţelege panica ei. De ce se teme că o să flămânzească? Oricum, nu mănâncă mai nimic, doar ciuguleşte ca o păsărică. Stefa trece rareori pe acasă, nu se desparte nici o clipă de studentul ei. Cu Beile-Ite e altceva: îşi alăptează copilul, trebuie să bea mult lapte. A, ce flăcău straşnic!

Deşi nu-i plăcea titlul de "bunic", Abram îşi iubea nespus nepoţelul, mai cu seamă pentru că era leit el. Îl supăra doar faptul că familia dorea să-i dea băiatului numele de Meşulem, după străbunicul lui. Ăsta-i un nume pentru un puişor de om? Numai că, atunci când e vorba de copii, femeile hotărăsc. La urma urmei, ele îi poartă, îi nasc, îi înfaşă, îi leagănă. Bărbaţii devin taţi fără să-i doară capul.

Ieşind din clădire, Abram îşi aprinse un trabuc şi o luă spre strada Marszalkowska. Îşi amintise deodată că încă nu l-a văzut pe Oizer-Heşl. Izbucnirea războiului, mobilizarea, întoarcerea în fugă din staţiunea de vară, alergătura prin magazine - toate astea l-au descumpănit pe Abram. Nu răspundea la scrisori, nu se întâlnea cu prietenii, îşi lăsa baltă treburile. Era încordat de parcă l-ar fi aşteptat şi pe dânsul, de la o zi la alta, încorporarea în armată. S-au adăugat şi chinurile în care Beile-Ite şi-a născut pruncul. Trei zile au durat. Hama a fugit la cimitir să se roage la mormintele părinţilor ei. Soacra Beilei-Itei a implorat în sinagogă mila Celui-de-Sus. Doctorii se

pregăteau să scoată copilul cu forcepsul. În asemenea împrejurări, cum să se fi gândit Abram la Hadasa, la Oizer-Heşl şi la încurcata lor poveste? Acum însă - când, slava Domnului, Beile-Ite şi copilul sunt bine - putea să se preocupe şi de alte lucruri. Lumea mergea înainte în pofida războiului dintre Gog şi Magog[1]. Se cuvine să afle ce mai e cu tinerii aceia. Intră într-un local şi telefonă Ginei.

- Gina dragă, sunt eu, Abram.

- Mai catadicseşti să vorbeşti cu alde noi? strigă Gina. Am crezut că ţi s-a urcat la cap de când ai devenit bunic. Felicitări! Să fie într-un ceas bun! Ce face băiatul?

- E o minune de băiat! Aşa ceva nu s-a mai văzut de când se nasc copii pe lumea asta. Are un glas de leu. Când îşi aruncă ochii asupra mea, mă cutremur. Nu sunt de invidiat fetele care o să-i cadă odată şi odată în gheare.

- Zău, Abram, poate să-ţi fie ruşine! Copilul abia a văzut lumina zilei, e un firicel de om - şi tu te gândeşti la amorurile lui. Baţi câmpii!

- Aşteaptă, mai bine, cincisprezece-şaisprezece ani şi-ai să vezi ce furori o să facă sugaciul ăsta... Spune-mi, Ginuţa, e adevărat că Oizer-Heşl s-a întors în Varşovia?

[1] Potrivit legendei, numele unor puteri adversare Ierusalimului; distrugerea lor prin intervenţia lui Dumnezeu va preceda ivirea lui Mesia pe pământ.

- Ţi-ai adus în sfârşit aminte de el? Mare egoist mai eşti! Oizer-Heşl te caută cu disperare. M-a sunat de nenumărate ori. Dar tu te-ai dat la fund.

- Unde-i acum?

- Pe mine mă întrebi? Tu, care-ai fost protectorul lui? A sunat la uşa mea puţin înainte de începerea războiului. M-am speriat când l-am văzut. Era alb ca varul la faţă, ca un osândit la spânzurătoare. "Ce-i cu tine?" l-am întrebat. Pe scurt: s-a certat cu nevastă-sa şi a fugit de la ea. Era mai mult mort decât viu.

- Dar unde-i? Ce face? Unde stă? S-a văzut cu Hadasa?

- De unde să ştiu? Nu l-am spionat. De locuit, locuieşte aici, în curte. La mine totul era ocupat, aşa că l-am dus la croitorese, le ştii, socialistele. Doarme acolo într-un coteţ, dar tot e mai bine decât în stradă.

- Ce să spun? E cum nu se poate mai bine! Pot să-i telefonez?

- Aiurezi? Cum să aibă croitoresele telefon?

- Ascultă, Ginuţa, să nu crezi că l-am dat uitării pe tânărul ăsta. Abram Şapiro nu-şi uită prietenii. M-am gândit mereu la dânsul. Dar când fiica ta naşte şi vezi că-i vine să se caţere pe pereţi de-atâtea dureri, lucrurile se schimbă. Naşterea nu e o glumă, mă auzi Gina? Mi-a fost dor şi de tine. Tu ce faci?

- Ce să fac? Nimeni nu mai ştie de mine.

- Nu vorbi prostii. Pe lumea asta există o singură Gina. Când mă duce gândul la tine, simt o fierbinţeală la inimă.

- Termină cu linguşelile! Te rog!

- Bine, tac. Oricum, vin îndată la tine.

Ieşi în stradă. Pe Marszakowska tramvaiele erau oprite. Coloane de soldaţi mărşăluiau în direcţia Mokotow. Mai întâi cavalerişti, apoi infanterişti, în echipament de luptă. Intonau, cu vocile lor groase, un cântec despre o fată care se duce la cules de ciuperci. Atelaje de cai trăgeau tunuri grele. Urmau căruţe încărcate cu mitraliere acoperite cu foi de cort. Cânta şi o fanfară militară. Abram merse în spatele soldaţilor. Fără să vrea, paşii lui căpătară ritm de marş. "Ce-o mai fi şi asta? Se întrebă el? Oamenii se duc la măcel şi totuşi cântă. Dumnezeule, tare ai încurcat lucrurile! Frumoasă lume ai croit! Aş vrea să ştiu ce mai pui la cale acolo, pe tronul Tău din cel de-al şaptelea cer. Ştii că pe pământ trăieşte un om cu numele de Abram Şapiro? Părinte, părinte, ai o inimă de tâlhar!"

În Piaţa Porţii de Fier urcă într-o droşcă şi spuse birjarului să-l ducă pe strada Swiento-jerska. Era dornic să ajungă repede la Gina şi să afle de la dânsa amănunte despre Oizer-Heşl. "Cum de am putut aştepta atâta vreme? O fi crezut că nu mai vreau să am de-a face cu el. Numai blestematul ăsta de război e de vină!"

- Birjar, ia-o mai repede. Am să te răsplătesc cu un pahar de rachiu.

Abram se simţi jenat de propriile lui cuvinte. În primele zile ale războiului, magazinele care vindeau băuturi alcoolice primiseră ordin să verse la rigolă tot rachiul pe care îl aveau. Ţarul se temea pesemne că, îmbătându-se, supuşii săi îl vor da jos de la stăpânire, împreună cu ţarina şi cu acel Rasputin.

2

Droşca se opri în faţa clădirii în care locuia Gina. Abram plăti şi se opri o clipă în poartă, pentru a arunca o privire spre Parcul Krasinski, de peste drum. Ici-colo, frunzişul arborilor căpătase pete roşii şi galbene. Ziua era caldă, dar, din când în când, se furişa o adiere răcoroasă. Abram auzi sau i se păru că aude sunetele când sacadate, când prelungi ale unui şofar[1]. "Doamne, se apropie zilele înfricoşătoare, când şi peştii tremură în apă, se înfioră Abram. În curând mi se va pecetlui soarta în anul ce se apropie. Judecând după faptele mele, am uitat cu totul că sunt evreu[2]".

Dând să intre pe poartă, zări apropiindu-se de el, cu mâna întinsă, un cerşetor în zdrenţe. Îi dădu o monedă

[1] Corn de berbec din care se sună în cursul rugăciunilor din luna Elul, de Roş-Haşana şi Iom-Kipur.

[2] Potrivit credinţei mozaice, în cursul marilor sărbători evreieşti de toamnă se cântăresc faptele oamenilor şi se înscrie în cartea vieţii soarta lor în anul abia început.

de argint de patruzeci de copeici. Cerşetorul se uită mirat la ea şi clătină din cap.

- N-am de unde vă da rest.

- Nu-i nevoie, îl linişti Abram.

- Cerul să vă hărăzească un an nou fericit.

- La fel şi dumitale.

- Să aveţi întotdeauna ce da de pomană.

Abram trecu de poartă mişcat până la lacrimi. După câţiva paşi se opri şi se întrebă dacă n-ar fi mai bine să se ducă direct la cele două croitorese. Poate că Oizer-Heşl este acasă. Mai târziu s-ar putea să plece.

În curte se juca o fetiţă. Se apropie de ea.

- Drăguţo, poţi să-mi spui unde stau croitoresele? Pe una o cheamă Frania.

- Cea frumoasă, cu părul negru?

- Da.

- Şi cealaltă, care şchioapătă?

- Da.

- În casa din fund, la etajul trei.

- Vrei zece groşi?

- Ştiu eu?

- Atunci, uite zece groşi, să-ţi cumperi bomboane.

- Mămica mi-a spus să nu iau nimic de la oameni străini.

- N-am să spun nimănui. O să fie secretul nostru, zise Abram şi puse moneda de aramă în palma ei mică.

Fetiţa îl privi speriată şi încântată în acelaşi timp.

- Mulţumesc.

- Dumnezeu să te binecuvânteze.

Abram o privi îndepărtându-se cu paşi nesiguri. Avea picioarele subţiri ca nişte beţe. În codiţe îi erau împletite panglici. Deodată, fetiţa o luă la goană. Abram scoase un trabuc şi şi-l aprinse. "Ce uşor este să faci fapte bune! îşi spuse el. Doamne, de ce nu fac nimic? M-am lăsat în voia plăcerilor lumeşti. Am uitat că omul are şi suflet. Părinte Ceresc, iartă-mă!"

Urcă greu până la etajul trei. Doctorul Mintz îi spusese că trebuie să evite cât mai mult căţăratul pe scări. Se oprea la fiecare palier să-şi tragă răsuflarea. Pe măsură ce suia, pereţii deveneau tot mai murdari. Pe trepte erau împrăştiate gunoaie. În pragul unei uşi, o fată freca hrean. Mirosea a prăjeală, a borş, a arpacaş ars. Se auzeau ciocănituri, hârşâit ritmic de ferăstrău, zumzet de motoraşe. Pesemne că locuiau aici mulţi meseriaşi. Ajuns la etajul trei, Abram se opri întrebându-se la ce uşă să bată. Sperase că va fi întâmpinat de ţăcănitul unei maşini de cusut. Dar era linişte. Până la urmă, în dreptul unei uşi simţi miros de mangal aprins şi de lână arsă. "Aici trebuie să fie".

Bătu uşor şi intră într-o încăpere mare. Nimerise. Se aflau acolo cele două surori, Frania şi Lila, şi încă o femeie, care proba o rochie. Femeia era în chiloţi. Corsetul care îi strângea mijlocul rotund îi apăru lui Abram ca un soi de blindaj. Când îl văzu, femeia scoase un ţipăt şi se ascunse după un paravan. Frania dispăru şi ea. Lila opri maşina de cusut şi se uită intrigată la dânsul.

- Iertaţi-mă, am bătut la uşă, dar nu mi s-a răspuns.

- Ce doriţi?

- Aş vrea să vorbesc cu tânărul care locuieşte la dumneavoastră, Oizer-Heşl.

- Da, aici, la stânga.

Abram zări uşa. În timp ce se îndrepta spre ea, auzi murmure şi chicoteli în spatele său. "Am dat buzna ca un bădăran", îşi spuse el. Încercă să bată, dar, atingând uşor clanţa, uşa se deschise. Abram rămase uluit de ceea ce văzu: pe marginea patului şedeau Oizer-Heşl şi Hadasa. El, fără haină, numai în cămaşă. Ea, fără pălărie, cu părul strâns la spate într-un coc; purta o bluză albă şi o fustă în dungi. Ardea o lampă cu gaz. Pe o măsuţă, în faţa lor, se vedeau două farfurii cu coji de pepene. Oizer-Heşl zvâcni de pe pat, cât pe ce să răstoarne măsuţa.

Hadasa a sărit şi ea în picioare. Se făcuse albă la faţă.

- Jur că nu mai ştiţi cine sunt, strigă Abram, ca întotdeauna când se afla într-o situaţie incomodă. Prea vi s-a urcat la cap pentru a mă recunoaşte.

- Unchiule Abram!

- Da, eu sunt, cine altul să fie? Îţi mulţumesc că totuşi ţi-ai dat seama cine sunt.

Abram închise uşa, îl prinse pe Oizer-Heşl de umeri şi îl sărută zgomotos pe amândoi obrajii. Îl dădu apoi deoparte, se apropie de Hadasa şi exclamă:

- Eu sunt! Unchiul tău Abram!

O sărută drept pe gură. Hadasa se lipi de el şi, fără a mai spune ceva, îi sărută obrajii şi barba.

- Gata! De-ajuns. Mai întâi uiţi că mai exist şi pe urmă nu mai poţi de bucurie.

Scăpase, de cum intrase, trabucul din gură. Bastonul, pe care îl rezemase de ceva, căzu pe jos cu un pocnet. Dincolo, croitoresele tăcură speriate de vociferările lui Abram. Dar şi-au dat repede seama că era vorba de o revedere plăcută.

- Bine, bine, bombăni Abram. N-aveţi frică. Oi fi fiind eu o bestie, un criminal, un escroc, dar nici un ticălos nu face rău celor care-s sânge din sângele său şi carne din carnea sa.

- V-am căutat tot timpul, îi spuse Oizer-Heşl.

- Dacă mai scoţi o vorbă, îţi crăp capul cu bastonul. Chiar în clipa în care te-ai întors trebuia să dai o fugă până la mine. Treabă-i asta? Mă gândesc la dânsul şi vorbesc despre dânsul zi şi noapte - şi, când dă Dumnezeu şi pune din nou piciorul în Varşovia, se ascunde ca un şoarece în gaura lui. Dacă mi-ai fi ieşit în cale, bucăţi te-aş fi făcut - atât eram de furios. Acum m-am mai liniştit. Naiba să te ia. Te doare-n cot de mine? Am să-ţi plătesc cu aceeaşi monedă! Asta în ce te priveşte. Cu tine, fetiţo, adăugă Abram adresându-se Hadasei, am altă socoteală. Tu aparţii sexului slab, vorba ceea: nu poţi fi atinsă nici cu o floare. Altfel, ţi-aş fi tras la palme, că ţi-ai fi cules dinţii de pe podea.

- Poţi s-o faci oricum, unchiule.

- Tu vezi-ţi de treburile tale. Eu am să fac ceea ce-mi convine. Vei fi fiind tu o frumuseţe răpitoare, o "grande dame", dar pentru mine ai rămas un copil, o mucoasă

- Unchiule, alături se aude fiece cuvânt

- Ei şi ce dacă se aude? E purul adevăr. De ce staţi în duhoarea asta? Afară e soare şi lumină, iar voi lânceziţi în întuneric. Să ieşim de aici! Haideţi cu mine, să facem un chef şi să chiuim atât de tare încât casele Varşoviei să se năruie ca zidurile Ierihonului.

- Unchiule, dacă ai şti... spuse Hadasa.

- Ce să ştiu? Nu ştiu nimic. Sunt un idiot, un nătărău. Ia uită-te la el! A crescut domnişorul. E un june european înnăscut. Doamne-Dumnezeule, cum mai gonesc anii! Veniţi încoace, să vă îmbrăţişez pe amândoi deodată!

Îi trase spre dânsul şi începu să se legene împreună cu ei. Măsuţa se răsturnă. Uşa se deschise şi Frania aruncă în cameră o privire stânjenită, apoi zâmbitoare.

- Ce se întâmplă aici? E un pogrom?

- Şi încă ce pogrom! făcu Abram. Am crezut că nu m-aţi recunoscut.

- Dumneavoastră, domnule Abram, sunteţi uşor de recunoscut.

- Dacă aş fi ştiut că el locuieşte la dumneavoastră, m-aş fi înfiinţat şi eu şi nu m-aş fi mişcat de aici zi şi noapte.

- Ne cerem scuze, spuse Hadasa gazdei. Unchiul meu e un nestăpânit. Am să fac îndată ordine în cameră.

- Nici o grijă, îi răspunse Frania, după care se adresă lui Oizer-Heşl: O femeie întreabă de dumneavoastră.

- O femeie? De mine?

- Am dus-o în bucătărie. Puteţi vorbi cu ea acolo.

Frania ieşi închizând uşa. Faţa lui Oizer-Heşl îşi schimbă culoarea. Abram legănă cu tâlc din cap. Hadasa se aşeză pe marginea patului, dar se ridică imediat cu o mişcare nervoasă.

- Cine să fie? întrebă Abram. Doamne, vin femeile buluc la tine?

- Nu ştiu cine e. N-a mai întrebat nimeni de mine aici. Nu înţeleg nimic.

- Vezi cine este? Noi te aşteptăm aici.

Abram se apropie de fereastră şi privi la calcanul din faţă. Hadasa ridică măsuţa şi scaunul. Oizer-Heşl îşi puse haina şi-şi îndreptă cravata.

- Cine să fie? murmură el tulburat şi se întrebă în sinea lui dacă n-o fi Eidl ori mama ei; dar cum de i-or fi aflat adresa?

Ieşi din încăpere. Hadasa luă o carte de pe etajeră şi încercă să o răsfoiască, dar mâinile îi tremurau şi literele îi jucau înaintea ochilor. Abram continua să privească de la fereastră clădirea din faţă şi fâşia de cer de deasupra ei. Nu se îndoise că Hadasa şi Oizer-Heşl se vor regăsi. Dar că se vor întâlni într-o odăiţă mizeră, într-o

casă unde sunt amândoi cunoscuţi - asta i s-ar fi părut lui Abram de neconceput. "Dacă ar afla, Dahe ar muri", îşi spuse el.

Clătină din cap. Îl cuprinse brusc un soi de resentiment împotriva tinerei generaţii. Propria lui fiică, Stefa, umblă de patru ani cu un student, fără ca să se aleagă ceva din această legătură. Şi îşi aminti din nou că vara e pe sfârşite, că are o inimă bolnavă şi că se apropie sărbătorile, clipele asprei judecăţi.

3

Femeia care îl aştepta pe Oizer-Heşl în bucătărie era mama lui. Purta un pardesiu negru, cu mâneci largi şi un şal croşetat peste perucă. Într-o mână ţinea un sac de călătorie, în cealaltă un pachet legat cu un batic. Oizer-Heşl fu atât de surprins, că o privi câteva clipe fără să scoată un cuvânt.

- Mamă!

- Copilul meu!

Îl sărută fără să lase jos bagajele.

- Când ai sosit? Cu ce ai călătorit?

- Cu trenul. Bunicul ţi-a trimis o scrisoare. De ce n-ai răspuns? Multe mi-au trecut prin gând.

- N-am putut găsi o locuinţă pentru voi.

- Trebuia totuşi să răspunzi. Am o sănătate de fier dacă asta nu m-a doborât. Unde stai? Unde-i soţia ta? Cine-i fata care mi-a deschis?

Oizer-Heşl simţi că i s-a uscat gura.

- Nu locuiesc în casa asta, izbuti el să îngaime. Am aici numai o cămăruţă.

Ochii cenuşii ai mamei se aţintiră asupra lui încărcaţi de nedumerire. Nasul ei acvilin se făcu alb. Bărbia i se ascuţi.

- Aici învăţ, îi spuse el încurcat. Iartă-mă, ies pentru o clipă.

Se duse în camera lui.

- E mama mea, făcu el cu o voce înăbuşită.

Abram şi Hadasa şedeau pe marginea patului. Discutaseră probabil despre el.

- Mama ta?

- Da.

- Ce zi! Ce zi! izbucni Abram şi pocni din palme. Unde ai s-o găzduieşti?

- Trebuie să mă duc cu ea undeva. Dumnezeu ştie cum am să mă descurc.

- Nu-ţi pierde capul, frăţioare. Mama e mai presus de orice. Eu o şterg. Deseară o să trec pe la Hertz Janower. Dacă ai timp, vino şi tu. Poate şi tu, Hadasa.

Ea nu-i răspunse. S-a ridicat şi şi-a pus pălăria. Era palidă şi-l privea pe Oizer-Heşl cu un amestec de îndoială şi teamă.

- Aş vrea s-o cunosc, spuse ea cu o voce nesigură.

- Când? Acum?

- Nu. Mai bine altă dată.

- E-o zăpăceală... Nu înţeleg nimic. Bunicul mi-a scris. Trebuia să le fac rost de o locuinţă. Şi acum, deodată...

- Ai tăi vor să vină cu toţii la Varşovia? întrebă Abram.

- I-au gonit din orăşel.

- Mare încurcătură! Ai să ai de tras, băiete. Unde vrei să te duci cu mama ta? Poate c-ar fi mai bine să cobori tu întâi cu dânsa, iar noi să mai rămânem aici puţin.

- Nu ştiu ce să spun. Îmi pare rău...

- Nu de noi e vorba. Ai grijă de mama ta.

- Atunci, la revedere. Nu am cuvinte să vă mulţumesc că aţi venit.

- Du-te, frăţioare, te aşteaptă.

- La revedere, Hadasa. Am să te sun. Îmi este de-a dreptul...

Nu-şi termină vorba şi ieşi. Era scăldat în sudoare. În bucătărie, maică-sa şedea şi acum lângă bagajele ei, cu faţa spre uşă.

- Hai să coborâm, mamă.

- Unde mă mai duci? Sunt cumplit de obosită după atâta drum. Unde-i Eidl?

- Dă-mi mie bagajele. O să luăm o droşcă.

- Încotro? Bine, să mergem.

Oizer-Heşl îi luă bagajele şi porni înainte. Ea îl urmă cu paşi greoi, aproape împleticiţi. Când ieşiră pe palier, îl întrebă:

- Ce fel de casă-i asta? Atâtea trepte! Mi-a ieşit sufletul când le-am urcat.

- Aşa-i în Varşovia. Casele-s înalte.

- Mergi mai încet.

Oizer-Heşl îşi luă mama de braţ şi au coborât scările în tăcere. Ea se ţinea şi de balustradă. Fiecare pas îi era şovăielnic.

- Ce înălţime!

- Trebuie să mănânci ceva. E pe aproape un restaurant cuşer.

- De unde ştii că-i chiar aşa?

- Proprietarul e un evreu evlavios.

- Eşti sigur de el?

- Poartă barbă şi perciuni.

- Asta nu-i o dovadă.

- Are şi un certificat rabinic.

- Rabinii de azi dau uşor certificate.

- Vrei cumva să posteşti?

- N-avea grijă, n-o să mor de foame. Am la mine nişte copturi. Spune-mi, te rog, întotdeauna e aici atâta gălăgie? Sau e din pricina războiului?

- Întotdeauna.

- Pe drumul spre tine, m-au năucit trosnetele şi răcnetele. Nu se poate trece strada. Noroc că m-a luat de mână o tinerică. Cum de trăiesc oamenii într-un iad ca

ăsta? Din clipa în care m-am dat jos din tren, m-a pocnit o durere de cap.

- Te obişnuieşti cu orice.

- Bunicul tău vrea să vină aici. Godl Ţinamon - poate ai auzit de el, e un fost învăţăcel de-al lui - i-a căutat o locuinţă. Ne promite ce vrei şi ce nu vrei. A răspuns îndată la scrisoarea bunicului, cu toate că e un om străin.

- Nu ştiu ce să-ţi spun, mamă.

- Cum de nu ne-ai scris nici un rând după ce aţi plecat de la noi? Sunt vremuri atât de grele! Dacă ai şti câte mi-au trecut prin minte! Am avut numai nopţi albe. I-am înnebunit pe toţi. Mi-a fost teamă că s-a-ntâmplat ceva cu tine, dar mai bine să nu-ţi spun la ce m-am gândit. Îţi dai seama în ce hal de disperare am ajuns cu toţii, dacă m-au lăsat să plec de una singură încoace. A fost un drum chinuit, mi-am ispăşit toate păcatele. Trenurile erau înţesate de soldaţi. Acum spune-mi adevărul: e ceva între tine şi soţia ta? Nu-mi miroase a bine.

- Ne-am despărţit.

Pe obrajii palizi ai mamei apărură pete roşii.

- Aşa, la repezeală? Frumos dar îmi faci? Încă o lovitură pentru mine!

- Nu ne puteam înţelege.

- Asta-i numai o vorbă. Ce ai cu ea? E o femeie la locul ei. Dumnezeule mare, după ce bărbatul Dinelei a

rămas pe undeva în Austria, acum te-ai rupt şi tu de nevastă! De ce m-am născut pe lumea asta?

- Mamă, am să-ţi istorisesc totul.

- Ce să-mi mai istoriceşti? Unde mă cari? Nu mă mai duc picioarele.

- Am să-ţi iau o cameră la hotel.

- Nu vreau la hotel. Unde-i Eidl?

- Pentru ce mă întrebi? Vrei să te vezi cu ea?

- De ce nu? E nora mea.

- N-are nici un rost.

- Vrei s-o ascunzi de mine?

- Nu mă pot duce acolo.

- O să mă duc singură. Aşa mi-e sortit mie: să fiu făcută de ruşine şi de ocară.

- Mamă!

- Dă-mi adresa ei.

- Stă pe strada Sienna, la numărul 83.

- Unde vine asta? Cum ajung acolo? Doamne, ai milă de mine!

La ieşirea din curte, Oizer-Heşl încercă din nou s-o abată de la hotărârea ei de a nu intra într-un restaurant. Zadarnic. Până la urmă, el acceptă s-o conducă la casa lui reb Volf Hendels. Nu se vedea însă nici o droşcă. Mama lui privi în jur şi clătină din cap.

- Ce grădină-i asta în mijlocul oraşului?

- E Parcul Krasinski.

- Ce cald e! ca în toiul verii. Să mă mai uit puţin la tine. Ce mănânci? Cine-ţi poartă de grijă? Ai o nevastă

deşteaptă, îngrijită, învăţată. Îţi e devotată cu trup şi suflet. E orfană de tată, biata de ea! De-ajuns ai necăjit-o. A încercat să acopere totul, dar mi-am dat seama. Eşti feciorul tatălui tău! Doamne, iartă-mă!

- Mamă!

- Câte poate îndura o fiinţă omenească? De când mă ştiu, nenorocirile mă pândesc la tot pasul. Sunt istovită. Vin să-mi văd băiatul, cu nădejdea unui dram de bucurie - şi ce aflu? Că şi-a lăsat nevasta! E o femeie cumsecade, dintr-o familie bună. Să te ierte Dumnezeu pentru ceea ce faci.

Oizer-Heşl vru să-i răspundă, dar în acea clipă îi zări peste drum pe Abram şi pe Hadasa. Mergeau la braţ. Ea îşi ţinea capul plecat. Abram îi arăta ceva cu bastonul. Abia acum observă Oizer-Heşl că Abram îmbătrânise: era adus de spate şi cu barba încărunţită pe la margini. Deodată, tânărul fu copleşit de un val de afecţiune pentru Abram, pentru Hadasa, pentru maică-sa. Ochii i se umeziră. Cu o mină gravă, Abram îi vorbea Hadasei. "Desigur că o avertizează asupra riscurilor unei hotărâri pripite, îşi spuse Oizer-Heşl. Doamne, în greu impas mă aflu!" Îi urmări cu ochii pe amândoi. Îi simţea acum şi aproape de el, şi îndepărtaţi, ca pe nişte rude dragi de care abia ţi-ai luat rămas bun înaintea unei lungi călătorii. Se întoarse către maică-sa şi o sărută pe obraji.

- N-avea grijă, mamă. O să fie bine!

- Când? Poate pe lumea cealaltă...

4

Au găsit o droşcă şi s-au îndreptat spre locuinţa lui reb Volf Hendels. Mama lui Oizer-Heşl se ţinea cu o mână de un braţ al lui, iar cu cealaltă de mânerul droştei. Ani la rând i-a luat fiului ei apărarea în faţa bunicului şi a bunicii, a unchilor şi a mătuşilor. I-a iertat toate ciudăţeniile. Şi-a dat şi bucăţica de la gură pentru a-i putea trimite bani în Elveţia. Acum o târa prin oraşul ăsta nemărginit, spunea lucruri fără noimă, o făcea să se simtă ruşinată şi umilită. Cum se va descurca acolo de una singură? Sau dacă Eidl nu o va primi în casă? Într-un oraş mare totul e cu putinţă...

Droşca se opri. Oizer-Heşl plăti birjarului şi-şi conduse mama spre intrarea clădirii. Pe un panou cu butoane erau gravate numele locatarilor. Oizer-Heşl găsi numele Hendels, apăsă pe buton şi aşteptă până se auzi un zumzet. În acea clipă îşi sărută mama, îi deschise uşa şi plecă repede.

În loc s-o ia pe strada Twarda, cum avusese de gând, se îndreptă spre Zelazna. Trecu de colţurile cu străzile Panska, Prosta, Lucka, Grzybow şi ieşi pe strada Chlodna. Se opri în dreptul bisericii. Îl fulgeră o întrebare: "Dacă Eidl nu-i acum acasă?" Poate că slujnica nu a lăsat-o înăuntru pe maică-sa. O fi stând în poartă fără a şti încotro s-o ia. "Dumnezeule, ce s-a ales de mine? Mă scufund în abis". Îi trecu prin minte că există o legătură între porunca a cincea, "Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama

ta...", şi porunca a şaptea, "Să nu te desfrânezi...". Rătăci mai departe pe străzi. Căută un magazin cu telefon public. Trebuia totuşi să ştie ce s-a întâmplat cu mama lui. Abia pe strada Solna descoperi un asemenea magazin. Telefonul era însă ocupat chiar de către proprietăreasă. Femeia, în halat alb şi cu o perucă peste care era încolăcită o coadă împletită, avea chef de vorbă. Când râdea îşi arăta dinţii de aur. Discuta cu un bărbat despre aprovizionarea magazinului şi amintea mereu de bărbatul ei. Între două hohote de râs, exclama: "Dar ce-o să zică bărbatul meu? Crezi c-o să-şi ţină gura?"

Oizer-Heşl era gata să plece, când convorbirea s-a încheiat brusc cu o comandă: zece pfunzi de ficat şi cinci pfunzi de carne de curcan. Oizer-Heşl răsfoi cartea de telefon şi, de îndată ce ridică receptorul, centralista îi ceru numărul. Aşteptă cu respiraţia oprită. Cine-o să-i răspundă? Slujnica? Reb Volf? Roize-Frumetl? Eidl?

- Alo?

Era Eidl.

- Eu sunt, Oizer-Heşl.

Urmară câteva clipe de tăcere. Apoi, ea spuse:

- Da, te ascult.

- Mama a vrut neapărat să te vadă.

- Da, e aici.

- Înţelegi că ...

Oizer-Heşl nu putu continua.

- Ar fi trebuit să dai dovadă de puţin tact şi nu să joci comedia asta în faţa mamei tale, îi spuse Eidl în

poloneză. Poate că ţie nu-ţi pasă, dar slujnica a crezut că e o cerşetoare şi a vrut să-i dea ceva de pomană.

Oizer-Heşl simţi o înţepătură în inimă.

- Nu am putut... Nu am avut timp... Mi-a fost ruşine...

- Cu mama ta nu ai de ce să te ruşinezi. E o femeie respectabilă şi inteligentă. Mama mea a îndrăgit-o din prima clipă. Tatăl meu vitreg, la fel.

- M-ai înţeles greşit. Nu mi-era ruşine cu mama mea, ci din pricina situaţiei noastre.

- Dacă te porţi aşa cum te porţi, ar trebui să ai cel puţin curajul de a nu te ascunde. Să nu crezi că vreau să te aduc înapoi. Fuga ta de la Swider a arătat cine eşti. Nu-i greu să-ţi închipui ce au gândit mama mea şi tatăl meu vitreg despre tine. Te-am căutat, dar te-ai pitit undeva, ca un hoţ, fără o cămaşă curată pe tine. Dac-ai fost în stare s-o laşi singură pe mama ta, nu mă mai miră nimic... Ce faci? Unde stai? Sper că eşti fericit cu dânsa.

- Ce vorbă-i asta? E căsătorită. E cu bărbatul ei.

- Vrei să spui că-şi bate joc de el... Mama ta rămâne la noi. Dacă mai ai un rest de ruşine, vino s-o vezi.

- Mi-e greu.

- De ce? Doar n-ai să te poţi ascunde la nesfârşit. Chiar şi pentru a divorţa, va fi nevoie să stăm faţă în faţă.

- Când vrei să vin?

- Poţi veni chiar acum. Tatăl meu vitreg pleacă îndată. Ceilalţi se vor odihni după masă. O să putem discuta între patru ochi.

- O să fiu la tine într-o oră.

- Te aştept. La revedere.

Deşi se bărbierise dimineaţa, intră într-o frizerie pentru a se tunde şi a se mai rade o dată, după care mâncă ceva într-un restaurant. Strada Sienna era aproape, putea face uşor drumul pe jos, dar luă tramvaiul pentru a nu ajunge acolo încălzit. Hotărî să se poarte degajat, să fie calm, stăpân pe sine. Va spune adevărul, întregul adevăr.

Urcă încet scara. În clipa când apăsă pe butonul soneriei, uşa se şi deschise. În prag se afla Eidl. Purta o bluză albă şi o fustă bleumarin. I se vedea la piept medalionul dăruit de mama lui la Tereşpolul-Mic. Pe mână îi strălucea inelul de căsătorie. Se îngrăşase puţin. Simţi în nări parfumul ei de chimion. Ea îi deschise larg uşa.

- Intră.

Îl conduse în camera ei, pe care o ocupase mai înainte fiul lui reb Volf Hendels, Leon, chirurgul. Tapetul era de culoare închisă. Pe un perete atârna portretul doctorului, într-o ramă aurită. Cărţi de medicină umpleau şi acum rafturile bibliotecii cu geamuri. Pe birou mai exista un calendar medical. Între călimara cu picior de marmură şi tamponul cu placa din aceeaşi marmură era aşezată fotografia unei femei. Alături, statueta unui diavol cu bărbuţă şi coarne. Duşumeaua, dată cu ceară, lucea ca

o oglindă. Ferestrele aveau perdele şi draperii. Trei perniţe cu feţele brodate erau răspândite pe larga sofa care înlocuia patul. Eidl îi arătă lui Oizer-Heşl un fotoliu. Ea se aşeză pe sofa, cu picioarele încrucişate sub ea şi-i aruncă o privire cât sfidătoare, cât tristă.

- Ei, eroule, cum îţi merge?

- Unde-i mama mea?

- Doarme.

Îi ceru să-i spună adevărul, să nu treacă nimic sub tăcere. Oizer-Heşl îi mărturisi totul. S-a întâlnit cu Hadasa în locuinţa tatălui ei, la prietena ei Klonia şi într-un apartament nelocuit din casa lui Fişele. Eidl îi ceru cât mai multe amănunte. În ochii ei, care băteau în gălbui, încremenise un zâmbet. Pe chip îi alergau umbre. Îi venea fie să râdă, fie să plângă. Nu putea fi furioasă pe băiatul ăsta stângaci, cu gesturi tipic hasidice, care-i vorbea cu pudoare şi totodată cu o franchiţe lipsită de orice ruşine. Îşi dădea seama că sub fruntea lui înaltă fiecare păcat al său îşi găsise o justificare.

- Bine că, cel puţin, ai curajul să mi te destăinuieşti.

Eidl se ridică, ieşi din cameră şi se întoarse cu un ceai şi prăjituri.

- Mulţumesc, nu iau nimic.

- Nu te teme, n-am să te otrăvesc.

Îl privi cum soarbe din pahar cu buzele lui subţiri, ca de copil. El luă o prăjitură şi muşcă din ea. Restul prăjiturii îi căzu din mână. Se aplecă să-l ridice, dar

renunţă. Vinişoarele de la tâmple îi zvâcneau. La fel şi muşchii feţei. "Biet smintit ce eşti, gândi Eidl, n-o să divorţez niciodată de tine!... De ce aş ajuta-o pe ea să redevină o femeie cinstită? Să rămână o târfă!" Se ridică de pe sofa şi-i spuse:

- Ce rost are să-ţi ascund? Vei fi în curând tată.

Paharul cu ceai tremură în mâna lui Oizer-Heşl.

- Vorbeşti serios?

- E-adevărul gol-goluţ.

- Nu-nţeleg.

- Sunt însărcinată, în luna a patra.

Oizer-Heşl aruncă o privire spre mijlocul ei.

- Ce-i cu tine? Te-ai făcut alb la faţă, ca un mort. Eu am să port copilul, nu tu!

Se auziră voci şi paşi pe coridor. Cele două mame îşi încheiaseră odihna de după amiază.

CAPITOLUL XXII

După rugăciunile din amurg şi de seară de la sinagogă, Fişele obişnuia să se întoarcă la depozit. În seara aceasta şi-a pus în gând să se ducă direct acasă. Era vreme de război şi, oricum, nu prea avea ce face la depozit. Uleiul, săpunul şi grăsimile se împuţinau de la o zi la alta şi Fişele nu se grăbea să-şi vândă marfa. Sinagoga era plină. Într-un ungher, câţiva tineri, care trebuiau să se prezinte după Sucot la recrutare, discutau în şoaptă despre nişte doctori care se lăsau cumpăraţi pentru a da dispense de serviciu militar şi despre un felcer specializat în spargerea timpanelor, scoaterea tuturor dinţilor, provocarea de fracturi şi înţepenirea degetelor. Aflaseră şi despre un funcţionar căruia i se pot comanda acte de naştere şi paşapoarte false. Cei mai mulţi dintre ei se străduiseră şi până acum să-şi şubrezească sănătatea: au mâncat scrumbii sărate, au băut saramură şi oţet, au fumat ţigări cu nemiluita, pentru a scădea repede în greutate. Mai toţi aveau feţele palide. Când Fişele s-a apropiat de ei, dornic să audă ce-şi spun, au amuţit brusc. Nu pentru că, ferească Sfântul, s-ar fi temut că-i va turna autorităţilor. El nu era totuşi unul de-al lor. Fişele avea un bilet albastru, de scutire la încorporare, o soţie frumoasă, o firmă rentabilă, un ceas de aur, un socru bogat. Cum ar

putea el să înţeleagă ceea ce se petrece în sufletul unui tânăr care se zbate să nu fie înhăţat în armata ţarului?

Fişele o luă spre casă. Mergea agale. Se întrebă ce o fi făcând Hadasa în acele clipe. De la o vreme e mereu prin oraş. "Mama îi este bolnavă, iar tatăl ei îşi pierde vremea cu aiuritul de Abram. După moartea soţiei lui, o să se recăsătorească imediat. Cine ştie? Mai poate avea o jumătate de duzină de copii". Fişele îşi încruntă fruntea. E o vorbă: din toate moştenirile se alege praful. El, însă, cu ajutorul Celui-de-Sus, nu va lăsa ca averea lui să se irosească. De ce nu rămâne oare Hadasa însărcinată? O fi din pricina ei? Sau a lui? E cazul să consulte un doctor. Purtările Hadasei îl neliniştesc. A lepădat peruca. Citeşte tot timpul cărţi poloneze. Cine i-a spus lui că studentul acela s-a întors din Elveţia? S-o fi întâlnind cu dânsul? De neînchipuit. E doar o femeie măritată. Orice, dar mincinoasă nu este. După nuntă i-a povestit totul.

Urcă treptele şi bătu la uşă. Îi deschise Hadasa.

- Bună seara.

- A, tu erai?

Se auzi sunând telefonul pe coridor. Hadasa fugi şi ridică receptorul.

- Da, eu sunt. Vorbeşte mai clar. Ce? Unchiul Abram? Ne-am plimbat puţin. Am luat împreună prânzul. Unde ai fost? Da, înţeleg. Mi-am închipuit. Biletele? Aşteaptă-mă pe strada Niecala, lângă Grădina Saxonă, la opt şi un sfert. La revedere, draga mea.

- Cu cine-ai vorbit? o întrebă Fişele.

Hadasa îl privi încurcată.

- Cu o prietenă, fostă colegă de şcoală.

- Şi ce voia de la tine?

- Nimic. Să mai schimbe o vorbă.

- Ai pomenit de nişte bilete.

- Da, mergem împreună la teatru.

- Iarăşi la teatru?

- Ce vrei? Stau destulă vreme singură.

- În ultimul timp eşti mereu pe drumuri. Prânzul cu Abram, seara la teatru. *Ghemara* numeşte uşarnică o asemenea femeie şi spune că poate fi divorţată fără a i se asigura întreţinerea pe mai târziu.

- Atunci, divorţează de mine.

- A fost numai o glumă. Afară e tot mai rece şi ar fi bine să stai în casă. Să nu răceşti.

- Ei şi? Am să mor.

- Vorbeşti cu păcat. Ai multe de aşteptat de la viaţă. O să fim bogaţi. Uleiul înseamnă azi aur.

- Şi pentru asta să fiu fericită?

- De ce nu? Banii sunt mare lucru. Cina e gata? Mi-e tare foame.

Hadasa intră în bucătărie. Lampa era aprinsă. Pe plită, oalele scoteau aburi. Şifre, slujnica lor, era plecată pe undeva. Iubitul ei fusese mobilizat. Deşi îi făgăduise că-i va scrie la fiecare două zile, primise de la el numai o carte poştală. Şifre alerga pe la cunoscutele din vecinătate pentru a afla dacă ele au primit scrisori, eventual cu ştiri despre dânsul. Lăsase acum crupele să se ardă şi fierturile

să scadă aproape cu totul. Hadasa turnă o cană de apă în una dintre oale. Se auzi un sfârâit puternic şi din oală ţâşni o fumăraie groasă. Hadasa nu se descurca la gătit, oricât ar fi ţinut seama de cele citite în cartea de bucate. Cu cana în mână, lângă plită, se gândi la neaşteptata apariţie a mamei lui Oizer-Heşl. El a fost astăzi la Eidl. Maică-sa vrea desigur să-i împace.

Şifre năvăli voioasă în bucătărie.

- Stăpână, stăpână, am veşti de la Itşele!

Hadasa tresări.

- Unde-i acum?

- În orăşelul Zychlin.

- Vezi? Degeaba te-ai necăjit.

Şifre îşi suflecă mânecile, îşi puse un şorţ şi se apucă de treabă. Hadasa se întoarse în camera mare. Fişele o străbătea în lung şi în lat, cu mâinile la spate. Era palid, îşi muşca buzele şi murmura ceva. Umbra lui de pe perete avea un cap uriaş. Lentilele ochelarilor îi scânteiau.

- Chiar pleci după cină?

- Da. De ce mă-ntrebi?

- Ascultă-mă, nu ieşi.

- De ce? E o prietenă de-a mea.

- Hadasa, suntem în ajunul marilor sărbători. Nu trăim veşnic.

- Nu înţeleg ce vrei să spui.

- Ştii foarte bine. Să nu crezi că nu-mi dau seama. Mergi pe un drum greşit.

Hadasa ieşi trântind uşa atât de tare că geamurile zăngăniră. Fişele se îndreptă spre dulapul-bibliotecă. Auzise clar vocea bărbătească de la celălalt capăt al firului. Hadasa se grăbea să ajungă la Grădina Saxonă, unde avea întâlnire cu dânsul. "S-o fi sărutând cu el? E o dragoste între ei? O fi şi păcătuit? Iartă-mi, Doamne, gândul acesta!"

Îşi simţi inima strânsă ca într-un cleşte. "Dumnezeule, ce-i de făcut? Cum s-o salvez? Părinte Ceresc, ajută-mă!". Scotoci cu mâinile tremurânde printre cărţi. Scoase un volum din codul de legi iudaice şi căută paragraful pe care îl cunoştea oricum pe de rost: "o femeie care se desfrânează devine impură atât pentru bărbatul ei, cât şi pentru ademenitorul ei". Puse volumul la loc în raft şi scoase *Psalmii.* Simţea nevoia să-şi potolească amarul, să-şi recunoască propriile sale păcate, să-l implore pe Dumnezeu ca iubita lui soţie Hadasa, fiica Dahei, să nu cadă în ghearele necuratului. Se aşeză pe un scaun, începu să se legene şi să murmure primul capitol: "Fericit este acela care nu umblă la sfatul celor fără de lege şi nu o ia pe calea păcătoşilor şi nu se aşează în rândul batjocoritorilor..."

Ochii i se umplură de lacrimi. Trebui să-şi şteargă de câteva ori ochelarii aburiţi. Îi pierise foamea. Paginile îngălbenite ale cărţii erau pătate de lacrimi şi de ceara lumânărilor. O tristeţe nesfârşită îl copleşi pe Fişele. Era chiar cartea pe care bunicul său şi-a murmurat durerea când unicul său fiu, Benţien, tatăl lui Fişele, zăcea bolnav

de moarte pe un pat de spital. Lui Fişele îi veni să-şi sfâşie hainele, să-şi scoată pantofii şi să se ghemuiască pe duşumea, ca în zilele de doliu. A rămas fără tată. Bunicul i-a murit. Mama lui trăieşte undeva în Polonia Mare[1], cu al doilea bărbat al ei. Nu are copii, nu are rude, nu are pe nimeni, pe nimeni. De când s-a căsătorit şi afacerile i-au înflorit, chiar şi hasizii din sinagogă i-au devenit duşmani. Îl invidiau pentru norocul lui. Şi acum, încă o lovitură a soartei! Ce rost mai are viaţa lui? La ce-i mai foloseşte averea sa? Şopti chinuit după psalmist: "Doamne, mulţi sunt vrăjmaşii mei! Mulţi se ridică împotriva mea! Mulţi zic despre mine: sufletul lui nu mai are parte de ajutorul lui Dumnezeu..."

[1] Denumire dată în trecut unei regiuni din Polonia, având ca centru oraşul Poznan

CAPITOLUL XXIII

Cu câteva zile înainte de Iom-Kipur, reb Dan Kaţenelenboign a sosit împreună cu ai săi la Varşovia. Îi aştepta o locuinţă pe Strada Franciscanilor, alcătuită din trei camere şi bucătărie. Fostul lui discipol, Godl Ţinamon, se îngrijise de toate. Ca băiat sărac, învăţase la curtea rabinului şi luase, sâmbătă de sâmbătă, masa în casa lui. Rabiniţa îi gătea terci de hrişcă şi îi spăla rufele. Acum, devenit fabricant şi importator, voia să-şi arate recunoştinţa. A plătit cu anticipaţie chiria pentru o vreme şi a înzestrat locuinţa cu paturi, mese, scaune, un bufet şi ustensile gospodăreşti. În camera mare a instalat un chivot şi rafturi pentru cărţi.

Godl Ţinamon l-a întâmpinat pe reb Dan la gară, împreună cu Finkl, fiica rabinului, şi cu Oizer-Heşl, nepotul lui. Godl era roşu la faţă, avea o barbă albă în furculiţă şi ceafa lată, de om bine hrănit. Nasul lui cărnos era încălecat de ochelari cu ramă de aur. Din mâneci îi ieşeau manşete tari. Reb Dan nu l-a recunoscut.

- Tu eşti, Godl? Arăţi ca un magnat.

Rabinul şi rabiniţa erau însoţiţi de întreaga familie: cei doi fii, Ţodek şi Levi-Meier, nurorile Zisl şi Mindl şi o droaie de nepoţi şi nepoate. Locuinţa era neîncăpătoare. Şi-au dat seama din capul locului că, pentru dormit, băieţilor li se va aşterne pe bănci sau pe

jos, iar pentru fete va fi nevoie de paturi suprapuse. De îndată ce au intrat în casă, reb Dan a controlat mezuzele de pe tocurile uşilor şi femeile au început pregătirile pentru marea sărbătoare. Rabinul le-a poruncit să nu cumpere carne decât după ce el personal se va convinge că la tăierea vitelor au fost strict respectate normele iudaice - şi să nu aducă în casă lapte, brânză şi unt înainte de a şti dacă au fost împlinite prescripţiile privitoare la mulsul vacilor. De asemenea, a interzis să fie tăiate păsări pentru familie fără ca el însuşi să fi verificat în prealabil cuţitul hahamului. Una dintre nurori, Mindl, a intrat la el plângând: "Ce să dăm copiilor de mâncare? Cărbuni aprinşi?"

Reb Dan se învârtea tulburat prin cameră. Locuinţa era la etajul al doilea. Ferestrele dădeau spre curte şi spre stradă. Se auzeau huruiturile tramvaielor şi ale camioanelor cu cai, strigătele tarabagiilor care-şi lăudau marfa, jeluirile cerşetorilor schilozi, cântecele muzicanţilor ambulanţi, ţipete de copii. Reb Dan înţelese abia acum cuvintele *Ghemarei*: "E greu să trăieşti în marile oraşe". "Un adevărat balamuc!" îşi spuse el.

Da, e greu să-ţi faci veacul în Varşovia. Există o sinagogă în curtea alăturată, dar baia se află pe cealaltă parte a străzii şi-ţi pui viaţa în joc ca s-o traversezi. Bucătăria nu are cuptor în care să fie păstrată hrana caldă pentru sâmbătă fără a se face focul. De aceea, oalele cu mâncare trebuie duse la brutărie şi ţinute acolo într-un cuptor încălzit din ajun. N-or fi fiind oare pe acolo şi

vasele unor evrei care nu prea ţin seama de lege? În bucătării se găteşte pe plite cu gaz. Dar din ce se face gazul? Nu cumva se bagă în el seu? Apa se ia de la robinet, dar cum se poate şti dacă ţevile nu trec printre gunoaie?

În pofida greutăţilor, pregătirile de Iom-Kipur au fost duse la capăt. Au fost procurate păsările de jertfă[1] pentru toţi membrii familiei. Pentru reb Dan, rabiniţa a cumpărat un cocoş alb. Dinele, fiind însărcinată, a căpătat o găină pentru ea şi un cocoş pentru fătul ei. În acele zile, rabinul se scula cu noaptea în cap, se ducea la baie şi apoi la sinagogă pentru rugăciunea dinaintea zorilor. La încheierea slujbei, lua, împreună cu ceilalţi credincioşi, un păhărel de rachiu şi ronţăia o prăjiturică. Pentru prânzul din ajunul sărbătorii, rabiniţa a gătit crap, colţunaşi, compot de morcovi. Reb Dan şi-a făcut rugăciunea din amurg mai devreme decât de obicei. A gustat apoi câte ceva, mai mult ciugulind, cum e firesc înaintea postului de Iom-Kipur, după care şi-a pus caftanul de mătase, halatul alb rabinic, şalul de rugăciune cu o garnitură din fire de aur şi tichia de zile mari. Rabiniţa şi-a îmbrăcat rochia de brocart şi boneta împodobită cu perle. Fiica şi nurorile s-au înveşmântat şi ele cu ce aveau mai bun. După ce i-a binecuvântat pe toţi

[1] Potrivit unei cutume, în ajun de Iom-Kipur fiecare evreu credincios rosteşte o rugăciune de ispăşire a păcatelor, rotind concomitent o pasăre deasupra capului. Pasărea este apoi sacrificată. Unii învăţaţi ai iudaismului s-au opus acestui obicei.

ai casei, bătrânul s-a îndreptat spre sinagogă pentru a lua parte la rugăciunea *Col-Nidrei*[1]. În curte era larmă şi forfot. Femei tinere, cu soţi plecaţi la război, îşi strigau jalea. Femei vârstnice, în peruci şi şaluri, ţinând în mâini cărţi de rugăciuni cu închizători de alamă şi cotoare aurite, îşi făceau urări de bine pentru noul an. Nu începuse a se însera, dar sinagoga era viu luminată. Pe jos era presărat rumeguş. Peste chivot atârna o perdea albă de mătase. Ceauşul îl conduse pe reb Dan la locul lui de la peretele dinspre răsărit, lângă amvon.

Rabinului îi displăcea felul în care se oficia aici serviciul religios. Ritualul nu era respectat cu străşnicie, cum fusese dânsul obişnuit la Tereşpolul-Mic. Se gemea şi se suspina mai puţin decât acolo. Melodiile rugăciunilor se intonau oarecum altfel, după tipicul din Polonia Mare. Lângă uşă, câţiva tineri stăteau de vorbă în toiul slujbei. La Tereşpolul-Mic, rabinul ar fi bătut cu pumnul în pupitru şi ar fi strigat să se facă linişte. Îşi trase peste cap şalul de rugăciune şi se rezemă de perete. În cursul celor optsprezece binecuvântări rămase nemişcat. De obicei, nu plângea când se ruga, dar, când îşi aminti de soldaţii evrei care se târâie prin noroaie în seara asta sfântă, mănâncă de la cazan şi Dumnezeu ştie ce chinuri îndură, îl podidiră lacrimile. La înşiruirea păcatelor, rosti

[1] Rugăciunea cu care începe slujba din seara de ajun a sărbătorii de Iom-Kipur. Potrivit textului ei, toate dezicerile solemne de la religia mozaică, impuse unor evrei, sunt declarate ca nevalabile.

apăsat fiecare cuvânt şi se bătu puternic cu pumnul în piept.

După ce credincioşii au plecat spre casele lor, reb Dan şi câţiva bărbaţi în vârstă au rămas în sinagogă, pentru a-şi petrece aici noaptea. Rabinul s-a adâncit într-un foliant cu mărturii asupra strălucirii de odinioară a poporului lui Israel.

„În trei locuri au stat preoţii de strajă în Templu: în camera lui Abtinas, în camera focului şi în camera vetrei.

Camera lui Abtinas şi camera focului erau camere se sus şi acolo făceau de strajă arcaşii. Şi era o cameră mare înconjurată de balcoane de piatră...

Acesta e cântecul pe care îl intonau leviţii[1] în Templu. În ziua dintâi cântau: «Pământul este al lui Dumnezeu, cu tot ce cuprinde». În cea de-a doua zi cântau: «Mare este Domnul şi trebuie proslăvit». În cea de-a treia zi cântau: «Dumnezeu se află în obştea lui Dumnezeu». Sâmbăta intonau un psalm, un cânt pentru vremea ce va veni, pentru ziua care va fi o necontenită sâmbătă şi odihnă întru viaţa veşnică".

Reb Dan a citit şi a meditat până a mijit de ziuă. Lumânările picurau şi flăcăruile lor scoteau pocnete. Un bătrân cu faţa pergamentoasă şi o barbă albă răsfirată s-a întins suspinând pe o bancă şi a aţipit. Prin ferestre priveau în sinagogă cerul încă înstelat şi luna la al patrulea pătrar. În halat alb şi înfăşurat în şalul de

[1] Secundanţi ai preoţilor din Templul de la Ierusalim.

rugăciune, reb Dan a uitat aici, în locaşul Domnului, printre credincioşi şi cărţi sfinte, că a fost alungat din Tereşpolul-Mic. Nu era singur. În cer trona Atotputernicul, înconjurat de îngeri şi serafimi. Rafturile sinagogii erau încărcate cu tomuri. Ar fi fost de-ajuns să întindă mâna pentru a putea absorbi cuvintele vii ale Domnului, slovele prin mijlocirea cărora au fost create toate lumile. Îl cuprinse deodată mila de necredincioşii care orbecăesc prin cea mai adâncă beznă, se sfâşie şi se împuşcă între ei, tâlhăresc, se îmbată şi necinstesc femei. La ce năzuiesc? Cum se vor sfârşi necontenitele lor războaie? Câtă vreme se vor bălăci în mlaştina destrăbălării? Îi trecură prin minte cuvintele rugăciunii:

„Doamne, Dumnezeul nostru, fie ca teama de Tine şi de tot ce ai creat să pună stăpânire pe făpturile Tale, ca toate să se lege că Te vor sluji din toată inima..."

Reb Dan îşi culcă fruntea pe mâna dreaptă făcută pumn şi adormi. Se trezi când soarele bătea în ferestre. Îşi clăti mâinile. Pete roşii tremurau prin unghere, ca în amurg. Lumânările erau pe sfârşite. Se auzi un cântat de cocoş. Reb Dan nu-şi dădu seama că a sosit timpul rugăciunii de dimineaţă decât atunci când lumea a început să se adune în sinagogă. Ţodek, fiul cel mare al rabinului, s-a apropiat de dânsul, cu pălăria de blană pe cap.

- Cum te simţi, tată? Ia o priză de tabac, îi spuse el şi-i întinse tabachera.

Reb Dan îi aruncă o privire mirată. "A îmbătrânit Ţodek, gândi el. Barba i-a încărunţit. Se apropie de

şaizeci de ani". Luă cu degetul gros şi cel arătător câteva fire de tabac şi le trase pe nas.

- Îţi mulţumesc.

După care exclamă deodată cu glas mânios:

- De-ajuns! E timpul să se arate Mesia!

Definitoriu pentru arta de prozator a lui Isaac Bashevis-Singer (1904–1991), laureat al Premiului Nobel în 1978, romanul-frescă ***Familia Moskat*** surprinde societatea evreiască pe coordonatele ei poloneze – dar cu frapante similitudini pe alte meleaguri, bunăoară în România – începând din primii ani ai secolului XX și până la declanșarea celei de-a doua conflagrații mondiale. Este o perioadă de dramatice confruntări și fracturi în multitudinea de structuri ale acestei lumi. Severele norme tradiționale se confruntă cu tendințe impetuoase de adaptare la cultura europeană, iar ascensiunile economice se dezechilibrează și intră în criză. Totul într-o țesătură epică foarte strânsă, cu un dinamism și o vizualitate proprii scenariilor cinematografice.

ISBN 973-8056-20-9
ISBN 973-8056-21-7